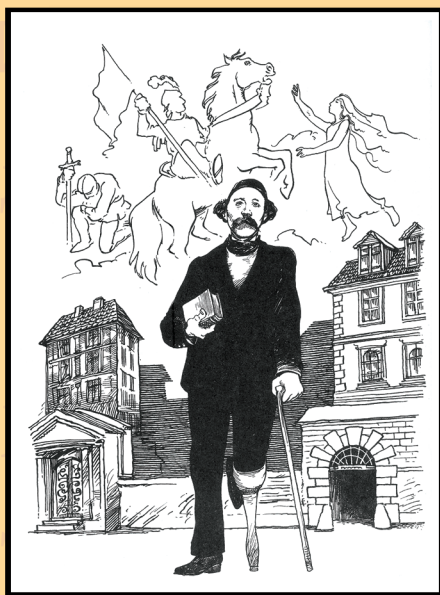

Бранко Златковић

МАЛЕ ПРИЧЕ
О ВУКУ
КАРАЏИЋУ
(од 1825. до 1832)

Том I

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ

Бранко Златковић
МАЛЕ ПРИЧЕ О ВУКУ КАРАЏИЋУ
(од 1825. до 1832)
Том I

Библиотека
СРПСКО УСМЕНО СТВАРАЛАШТВО
Књига 13

Уредница
СМИЉАНА ЂОРЂЕВИЋ БЕЛИЋ

Рецензенти
Др СНЕЖАНА САМАРЦИЈА
редовна професорка у пензији
Филолошког факултета Универзитета у Београду
Др ЉИЉАНА ПЕШИКАН ЉУШТАНОВИЋ
редовна професорка у пензији,
емерита Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду
Др БОШКО СУВАЈЦИЋ
редовни професор
Филолошког факултета Универзитета у Београду

Научна монографија је резултат делатности у
Институту за књижевност и уметност у Београду

Штампање је омогућило
МИНИСТАРСТВО НАУКЕ, ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА
И ИНОВАЦИЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Бранко Златковић

МАЛЕ ПРИЧЕ
О ВУКУ КАРАЏИЋУ
(од 1825. до 1832)
Том I

Институт за књижевност и уметност
Београд, 2024.

Сени Ненада Љубинковића

НЕПРИЈАТЕЉИ И ПРИЈАТЕЉИ, ПРЕТЕЧЕ И СЛЕДБЕНИЦИ

Зиму током 1824. и 1825. у **Бечу** Вук Караџић је проводио у невољи. Приходи су били оскудни. Учитељ, књижар и сакупљач народних пословица у (Горњем) Карловцу, Самуило Илић (Војиновић 2019: 71), писао је Вуку да продаја свих части Српских народних пјесама иде лоше: „Код мене је остало 40 к[омада] исти нар. песама, за које би Вам већ могао новце послати, да је срећа, као што је несрећа”. Једанаест примерака од обе части је поделио, а није примио више од три форинте и две крајцаре, јер „који су се пренумерирани на трећу књ. дакле и II и I да приме, ти су које банкротирали, које помрли; а који су непренумерирани веле, то није моја књига, ја не знам за њу”. Једном ревнитељу пренумераната из Петриње послао је по три примерака од обе части. Он је поручио да више не шаље књиге на које се није претплатио. Од којих је, пак, искао новце за примљене књиге, дурили су се на Вука: „Ала је грубијан, нек чека, чекам и ја друге”. – „Е, сад, како ће се писати? Како ли ће се српско књижество напредовати?” питао се Самуило, једновремено тешећи Вука: „Но све то нек Вас ништа за овај пар не смути; ја ћу Вам највише до две недеље послати 20 ф[оринти сребрни] које имам примити од једног пријатеља” – биће од тршћанског учитеља Јевтимија Јевте Поповића (Караџић 1988 II: 563–564, 568, 583, 590, 598, 658) који је, у тај мах, припремао да објави рукописе старих дубровачких писаца и састављао је историјски спев *Мизијагу*, у коме је хтео „опевати милину и красоту” Србије и Босне „које су се називале у предња времена Мизиком”

(Магарашевић 1826 I: 85–87; 1827 VIII: 85–87). Међутим, ни Вуковом сакупљачу пренумераната нису цветале руже. У недоумици, Самуило се јадао како да одштампа сопствени рукопис пословица: „Пријатељ ме мој све једнако увјерава да ће за њи трошка дати; ал’ кад?” У ишчекивању, умножавао је рукопис. Уз пословицу „Ко тебе каменом, ти оног љебом” додао је речи из Светог писма: „Аще убо алчеть врагъ, твои, ухлѣби јего; аще ли жаждеть напои его”¹. Нипошто у Будиму, рад је био пословице да штампа у Лајпцигу или Бечу новим „минејским писменима”, али не слогом којим је, код јерменских калуђера у Бечу, теолошке књиге печатао прав(д)-ослов² Лазар Милетић (Караџић 1988 II: 569). Ипак се предомислио. Упркос противљењу калуђера, одважио се да пословице пише српски, подражавајући ортографију Димитрија Давидовића (583). Осим тога, послао је Вуку из Горњег Карловца књигу „безименога сочинитеља” *Србије плачевно пакипорабошченије љета 1813. Зашто и Како?*, која је објављена 1815. у Венецији, у штампарији Грка Пана Теодосија, код кога су штампане многе словенске књиге од Доситејеве *Етике и Совјета здраваго разума* до Соларевевићевог *Земљеописанија*. Издавач рукописа био је песник Павле Соларић, цензор за словенске књиге у млетачкој регији. Вуку је, напokon, у руке прispела књига чији га је садржај веома интересовао и која је била уникатна, јер су је, због протеста руског посланика у Бечу, који је књигу назвао „памфлетом”, аустријске власти одмах забраниле, конфисковале и уништиле. Не само да је смењен са цензорског места, него је Соларић хапшен и ислеђиван под сумњом да је аутор књиге (Витезовић 2009: 222, 234, 236). У инкриминисаном политичком спису и првој у свету забрањеној српској књизи о Првом устанку (1804–1813) и његовој пропасти тамним су бојама представљене руске политичке претензије на Балкану и „грчка антигрпска” пропаганда, као и негативне улоге

¹ „Ако је дакле гладан непријатељ твој, нахрани га; ако је жедан, напој га” (Рим. XII, 20).

² Мађарски адвокат.

Вукових познаника, руског посланика у Београду, К. К. Родофиникина, и београдског митрополита Леонтија Ламбровића који је после Устанка живео у Кишињеви, у Бесарабији (Златковић 2020а: 92). Међутим, прокажена књига одавно би доспела поручиоцу да „поштански експедитор враговао није”. Када је Самуило пошиљку давао на делижанц, он му је рекао да мање од једног дуката не прима, него да пошаље поштанским путем, а кад је дао на пошту, он рекне да ће две форинте и шест крајцера коштати пошта и да није вредно ни он нити да његов пријатељ толико плаћају, него треба написати да је штампано издање (као што је и урадио) и тако је мало платио за делижанц који је овакве ствари морао да прими. Премда је Вук искао више примерака интригантне књиге, Самуило је одговорио да му књигу поклања, а да ће му, ако узмогне да додави, послати још који егземплар, чији је мото био пословица: „Заклела се земља рају да се сваке тајне знају” (Караџић 1988 II: 583, 736; Аноним 1815; Златковић 2023: 146).

Дотле се и Лукијан Мушицки довијао откако је, 13. фебруара 1824, стигао у Плашки, седиште Горњокарловачке епархије. Смрћу владике Мојсеја Миоковића, у најсиромашнијој дијацези Карловачке митрополије стање је било безнадежно и у моралном и у економском погледу, па се нови епископ-администратор спремао да иде у Трст да моли помоћ оснивању клерикалног фонда (Чалић 2012: 446; Караџић 1988 II: 569). Димитрије Фрушић је очекивао Лукијана Мушицког да пристигне у Трст за Ускрс 1825. Вуку се није јављао. Он је помишљао да га се одрекао са клетвом, па му ни он није писао да га не би наводио на грех или још горе да му не би наудио у новом владичанству. Многи су се клонили Вука. Димитрије Тирол пише, 6. марта 1825, из Темишвара, да се Ембер Лаза, који има доброг бермета³, љути и да га псује кад

³ З. Орфелин 1783. пише о бермету или пеленовом вину и пространо описује његова својства и како се справља (1808: 305–330). О припреми „лековитог, и разнога пеленова или горкога вина” писао је архимандрит Прокопије Болић (1816 II: 312–313). Бермет је заступљен у Вуковом *Рјечнику*

му он, у шали, каже да је Вук кобајаги одштампао буквар и да је њему посветио. Додаје да ни „с пренумерацијом, или боље рећи с прошњом” нема ништа, да темишварски трговац Јован Марковић „и не мисли Вам две пјеснарице натраг дати, или за њи платити, него још иште све једнако да му и прву част дадем” (1988 II: 585, 572, 588, 592).

Премда су изгледи одасвуд били слаби, Вук се, у јануару 1825, пак, препоручивао кнезу Милошу Обреновићу. Послао му је на увид „позитивне” рецензије из петроградског журнала „Син отечества” о народним српским песмама, објављеним у Лајпцигу⁴, из којих Милош може уверити, ако још сумња, да га Вук није варао кад је, скупљајући песме, молио за трошак ради њиховог штампања и када му је обрицао због тога част и славу. Са жељом да се „којешта” о Кнезу и о српском народу често пише и чита не само у Петрограду него и у Лондону и Паризу, Вук је одрицао да су били у праву они што су му у очи говорили, док је песме писао и скупљао, да не зна ништа, него да само лудује и беспосличичи. Осим тога, Вук је обавештавао да је на руском језику у Петрограду изашла „некака” књига о Милошу и о Србији за коју кажу да је посвећена „генералу графу Милорадовићу”, а коју можебити да је Кнез већ примио, а и Вук је поручио (540). Молио је државног саветника Василија Григорјевича Анастасевича, кога је лично упознао у Петрограду, да му купи и пошаље у Беч „неку књигу на руском језику о Србији и о њеном садашњем вођи кнезу Милошу Обреновићу (с његовим портретом)”, за коју је чуо да је објављена у Грчовој штампарији у Петрограду крајем 1824.

(1966: 28). О. Д. Пирх 1829. пише да је Србија богата вином, а после вина пије се бермет, „вино у коме има разних зачина и пелена” (1900: 96).

⁴ Н. И. Греч, професор и уредник листа „Син отечества”. У XXVI тому свог листа за 1824. донео је у преводу на руски језик приказ Ј. Грима Вукових збирки. На крају је додао замерку Вуку што квари стару словенску азбуку, те својом за Словене гуђом и дивљом ортографијом кида „савез” између Срба и Руса. Текст је прештампан у *Сербским лешојисима* (Магарашевић 1825 II: 131–133; Добрашиновић 1986: 89).

године (193, 426, 543, 544). С обзиром на то да у руском издању Вукове књиге о кнезу Милошу не пише да је посвећена Михаилу Андрејевићу Милорадовићу, руском генералу српског порекла, који се истакао у Наполеоновим ратовима, биће да је Вук дознао за књигу од неког из Милошеве околине, где је читано писмо Михаила Германа, од 13. маја 1824, у коме се наводи да ће књига бити посвећена, ако прими посвету, цару Александру или грофу Милорадовићу као Србину. Иако је, затим, био извештен да се у Петрограду штампа његова књига, Вук није могао да претпостави да је реч о украденој биографији кнеза Милоша (1988 II: 540; Самарџић 1969: 265). Ма колико да се Вуку чинило чудно и невероватно, вест се обистинила. Он је, у мају 1825, дознао да је његов рукопис, под насловом *Живој и њодвизи књаза Милоша Обреновића, врховној вође и њредводника народа српскоја*, објављен у Петрограду на руском језику. Да је књига преписана из Вуковог рукописа на немачком језику, у уводној белешци, сведочи њен издавач Михаило Герман. Већ у априлу 1825, књига се продавала у Петрограду, у књижари Смирдина и Олењина, по шест рубаља у папиру (Караџић 1974: 37–38; 1988 II: 635–636; Самарџић 1969: 279).

Дотле су све Вукове молбе јунаку његове новоизашле књиге биле узалудне. Кнез Милош је био заузет унутрашњим политичким проблемима. Земунски трговац Василије Василијевић је обавестио Вука да „неки зовоми Ђак подигне се против Милоша и његови уредба и врбује на своју страну неколико наија” (Караџић 1988 II: 561). Самуило Илић је питао Вука: „Ел истина да су се Србљи побунили, Милошеву браћу затворили и његов двор опколили?” (564) Народ је био огорчен дажбинама и тортуром Милошевих кнезова. Према рђавој управи особито се огласио кнез смедеревске нахије, Петар Вулићевић, који је за време Вујичиног боравка у Цариграду 1824. замењивао оца. Једни веле да је и сам био зао човек, а други су приповедали да је Петар био добар, али да није могао да заузда службенике који су се оси-

лили, чинећи поборе. Алекса Симић је, пак, чуо да је кнез Петар Вулићевић лично у неком селу домаћину тражио да му скувају чорбу од самих језика кокошињих (1997: 117). Причало се да су ондашњи пандури потезали пројом, изнетом за јело, кад дођу у село коме на конак. Ако им се изнесе и проја и погача, а ни то им не буде по вољи, бацали су најпре проју, па за њом и погачу, вичући: „Беж’ пројо, узјаха те погача”. Милутин Ђурђевић је причао сину Драгутину Жабарцу да су пандури од сељака тражили да им се пиле одере, надува и тек онда послужи (Милићевић 1888: 149–150; Михаиловић 1928: 91). Због тога се, у фебруару 1825, подигла буна, на чије се чело ставио Милоје Поповић звани Ђак. Према њему покрет је и добио име – Ђакова буна. Родом из села Кусатка, распоп Милоје је био писар за време Првог српског устанка, а у време Буне свињарски трговац. Немири су се из Смедеревске нахије пренели и у Јасеницу, а захватили су и делове Пожаревачке и Београдске нахије. Иако масован, покрет који је имао карактер развијеније буне, ипак није трајао више од десетак дана. Милош је успео да прикупи војску око Томе Вучића Перишића. Њему је, казује се, онда дао да носи сабљу коју су до тада пасала само његова браћа (Гавриловић 1909: 578). У Тополи, на брду Опленцу, Вучић је разбио побуњенике и самога Милоја Ђака је ранио у кук. Кнез Јован Вићентијевић из Кораћице застао је изнемоглог Ђака у механи у Мокром Лугу, ухватио га и одвео Милошу у Паланку. Тамо су га осудили на смрт и јавно погубили (Златковић 2020б: 235–253). Према варијанти приче, Ђака су посадили на белог коња, испод кога су му свезали ноге и извели га испред два реда постројене војске. Кнез Милош је рекао: „Ово је браћо, онај с кога сам морао потрзати вас од ваших кућа и послова, у ово зимње доба!” Коња су нагнали да иде кроз војску, а војницима су заповедили да пуцају. Пушке су пуцале, а Ђака је носио коњ до краја параде, где је притрчао Јевремов момак и Ђака је пиштољем докрајчио (Караџић 1969 I: 97; Милутиновић 1998: 340; Милићевић 1888: 150). Друга варијанта слична је у

појединостима, али знатно другачија по смислу. Милош је заповедио да Ђаку пресуди народ да би, како мисли Алекса Симић, могао после рећи да га је народна маса убила из огорчења што се дигао против њега. Метнувши Ђака на мршаву кобилу, пусте га међу шпалир. Осипао се плотун са обе стране, али Ђак није пао, него је изашао жив. Онда је притрчао Јеврем и сасуо му је метак у леђа. Пошто је Милош увидео расположење народа, јер нико није хтео да гађа Ђака, он је почео да псује, претећи да ће „од сада још више убијати и вешати и ј..., него до сад што је то чинио” (Симић 1997: 126; Милутиновић 1998: 340). Најпосле, Ђаку су одсекли главу и послали је у Крагујевац. У причи се памти да је Инце налбатин добио стотину гроша за посао, власник убијеног коња сто педесет, а кнез Јован Вићентијевић 1200 гроша, јер је пронашао Ђака (Гавриловић 1909: 583). На другом месту се каже да је одсечена Ђакова глава послата везиру. Глава је набијена на шиљак, а тело је стављено на точак. Приповедало се да је, пред Цвети, Ђакова жена отишла кнезу Милошу са молбом да скине мужевљево тело са точка и да га сахрани. Кнез се „сажалио”, па је жена укопала Ђака са леве стране олтара цркве у Кусатку (Милићевић 1888: 151).

После Ђакове буне, развила се „повика” на писмене и ученије људе, јер је њен вођа Милоје Ђак знао мало да пише и чита. У Милошевом конаку се говорило да школе не требају никако, јер учени људи буне подижу против свог правитељства. Вук Караџић је забележио да је Милосав Лаповац јавно предлагао „да се побију сви који знаду читати и писати”. Када га је неко питао: „Па шта ћемо онда без писара?” Одговорио је: „Порезу ћемо резати у рабош, а кад имам што коме да јавим, ја ћу му по момку послати јабуку – и поручити му оно, што имам да му јавим”. Вук је, затим, саветовао Кнеза да се не треба нимало бојати да учени људи буне подижу против правитељства, ни за то школе презирати и њихову уредбу одлагати, додајући да је и сам Милоје Ђак „који се тамо узима за пример, да учени људи буне подижу, и да

школе не требају, толико је од праве науке, о којој се овде говори, имао у глави, колико што има Амица или Милосав Лаповац” (1969 I: 195, 214).

После угушења буне, Вук је, намах, писао Милошу, 15. фебруара 1825, из Беча. Благодарно је Богу што се у Србији све смирило као што је и било. Премда Кнез није одговорио на два писма, Вук је опет молио да га удостоји пажње. Успут је саопштио да је постао члан Гетингенског „ученог друштва” и да му је Диплома послата преко славног професора и списатеља натуралне историје Јохана Фридриха Блуменбаха, кога је лично упознао у Гетингену (Караџић 1988 II: 287, 528, 565–567). Љубазним писмом Вук се захвалио Гетингенском научном друштву на указаној части, а добијену титулу истицао је, потом, на својим књигама на челном месту и њене је копије делио пријатељима, јер у „Немачкој се обично уз диплому даје и изванредан број штампаних копија, које се од дипломе разликују само по томе што на њима нема оригиналног печата” (Караџић 1988 II: 541, 560, 567, 592; Тривунац 1935: 13; Златковић 2015: 215).

Кнез Милош је и даље ћутао као заливен, а прилике су постале још теже откако се, у фебруару 1825, родила кћер Василија. Требало је издржавати жену и троје деце – Саву, Розу (Ружу), Василију, као и дадиљу Марију Миловановић, родом из села Бистрице у Београдској нахији, која је дошла из Србије да помаже у кући и да учи децу српски језик (Караџић 1988 II: 592–593; Шаулић 1988: 124; Поповић 1987: 181).

Вуку је преостало да почне просити, па се и за сламку хватао. Када је у Бечу 1824. упознао Николу Ника Поповића, трговца из Брода на Сави (Славонски Брод), он се сетио свог давнашњег дужника адвоката Јована Себастијановића из Беловара који је живео у Броду, па је уручио свом познанику жалбу. Када је Вук пребегао из Србије 1813, трговац Никола Павловић остао му је дужан педесет седам дуката (Караџић 1988 II: 670). Дуг је, 12. марта 1814, наплатио Вуков пуномоћник,

бивши судач у Панчеву, Јован Себастијановић, и проневерио је новац. Од 1815. Вук је водио парницу. Заступали су га бечки адвокати Шестић и Јохан Август Валха, али ништа нису извршили (Караџић 1987 I: 738; Стојановић 1987: 181, 261). Чим је Никола Поповић стигао у Брод он је предао Градском суду Вукову жалбу и 24. децембра 1824. стигла је пресуда из које је произилазило да судија помаже туженом чим на готово нечувен начин одлаже рочиште тек за 2. мај 1825 (Караџић 1988 II: 538). Трговац, језикословац и хроничар Игњат Алојзије Брлић дознао је од пријатеља Николе Поповића о Вуковом процесу и о његовом евентуалном доласку у Брод. Премда је и раније био његов поштовалац, Брлић се лично обратио Вуку. Писао је, 8. марта 1825. у Беч из Брода, да није постојао у његовом животу радоснији тренутак од оног откада је од Николе Поповића дознао да ће Вук до 2. свибња 1825. бити у Броду ради процеса с онамошњим адвокатом Јованом Себастијановићем. Вели да ће се зачудити поздраву од непознатог човека који није имао среће да упозна Вука лично, али га познаје „obilno iz umotvornih dylah Vashih, osobito pako iz Vashe Gramatike poznati, koju ste Vashemu dosada najizverstnijem Rycsniku predstavili, (i koja je veche u nymacski jezik po Grimmu prevedena)”, те наводи да се и он сам у слободно време бави филологијом истог језика и да је Вук први у Срба почео приказивати лепоту народног говора. Можебити да ће се Вук и запитати зашто његов добар пријатељ Нико Поповић није споменуо да и он саставља славонску граматику, али то је зато што он о томе таји и неће да разглашава докле је год не сврши. Напослетку, ако би Вука пут навео преко Осијека, Брлић је препоручио да се у Горњој Вароши распита за њега код господина Брунцлика, па да се заједно упуте у Брод (1988 II: 574).

Вуку је добродошла пажња незнаног пријатеља. Настојао је да искористи његову приврженост. Намах је замолио да се прихвати повереништва у његовом судском процесу. Прибоја-

вао се да не умре у путу, па би жена с децом морала да проси (607–614). Брлић је отписао да не може да прими пуновлашће. Иако је у далеком сродству са Себастијановићем, а није грехота њега ни „на магарећа кола натоварити”, било му је жао његове фамилије. Он је имао старог и поштеног оца, кога због његове доброте свако „милује”, а имао је и једног брата попа, који је писменошћу и знањем много обећавао славонском народу. Међутим, заинтересовао је терзију Тому Скалицу да се прихвати судског процеса, јер је он у томе био вешт и у непријатељству је са Себастијановићем. Брлић се, ипак, заузео и отишао је код суца и распитивао се о Вуковој тужби. Ако се посведочи да је примио новац и да га је затајио, судија је јемчио да за тај криминал Себастијановић може директно из суда да допадне у затвор. Зато је Брлић позивао Вука да лично дође и да Брод лиши „куге” која прави штете више него „паликућа” (580–582). Немајући много излаза, Вук је одлучио да присуствује рочишту и половином априла 1825. упутио се из Беча у Брод на Сави. Још током зиме, он је, у беспарици, продао бурмутицу коју му је поклонила Велика Кнегиња Марија Павловна док је, у фебруару 1824, боравио у Вајмару, па је оставио сто форинти жени са троје деце да се прехране док се не врати са пута (607; Добрашиновић 1996: 50).

Чекајући судску одлуку, Вук је у **Броду** весело проводио време. Био је у сватовима три дана, пио је и наздрављао са новим пријатељима у здравље Јернеја Копитара. Био је пун утисака који су били за причу (Караџић 1988 II: 600), јер како хроничар старог Брода на Сави, Игњат Брлић, сведочи, сватови би се „протегли 5–6 дана”, а забављала их је циганска свирка која се звала „Ракоцина музика”. „У Броду је Јозо Лучић Циганин у свиралу свирао, а кћи му Мара у бубањ ударала ето до године 1830; онда је умро, и с њим Ракоцина музика” (Brlić 1885: 41–42). Упознао је Вук многе Славонце и стекао је пријатеље међу католицима. Похвалио се Копитару: „Нашао сам амо сила пријатеља, све

шокаца”. – „Наше честитке поводом нових освајања у земљи шокаца”, одговорио је Копитар (Караџић 1988 II: 593, 599). Нарочито се зближио са Игњатом Алојзијем Брлићем. Он је био трговац, „пантљикар” (Новак 1967: 1). Његова библиотека и кабинет, пише Измаил И. Срезњевски, заузимали су у дућану угао преграђен стакленим вратима. Очекујући купца, он је читао или писао. Дође ли купац, он искочи из угла, услужи, па опет у свој кабинет (Поповић 1987: 182). Вршио је латиничну реформу алфабета, али је Вуку местимично писао ћирилицом коју је хтео и он радо усвојити да није имао сијасет непријатеља „код свештеника и код других учених домородаца” (Караџић 1989 III: 82). Питао се: „Због којих се узрока мања половина Илира католика уздржава да опет прими ћирилска слова, која је некад из нужде напустила?”, јер „зар нису католици штампали у Млецима ћирилским словима Изповијед Карстианску? Зар се готово у свима књигама штампаним у 17-ом веку у Риму, Јакину и т. д. у предговорима не извињава да се штампалу латинским словима што ћирилских нема?” (Стојановић 1987: 680). Искао је од Вука савете, али и молбе да он упуту у његове правописне недоумице и Јернеја Копитара, како би одолео сили неуких домаћих филолога, који „све из латинске грчке и њемачке (*ірамаіѣике*) дотежу”, бедећи га да хоће да „повлаши” Славонце. Његова знања и језичка стремљења задивила су Вука (Караџић 1988 II: 580–582, 593; Стојановић 1987: 262; Новак 1967: 1), који га је бодрио да сврши славонску граматику. У шали је додао како и сам пише за Србе још једну повећу, па зато мари да Брлићева најпре изађе, да узме његову синтаксу и не мучи се узалуд (Караџић 1989 III: 160). Брлић је отезао. Домаћи послови једнако су му сметали, а и зима. Није могао у дућану „радити у ладну – а у топлу” је само увече, па опет није могао ништа међу домаћим и женама⁵. Зарад мира у овом послу отказао је „поштену варошку

⁵ У току Вуковог боравка у Броду зачет је Брлићев син Андрија (Караџић 1989 III: 183).

службу”. Хтели су га, на место покојног Ридегера, „за сенатора метнути” (1988 II: 731–732). Осим тога, недостајале су му књиге. Задужио је Вука да купи у Бечу и пошаље му *Ойшїу свейску истїорију* Франца Јулија Шнелера, професора у Грацу⁶, затим *Еїтимолоїкон*, монументални речник пољског језика *Słownik języka polskiego* (1807–1814), Вуковог варшавског познаника, лексикографа Самјуела Богумила Линдеа (Rospond 1931: 171; Златковић 2015: 130–131). Хтео је да пазари и издања Јохана Кристофа Аделунга, само ако не буде скупо. По повратку у Беч, Вук је обилазио антикварнице. Послао је Брлићу трговачко штиво *Сїайїуїї за ойшїе набавке*⁷ који је платио двадесет четири крајцара. „Ако би појефтино удесио код каква антиквара” јавио је да ће купити и Шнелерову *Истїорију*, али је сумњао да ће се игде Линдеов *Еїтимолоїкон* наћи у Бечу. Није га било, па је Вук писао: „Гледајте Граматику да свршите што брже. Може бити да бисте Етимологикон Ви засад могли и изоставити” (Караџић 1989 III: 71, 81, 188). Вршећи дужност и надзорника „тривијалне школе” у Броду, у којој се настава одвијала на немачком језику, Брлић је молио Вука да у Издавачкој кући немачких школских установа „Код Свете Ане” (437), у Јоханисоновој улици у Бечу, купи школске књиге за тридесет ђака. За послати новац, књижари су издвојили двадесет уџбеника. Вук се инатио са њима око цене. Када су рекли да пише наручиоцу за услове, Вук је саопштио да је испорука хитна. Принуђени продавци су по протоколима једва нашли да су Игњату Брлићу претходно испоручивали тридесет књига за 28 форинти и 24 сребрне крајцаре. Вук је морао да доплати за књиге, њихово паковање и царине шест форинти и седамнаест крајцара. Поруџбину је хтео да упути преко Осијека. Сваки други дан се распитивао у кафани „Код црвеног петла” за експедитера, али никако га није било. Рекли су да ће тих дана

⁶ *Allgemeine Weltgeschichte* von Fr. Julius Schneller.

⁷ *Statuten von allegemeiner Versorgungs-Anstalt*.

„некака Ђурска кола полазити за Осијек”. Вук је молио кума Теодора Деметра Тирку да пита оне који опремају та кола да ли би и књиге отпразили, али ништа. Најпосле, пошиљку је упутио превознику Јозефу Турнеру у Осијек, за кога је мислио да ће он најбоље знати како даље са њом поступати (649, 678, 715, 745; 1989 III: 67, 173, 411; Добрашиновић 1970: 151).

Игњат Брлић је писао у Беч и Јернеју Копитару, који је заинтересовано пратио словенску литературу, са жељом да га упозна са књигама славонског латинисте и знатног песника и теоретичара поезије, Магије Петра Катанчића, које су могле да се поруче из Пеште (Katančić 1984; Gortan 1968: 127–135; Караџић 1988 II: 600). Бивши професор археологије и нумизматике на Пештанском свеучилишту, Катанчић је на латинском језику написао „Спомен Београда негдашњег Сингидунума, за владе Јосифа II под управом старог војводе Гедсона Лаудона завојеваног 8. октобра 1789. године”. Рукопис је из Будима набавило Друштво србске словесности који је на српски језик превео Лука Павловић, члан Друштва (Катанчић 1853: 113–212).

У дућану Игњата Брлића Вук је упознао и плодног славонског писца, Марјана Јаића Брођанина, фратра и учитеља Богословије у Вуковару. Он је међу првима писао славонским народним језиком, штокавским дијалектом. Међу Брођанима био је славан према рукописној збирци црквених песама и молитава *Vinac bogoljubnih pisamah*, које су у Будиму, потом, доживеле низ издања (Jaich 1830; Brlić 1888: 20; Добрашиновић 2001: 154). Убрзо је Јаић издао објаву о свом првенцу, а Игњат Брлић је без претходне сагласности и према слободи претплатио Вука Караџића, упутивши му питање би ли смео да и Јернеја Копитара уврсти међу предбројнике књиге. Уз „Позивање на Предбројенје” књиге под насловом *Meshtria uljudnoga xivljenja*, Брлић је писао да је лорд Честерфилд⁸ књигу написао изворно

⁸ Честерфилд, Филип Дормер Стенхоуп, ерл.

на енглеском језику и да он лично има превод на немачком под натписом *Der indianisce Weltweise, oder: Die Kunst glücklich zu leben*⁹. Брлић је мислио да је у питању превод са латинског, јер Јајић нити је добро знао немачки нити енглески језик. Он је Јајића саветовао да књигу наслови *Ingianski Mudroznanac, illiti Nachin kako se na svyту srechno xivyti moxe* (Караџић 1988 II: 622–623). Јајић је незнатно стилизовао Брлићев предлог наслова, а у предговору „Ljubeznom shtioosu” посведочио је да је објавио превод рукописа мајора бродске регименте Мартина Пустаића из 1813, који је постхумно доспео у његове руке. Образлажући употребу штокавског дијалекта и славонског правописа, Јајић напомиње: „U pisanju slidio sam one slavonskoga Pravopisa uredbe, koje se vishe, ne samo u obicsaju nahode: nego i od ucsnih nashih Domorodacah, koji su Dilla svoja stranom na svitlost izdali” (Јаич 1825: VI), јер је претходно и Славонац Антун Матија Рељковић (1732–1798) неговао штокавицу у својим делима (Новак 1967: 86). Јајићева књига је објављена са додатком *Cudoredne nauke primudroga Katona, iz latinskoga u slavonski jezik prinesene*. Ради се о избору из дела римског писца и државника Катона Старијег (234–149. п. н. е.) који је Јајић превео, вероватно, из неког исусовачког издања у Грацу (Korade 1997: 388).

У Славонији, Вук је одиста стекао следбенике. Похвалио се из Брода Копитару да благодарећи српским „пјесмама и Гримовај Српској граматичи научили су српски читати многи шокачки попови, међу којима и један каноник од 60 година” (Караџић 1988 II: 593). То је био жупник у Винковцима Карло Павић који је, до тада, објавио више дела, међу којима је било најзнатније *Politika za dobre ljude* (Pavich 1821; Новак 1967: 85).

Са великим одушевљењем Вука је у свом дому, у Броду, угостио и Адам Филиповић Хелденталски, „дуовник црни ђака

⁹ На српски језик књигу је превео Павле Соларић 1809. и објавио у Венецији у штампарији Грка Пана Теодосија.

у Семинарији „Ђаковачкој” који је већ био објавио хумористичко-анакреонтистички спев *Tužba grozdja negrišnoga iliti vrtlar s povrtaljem se razgovara* (Осијек, 1822), те и стиховане биографије Антуна Матије Рељковића (1822) и бискупа Антуна Мандића (1823) (Švagelj 2009: 39–40; Добрашиновић 2001: 312). Међутим, он је особито привукао Вукову пажњу, јер је од 1822. био уредник *Novog i starog kalendara slavonskog*, у којима је објављивао поучне чланке историјског и филолошког садржаја. По томе је био сродан Вуку, јер је увиђао потребу да се књижевност и култура приближе ширим слојевима, дакако на народном језику (Караџић 1988 II: 695; 1989 III: 434; Поповић 1987: 182; Новак 1967: 85–87). У *Kalendaru slavonskom* за 1825. годину, Вука је заинтригирао Филиповићев филолошки чланак „Shokac”, о етимологији етнонима „у кому се доказује да Шокац од Шаке изходи” (Караџић 1988 II: 731). Чини се да није био запажен потицај Филиповићевог католичког календара на православни забавник који је Вук Караџић ужурбано почео да припрема за објављивање, у Будиму, одмах након одласка из Славоније.

Упознао се Вук у Броду и са Теодором Радичевићем, практикантом у солари и царини, који се бавио и књижевношћу (Стојановић 1987: 262; Добрашиновић 2001: 265). Велики Вуков поштовалац, доцније је превео са немачког језика две Шилерове драме *Вилхелм Тел* и *Дон Карлос* (Бекић 1970: 73–89). Његовом сину Алексију, рођеном у марту 1824. у Броду, касније великом српском песнику, који ће своје црквенословенско име заменити народним именом Бранко, било је тада годину дана (Дабижић, Радовановић 1986: 18; Новак 1967: 84). Вук је успоставио пријатељство и са директором Контумаца у Броду на Сави, доктором Бласлом фон Плајелом. Доцније, он је био претплатник *Конверзационој речника* (Coversations Lexicon), међу чијим је сарадницима прочитао и Вуково име. Позивајући се на пријатељско сећање и Вуков боравак у Броду на Сави, Плајел се препоручивао Вуку: „Слободан сам замолити Вас да приложеној мојој биографију

предате редакцији на штампање. Смем себи да поласкам како се иста сигурно може и сме такмичити с биографијом др Кристена”. Уз потпис на крају писма, славољубиви доктор навео је титуле: „римски гроф и витез Ордена златне мамузе” (Караџић 1988 II: 715; 1989 III: 739–740; Добрашиновић 1970: 652, 734; 1986: 172). Вук је задуго размењивао поздраве са познаницима из Брода, са попом Тодором, који је годину дана раније, у цркви Светог Ђорђа, крстио Алексија (Бранка) Радичевића, Брлићевим кумом Мисом, доктором Соненбергом, Хаџи Стјепаном Смиљанићем, синдикусом¹⁰ Кемингером и другима (Караџић 1988 II: 713, 715, 716; 1989 III: 692).

У Броду је Вук дознао и за свог поштоваоца, граничарског подофицира Тадију Бркића из Винковаца који се одраније бавио филологијом и који је још пре четири године почео да чита и „обожава” Вукова „предивна дјела”. Жалећи што Славонија нема таквих људи барем двеста, Игњат Брлић је писао Вуку да је он „u nashemu jeziku verlo vysht, sabira rycsi za jedan Rycsnik, a preveo je Militar-Regulament na nash jezik, i to sa ciriliciskima i latinskima slovih, koji che moxe biti skoro na svytlost izajchi, u ostalom je veliki Domorodac, i csuje se da je on dopustjenje izvadio, da po selima narodne Shkule u Slavonskomu jeziku otvore se, i pertva che se takva ucisionica u Gornjima Andrievicih brodske Regimente o Svim Svetim pocseti – i to na njegov nagovor, jerbo je on od tuda rodом” (Караџић 1988 II: 650; 1989 III: 82, 612; Новак 1967: 95–96; Поповић 1987: 183).

Осим тога, пријатељи су препоручили Вука угледним Славонцима широм Хабзбуршке монархије. У Будим је понео писмо пештанском професору и братру Петру Матији Катанчићу, у коме је Игњат Алозије Брлић свесрдно хвалио Вука, представивши га као доктора и члана више учених друштава, аутора *Српској рјечника* и више части српских народних песама, преводиоца Светог

¹⁰ Истражни судија.

писма на прост српски језик, „to jest, nash jezik”, као и пријатеља кустоса цесарске библиотеке у Бечу, Јернеја Копитара (Добрашиновић 1970: 128). Похвалну препоруку Брлић је адресирао и цензору словенских књига у Будиму, Славонцу Антону Нађу, додајући да Вук „cyrilianskima slovih pishe” и „prosti narodni jezik slydi” и да је „Slavonski (nerazaznajem bo ga od serbskoga) jezik i нумсем mio ucsinio” (Новак 1967: 51; Добрашиновић 1970: 129, 138–139). По Вуку Караџићу, Брлић је послао у Беч и поздраве Славонцу Грги Чеваповићу, напредном гвардијану фрањевачког самостана у Бечу (Караџић 1989 III: 81, 188; Поповић 1987: 183; Новак 1967: 90–92).

Знатно проширивши упориште у Славонији, а за новце ко зна шта ће бити, Вук је оставио судски процес недовршен и 11. маја 1825. кренуо је из Брода за Земун. Задужио је бродског терзију Тому Скалицу да води процес уместо њега (Караџић 1988 II: 600, 623; Новак 1967: 83). Бодрио је Брлића и Скалицу да не губе интерес за суђењем, него да извуку барем главницу од педесет седам дуката, а за остатак ако успеју да наплате и пет стотина форинти одштете било би вајдица. Сводио је рачуницу у духу пословица: „Боље је и шта, нег’ ништа”¹¹ и „Од зла дужника и козу без млика”¹². На Вуковом походу, Тома Скалица се заризица да ће Себастијановићу „обући гуњац шокачки, а капут да ће му продати” (Караџић 1988 II: 678).

Међутим, и Вуков заступник је запао у проблеме. Када је његов шурак Степан Полинчић повео судски поступак против Еве Леовић, њу је заступао адвокат Јован Себастијановић, који је Полинчића упропастио ни кривог ни дужног. Киван због тога, Скалица је, у лето 1825, Леовићку истукао, „пак га је Магистрат на 8 данах у абс одсудио”. Скалица је био задовољан,

¹¹ Уп. Караџић 1965: 64.

¹² Уп. „Од зла дужника и козу без јарета (ваља узети). Мјесто јарета говоре једни млијека, а и млика. – Од зла дужника и козу без козлета” (Караџић 1965: 221).

али се Себастијановић острвио „и због тога апелира, и жели да Скалицу обесе, што је курву излупао”. Молили су Вука да сад он код Апелације у Бечу отвори судијама очи да знају какав је Себастијановић лупеж, а да је Леовићка још гора од њега (1989 III: 69–70, 117). Правдајући Скалицу, Вук је разговарао са једним судијом, али није ништа разабрао, особито због рђавог времена (фебруар 1826), које га је, десет дана, спречавало да оде у град, али се обавезао да ће убудуће да учини све што буде било могуће с његове стране. Другом приликом, писао је да ће се одговор Апелационог суда одужити, јер су чланови болесни, а председник Козел је постао државни саветник (98, 160).

Из Брода на Сави Вук је стигао у **Земун** 12. маја 1825. Одсео је код трговца, списатеља и оданог присталице Василија Василијевића¹³. Сместио се у одају, која се међу пријатељима називала „Вукова соба” (Караџић 1989: 109; Шаулић 1988: 125). Колико је Василијевић волео и ценио Вука, лично је сведочио у посвети сопствене фотографије коју је, 8. јуна 1868, даровао Феликсу Каницу, аутору гласовите књиге о Србији: „Што вам своју личну симпатију овом приликом особито изјављујем, узрок је тај, што се сјединимо у милој успомени на једног и истог пријатеља најславнога Вука, с ким сам делио наде у младости, пратио његов рад у зрелим годинама, и као старац се радујем лепим резултатима његовим” (Дурковић-Јакшић 1981: 99).

Међутим, 22. маја 1825, приспео је, из Петрограда у Земун, Михаило Герман у својству руског курира. Он се правио важан као да никог не познаје, иако је пре ступања у Милошеву службу живео у Земуну, па су мештани „били јако изненађени кад су видели свога познаника и пропалицу” (Гавриловић 1908: 231;

¹³ Василије Василијевић је штампао неколико приповедака и превода, саставио је пре Вука, али према његовим наговорима, први српски буквар написан Караџићевим правописом. Митрополит Стефан Стратимировић је забранио употребу буквара који није сачуван (Радовановић 1987: 20; Стојчић 1913: 13–15).

1909: 167). Вук је дознао за Германову мисију и да је са собом носио Милошеву биографију, односно руско издање књиге *Жизнь и подвиги князя Милоша Обреновича, верховнаго вождя и предводителя народа сербскаго* (1825). Био је увређен, бесан и гневан. Забележио је гласине које су колале Земуну. Када је Герман дошао по свој вароши се увече причало да је дошао руски курир, а ујутро су сви говорили: „Та то није Руски курир, него Герман, лажа и варалица, које ваља да је нешто опет измамио како ће Србе преварити и у њи јоште нешто излагати” (Караџић 1989 III: 128; Стојановић 1987: 268–269; Самарџић 1969: 266).

Вук је и претходно зазирао од Михаила Германа, иако га никада у животу није видео, нити му је он до тада какво зло учинио, али је, ипак, 31. децембра 1824, писао кнезу Милошу, упозоравајући да буде опрезан од Германове преваре. Одрицао му је родољубље и сумњао је да кнеза Милоша и Србију „љуби само као свиња шуму, у којој налази доста жира и воде (али ако у другој нађе тога више, готова се преселити)”. Особито је истицао да он није Србин, већ Бугарин из места Разлога, за које није био сигуран где се тачно налази (Стојанчевић 1966: 379–380). Опомињао се и пословице „наших старих” да туђи нокти свраба не чешу¹⁴. Вукове сумње поткрепљивала су и казивања да је Герман говорио свом учитељу француског језика да је бугарски народ већи и знатнији од српског, те да Срби којим случајем имају умешне и способне људе, не би они њега молили и слали у Русију. Упркос Германовом хвалисању, Вук је био „тврдо увјерен, да он не зна управо ништа, него је скитница и лажа и варалица, која тражи да живи господски о туђем трошку”. Између осталих прича, Германов рођени брат Лазар казивао је Вуку да је њихов отац Германа називао „блудним сином”. Вук је закључивао кнезу Милошу: „А ја сам желим од свега срца да овај сав мој стра и ова сумња буде све гола лаж”. Но, Вука интуиција није преварила (Караџић 1988 II: 530–531).

¹⁴ Уп. Караџић 1965: 289.

Михаило Герман је прешао код Остружнице у Србију. У пратњи Кнежевих момака упутио се у Крагујевац Милошу, који је с нестрпљењем очекивао руске поруке. Осим биографије на руском језику, Герман је носио лепе вести од руског цара које су биле добродошле Кнезу да му подигну углед после угушења Ђакове буне. Гроф Карл Васиљевић Неселроде, руски министар иностраних дела, писао је, између осталог, да је руски цар био јако ожалошћен када је дознао за буну у Србији, али да се обрадовао када је чуо да је Кнез надвладао противнике. Германов долазак изазвао је мучан утисак код Турака у Београду, јер им се чинило да Срби ишту заштитника изван Порте. Питали су се нашта Србима посредовање других држава и њихових курира. Турци су били суморни, раздражени и заплашени. Почели су да вију фишке, удешавају топове, поправљају ћуприје и шанчеве. Ножари и туфекције добили су „сила посла”. У Београду су по сто ерлија и по сто спахија чували варош читаву ноћ. Турски страх чак је дао повода и комичним призорима који су се сачували у усменим казивањима. Усред јаке олује нагнају неки трговци хитро коње да уђу у Београд. Од метежа Турци помисле да је препад, па брзо навале да затварају капије. После четврт сата отворе их поново, чудећи се и сами „својој будалаштини”. Неповећење је, међутим, толико нарасло да је Порта, преко депутата, наредила београдском везиру да затражи од Милоша службено изјашњење. Абдурахман је искао „девап” да Милошеви посланици из Крагујевца образложе Германову мисију, јер „један слуга двама господарима не може измет чинити, нити можете бити и руски и турски”. Срби су утешно јавили да остају као и до тада верни и покорни цару у Стамболу (Гавриловић 1909: 169, 176–178, 182–184).

Једновремено са Германовим доласком, Кнез је примио и Вуково прекоревајуће писмо. Иако му није одговорио ни на претходна четири писма, што би могао бити довољан знак излишног писања, Вук је најпре молио Милоша да се захвали Јакобу Гриму на посвети *Српске драматике* на немачком језику, као што је и

обећавао много пута. У неколико наврата Вук је писао Гриму да ће му Кнез јамачно одговорити и да би му још давно писао „него је забуњен с којекаким народним пословима”, а Милошу је, такође, лане писао ко је и шта је Јакоб Грим и колико је он у свету важан, а што, између осталог, може потврдити и још више о њему казати и Кнежев секретар, Димитрије Давидовић. Са очајем Вук је додао претпоставку, да он, на пример, данас умре у Земуну и да ништа више не учини, него само то што је досад урадио за Кнеза, то ће опет сведочити потомству да Милош до дана-данашњег није имао већег пријатеља од њега. Писмо је свео поруком да ће се у Земуну бавити још осам или најдаље десет дана, једино чекајући његов одговор, па ће отпутовати у Беч (Караџић 1988 II: 603–604, 727).

Услед повољних вести из Петрограда, у добром расположењу, Милош је срдачно одговорио Вуку из Крагујевца, 30. маја 1825. Звао га је да пређе у Србију и да усмено пренесе све шта има. Хтео је да га љубазно угости. Припремио му је на дар хиљаду форинти (605, 626). Вук није могао ни да претпостави, па је, у рђавим околностима, проценио одлазак у Србију као опасан. Саставио је писмо, 28. маја 1825, у коме се изговарао на лоше стање здравља, које му не дозвољава да пређе у Србију, јер су га прси болеле, напала га је „нека тајна грозница”, ослабио је и једва хода, а писмо је писао „дркћућим рукама”. Молио је Бога да Милош са својом фамилијом и народом срећно и честито поживи, а да при том не сметне с ума ни Вука. Опет је истицао заслуге за част и славу коју је српском народу по другим земљама чинио. Већ је због тога могао с правом молити Господара да му одреди пензију, како би са својом породицом пристојно живео. С друге стране, пак, „да народу никакве ползе ни чести учинио нијесам, опет мислим да би сам имао право надати се од Вас таковој пензији за саму ту *Историју* Вашу, коју Вам је Герман донио”. Пошто би такву срећу и уважање доживео, Вуку се чинило да би одмах оздравио, јер га је сиромаштво највише у болест бацило и оно му је од дана до дана срце гризло, особито када је помишљао да ће

његова несрећна жена са троје деце морати да проси и да се од милостиње храни после његове смрти. Писмо је свео дирљивим речима: „Бог зна оћете ли вјеровати, да ми ово пишући сузе из очију по артији падају” (607–609). Приређивач Вукове преписке, Љубомир Стојановић, сведочи да се на концепту писма заиста виде трагови суза (1987: 270). Читајући сопствене редове, Вук се предомислио. Као неправедно увређен саставио је другачије и слободније писмо, не спомињући пензију. Осмелио се да саопшти праве узроке. Није смео у Србију, јер се бојао Михаила Германа, кога је једнако држао „да је права лажа и варалица, која Србе вара у име Руско, а Русе у име Српско”. Дотле је Вук већ добро знао да је Герман још пре неколико година против њега писао Милошу и да је „по другим мјестима интригирао” (Караџић 1988 II: 610). Концем 1821, Герман је, из Петрограда, јавио Марку Георгијевићу, српском конзулу у Бечу, да је Вуково бављење новијом српском историјом „несмислено и опасно целоме роду сербском” и да историограф није пријатељ свом роду него да је „спомошник Немцов”, па би требало спречити објаву *Историје* коју је предао на цензуру у Бечу под насловом *Материјали за српску историју* (Добрашиновић 1970: 97–98; Самарџић 1969: 262). Две године доцније, поверио је и синовцу кнеза Милоша, Христифору Обреновићу, да је у Петрограду узаптио Вуков рукопис животописа кнеза Милоша од деведесет седам великих табака на немачком језику, а који је писан неприличним тоном и у коме списатељ управо каже да је Христифоров отац, Милан Обреновић, једном трговцу свиње и волове чувао, а да је садашњи кнез био његов пастир и „прочаја” (Добрашиновић 1970: 110). Вук је мислио да Герман тек сад има сијасет узрока да га напада, првенствено због Милошеве биографије коју је украо и подло дао да се штампа, а како му је рукопис дошао у руке, Вук вели Милошу да га пита, нека му каже ако још то не зна. Истина је да би Вуку било много милије да је он издао књигу као што ју је и написао на српском и на немачком језику,

па да се каже да је са српског на руски преведена и „онда јамачно не би у њој било толико погрјешака” (Караџић 1988 II: 611) и то нарочито у погледу именовања: „Тако не би било на више места Вукашинович, место Вукашин, Забара Николића, место Саву Николић, староју Балахијеју, место Стари вла, Шабаца место Шабца, Равања место Равња, Рудницки, Пожецки, место Руднички, Пожечка и пр.” (Магарашевић 1825 III: 146). Поврх свега, Вук је тврдио да му је мило што је књига и тако изашла: „Нека она сама чини чест и Славу (ако је могуће и ползу)” кнезу Милошу и „народу нашему, а Ви мјесто мене макар и Германа наградили за њу (јер му је мало 3600 рубаља што му Руси дају на годину). И досад се на свету догађало, да један оре и сије и сабира, а други једе”, јетко је закључио Вук (1988 II: 611). Да Милош Герману више верује и да га више воли, а особито сад када је примљен са тако веселим гласовима, Вука је уверавала чињеница да је он трипут молио за Милошев портрет, па га Кнез није удостојио одговором (610). Упркос његовој великој потрази, Милош је послао свој „образ”¹⁵ Герману чак у Петроград, заједно са украденим Вуковим рукописом који је добио на преглед, и уз то 2000 рубаља, односно 3000 гроша за штампу 1400 примерака књига (1989 III: 293; Добрашиновић 1970: 125). Између коричне и насловне странице књиге налазио се портрет под којим пише *Књаз Милош Обреновић*, а с леве стране уписано је име сликара Павела Ђурковића, а с десне руског гравера С[емена] Владимирова (Караџић 1974: 37). С обзиром на осведочене симпатије кнеза Милоша према Михаилу Герману, Вук је у писму испољио бојазан да када би га у Србији ма и „најмање

¹⁵ „20 априла 1823. позвао је Кнез Милош ‘живописца србског у Новом Саду, Павла Ђурковића’, на неодређено време ‘ради живописанија’ своје фамилије”. Чини се да је сликар тада урадио три слике кнеза Милоша, као и портрете кнегиње Љубице и Милошевих кћери Савке и Станке. Осим тога, Ђурковић је гушем нацртао и један Милошев портрет „мали, на хартији”. Сликара је посао наплатио 400 гроша (Ђорђевић 1922: 155–156).

што напаствовали”, могао би се „сасвим разбољети и од муке умријети или полудити”, премда је сиромах који се „једва од дана до дана жалосним и крвавим љебом рани”. Међутим, Вук је одложио и овај концепт. Писмо је опет кориговао, па се тек, 9. јуна 1825, осмелио да га из Земуна пошаље кнезу Милошу у Крагујевац. Писмо је прочитано у Књажевској канцеларији. Димитрије Давидовић се чудио Вуковом одговору. У Београду је казивао трговцу Пантелији Хаџи Стоилу званом Бики да је кнез Милош био вољан да Вуку укаже заслужно гостопримство и лепо га обдари (1988 II: 607–608, 610, 626).

За Вуков боравак у Земуну прочуло се у Београду. Његов земљак из села Зајаче, кројач Тадија Илић, писао је Вуку да је његов кум, а Вуков брат, Обрад Томић, тешко болестан две године. Људи у Београду дају му већ подушје, а он је наумио да иде у Тршић и тамо умре или оздрави. Замерао је Вуку што се не јавља у име старог пријатељства и послао му је копију Облигације из времена Устанка, 1813. године, када је на месец дана позајмио десет дуката трговцу Михаилу Ђуросавићу, а од тада је прошло дванаест година. Давао је када је имао, а сада је само тражио своје. Молио је Вука да се распита где се Михаило налази и ако би дознао да му преда Облигацију (606).

Негда је и Вук давао дукате на зајам, а сада је, једва крпећи крај с крајем, наумио да сабира пренумерације не би ли помогао породици да живе и плаћају кирију у Бечу. Смислио је да објави забавник са календаром – лектиру која је у 19. веку била најпопуларније штиво код наших читалаца (Павић 1969: 540–556; Матицки 1997: 14–15). „Предговор овој књизи” отпочео је реченицом: „Календар је књига која народу највише ползе може учинити: једно за то што се сваке године издаје; друго, што га готово сви људи, који читати знаду; а треће, што се цијелу годину по рукама непрестано премеће” (Караџић 1969: 523, 835–836). Није дангубио. За месец и по дана успео је да припреми књигу за 1826. годину. Хтео је, у Бечу, да је што пре упусти у штампу, па

није имао намеру да се задржава у Земуну. Чекао је десетак дана Милошев одговор, па да се „отисне” у Беч (1988 II: 615; Шаулић 1988: 125).

У међувремену, био је са Словаком Јаном Јодлом Кра-лупским, директором винковачке Гимназије, који му се много обрадовао. Вук му је пренео поздраве од Јернеја Копитара, а он је захвалио и узвратио. Са њим је у друштву путовао и професор винковачке Гимназије, Чех Еуген Весели који се, такође, обрадовао изненадном сусрету са Вуком Караџићем, коме је изрецитовао неколико српских народних песама на немачком језику (Караџић 1989 III: 91; Добрашиновић 1970: 129–130; Бекић 1976: 123–132). Вук је споменуо да поседује и мелодије српских народних песама¹⁶. Весели није заборавио. Две године доцније молио је Вука да пошаље неколико мелографских записа за Бечко музичко друштво његовом почасном оснивачу Јосефу фон Зонлајтнеру, доњоаустријском владином саветнику, који је становао на Гребену бр. 1133 у Бечу (Караџић 1989 III: 598).

Вуку је састанак био врло мио. У Земуну „сила су се разговарали” и два дана су се Вук, Јодл и Весели частили. Смејући се, Јодл је приповедао Вуку да се у Сремским Карловцима „с ча Стевом¹⁷ разговарао”, а Весели му је казао за шиклушког учитеља Адама Драгосављевића да ради на српској граматичи (1988 II: 616, 628; 1989 III: 91). Вук је први пут чуо за једног од својих најдрагоценијих следбеника, али и претеча. Као десетогодишње

¹⁶ На крају *Народне србске њеснарице* (1815), Вук је приложио шест нотних записа мелодија лирских народних песама које је највероватније 1815, према Вуковом певању, записао и за клавир угодни пољски музичар Франћисек Мирецки (Караџић 1965: 140; Живановић 1938: 206–212; Неђић 1965: 378). Сматра се, такође, да је Максим Ранковић певао, коме се Вук захваљује у Предговору *Песнарици* на послатим песамама. Драгослав Девић мелографом сматра Вука за сватовску песму „Одби се грана јоргована”, додајући: „Могуће је да ју је записивачу отпевала Савка Живковић, Вукова рођака, која је после 1813. пребегла из Шапца у Беч” (Девић 2010: 247–275).

¹⁷ Карловачки митрополит Стефан Стратимировић.

ђаче, у родном селу Бремену у Барањи¹⁸, Драгосављевић је око 1810. преписивао од школског друга странице које су биле подеране у његовом псалтиру, „али није препис као што је у књиги читао, него је паки ударио познате себи речи посрбљавати. Тако је од *Вњуши ѿсѿоди молийву моју*, он посрбијо: *Њуши ѿсѿоди*, а од *ѿо велицеј – ѿо вилици*, мислећи да ће он моћи тако матери својој псалом протолковати и разјаснити, зашто се врло једио кад чита па му мати не разуме шта чита” (Гавриловић 1963: 203). Настављајући школовање у сомборској Препарандији, он је 1817. „дизертацију о Дијалекту србског језика на 8 табака сложијо”, у којој је пре Вука и његовог *Рјечника* изложио напредну азбуку и изненадио професоре. „Ову своју дисертацију покаже професору [Јовану] Живковићу који прочитавши да и другима на прочитаће” (211). Између осталог, Драгосављевић је записао да „добро и правилно писање србско јест то, кад се онако пише, т.ј. оним начином, као што се говори [...] коим речима и како говориш, тим и тако пиши и печатаи; за то да те разумети можемо; ако желиш намереније своје поступити; пиши милим Србским нашим језиком, да би га знали и могли, док прочитамо, разумети и у глави својој запамтити” (Магарашевић 1896: 18). Свршивши Препарандију, уписао је 1819. Српску православу гимназију у Новом Саду, чији је директор био Словак Павле Јозеф Шафарик, професор поезије, геометрије, натуралне историје, етике и археологије (Магарашевић 1826 V: 5). Као сиромашан ђак, живео је поучавајући другу децу, а припомагао му је и гласовити романописац и гимназијски професор латинског и немачког језика, земљописа, историје, математике, јестаственице Милован Видаковић, за кога је остало упамћено да се бринуо о својим ђацима и ван Гимназије, а сиромашне је и финансијски помагао. Забележено је, у више наврата, да је Видаковић као професор био омиљен међу ученицима, јер је често на часовима

¹⁸ Беремнда, данас у мађарском делу Барање (Војиновић 2014: 243).

приповедао не држећи се строго лекције. Ђорђе Рајковић пише: „У школи, више пута у по предмета, сав разред као из једног грла викне: *narrare!* а Видаку то није потребно два пут рећи већ удари у приповедање каквог романа”. И путописац Сретен Л. Поповић пише да су Видаковићеви ученици приповедали да су са великим задовољством очекивали његове часове, јер им је свагда осим „штудија и по неку моралну причу приказано” (Магарашевић 1896: 7; Поповић 2000: 79–80; Поповић 1950: 203). Иако је Нови Сад био главни бедем књижевне партије против Вука (Поповић 2000: 82), у аутобиографији, написаној у трећем лицу, Адам Драгосављевић сведочи да се у то доба упознао са делатношћу Вука Караџића: „О Дуови, идући му мати са другим цркварима по намастири, дође му у Н. Сад и донесе 20 ф. Како му мати отиде, таки купу Рјечник Вуков за 10 ф. Сад је већ мислило да је највеће добро стекао: није му више требало питати деце по школи како се која реч немачки зове; он је то у Рјечнику све сам наћи могао. Осим те радости што је тако у речнику речи истраживао и учијо, имао је и то задовољство што је у њему српску граматику и најбољу ортографију нашао. Он је од свију књига са речником највише забављао се, предговора се у њему никада сит начитати није могао” (Гавриловић 1963: 211). Отада је Адам постао срцем и душом вуковац. Волео је изгубити „Мецената у Славеносрбљину Видаковићу, него рећи да је црно, бело” и да се у „сиротињи оној Новосадској пребија, него да Видаковићу пресликује”. Будућег познатог песника и драмског писца Стефана Стефановића, Драгосављевић је, у Новом Саду, још као дечака „водио руком братинском: да и он позна ко је Вук” (Магарашевић 1896: 13–14). Школовање је продужио у латинској Гимназији (обершуле) у Винковцима с намером да боље научи немачки језик. Ту се упознао са професором Еугеном Веселим¹⁹, кога је у

¹⁹ Од 1822. до 1828. Еуген Весели је био професор у винковачкој Гимназији. Ту је дошао у додир са народном поезијом, што га је навело да се лати превођења на немачки језик.

слободно време „учијо српски читати и писати, а с њиме немачки српске песме преводити, а он му је зато латинску граматику из Бредера предавао и тако један је другога преслишавао и поучавао”. Директор школе Јан Јодл Кралупски уступио је сиромашном ђаку „собу фамилијазову у школи у којој је он безплатежно стајао и помало се лепцем ранијо” (Гавриловић 1963: 211). Но, морао је да дотеже и од приватних часова. „Учећи децу, трудио се и измишљавао начине да му деца чим пре науче срицати и читати”. Учитељи, који су били кивни на Драгосављевића што им отима децу, тужили су га директору Јодлу, тражећи да забрани да учи децу нову азбуку и правопис. Адам је призван да се изјасни зашто тако чини. Но, директору се допадне његов начин и не само да Адаму није забранио, него је заповедио и осталим учитељима тако као и он „от селе децу учити имају”. Винковце је напустио, јер је обневидео. Морао је „од науке престати и у Бреме отићи” (212). Пошто се Драгосављевићу повратио вид, постао је 1823. учитељ у селу Шиклушу „ди на место словенске почне за децу састављати српску граматику”. Због тога је опет био тужен директору бачких народних школа, Гаврилу Бајчевићу. Усудио се да се директору правда „новим славописом”. Стигао је оштар Бајчевићев укор: „Что Ви у Вашем писанију неких новостеји држите се, које Вук само у својим сочињенијима измишљава – а Препарандија, гди сте се Ви учили одбацује их; да! ни ја их примити никако немогу, колми паче Ви! један! млад чловек ономад из Препарандије да тако рекнем, а јучер из Винковачке школе изшедши таково что ту заводите, и страну Славонску децу, која су подоста била ту на науки, са свим тога ради растералисте – Кто Вам даде власт дебело њ изостављати [...] – ал не питам Вас, како смете Ви тако мени писати; но заповедам Вам, да себе, и мене с’ таквима бљувотинама несрамотите, но паче разумни будите; и разумни људеи држитесја” (Добрашиновић 1970: 125). Шиклушки учитељ није прећутао. Одважио се да брани Вукову азбуку као најсавршенију у Европи (Магарашевић 1896: 22). Бајчевић је остао уздржан, а

када је с јесени 1825. присуствовао завршном испиту, јавно је похвалио Драгосављевића да је добар учитељ. Сутрадан му је Адам показао рукопис *Малої буквара срѣскої* за шиклушку децу који је имао 29 слова. Бајчевић га је одобрио и „на много места по ди коју реч својом руком дода и упише”. Адам је трипут прерађивао књигу, али просветне власти нису одобриле буквар, јер је написан српским народним говором и Вуковим правописом. Тако је први азбуквар остао у рукопису, а Вуков *Први срѣски буквар* штампан је тек 1827. године. Стога, не чуди што су винковачки професори Адама Драгосављевића препоручили Вуку који му је упутио поздраве (Гавриловић 1963: 213; Магарашевић 1897: 85; Златковић 2024: 53–59).

Вук је преко Еугена Веселог поздравио и подофицира Тадију Бркића из Винковаца, за кога је, у Славонији, чуо да је његов поштовалац (Карацић 1989 III: 82). Почаствован пажњом, Бркић се захвалио Вуку што га је удостојио поздрава и писао је да је одласком у мировину наумио да у доколици не збија трачеве по Винковцима, него „да штогод у нашком језику мрчити почне” чиме би досадашње „правописање нашега јужно-славенскога језика како код шокаца тако код срба припомоћи могао” и на тај начин Вукова слова и ортографију ширио и код једних и код других. Премда „свештеници и други учени домородци нерадо од старине одступљују”, одлучио је „да за војнике, који нису тако избирачи и који само на то гледају, да један другога разумеју” састави „службени реглеман за војничке жарже од стражмештара почнавши доле”. Најављујући свршетак превода Аустријског службеног прописа (правилника), „српским и латинским словима”, молио је Вука за доброту да приложено „Објављење” преда Јерменском манастиру, јер окром Беча нигде ближе није било штампарије са Вуковим словима (83, 86).

У Земуну, Вук је био у друштву и са онамошњим мајстором „ковачко-сикирашког” заната Јованом Петровићем Ковачом. О његовом умећу и вештини колале су многе приче. Током Првог

српског устанка Јован је окивао трешњеве топове који су се од многог пуцања распрскавали. Када је Карађорђе дознао да Јован седа на топове да би спречио њихово распадање, обичај је строго забранио: „Нека и пропадне топ, ти нама требаш за друге послове!” Нарочито се хвалило Јованово мајсторство ливења гвозденог топа са целим својим именом и презименом које је поклонио Србији (Милићевић 1888: 259–260). И за владе кнеза Милоша позиван је да изводи разне послове за војску, али није био вољан да се дуже задржава у Србији због осине управе владара. Приповеда се да је 1821. побегао из Србије, пошто је Милош заповедио да окује пријатеља Николу Николајевића (1888: 260). Иако није похађао школу, био је писмен. Испевао је песму „на народну” од 135 стихова коју је послао кнезу Милошу са молбом да поштеди Лазара Тодоровића и Николу Николајевића који су били оптужени за заверу:

То учини сад онима Сужним,
Сужним твојим: Теодоровићу
И Николи Николајевићу,
Који љуто у тамници цвиле,
Невидећи сунца ни месеца,
Нити зоре, ни белога данка,
Који Роду досад верни бише,
Теби свагда по вољи чинише,
И којима жао није умрети,
Верност своју само показати
Према Теби и Имену Твоме,
Живи сведок ја сам свагда томе
Ако су се штогод замерили,
Као људи јесу сагрешили,
Ал по злобце ништа не чинише,
Већем добро за Тебе тражише [...]
(Војиновић 2019: 27–28)

Као Вуков пријатељ и поштовалац, Јован Ковач је ценио доприносе Јернеја Копитара за развој српске књижевности. Пред Вуков долазак у Земун он је направио красан нож и послао га је по Георгију Гини Вулку у Беч Јернеју Копитару који се, доцније, преко Вука Караџића, захваљивао и обрекао је да ће и он отићи код директора школе када Јовановом сину, Живојину Живку Петровићу, буде годишњи егзамен. Иако је био способан да створи чуда својим рукама, опет је са муком подносио у Бечу школовање сина Живка који је био „слишатељ марвенске љекарије” (Караџић 1988 II: 624; Добрашиновић 2001: 117, 246). Молио је Вука да га надзире. Пред полазак на пут у Брод на Сави, Вук је обишао Живка и обавестио је Јована: „Живко је Ваш, фала Богу, здраво, и у науци својој добро напредује, само кад бисте му могли мало трошка примакнути; јер ви знате како је у Бечу живити; а особито све потребне књиге мора имати. А и осим лијечења и поткивања коња он се овђе могао за ово вријеме и другоме којечему полезном научити, кад не би само с нужним трошком натезао” (Караџић 1988 II: 586). Осим ветерине, Живко се занимао и цртањем. Доцније, између 1829. и 1832, учио је сликарство у Бечу на Академији, по упутствима славног сликара Рала (Стојчић 1913: 92)²⁰. Са његовом ликовном делатношћу био је упознат Вук Караџић. Током 1824. Вук је молио кнеза Милоша да му пошаље свој велики портрет на платну да према њему изреже у бакру „образ” којим је хтео да украси Кнежеву биографију, а да после слику обеси у својој соби. Пошто је остао ускраћен било каквог одговора, Вук се довијао да набави један мали, тушем начињен портрет на хартији, који је Павел Ђурковић изнео из Србије. У Земуну је Јанаћ Џиковац прецртао тај портрет, а од Џиковца је копирао Живко Петровић, син Јована Ковача. Вук је успео да добије Живков портрет, али није био задовољан, јер лице није

²⁰ Сликарски опус Живојина Петровића је богат. Био је познати портретиста и радио је за земунске цркве и храмове у Војводини (Стојчић 1913: 92–95).

било нимало налик Милошевом, само су „хаљине” биле сличне. Вук је искао и Јанаћу портрет. Он је био рад да га уступи, али га није могао пронаћи међу хартијама, па је мислио да је заостао код Живка када га је копирао. Писао је Живку у Беч и питао „ако је код њега тамо” да га преда Вуку, а ако ли је, пак, код њега у Земуну остао забачен, нека му пише где је, па ће га он послати Вуку преко Василија Василијевића (1988 II: 496, 497, 541). Живко није пронашао. Вук је опет молио Кнеза: „Ако ми не можете послати онај мали портрет, што је Ђурковић моловао (које би ја волио него Бог зна шта), а ви заповиједити молеру из Вршца [Аксентију Јанковићу], нека молује (тушем на артији) само главу, па ми њу пошаљите; а аљине ја имам намоловане доста добро”. Милош није одговорио (496, 497, 531, 541; Ђорђевић 1922: 156; Добрашиновић 1994: 142–143).

И Вуков земљак, рођен под Цером, учитељ грчког језика у Земуну, Лазар Марјановић, који није имао порода, гледао је Живка очински (Караџић 1988 II: 589; 1989 III: 97). Као добар пријатељ бринуо се што Јован дете „с голи шака у то сиње море упусти, из кога ће тешко изпливати, ако од туда потпоре не узима” (1988 II: 589). Оцу је било тешко да прекрати сину школовање. Зато је потражио помоћ од кнеза Милоша. Како би молба била пробитачнија, досетио се да потпору замоли уз помоћ Вука Караџића. Лично је саставио писмо у коме је Вук Караџић тобож хвалио Живка и једновремено предочавао његове тешке материјалне прилике у Бечу. Упутио је пошту Вуку са молбом да дословно или подобно њему отпише својеручно верзију писма и да га из Беча пошаље у Земун, одакле ће га Јован Ковач уз молбу, поткрепљену и ауторитативном Вуковом брижношћу, послати Милошу, не би ли макар шта искамчио од Кнеза за школовање сина у далеком Бечу. Трудећи се да текст учини што сугестивнијим и пријемчивијим Кнежевом укусу, Јован Ковач је концепт прошарао инвокацијама и народним пословицама: „Љубезни мајстор Јово! Велика недоскудица ва-

шега сина овде, даје ми повод да вам по други пут грубо пишем, макар се и срдили. Ја се чудити морам шта ви шњиме мислите, пишете му да му више не можете за квартир од 100 fl. шиљати. Мој брате! Нису то Карловци, него је ово Беч, и који оће овде што да научи мора трошити. Знаш што је говорила Бака 'или куј или немој ни руке мрчити'. Или што каже пословица 'Кад се ниси у ноге уздао, да се ниси ни у коло ватао'. Заиста брате! Твој син има особити дар и сви кои га познају радо га зато имају. Неколико сам Грка ја молијо, који науку љубе, па су му доста пута помагали, и сад нећеду. Сада ако му трошка шиљати не можете, мора се асетирати да цару служи 14 година, које је велика шкода за њега. Да је мој син, ја би просио, а не би му то допустијо. Он сирома да има иљаду форинти на годину, не би за бадава потрошијо, него би му још мало било за оно што му је нужно. И заиста кад би му толико на годину шиљали, бијо би вама на радост, а себе и роду на велику ползу. Шкода да овака дарованија остану празна" (588–589).

Из Земуна Вук је отпутовао у **Сремске Карловце и Нови Сад**, где се лично уверио у отпор према својим идејама. Држали су га за „порепљена”, а Јернеја Копитара и њега заједно за „порепитеље”. Мишљење је било толико уврежено да је чак морао да се инати и са новосадским професором Павлом Јозефом Шафариком (1988 II: 615), који се још 1810. сусрео са српским ђацима у евангелистичком лицеју у Кежмарку, градићу на северу Словачке, и од њих је помало почео да упознаје српски језик, историју и народне песме (Ђорђевић 1973: 174). Са Шафариком је Вук, иначе, тих дана ревидирао и сравнио географску карту Србије (Караџић 1988 II: 639). Према Шафариковом мишљењу, постојеће карте биле су непотпуне и препуне грешака, а Јован Рајић и Јохан Кристијан фон Енгел²¹ били су беспримерно

²¹ Служећи се *Историјом* Јована Рајића (1794) и латинским и грчким изворима (Шафарик 2004: 37, 51), немачки историчар Јохан Кристијан фон Енгел објавио је опсежну књигу *Geschichte von Serbien und Bosnien*. Halle, 1801.

невешти географи Србије. Нису успели да лоцирају места и пределе уз најчешће образложење: „неизвесно” или „нестало их је”. „Није ваљда!”, узвикивао је Шафарик и додавао: „И данас се може утврдити постојање градова у Србији које још Константин Порфирогенет спомиње, а да не може постојање градова и тврђава из Душанова времена” (708). Вршили су и правописне исправке. Шафарик је питао Вука: „Да ли је правилно Крупаин или треба да стоји Крупањ? Гроцка или Грочка? итд.” Са жаљењем што није даље рађена јужна граница Србије, Шафарик је упитао: „Где да се траже старе резиденције Будимл, Неродим или Неродимл?” (638–639). При том, остаје отворено питање да ли су Јозеф Шафарик и Вук Караџић поправљали карту Србије Адама Вајнгартена (1820) или је реч о карти као прилогу уз српску историју коју је Вук намеравао да напише или је, пак, посреди замисао о некој засебној карти? (Добрашиновић 1993: 9). Биће да је у питању била посебна карта, јер је Шафарик убрзо после тога писао Вуку: „Жељно очекујем Вашу географску карту; чим буде готова, молим да пошаљете неколико примерака у комисион – учинићу све што је могуће да их распродам” (Караџић 1988 II: 708). Вуков биограф Ђорђе Рајковић саопштава да је Вук намеравао „саставити и карту Србије. Зашто карта није света угледала не умен казати” (1950: 164). Српској картографији Шафарик се посветио пошто је, у фебруару 1825, најзад довршио рукопис *Историје словенској језика и књижевности свих наречја* (2004)²², на коме је читаву претходну деценију мукотрпно радио. Током штампања преостало је да се понешто допуни и редигује (Костић 1988: 16). „Ревносни делатељ на пољу словесности србске”, Вук Караџић био је веома радознао за рукопис у коме се, нарочито у оним деловима који расправљају о српском језику и народној поезији, најчешће спомиње његово име, исписују се наслови његових граматика, речника, полемика и песмарица (Костић

²² Paul Joseph Schaffarik. *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur, nach allen Mundarten*. Ofen: Kön. Ung. Universität, 1826.

1988: 30, 55). Стога је Вук прихватио да се, у Бечу, својски зазме публицистом и прикупљањем пренумерација за књигу о духовној култури словенских народа, за коју није сумњао да ће бити знатна и немишљено утицајна јер је, написана на немачком језику, била доступна широј европској публици (Караџић 1988 II: 708; 1989 III: 68).

Осим тога, Шафарик и Вук су посетили, у његовом дому, професора реторике, историје свемира, земљописа и грчке древности у новосадској Гимназији, Георгија Магарашевића (Магарашевић 1826 V: 5). Међу књигама на његовом радном столу и у библиотеци Вук је запазио *Крајку историју руске књижевности* Николаја Ивановича Греча и два руска речника које је он, на молбу Магарашевића и Шафарика, поручио из Петрограда. Шафарик је хтео да Гречову *Историју*, Анастасевичев²³ *Російис русским књиѣам* и Левицков *Курс руске књижевности*, консултује у прегледу руске литературе при изради своје *Историје словенских језика и књижевности* (Костић 1988: 29), а Магарашевић је ревносно припремао латинско-српски речник, желећи да се спомогне са више руских школских речника. Када су књиге из Петрограда стигле Вуку, посредник Кноблох је рекао: „Ево наручени књига!” Вука је било срамота. Није имао новаца за исплату. Молио је Кноблоха да их пошаље у Беч Шалбахеру, код кога су „лежале” докле год није прикупио трошка, па их је тек онда послао наручиоцима у Нови Сад. Сада је у поверењу потражио износ од Георгија Магарашевића. Он је рекао да ће заједно са Шафариком да се одуже (Караџић 1988 II: 755, 766). Међутим, када је Вук дуг споменуо и Шафарику, он је одговорио: „Ја не могу и не желим књиге које нисам наручио и које не поседујем или једном речју туђе дугове ни по људској ни по божјој правди плаћати, јер заиста немам новаца за бацање”. Наиме, када је приспела Вукова пошиљка, Шафарик је задржао

²³ Чини се да је у питању руски државни саветник Василије Григорјевич Анастасевич (Караџић 1988: 543–544).

само дела Левицког и Анастасевича и исплатио је Магарашевићу износ одмах према његовом обрачуну пет форинти, о чему је јемчио и у свом дневнику. Као књигу коју је првобитно поручио за себе хтео је да преузме и плати Гречову *Историју*, али је Магарашевић рекао да жели да је задржи пошто је Шафарик другим путем већ набавио књигу. Шафарик је и потом био спреман да Гречову *Историју руске књижевности* одмах у готовини намири, чим му је Магарашевић преда у руке, јер је имао купца. Иако недужан, Шафарик је жалио што је Вук, поред услуга које им је чинио, имао и таквих непријатности, јер „нису таква времена да би човек могао за друге чинити велика новчана јемства, а још је горе ако човек дође у опасност да свој новац изгуби због других”. Најпосле, из поштовања према Вуку, Шафарик је био спреман да Магарашевића „колегијалним убеђивањем наговори да му руске књиге што је могуће пре исплати. Ако жели да искрено ту ствар сврши, то се може лако урадити, јер бисмо ми могли та два руска речника лако неком лудаку протурити и добити за њих готов новац” (755–756; 1989 III: 59–60). Осим тога, Магарашевић је остао дужан Вуку и за песмарице, у износу преко сто бечких форинти (1988 II: 766). Новосадски професор био је у оскудици. Упињао се да одржи излагање часописа под називом *Сербска лейхойис* који је покренут у Новом Саду, а штампан у Будиму (Живановић 1973: 203–218). Пештански цензор Антоније Тумара је, 12. маја 1824, одобрио објављивање. Прва свеска је датирана за 1825. годину, с напоменом да ће публикација излазити четири пута годишње, јер је толико било великих пештанских вашара током којих би се часопис продавао. Сводећи, управо, трећу частицу *Лейхойиса*, уредник се пожалио Вуку о материјалним недаћама (Караџић 1988 II: 618). Нужно је увео праксу претплате, о чему је илустративна прича из оновремене историје српске књижевне периодике: „Новине издатељ упита једног свог пријатеља: ’Знаш ли брата шта се к издавању Новине изискује?’ – ’Како не би знао’ – отговори: ’Папир, перо, и мастило.’ – ’То је све истина, али к т

томе шта јошт треба? Промисли се добро. – ’Читатеље имати, одговори. – ’И то треба, али шта је најнуждније? Пренумеранта имати. То, то, тога треба имати. Много точни Пренумераната и читатаља, пак ће онда цветати Србска Новина!’” (Арнот 1838: 4). Такође, уредник је одлучио да поправи граматичку конгруенцију у наслову: „Нека за годину 1826 буде Србски Летопис, а не Србска Летопис. Очеvidно је, да је Летопис у Србаља мужког рода, као пропис, надпис, запис, попис” (Магарашевић 1825 III: б. п.). Осим тога, трвио се и са моћницима. Пружио је Вуку писмо Адама Драгосављевића које је радо хтео да објави, али није смео, јер га је аутор написао Вуковом ортографијом (Караџић 1988 II: 627). Бојао се, јер је имао грдних непријатности са карловачким митрополитом Стефаном Стратимировићем поводом објављивања „Месеџослова за лето 1825” у првој частици *Сербске љеџојиси*. Ту је у називима празника местимично увео српске облике уместо црквенословенских који су, уосталом, претходно већ били заступљени и у бечким забавницима Димитрија Давидовића (1815). Стратимировић је нашао рушење православља. Он је био поборник будимског *Месеџослова* који се сматрао званичним црквеним календаром и чији је језик и правопис изриком препоручивао као образац: „Није дозвољено ни једнија јоти иначе (друкчије) разве јест у календару будимском” (Добрашиновић 1986: 83), који је о трошку Краљевско универзитетске печатње, од 1809. до 1840, уређивао и објављивао будимски парох Јован Витковић (1824). Уредника „Мџсяџословџа” Митрополит је особито уважавао. Током 1815, након дуже борбе у Бечу, када је аустријско Краљевско намесничко веће хтело да се у Српској православној цркви стари календар замени новим, митрополит Стратимировић се из аустријске престонице вратио са спасеним календаром. О томе сведочи анегдота: „У свом повратку један дан остао је у Будиму, да се одмори. Кад га је парох Јован Витковић са свештенством поздравио, он се захвалио и рече Јовану: ’Синко, нисам се надао, да ћу се жив вратити из ове очајне бор-

бе, за сад сам очувао календар, али по скупу цену. Ако за идућу годину печаташ календар, печатај га на црвеној хартији, у знак да је крвавом муком сачуван” (Витковић 1889: 16–17, 22). Стога је 1825. наредио новосадском Магистрату да се сви примерци Магарашевићевог *Лейхойиса* „секвестирају”. Новосадски цензор је протествовао. Конзилијум је тражио да се Магистрат изјасни како је смео „секвестирати” књигу која је редовним путем прошла цензуру. Но, Стратимировић је био искључиво привржен традицији и нетрпељив према новинама, а *Лейхойис* је штампан без јага (Ѣ) (Стојановић 1987: 280; Павић 1969: 836; Добрашиновић 1986: 83). Већ у првој частици објављени су епиграми Лукијана Мушицког о српском књижевном језику. У једном од њих, под називом „Брига о слову ы”, Мушицки је решавао судбину сувишног слова:

Шта ћемо с тобом ы, дед кажи у буквици Сербској
 Нема гласа тог Сербљин, ког си ти знак
 Дај остан’ у Словенској буквици: Њој си ти нуждан
 Там ће ти стар и млад увек давати чест.
 (Мушицки 1824 I: 130)

Да би ублажио Митрополитов гнев, уредник Георгије Магарашевић хтео је да подиђе, па је у другој части *Сербске лейхойиси* прештампао петроградску рецензију трију лајпцишких књига српских народних песама Вука Караџића коју је претходно Митрополит ширио и хвалио се, а којом су се и злуради Карловчани једанко поносили и разглашавали да потиче од министра просвете и председника Руске академије Александра Семјоновича Шишкова. У ствари, то је био напис професора Николаја Ивановича Греча, уредника часописа „Сына Отечества” који је, у 26. тому за 1824, објавио у преводу на руски језик приказ Вукових збирки Јакоба Грима. Али, на крају је додао и замерку да Вук квари стару словенску азбуку, којом су писали Јован Рајић и други

умни и учени Срби и да Словенима туђом и дивљом азбуком и ортографијом кида „союзЪ” између Срба и Руса, успостављен у древним временима, прихватањем „Кириловскога Алфавита” (Магарашевић 1825 II: 130–133).

У тридесетој свесци бечких *Годишњака за књижевност* (Jahrbucher fur Literatur), Јернеј Копитар је осудио руски чланак за који пише да „и ако није састављен и послан од самог Митрополита ипак је доле у Славонији итд. био од њега ширен, хваљен и поново штампан (у годишњаку за 1825. новосадског професора Магарашевића)” (Добрашиновић 1970: 124; 1986: 89; Караџић 1988 II: 616; Павић 1969: 654–656). Премда Вуку није било право због прештампавања „карловачко-петербуршке рецензије” којом су се дичили његови противници, ипак је прихватио Магарашевићев позив за сарадњу. У последњем часу, на крају треће свеске *Лейхойиса*, у рубрици „Смесице”, додата је белешка о Вуковом животопису кнеза Милоша који се појавио у издању Николаја Ивановича Греча на руском језику. Након сажетог описа садржаја са жаљењем се наводи што књига „најпре на србски, као што смо је у рукопису јошт 1822. читали, печатана није”, јер би се многе грешке избегле које су „с негодовањем примећене”. Библиографска цртица се закључује најавом о опширнијем осврту у наредној частици (Магарашевић 1825 III: 145–146). Вук је, дакако, обрекао да ће послати прилоге за *Лейхойис*, али се потом није јављао. Уредник је опомињао: „Немојте заборавити, послати ми прилоге, како сте обећали, за *Летописи*” [...] „Ви рекосте, да ћете нам таки, како у Беч дођете, писати; па ево нема јошт ни словца Вашег” [...] „Камо што сте ми за *Летопис* послати обећали?”. Такође, професор Магарашевић и новосадски књигопродавац и издавач Константин Каулиције замолили су Вука да, на путу за Беч, у Пешти лично преда рукопис нове частице *Лейхойиса* цензору Антонију Тумари да га након прегледа и одобрења проследи Јосифу Миловуку ради штампања (Караџић 1988 II: 618–619, 628).

У Новом Саду Вук је био у друштву и са бившим професором Милованом Видаковићем који је 1824. отпуштен напречац одлуком Патроната новосадске Српске православне велике гимназије због сумње да је био „претерано наклоњен” једном ђаку Гимназије (Поповић 2000: 185–190). Иако о томе не постоје протоколарни подаци, догађај је живо интерпретиран у усменој предаји. Јован Гавриловић јавио је Вуку Караџићу, 30. октобра 1824. из Вуковара: „Овђе Вам ништа нема ново; осим наш стари из под кревета светилник Видаковић уваћен у содомском греху избачен из професорства отишо је, куда? Не зна се. Штета! Где ћемо изгубити овако славног писатеља морално-романтички повести” (Караџић 1988 II: 502). Детаљније је саопштавао пештански адвокат Јован Поповић Мостарски: „Dominus Видаковић сео сиром на варићак: морао је резигнирати службу: једни веле, што је кадшо напиту у Школу долазио; једни пак што није бијо за Професора; други (а то понајвише) што је пукао глас, као топ, и разлеже се, не тек по новомесаду но по Влашкој и Бачкој: да ђачад новосадску, грешну, јадан, децу оспављивао!! Ако и није Видаковић сиром крив; ружан и одвећ погубан овај за младеж новосадску глас, довољан узрок јесте за одпуст његов из службе Професорске. Разносе се песме од уста до уста: гди је воспит него код Видака; код Видака, ђачког бузароша!!! Ја никако веровати не могу да је то истина, што се о њему пева, али ај да речем, да је истина: онда је Видак вешала заслужио, што је код толики лепо Нсадкиња, код мајдана девојачка, заблудити, и изићи могао!!” (507–508) Децембра 1824. Георгије Магарашевић је писао Вуку да је наместо Видаковића „дошао неки Новосађанин Петар Јовановић; а у I. Граматику, која се сада завела, Атанасиј Теодоровић, Румљанин, оба Доктора филозофије!! Видак се сада налази овде код његовог Косте Перишића. Чим се занима, и како време проводи, не знам; са мном се тако исто, као и с другима одвећ редко састаје” (525; Костић 1950: 83).

У јесен 1825. Видаковић је напустио Нови Сад. Извесни Дадања, поседник у Ђулвезу код Темишвара, позвао га је за

приватног васпитача своје деце (Караџић 1988 II: 677; Поповић 2000: 191). Димитије Тирол се два пута сусрео с њим у Булвезу („Булведу”) код Дадања и разговарао је о његовом сусрету са Вуком у Новом Саду. Он се срдio на свог (не)деликатног критичара. Тиролу, који је добро знао Вука и његове назоре, било је смешно и није веровао Видаковићу када му је рекао да се Вук кајао што је до тада тако писао и да ће се унапредак поправити и сасвим одрећи своје ортографије. Али, поверовао је када је казивао да се и он „здрово каје, што је свог *Љубомира* тако писао; али вели није он крив, јер су га други наговорили да тако пише”. Поверио је и да ће своју нову „романтичку” повест *Касију царицу* (1827) сасвим „другојаче” да пише, „може бити *Високо Сербски?*”. Вели да је „Славенску Граматику”²⁴ одавно свршио, а да ће зимус да ради „Српску Писменицу” за коју сматра „да ће бити мало боља” од Вукове. Тирол је закључио латинском сентенцијом „*Propria laus sordet*”, односно: „Сопствена хвала је одвратна, тј. Ко се хвали, сам се квари” (Караџић 1989 III: 54–55; Војиновић 1994: 55–60).

Од неког просјака у Новом Саду Вук је слушао народну приповетку „Два новца” коју није одмах забележио, него тек доцније према сећању (Караџић 1988: 49, 572). Потражио је Јована Хаџића и калуђера Симеона Живковића, брата Стефана Живковића Телемаха. Првome је носио цедуљицу од Јернеја Копитара, а други је Копитару био дужан сто форинти.

Не заставши их у Новом Саду, Вук се вратио у **Земун** са намером да се што пре упуту у Беч. Но, није могао, јер су га пријатељи „све отимали једни од другогa” (Караџић 1988 II: 615; 1989 III: 261; Добрашиновић 2001: 147; Самарџић 1969: 491).

Иако је пут био „рђав до зла Бога, да не може гори бити” (Караџић 1988 II: 541), са Јованом Петровићем Ковачом и Лазаром Марјановићем, Вук је, половином јуна, ишао запрежним колима

²⁴ *Грамамајику сербску* објавио је 1838. у Пешти.

у Бешеново, манастир Сремске епархије, који је био гласовит по укусном вину (Караџић 1988 II: 588, 615). Према запажању Ђорђа Рајковића, „намастири су у старо доба имали више виногради него данас, а добијали су осим тога силан десетак. За то су намастирски подруми били пуни вина; па ко се лепо живио с калуђерима, тај се у свако доба могао сладити тога лепог дара божјег. Ипак су правили разлику, коме ће га давати; а од најбољег вазда су радо штедили само за своју душу” (1876: 692). Учитељ грчког језика Лазар Марјановић био је у пријатељству са члановима братства, игуманом Александром Радовановићем, јеромонасима Авакумом Живановићем, Савом Андрејевићем, Лукијаном Поповићем, Викентијем Стокићем и Власијем Трибковићем (Магарашевић 1825 I: 6–7). Још око Ускрса, вински сладокусац Марјановић мамио је Вука Караџића, очекујући га да на лето заједно густирају вино: „Како ћу сад и без вас у Бешенову после Ускрса ликовати као чворак на дугу, да ли вам је из прекрајка видити, чисто би ми завидили” (Караџић 1988 II: 588). Осим тога што су се частили, Вук је у манастиру наручио „половаче шљивовице и фрталче шилера”. „Свети оци драговољно су послушали” да му под својим печатом пошаљу преко пријатеља ракију и вино у Беч. Заречио је шилер и „мирисно” и „лековито” вино и од земунских пароха Лазе, Муждала(?) и Филипа Петровића Карабаша²⁵. Преко земунског експедитера Константина Сотира пошиљку је требало да Јован Ковач и Лазар Марјановић упуте у Беч Вуковом куму Теодору Деметру Тирки (1988 II: 624, 696, 762; 1989 III: 97).

Вук се свакодневно гостио и код срдачног домаћина који је трагао за рецептима како да поправи укус и изглед сопственог вина. Василије Василијевић је задужио Вука да потражи

²⁵ У периоду Вуковог боравка у Земуну, земунски пароси били су: Константин Ракић, Лазар Андревић, Лазар Савић и Филип Петровић Карабаш (Магарашевић 1825 I: 10; Караџић 1969: 97). Вид. биографију земунског проте Лазара Савића (Стојчић 1913: 71–75).

препарат за чишћење и дотеривање вина које кошта четири сребрне форинте у дућану код Ј. Pittony und Sohn Droguisten der Tuchlauben No 562 у Бечу, па да му преко експедитера Бике или првим делижанцом пошаље. Уз вино и ракију дегустирали су масни сир који је сољен лане. Пред ползак, Вук је наручио три фртаљчета сира које је Василијевић хтео да усали најесен и да му пошаље да га у Бечу мезети током зиме (1988 II: 644, 744). Успут је бележио и стихове. Неколико пута је Вуку читавау песму о љуби Богатог Гавана „пјевала уз гусле нека Јеца сљевица у Земуну”. Она је просила „од куће до куће, т. ј. кад дође пред чију кућу, она почне уз гусле пјевати (да је чују, да је пред кућом), па кад јој се што удијели, или одговори, да се не нада ничему, она престане ондје, докле је испјевала, па иде даље; а ко је замоли, она му пјева цијелу песму” (Караџић 1975: 155). Јелисавета Јеца је била жена слуге Павла Јовановића са којим је имала сина Косту. Била је и гусларска ученица слепе Живане из Земуна, удове земунског контрибуента Павла Антонијевића која је живела од просјачења (Николић 1965: 253). Родом је била „однекуд из Србије, и као сљевица ишла је чак и по Бугарској” (Караџић 1965: 33), а у време Вуковог боравка у Земуну 1825. била је стара. Вук је од ње, највероватније још 1815. у Земуну, забележио седам песама²⁶ (Караџић 1965: 155; Недић 1984: 65–86, 127–141; Радовановић 1987: 24; Лакићевић 2015: 138–156, 158–166). „За љубав пријатељску”, Вук је замолио Земунце да бележе народне умотворине. Од учитеља Лазара Марјановића²⁷ и Василија Јовановића, затим пароха и

²⁶ Владан Недић сматра да се Вук сусрео 1815. са слепом Живаном у Земуну, јер у *Рјечнику* (1818) под лексикографском јединицом „покрајина” наводи Живанине стихове песме „Марко Краљевић и 12 Арапа” (1984: 65).

²⁷ Од Лазара Марјановића добио је приповетке „Коме Бог помаже, нико му наудити не може”, „Златоруни ован”, „Очина заклетва”, „Опет маћеха и пасторка” и варијанту приповетке „Усуд”, а учитељ грчког језика и популарни списатељ Василије Јовановић записао је варијанту приповетке о „Змији младожењи” (Караџић 1988: 49–50).

професора Аврама Живковића, те пароха Филипа Петровића Карабаша и трговца Ђорђија Романчића добио је знамените записе народних песама и приповетки (Караџић 1975: 156; 1986: 406–407; 1988: 49–50; 1989 III: 125–126, 132; Војиновић 2016a: 158–188; 2016b: 198–201).

Најзад, увидевши да кнез Милош нема намеру да одговори, Вук је, 24. јуна 1825, писао београдском базерђанбаши Алекси Симићу да ће у току дана кренути за Беч, па уколико Господар буде желео да га обрадује писмом, ласно га може наћи „и у Паризу, а камо ли у Бечу”. Мислио је и да дочека кнегињу Љубицу Обреновић која се тих дана очекивала у Земуну, у посету најстаријој кћери Петрији и зету Тодору Хаџи Бајићу, синовцу земунског трговца и економа Лазара Хаџи Бајића (Гавриловић 1909: 728). Међутим, одустао је због погоршаног здравља и осталих планова. Позајмио је од пријатеља педесет форинти да би стигао до Пеште (Караџић 1988 II: 617, 631).

Успут је боравио у **Сомбору**. Одсео је у кући препарандског катихете, писатеља и пароха Павла Атанацковића, „која се налазила на Светођурђевском тргу, на истом месту где ће после бити подигнута кућа Паланачких, у којој ће, седам деценија касније, последњих 15 година живота провести други великан српске књижевности – Лаза Костић”, који ће се, између осталог, бавити и допуном Вуковог *Рјечника*. Костићеву допуну од 1912 речи објавио је 1913. његов лекар Радивоје Симоновић (Вуксановић 1987a: 231–234; Костић 2007; Степановић 2020: 49). Лаза Костић је користио многе народне речи из Вуковог *Рјечника*, које су сматране кованицама само зато што нису биле уобичајене и познате. Када га је један пријатељ питао: „Шта вам је, забога, *сусџримак*?” Лаза је слегао раменима и мирно рекао: „Видите Вуков Речник” (Шевић 2011: 62).

Према договору, Вука је у Сомбору сачекала пошиљка из Новог Сада. Преко неког не баш претерано поузданог грчког трговца, Георгије Магарашевић и Константин Каулиција упути-

ли су пакет са књигама које је Вук требало да отпреми „својим путем” и уз то приде једно фрталче „салакиског Аузбруха”²⁸. Испоставило се да је цензор Антоније Тумара био одсутан из Пеште, па је Магарашевић писао Вуку да ће се, ипак, он са њим лично састати у Новом Саду и уручиће му „манускрипт” *Леттојиса* и пренеће Вукове поздраве (Караџић 1988 II: 618–619). Писмо је закључио пријатељском радозналошћу: „Шта нам раде наша ГГ. Сомборци?”. Иако, до тада, није боравио у Сомбору, Вук је у бачкој вароши имао претече, познанике, поштоваоце и пренумеранте. Обављајући још увек дужност варошког судије, у седамдесетој години, ту је живео Аврам Мразовић, чија је *Словенска грамајика*, објављена 1794. у Бечу, касније имала још пет издања. Она је била узор Вуку за настанак његове *Писменице српскога језика* (1814), о чему је доцније приповедао биографу Измаилу Срезњевском: „Изражавајући се све више разговорима са Копитаром, осећајући све више потребу српске граматике за самог себе, решим се да је напишем, па узевши у руке Мразовићеву Славенску граматику, почнем преписивати из ње промену именица и глагола, дотерујући према српском” (Степановић 2020: 46; Деретић 2002: 579).

Најранији Вуков сакупљач пренумераната из Сомбора био је Аврам Максимовић, парох Светођурђевске цркве (Караџић 1966: XXI; Степановић 2020: 47; Добрашиновић 2001: 192). Он је био аутор првог српског пчеларског приручника (Максимовић 1810) и најранијих чланака о баштованству и народној медицини (1833: 62–64; 1843: 18). Иако је пружао подршку Вуковом раду,

²⁸ Салаксија – брдо у Срему. „Брдо Салаксија зовомо, кром свију брда виноградарски у Фрушкој највеће примечаније заслужује, што не само најизредније и најмирисавије вино, него и сушково вино от целе Фрушке најизредније даје, које неки особити и својствени укус има, кога друга вина и шушково вино не имају” (Болић 1816 I: 23, 24, 250; 1816 II: 50, 127, 190–197). 3. Орфелин спомиње ауспрух и саопштава рецепт 1783. године (1808: 164). П. Болић пише у *Савршеном винодјелцу* о „сушковом вину”, јер се прави од суварака, сувог грожђа (1816 II: 190–197).

четрдесетих година, у жеку језичких борби, Максимовић се определио за традиционалну ортографију. Из његовог „кратког написанија и изјасненија” „О смислу Азбуке славенске” произилази да је „најудобнија Азбука славенска” (1837а: 54–55). Занимљиво је да је он први код нас писао о немуштом и „ручном језику” (18367: 174–175), односно знаковном, гестовном и невербалном споразумевању, према чему је био претеча антрополога Симе Тројановића који је 1935. објавио дело *Психофизичко изражавање српског народа њојлавијо без речи* (Самарција 2023: XXIII). Осим тога, остао је упамћен и као врстан проповедник и педагог (Максимовић 1837в: 231–232; 1845).

У Сомбору је живео и Василије Булић, препарандски професор географије и аритметике који је био претплатник Вукове *Писменице* (1814), затим *Српског рјечника* (1818), те трију лајпцишких части *Народних српских њјесама* (Караџић 1989 III: 142; Добрашиновић 2001: 105).

Са Димитријем Исаиловићем, професором мађарске историје, педагогије и методике у сомборској Препарандији, Вук се упознао 1816. у Будиму, али се он већ 1814. налазио међу пренумерантима *Писменице*, у време док је био професор Краљевског педагошког института српског у Сент-Андреји. Исаиловић се међу првима претплатио на забавник, чији је рукопис Вук носио са собом и хитао је у Беч да га објави. Ни Исаиловић нити професор славенског и немачког језика Јован Живковић нису у Сомбору пропустили прилику да скрену Вуку пажњу на учитеља Адама Драгосављевића, чија их је језичка делатност изненадила док је био ђак Препарандије (Магарашевић 1826 V: 3; Караџић 1987 I: 320; 1988 II: 627, 704; Добрашиновић 2001: 153).

Као и у Земуну, Вук је и у Сомбору предлагао пријатељима да бележе народне умотворине. Молбама су се одазивали, па су му песме и пословице слали његов домаћин Павле Атанацковић и канцелиста сомборског Магистрата Кузман Севкић. Веома је

био значајан допринос песника и доктора филозофије, актуара при Врховном надзорништву свих српских, грчких и влашких школа у Угарској, Јована Берића, родом Сомборца (Караџић 1986: 402, 406–407; Степановић 2020: 46–49).

У **Пешти**, Вук се мимоишао са његовим братом од стрица, адвокатом, преводиоцем и песником Павлом Берићем (Караџић 1988 II: 656; Деретић 2002: 548). Пропустио је прилику да се сусретне и са цензором Антоном Нађом (Добрашиновић 1970: 129), за чије је „трудовете“ у славонском „књижевству“ Вук чуо још у Бечу, а много опширније у Славонији. Док је боловао или био професор у Загребу, у цензорству га је замењивао Јован Витковић, будимски парох (Витковић 1889б: 45). Стога је, годину дана доцније, Игњат Алојзије Брлић поновио „славонском Овидију“ препоруку за Вука Караџића (Добрашиновић 1970: 138–139). Међутим, Брлићу је било веома жао што Вук није стигао да се препоручи и славонском латинском поети Матији Петру Катанчићу, који је преминуо у будимском фрањевачком манастиру непосредно након Вуковог одласка из Брода на Сави (Караџић 1988 II: 622). Након смрти, у рукопису је остао његов превод *Sveitōi йисма* на „jezik slavno-illyricski izgovora bosanskog” prinesheno”. Његов суграђанин, будимски парох Јован Витковић, помагао је Катанчићу да преведе Стари и Нови завет (Витковић 1889а: 12). Према Катанчићевом Предговору, датираном 6. травња 1820, у Будиму, произилази да су он и Вук Караџић у једнако време преводили Свето писмо на народни језик (Поповић 1987: 122–123) и да се славонски преводилац служио правописом „nasheg” „illyricskog” језика „bosanskog izgovora” који се јављао у изворима већ у 15. веку, а употребљавали су га „Servianci poslidnje dobe: Raich, Stojkovich, Dossenovich, Rakich, Stefanovich etc.” (Katančić 1831а: XI–XII)²⁹.

²⁹ Фратар Гргур Грга Чеваповић постхумо је приредио Катанчићев превод Светог писма старог и новог закона (Katančić 1831а; 1831б).

Дотле се Вук сусрео са словачким књижевником и лутеранским проповедником Јаном Коларом који је у Пешти био централна словенофилска фигура. За време лицејских студија у Пожуну (Братислави) учио је српски језик од српских ђака и из Вукове граматике и српских народних песама. Песничку славу стекао је књигом *Kћи Славије*³⁰, објављеном 1824. у Будиму, у којој је славио многовековну борбу Словена против страних угњетача и предвиђао је ослобођење. Позивао је словенске народе на окуп „од Црне Горе до Урала”, не због премоћи него ради равноправности. „Кад год зазовеш Словен, нека ти се одазове човјек” – певао је Колар. Између осталог, он је славио Милоша Обилића, Марка Краљевића, Филипа Вишњића и Вука Караџића. Приповеда се да је евангелистички свештеник постио само три дана годишње, а један од тих датума био је Видовдан, када је пропало српско царство на Косову пољу (Кузмановић 2010: 180–190; Ковијанић 1963, 23–41). Колар је у Пешти Вуку Караџићу предао први том *Словачкој речника* са молбом да га упуту и руском слависти Петру Ивановичу Кепену, што је Вук, потом, и учинио. Реч је о делу Антона Бернолака (1762–1813), католичког свештеника и лингвисте, првог кодификатора словачког језика³¹. Речник је објављен у Будиму након ауторове смрти. Бернолак је за живота покушавао да објави рукопис, у међувремену га је допуњавао и преписивао седам пута, али су га омеле препреке политичке природе. Речник је изашао, у периоду од 1825. до 1827³², уз помоћ естергомског надбискупа и угарског примаса Александра Руднаја, који је јавно декларисао словачко порекло. Бернолаков сарадник Јур Палкович припре-

³⁰ Jan Kollár. *Sláwy Dcera we třech zpěwjch*. W Budjnjě: Kráľovské univerzitické tiskárně, 1824.

³¹ Slowár slowenski česko-latinsko-nemecko-uherski seu Lexicon slavicum bohemicolatio-germanico-ungaricum. T. 1, A – J, auctore Antonio Bernolák. Budaë: Typis et sumtibus typogr. reg. univers. hungaricæ, 1825.

³² Пети том је објављен 1827.

мио је рукопис за штампу и објавио га је уз делимичне измене (Соколовић 2020: 28, 33). Колар је обећао Вуку да ће му слати и наредне томове Речника (Караџић 1988 II: 641), о коме је вест објављена и у *Сербским Летописима*. Рецензент је писао да прва част сеже од слова А до I, да је књига обима 55 табака, раздвојена на четири части и да ће у последњем бити садржан индекс, те да је цена за пренумеранте шест флорина бечке вредности (Магарашевић 1825 III: 125).

У Пешти, Вук је био у дому мађарског племића Јулија Јанковића, властелина Дароварског, Пакрачког и Стражеманичког и врховног жупана Пожешког (Добрашиновић 2001: 157). Са својом супругом поздравио је њиховог заједничког знанца Петра Ивановича Кепена кога су се у разговору често опомињали. Вук је био захвалан Кепену, јер га је уврстио међу сараднике *Биографској листи*. У осамнаестом броју гласила, одлучно га је бранио од напада руског професора Николаја Ивановича Греча. Осим тога, Вук је саопштио Јанковићу и његовој супрузи да је 1824. у Италији преминуо руски путописац Алексеј Сергејевич Березин. Вест их је потресла, понајвише госпођу (Караџић 1988 II: 641). Они су га упознали током његових путовања од Земуна до Оршаве, које је описао у својим „Писмима из Мађарске“ („Писма из Венгрии“), објављеним у четвртном броју петроградског књижевног журнала *Сорезновашеља њросвещенија и бла҃гоѡтворенија* за 1823. годину (Добрашиновић 1970: 124). Вук је свеску часописа са осталим бројевима добио од издавача, Петроградског слободног друштва љубитеља руске књижевности, и то посредством пољског лексикографа Самуела Бохумила Линдеа, са молбом да претходне свеске упути Павлу Кенгелцу, јер су сматрали да Вук боље зна његову адресу. Петроградски доктор богословије, професор у Темишвару, аутор код нас најранијих научних књига о природи, *Јестасѡвословије* (1811) и *Всемирнаѡ сбиѡѡјасловија* (1821), Павле Кнегелац је 1803. дошао у манастир Светог Ђурђа у Темишварској дијацији, где је био три деценије архимандрит

(Караџић 1988 II: 192; Шафарик 2004: 237, 292, 298, 312; Вуца 2011: 429–437). Вук је Кенгелцу послао руске књижевне журнале посредством Јосифа Миловука (Караџић 1988 II: 768).

Вук је у Пешти позајмио још педесет форинти да би стигао до **Беча**, у који је кренуо, најкасније, у недељу, 10. јула 1825 (Караџић 1988 II: 621, 631).

За време тромесечног одсуства, Вукова породица се преселила у нови стан у Бечу. Налазио се међу штавиоцима коже у предграђу Вајсгарбер (Weisgarbern), на углу, у кући фрау Ејкмајер, на којој је стајао натпис улице Марксергасе (Marksergrasse), број 46, први спрат изнад ходника (1988 II: 625; Добрашиновић 1986: 90, 106; Поповић 1887: 179; Гавела 1964: 189–192). Ана је била болешљива, тиштало је у прсима, а Роза је тужна и грозничава лежала у кревету. Сава и Василија били су здрави, али, на Вукову жалост, Сава није марио да говори српски са дадиљом Маријом Миловановић. Као и до тада, Вукова породица делила је заједнички живот са Анином мајком, госпођом Маријом Краус, и њеном поћерком, а Анином посестримом Лујзом (Караџић 1988 IV: 231).

Спомогавши се једино са двадесет шест форинти, које су примили од учитеља Јевтимија Јевте Поповића из Трста, Ани је дотужило сиромаштво (1988 II: 598). Чезнула је да барем једном годишње пође са Вуком негде изван Беча у околину и да ужива. Могли су да оду у Дорнбах (1989 III: 186), али Вуку није било ни до чега. Мислио је како на немачки Михаљдан (17. септембар према нашем календару) да плати двеста форинти кирије (1988 II: 631). То је било скупо. Требало је снизити станарину или, пак, одбити за трошкове поправке врата, решетке, ограде на степеницама, а и због влаге у соби која је допирала из дворишта (1989 III: 724). Вук је прижељкивао удобнији стан. Степенице нису биле прилагођене његовим потребама. Најподеснији су били ступци са одмаралиштима, као у кући „код Штајнбауера и у Кригелгасе 6” (Sechs Krugel), где је раније становао (1988 II: 681, 772). Особито му је сметала бука док је радио, јер је газдарица рољала веш на

тавану баш изнад његове собе (706). Зато је боравио код куће само пре подне, а онда се најчешће упућивао до гостионица „Црвени петао” и „Бели вук”, у којима се окупљао махом словенски свет (Добрашиновић 1986: 90; Поповић 1987: 181). Тих дана, имао је част да се код „Белог вука” упозна са руским државним саветником Христијаном Фридрихом Грефеом, где је он одсео, према савету Петра Ивановича Кепена (Караџић 1989 III: 77).

Стигавши у Беч, одмах је обишао директора школе и био је код професора да се распита за Живка Петровића. На основу молбе из Земуна, Вук је саставио верзију писма не би ли ганули кнеза Милоша Обреновића. Изоставио је пословице Јована Ковача и још је понешто додао: „Драги брате Јово! Дошавши овђе био сам код директора и код свију професора и питао сам за Живка како се учи и влада. Увјерени будите, да га сви они фале неисказано; но ево невоље с ваше стране: Живко се тужи и кука да му трошка довољно не шаљете. Јуче ми је плачући приповиједао, како сте му писали, да му више од 100 f. на годину за рану и за квартир не можете шиљати! Истина да ми не каже како сте форинте мислили, али се опет морам чудити, како сте ви тако што могли и помислити, а камо ли од истине писати! Ви добро знате да ово нијесу Карловци (а не знам, би ли се и онђе с тим могло живити), него је ово Беч. Овђе њему за рану и за квартир ваља 50 f. на мјесец, па и с тим богме не ће се прејести, него само да живи; а кад се узму још књиге, аљине, чизме и остале ситнице, то ће изићи најмање 1000 f. за годину, као што видите од прилике и по дојакошњем трошку, а увјерени будите, да вам сувише ништа није потрошио. – Сад дакле једна година, у име Божје, прикучује се концу, а за другу нема другога спасенија, него или му одредити 1000 f. или га извадити из школе, или га дати на царски трошак (па послије да служи цара 14 година). По моме мњенију била би велика штета последње и једно и друго учинити: него кад сте почели и ову годину већ којекако протурили, гледајте макар се задужили, још и за ову другу годину; а мислим да се нећете

кајати. Ја не знам јели још који Србин до данас овај занат учио” (Караџић 1988 II: 623–624).

Такође, забринут да се поручено вино и шилер из манастира Бешенова и од земунског попа Лазе успут не покваре од жеге, Вук је писао Јовану Ковачу да шљивовицу преда експедитеру Константину Сотиру, а он ће да је испоручи Теодору Деметру Тирки у Беч, а вино и шилер доцније кад захлади (624, 744). Упутио се и код Славонца Гргура Грге Чеваповића, старешине фрањевачког манастира у Бечу. Носио му је поздраве од Игњата Алоџија Брлића из Брода на Сави, али није успео са њим да разговара, јер је фратар у цркви читао хришћанкама и хришћанима молитве и давао је благослове. Једнако је био заузет и приликом друге Вукове посете (1989 III: 81). Тек је у трећем покушају затекао слободног Гргу Чеваповића који га је „својски почастиио у своме намастиру” (188). Са гвардијаном се, потом, добро упознао и он је увек врло радо примао Вука. Дао му је најновија издања славонских аутора. У тек одштампаној књизи Мариана Јаића *Indianski mudroznanc*, међу пренумерантима налазила су се имена: „Kopitar Bartholomaeus, Custor Caes. Bibliothecae Vien” и „Stefanovich Karacxich, Vukius AA. LL. et Phil. Doctor. Memburum, corresponens Viennae” (Jaich 1825; Караџић 1988 II: 623; 1989 III: 71; Новак 1967: 93). Пружио му је Чеваповић и четири примерака *Novog i starog kalendara slavonskog za prosto godishte 1826* (Караџић 1988 II: 731). Преко Игњата Брлића, Вук се захвалио уреднику Адаму Филиповићу: „Ако ће видите Адама, поздравите ми га љубазно, и фала му на календарима! Може бити, да ћу и ја нешто написати о његовој рецензији о Шокуцу, па ћу му послати (ако буде ћео) нека метне у календар за годину 1827” (1989 III: 160). Филиповић је одговорио да ће „метнути” Вуков чланак, иако „он има веће једну рецензиу сверху тога, где реч Шокац од перзианске речи Шокац изводе тоће пако рећи *Комшиа Nachbar?*” (182)

Задржавши један себи, други славонски календар Вук је послао чешком слависти Јозефу Добровском, трећи је дао Томи

Љубибратићу (псеудоним Јернеја Копитара), а четврти бившем професору наука човечности, философије, грчког језика, земљописа, јестествословија, антропологије и директору Карловачке гимназије (од 1816. до 1821), Карлу Георгу Румију који је, од 1824. до 1828, живео у Бечу. Од професора Павла Палковића код Румија су Вука чекали чешки лексикони којима је професор Академије у Пожуну узвратио Вуку, јер је од њега добио српске народне песме. Руми је, такође, био хром, па је писао Вуку у Бечу да по лексиконе пошаље неког млађег (Караџић 1988 II: 614; 1989 III: 160; Аноним 1847: 122–125; Ковијанић 1971: 476; 1972: 64; Радојчић 1959, 140–143; Жарковић 2022: 129–131; Добрашиновић 1986: 88).

НЕВОЉЕ СА „ДАНИЦОМ”

Вук је пожурио у Мехитаристичку штампарију да изда *Објављеније* за претплату „српске цепне књиге Забавника” за 1826. годину (Караџић 1988 II: 628, 659–660). Под претпоставком да ће сваки Србин који зна да чита купити књигу, цена је за пренумеранте била једну бечку форинту или двадесет четири крајцаре. Износ је био низак „да се послуже, што књига остане иза пренумераната, могу скупље продавати”. Реч „пренумерирати” Вук је појаснио да значи „напријед избројити” новац, јер без претплате није хтео да уписује имена купаца у књизи. На десет купљених књига нудио је једну бесплатно и молио је скупитеље и пренумеранте да имена и новац пошаљу Теодору Деметру Тирки у Беч најдаље до краја септембра, а излагање књиге је најавио у октобру 1825 (Добрашиновић 1976: 21). Шидском пароху Авраму Панићу било је смешно како је Вук „растолковао” глагол „пренумерирати” (Караџић 1988 II: 660). Одштампана *Објављенија*, датирана 1. августа 1825, у Бечу, разаслао је на све стране. Најпре Адаму Драгосављевићу. Уз приложену Објаву, жалио је што га лично не познаје, али је тврдио да је, на основу казивања винковачких и сомборских професора, а особито према писму, које је летос читао код професора Георгија Магарашевића у Новом Саду, успео да га веома добро упозна, због чега је Адам завредео његову особиту љубав и поштовање. Уз напомену да Магарашевић није смео у *Лейхойису* да објави његово писмо, састављено новом ортографијом, Вук је закључио: „Оно су несрећни људи, који су ум свој дали (под) аренду, па сад морају да мисле и да чине

како други оће. Деде ви напишите како књижицу, па је пошаљите овђе [у Бечу] да се штампа” (627–628, 663; 1989 III: 90). Потом је молио кнеза Милоша не би ли заповедио да се *Објављенија* за Забавник пошаљу по свим нахијама у Кнежевини, јер би се тако ласно скупило неколико стотина пренумераната. То би, поручивао је Вук, њему било помоћ, а Милошу част (1988 II: 631). Молбу је пратило и писмо у коме је Вук детаљније и слободније него до тада оптуживао Михаила Германа: „Ја сам њега и од прије само по казивању други људи, држао за лажу и за варалицу; а сад, кад је он ту моју књигу тако подло украо и издао, морао би сам га држати за таквог човека, да га остали људи за свеца држе. Ви знате, с каким сам ја трудом ону историју Вашу ту састављао и писао: по том не само што сам се мучио преводећи је на Немачки језик, него сам још и плаћао те се писало и преписивало. Трудећи се да оставим потомству истинито описаније те знатне догађаје народа нашега, и да учиним Вама и данашњем народу нашем, чест и славу (ако је могуће и ползу), мислио сам, да ћу и себи штогођ заслужити и Вама се у милост препоручити, да ме барем толико надгледате, да у рђавом здрављу моме под старост не гладујем са женом и с ђецом. Сву ту помоћ, којој сам се праведно и поуздано могао надати, сад је он од мене отео најподлијим начином. А и да ми није с тим никакве штете учинио, питајте само Давидовића, нека Вам каже, како је то подлост туђу књигу (и другим начином, а камо ли таким!) украсти и издати, па и то још не само издати онаку, како је, него на рачун списатељев мијењати у њој којешта и додавати којекаке лажи и будалаштине!” У наставку писма, јадао се да ће постати просјак у Бечу и да то неће прославити ни Кнеза, јер ће онда његовим непријатељима „стати срце на меру, кад буду могли говорити: ’Гле! то је онај, што Милоша по свијету слави и што га једнако фали и брани! Ето, сад по себи нека суди какав му је Милош!” Осим тога, Вук је најавио да ће му убрзо послати књигу српских народних песама, преведених на немачки језик, из које ће се Милош моћи лако уверити да

он није у Немачкој „поарчио” његов новац и да се нада да ће га Кнез због тога наградити са 3000 форинти да још једанпут пређе „преко Германије и да отиде до Париза, да и онамо име Ваше и народа нашега објавим као што јесте. Може ко рећи да је много 3000 ф. сребра; али вјерујте да није: од једне иљаде морао би сам половину оставити жени да живи са ђецом за годину дана, а с другом половином исплатио би сам овђе којекаке дугове: мени би дакле остале 2000 форинти да отидем до Париза, да онђе посједим барем 10 мјесеци и да наштампа (ако ништа више, барем) ону Вашу историју на Францускоме и на Српском језику, и да се вратим натраг”. Сводећи писмо традиционалним подсећањем да пише Јакобу Гриму, Вук је благодарио Богу што је Милошев брат Јеврем преживео атентат: „Овђе се чу ономадне, како је у Београду некакав Турчин ћео да убије Г. Јеврема, па убио Ћелеша. Фала Богу кад се тако догодило” (1988 II: 630–632).

О трагичном догађају Василије Василијевић је одмах из Земуна, 15. августа 1825, јавио Вуку: „Господар Јеврем неколико дана има како је у Београд дошао, ономад у суботу у јутру у 8 сати дође један Турчин (спаија) у конак на диван’ану запали чибук пак пуши, пуши, чекај, чекај, никому од људи није сметао; на један пут изиђе Ћелеш из собе на диван-у, Турчин не познајући Јеврема мислио је, ово је он опали на један пут из два пиштоља, један несвати, а другим га рани једно тане у руку, а друго у трбу (тако је набио пиштољ) од момака нико се није у тај ма на чардаку десио, но Јеврем изиђе из собе и види јаучући Ћелеша и код њега Турчина говорећи: да је дошао Јеврема убити, а не њега, но то је несрећа Ћелешева; на то повиче Јеврем момке, а Турчин на Јеврема: са оним другим пиштољем, што није сватио, ту се покошкају; у том долете момци; одбране Јеврема и по српски избију Турчина и одведу Везиру у град, који га питао, зашто је то учинио? но Турчин каже: да је он дошао навалице да убије Јеврема, па кад је видио Ћелеша мислећи да је Јеврем: на њега опали, нити их је ко наговорио на то, само што неможе да трпи

Србе на то га Везир да удавити; а Ђелеш преко ноћ умре, и јуче га саране” (626–625).

Чини се да Вук није марио за жртву. Саставивши његову сажету биографију, он је оцрнио Ђорђа Поповића Ђелеша, чије је крштено име било Георгиос Папазоглу. Између осталог, навео је да је био „Грк, родом однекуд из Арнаутске” и да је био „прави гад на очи: мален, дебео, дугачки уста, и прем да му је било око 40 година, није имао ни браде ни бркова, ни обрва ни трепавица, нити и једне длаке косе на глави; а колико му је год тело било гадно, душа му је још гаднија била; лажа, варалица, опадник, подсмејач, кривоклетник, једном речи рећи, никакав човек. Не само што ни грчки није знао честито ни читати ни писати, него је био управо тако луд, да и међу Грцима ништа друго не би могао бити, него сеиз или ашчија, или најпосле за невољу пандур; али у Србији код Милоша, како је по нешто научио Српски, бивао је толмач и азнадар и намесник у двору његовом у Београду; године 1820. ишао је с кнезом Павлом Сретеновићем у Цариград, као посланик ради народни послова; кад је ишао у град јао је на агу, што осим Милоша и његове браће ни данас нико не сме чинити, и као љубимац Милошев тако се био осилио, да су га се бојали сви кнезови и остали чиновници” (Караџић 1969 I: 166–167; Маринковић 1999: 23–27). Када је Павле Ђурковић 1824. боравио у Србији, сликајући портрете кнеза Милоша и чланова његове породице, занимљиво је да је сликар овековечео и Ђелеша. На повратку из Крагујевца, док је боравио у Београду, стигло је писмо кнеза Милоша београдском базрђанбаши Алекси Симићу да настоји „сваким возможным начином да Ђурковић Ђир Ђорђа (Ђелеша) за увеселеније Господару оживопише”. Колико је познато, то је била прва карикатура у обновљеној Србији (Ђорђевић 1922: 157).

После неколико дана Вук је послао Кнезу још дванаест *Објављенија* за Забавник и обећану књигу српских народних песама на немачком језику – *Volkslieder der Serben* (1825) које је

Тереза Албертина Лујза фон Јакоб метрички превела и додала је поезији историјски увод (Клеут 1995: 200–208). „Ајде нека иде у библиотеку Вашу, срећан јој пут! Да ако јој нико не откине овога листа, ће пише, да је мени шаље она, која је преводила” – опраштао се невољно Вук од драге књиге са Талфјином посветом. Још пре два месеца могао је књигу да пошаље, али је једнако одлагао, надајући се да ће однекуд добити новац да је купи, а да му послата на дар остане (1988 II: 642, 727; Добрашиновић 1970: 131). Убрзо након тога, када је књигу потражио Лукијан Мушицки, Вук је одрекао да пошаље док поручилац не плати две форинте и четрдесет крајцера (1988 II: 729). Чим се књига појавила, Вилхелм Милер је објавио у *Халеровом књижевном часопису* (*Haller Literatur zeitung*) „лепу рецензију”, за коју је Јернеј Копитар нашао да се у њој „одаје његово срце” према „љупкој” преводитељки (1989 III: 198; Ђурчин 1987: 137). Копитар није био задовољан историјским уводом, заснованим на непоузданој историји Србије Јохана Кристијана Енгела, а није био очаран нити преводима Талфјиним која је изразила жељу да објави и други том српских народних песама. После првог увида у Талфјине преводе Вукових песама и Јакоб Грим је био критичан³³. Сматрао је да песме „нису довољно снажне, те да се осећа женска рука” (Караџић 1988 II: 647). Напротив, Јохан Волфганг Гете држао је срећом што су песме доспеле управо у женске руке, пошто ће се „варварско” и „туђинско у њима на тај начин пре умили-ти” (Ђурчин 1987: 122). Међутим, према Гримовим сазнањима „песме одушевљавају све младе људе. Савињи (богат правник и правни саветник у Берлину, Гетеов земљак)”, који га је у априлу посетио у Каселу, „није умео довољно похвално да се изрази”. Такође, и „министар Гагерн (у Холандији, под династијом Насау, у којој се налази једна руска принцеза) помиње српске песме у

³³ Volkslieder der Serben metrisch übersetzt und historisch eingeleitet von Talvj. Halle: In der Rengerschen Buchhandlung, 1826. Јакоб Грим је добио од ауторке друго издање народних песама из 1826 (Ђурчин 1987: 136).

другом тому своје (ентузијастичке) историје Немаца, Франкфурт 1825, стр. 349” (1989 III: 195–196). Вук је био задовољан. Није налазио мане. Био је уверен да се Талфјева родила у Русији и да је поред руског „ласно могла српски научити”. Међутим, она је, од девете до деветнаесте године, са оцем Лудвигом Хајнрихом фон Јакобом, живела у Харкову и Петрограду, где је добро научила руски језик, а потом су се вратили у родни немачки град Хале, где је започела и развила књижевну каријеру (1989 III: 81; Турчин 1987: 120). Као предлогака Талфјева се држала Гримових превода. Гете јој је, такође, послао више Вукових дословних препева. На молбу Вука Караџића Милош Светић је превео од „ријечи до ријечи у прози песме *Бој на Лозници и Косовку дјевојку*” и дао је преводе Вуку, које је он послао Талфјевој да их преточи у стихове (Турчин 1987: 122–123, 138; Светић 1839: 26). Увређени преводилац замерио је Вуку што је прећутао ауторство његових препева. Одричући родољубива осећања Милошу Светићу (Јовану Хаџићу), Вук се правдао: „Пошто се ја 1824. године вратим из Германије, знајући да Талфија преводи наше народне пјесме на Њемачки језик и желећи јој, макар најмање, труд облакшати, замолим Г. Светића, који је онда био ђак овдје у Бечу, да јој у прози стих по стих вјерно преведе коју од нашијех пјесама. Он то учини, и ја превод његов, као што ми га преда, пошаљем Талфији, казавши јој, да је то на моју молбу превео пријатељ мој, по имену тај и тај. Јели Талфији онај превод дошао на вријеме и колико јој је био од помоћи, то ја не знам. Г Светићу ваља да је жао, што Талфија у преводу своме није споменула његово име, па се каје, што сам га намолио да јој помогне у послу, који се тиче части и славе народа нашега! Он тијем очевидно показује, да му је много више стало за својом сујетом, него ли за части и славом народа свога” (Караџић 1843: 24; Милисавец 1975: 203–205; Клеут 1995: 200–208).

Шаљући *Објављенија* за Забавник Вук је написао тужбу против Михаила Германа коју је, 27. августа 1825, упутио Дими-

трију Павловичу Татишчеву, руском министру, у посебној мисији код аустријског цара у Бечу (Караџић 1988 II: 635; Стојановић 1987: 297; Самарџић 1969: 248). Описујући подробно историју крађе рукописа *Живој и њодвизи књаза Милоша Обреновића, врховној вође и њредводника народа српској*, Вук је осудио Германову подлост, али није искупио кривице ни спорну улогу руског Министарства иностраних послова у Петрограду. Не желећи да нанесе штете руској политици нити да заслужи негодовање руске владе, Вук је невољно морао да лаже да је рукопис украден на други начин, а не из руског Министарства. Зато је молио да се његова Жалба упути руском Двору и да се издејствује накнада за претрпљену штету и задовољење за поднету срамоту, јер је очекиваних користи од књиге потпуно лишен недужан и то само из љубави и привржености према Русији и њеном преузвишеном монарху (Караџић 1988 II: 635–636).

Утом су пристигле реакције о објави Забавника и прве претплате. Адам Драгосављевић је послао распис учитељима уоколо, али ниоткуда крајцаре. Сабрао је само претплатнике из Шиклуша. Био је ганут Вуковим позивом и пажњом. Одушевљено је отписао: „Можели коме, милије и радосније бити, него кад му се онај укаже, за ким толико година гали и разабира? Ништа није – чини ми се – милије човеку, ништа скупље ни красније, него кад се намери на таква Брата и познаника, који ш њиме у болести болује, у радости пјева и весели се, који ш њиме у два тела управо једном дише душом. И заиста две правичне душе у два свесрдно позната лица јесу само једна душа у два тела. – Ја куд гођ сам до данас одио, свуда сам Вам као лично непознатом, али свесрдно почитајемом моме (можда) највећи уважатељ и пријатељ бивао. Ја вас ценим и уважавам, дичим и браним као најбољег добротвора мога; и да сте ми Бог зна какво добро учинили, ја вас бољма не могу честовати и љубити, као што вас честујем и високо ценим зато што сте Роду нашем милом српском добра учинили – скидајући му писмену тешкоћу с врата” (663).

Иако је сматрао да је остављен сувише кратак рок за скупљање пренумераната, Павле Јозеф Шафарик се обрадовао најави књиге (639). Самуило Илић оставио је по страни пречишћавање пословица и латио се сабирања претплатника (673). Упрео се и Василије Василијевић да скупи што више пренумераната. Премда од садржаја забавника зависи прођа, јавио је да нипошто не изостане календар, јер готово сваки се најрадије због њега пренумерира. Нудио је Земунцима. Многи су се предомишљали због херцеговачког наречја. Опомињао је Вука да се не угледа на Димитрија Давидовића чији су забавници стизали доцкан, јер ако Вукови стигну пре Нове године хтели су, ипак, многи да се за тако малу цену пренумерирају. Његов је списак, на крају, бројао педесет и девет пренумераната, а износио је 138 форинти (643, 662). Парох Харалампије Радојичић из Ирига, дотле, није могао да заговори ниједног пренумеранта. Била им је страна и неугодна Вукова новозаведена ортографија коју ниједан српски списатељ до тада није употребљавао (672). Игњат Брлић је јавио да су Теодор Радичевић и он записали петнаест пренумераната, а било би их више да није тако велика сиротиња. Платежнији су били трговци који су долазили у Брод на Сави из Босне, па је Радичевић успео да претплати Алексу Мијаиловића и Милована Васиљевића из Сарајева, а Брлић се уздао да ће продаја забавника бити издашнија, у октобру, на осјечком вашару (649). Корио је Адама Филиповића да је немаран скупитељ предбројника и да се једнако изговара да је у послу и у оскудици са временом (710). Адам је, пак, писао Вуку да он нема претплатника, јер су се у Ђакову читаоци забављали латинским, италијанским и немачким књигама, а за ћирилицу нису марили. Осим тога, 27. септембра 1825, у Ђакову је избио велики пожар. Изгореле су двадесет три куће на потесу који је Вуку био познат – „од Парохове Цркве у Брод идућ, и тамо онај Сокак к’ Семинариуму” (670). Штета је процењена око деведесет хиљада форинти. У несрећи, Филиповић је благосиљао бискупа Мирка Рафаја који је намах определио хиљаду форинти и дванаест

мерова жита свакој кући, обрекао је циглу, грађу и цреп за обнову домова (695; Новак 1967: 89). Ђакон и учитељ из Пивница, Стефан Теодоровић, нудио је Забавник, али парохијани су псовали и викали да списатељи новце покупе од народа, а књига не буде ни од корова. Њима није било жао форинти, него преваре. Када се буду састали, мислио је да приповеда Вуку потанко како је искао новце и „како попадије говоре, а попови ћуте”. Да би разгалио Вука, послао је неколико поскочица и загонетки: „Ој Девојко лиле миле, запушим ти К. пиле – Ој Доришо Сестро наша, ти си наша морокваша, мој К. мороклинац – Свирај дудо, дам ти мудро – Свирај дудо дам ти и друго – Коловођа вито перо пољубиш ми Кур: чело” (Караџић 1988 II: 692).

Драговољно се постарао да прикупи пренумеранте из Сусека, Нештина, Визића и Бешке адвокат Василије Лазић који претходно није имао „радост” да се упозна и спријатељи са Вуком (675). Такође, незнан Вуку, уз извињење да му не замери ако је штогод погрешно у писању, јер је самоук, списак са двадесет и двоје пренумеранта упутио је из Шибеника трговац Илија Брацановић, Вуков земљак, из Јадарске нахије, из Текериша подно Цера (644–646). Иако је био „у пословима запачан, да никому на вријеме не може одговорити”, претплатнике из Далмације и Трста збрао је трговац Димитрије Милаковић. Он је молио Вука да њихова имена штампа како је писало у цедуљи (691; Милићевић 1888: 342–343; Поповић 1966: 498).

Павле Берић, адвокат у Мољу, хтео је да пошаље народну песму „О Смрти Арсе Патријара” и две-три његове оде да их Вук објави у Забавнику, али је одужио. Упутио је једанаест претплатника из Аде, Мола и Петровог Села, потраживши приде „20 или 30 комада књига” које ће „поуздано распачати” (Караџић 1988 II: 656, 686). Уз опаску да је многе одвратила Вукова „јеретичка ортографија”, Лукијан Мушицки је заговорио свега неколико пренумераната, додајући: „Тако вам је, кад нећете људски” (682). Доспевши у задњи час (Караџић 1969: 101), Вук је закључио

Забавник, а горњокарловачком владици-администратору је одговорио: „Ако ко мисли, да је моја ортографија јеретическа, Ви ваља по чистој савјести да му кажете да није, него да је боља и од Славенске и од Руске” (1988 II: 694). Уз списак од педесет пет предбројника из Сомбора позно је писао Павле Атанацковић: „Ево, ако не буде касно пренумераната на Ваш Забавник. Затежу људи платити; то је узрок закасненија. По мени не би било више от 15, све друго је приписати ваљаности Кузмана Севкића. С каквом је сиромом натегом он купио, то ја знам” (704–705). Вук није са пажњом читао имена која су остала ненаштампана. Превидео је Марку Утвића, кројача („сабова”) и црквеног тудора из Сомбора, који је био записан у списку Павла Атанацковића. Набрајајући сараднике који су му слали песме, а он их није још објавио, Вук је писао 1833. године: „Марко Утвић (за кога за сад нити знам, ко је, ни откуда је, него ми је песме од њега послао Г. Јован Берић из Будима” (Караџић 1986: 407; Недић 1984: 153; Степановић 2020: 46). Одоцнио је и београдски базерђанбаша Алекса Симић. Он је писао земунском трговцу Мојсеју Лазаревићу: „Ако још траје пренумерација Вукови забавника, пренумерирајте Лазара Теодоровића и Димитрија Давидовића секретара Господарева, на њега, а ја сам платац за њи. Ако ли буде прошла пренумерација а ви ћете ми послати два кад изађу, пак ћу вам онда и платити. И ето вам доказатељство, да није истина оно што сте ви мислили, о нехотенију овдашњи житеља пренумерирати се на Вукове књиге” (Добрашиновић 1970: 131–132).

Без обзира на одсуство пренумераната из Србије, мало-помало Вук је саставио дугачак списак. Када је Игњату Брилићу послао приде двадесет Забавника јавио је да их цени по две форинте, никако ниже. Сматрао је да ће се ласно продати и за дупли износ, јер је одштампао само хиљаду егземплара, а добио је преко седам стотина пренумераната (Караџић 1988 II: 715). Од прихода за Забавник платио је кирију и којекакве трошкове домаћег живота (728). Положио је четрдесет гулдена уговорене

аконтације фактору Мехитаристичке штампарије Алојзу Шлеглу, али, унапред, Бог је једино знао како ће бити. О немачком Новом лету ваљало је да плати књиговесцу више од стотину сребрних форинти, а двапут толико му је недостајало да искупи којекакве ствари које је у немаштини заложиио (660, 728). Опет је био принуђен да моли кнеза Милоша. Међутим, он није смео више да му пише, нити је имао шта ново да поручи, његове су прозбе биле познате, него чим је, крајем октобра 1825, објављен Забавник, Вук је писао Господаревом „првом саветнику”, шураку и кнезу Пожешке нахије, Василију Поповићу, да он Милошу преда Вукову нову књигу и да га у његово име пољуби у скут и у руку, не би ли своје милостиво лице опет обрнуо ка њему. Вук је хтео да пошаље и више примерака у Србију, али се прибојавао рђавог одзива књиге, коју је коначно насловио *Даница. Забавник за годину 1826 (727–728)*. Вук се опоменуо наслова који је Јернеј Копитар предлагао 1822, заговарајући да Вук преузме и уређује *Српске новине* у Бечу. Домишљао се како да их крсти: „А како да их назовемо? Не, *Даница*. Можда *Српски корейонгенџи*?” (132). Миодраг Матицки је дијакронијски гонетао бремениту семантику наслова Вуковог гласила *Данице*: „Звезда водиља која се прва јавља и последња нестаје на небу, као симбол за државу Србију, у српској књижевности постаје водећа метафора 18. века и траје све до Црњанског, до његове звезде у плавом кругу за којом трагају и лутају Срби ровашени сеобама, они који су, како је на једном месту записано, о обнови своје државе и по дневу сањали. За том звездом иде у сеобе српски народ, пева Венцловић, а Доситеј у песми коју кличемо ’Востани Србије’, понет успесима устаника који су ту звезду везли на своје ратне барјаке, директно повезује са Србијом: ’Покажи своје лице као вид звезде Данице!’” (Матицки 2016: 207).

У *Даници* је прво и најзнатније било оно што је Вук с „милостивом помоћи” Господаревом скупљао и што је према његовој вољи учинио „Почетак описанија Српски намастира”. Чланку

је претходио „Календар за годину 1826”, а следили су прилози: „Главне разлике између данашњег Славенскога и Српског језика”, затим: „Житије Ајдук-Вељка Петровића”, „Одговор Рускоме рецензенту” (Н. И. Гречу, професору и уреднику „Сина отечества” из 1824) и народне песме: „Марко Краљевић и вила” и „Срби у Донаверту”. Књигу закључују „Имена ГГ. Пренумеранта”. Насловни лист садржи титуле које је уредник стекао у Русији, Пољској и Немачкој – „Философије доктор и учени друштва Санктпетербургскога вољнога љубитеља Руске Словесности, Краковскога, Тирингско-Саксонскога за истраживање отач. старине, и Краљевско-Гетингскога Член Коресподент”. Изостао је уводни чланак „О српским календарима као предговор овој књизи” који је темељно припремао. Хтео је да предочи историјат српске календарске литерарне традиције, па се обрушио на званични црквени „Српски календар, који се штампа у Будиму” да је „најбеспаметнији између свију Европејски календара; па и то не само што је најгори од календара остали народа, него је гори и од пређашњи Српски календара”. С обзиром на то да је увод засновао сувише критички и полемично и да би избегао конфронтацију са црквеним ауторитетима, Вук је одложио концепт, који је први пут објављен тек 1969. у осмој књизи *Сабраних дела Вука Караџића* коју је приредио Милорад Павић (Караџић 1969: 523–525; Павић 1969: 835–836).

Осим кнезу Милошу, егземпларе *Данице* Вук је „распачао” широм јужне Угарске, у Крајину, Славонију, Далмацију, Русију, Србију, Црну Гору, Херцеговину, Аустрију, Немачку. Један примерак стигао је „господични” Анђелини Лучић у Филаделфију у Северној Америци (Добрашиновић 1986: 90–91, 106; Караџић 1969: 95–102). Уз *Даницу* приде је слао *Оіледе Светіоіа ѿисма на срійском језику*, штампане лане „само пробе ради”, у два издања, лајпцишком и бечком (Караџић 1824а; 1924б; 1974: 36–37), а који нису имали никакву прођу. Осим тога што је чешки професор теологије Јозеф Циглер похвалио да је огледна штампа превода

Нової завјейта изузетно лепа и читка и да му се нарочито допада што је изостављено слово њ (јер) које се тако често и излишно јавља у руским књигама и досађује читаоцима (1988 II: 703), остало су све биле замерке. Митрополит Стефан Стратимировић је „викнуо” да је Вуков превод *Нової завјейта* на прост српски језик неупотребљив, јер је унакажен (Добрашиновић 1986: 82). Чак је и горњокарловачки владика-администратор Лукијан Мушицки строго забранио да се у његовој епископији препоручују Вукови *Оілеги Свейіоіа ѱисма*. Самуило Илић је писао Вуку: „Да је Ваш Мушицки онаки пријатељ као што сам ја мислио, могао би оне Огледе, послане протођакону [Симеуну] Трукуји, исплатити, па макар и после и поклонио коме, или ако и то не сме, подерао. Фини људи! Жале дати онде гди треба; а не жале, гди не треба” (Караџић 1989 III: 112–113; Добрашиновић 2001: 305). Стога је Вук писао Игњату Брлићу да гледа не би ли *Оілеге* продао каквом трговцу Сарајлији, барем по десет крајцара, „да носи онамо за ђецу – а и за људе”. Опет га је подсећао: „А огледе гледајте да наместите каквим Сарајлијама, као што сам вам писао. Кад би сте могли каквога Сарајлију наговорити, да узме коју 100 тије огледа, макар му дали и јефтиније, само нека и носи, да се читају по Босни и по Ерцеговини” (Караџић 1988 II: 715, 746).

Потврдивши пријем пакета са књигама из Пеште од Јосифа Миловука, Игњат Брлић је запажао да је у *Даници* много филолошких садржаја и да то простом свету није „по ђуди”, јер они су хтели да их забавник забавља. Налазили су да од забаве нема ништа до Вељкове биографије и двеју песмица на крају, „а оно је друго све ништа!” Њему се лично свиђала *Даница*, особито је благодарио на чланку о разликама између старог словенског и савременог српског језика, али му је било криво што је Вук мало пажње посветио Вазнесенију, па није знао „право јели Намастир, или саме зидине?” „Живот Ајдук Вељка Петровића” није му се допао, ваљда зато што није „Сербљин” и он га не би

ту ни ставио. Одговор руском рецензенту је „верло поћудан”, али је саветовао „нека не пири где га не жеже”. Две песме су му биле по вољи и угодне. Уз још неке опаске, Брлић је сумирао утиске и саветовао је Вука да ако догодине Бог дадне те „опет Даницу успише”, нека гледа да буде више забаве него суморних ствари, „јербо не можемо захтеват да сви филолози постану [...] *Vox populi vox dei*³⁴ казали су стари Латини” (730–731). Вук је одговорио да ће у наредном годишту бити више забаве, да „Житије Вељково свуда најрадије читају, али ђекоји (особито калуђери) на календар вичу до зла Бога, што је ђекоје свеце пометао Српски, н. пр. *Божић, Сјасовдан* итд.” (1989 III: 67). Били су кивни и зато што „калуђере није пописао, царства, краљевства и њине владаре”, као што се у другим календарима редовно чинило (113). Додаје да га није коснула Брлићеве критика *Данице*, јер није држао да је у суђењу о књигама меродавна крилатица *Vox populi vox dei*, већ да „ту господари здрави разум и истина, који, данас или сутра, морају побиједити. Има књига, које је народ у почетку у звијезде ковао, а послвије су сви признали, да је ништа; а има и, на које је народ из почетка викао, а послвије су и [x] признали за најдрагоценије ствари. Ја пишући никад не мислим на данашње читатеље од простоте, него на критику и на потомство” (81). Ипак, многе је завео назив књиге. Разочарали су се озбиљним садржајем. Темишварци су псовали и грдили свакојако. Димитрију Тирољу се, пак, Забавник допао, али није могао да нађе икога ко би му држао страну, па је пренео Вуку да је опште мњење да „забавник треба да буде за Србље баш онакав, као што му је [Јован Поповић] Мостарски казао, да садржава којекакве лакрдије; а не учене и полезне ствари”. Сложно замерāju Вуку и то што је онако „славног и роду незабевног мужа Раића дирао” и што је Атанасија Стојковића „нагрдио” (52). И публици у Бечеју није била пријемчива филолошка тематика. Искали су

³⁴ Глас народа глас Бога.

више разоноде, али, и упркос томе, продаја није ишла сасвим лоше (1988 II: 757; 1989 III: 103). Негативно мњење илуструје и кратак суд који је, из Земуна, саопштио Василије Василијевић: „Како год на лексикон што Абдериди вичу, тако исто и на Забавник, овим људма Ви већ нећете моћи по ћуди књиге писати, а они, који што разумеју кују га у звезде, као и Речник. До данас нисам још ниједног Екземплара продао, а од Огледа продао сам два егземплара. Плутар³⁵ би узео, да му се поклони, али за цванцику чини му се скупо, а ја опет нектедо се нашалити да му онако дам, и тако није ми ништа друго рекао, осим тога, да се чуди, како се могло допустити, да се та књига штампа” (1988 II: 744). Дотле је Старац Куцкало³⁶ љутито гунђао у Земуну „да у напредак неће пред никоме о литератури говорити, јербо који је год што до сада о њој писао, све је то од њега чуо и украо”, па га је и Вук у Забавнику злоупотребио. Његово „лупање” Василијевића је опоменуло изреке: „Ово је оно: мили Боже да лепи звона!” (1989 III: 47).

Иако књиге у Нови Сад нису још биле ни приспеле, сви су „викали на Вука као на душманина” (63). Примивши их доцније од Јосифа Миловука, Павле Јозеф Шафарик нудио је Новосађанима. Без обзира на сав напор који је уложио, продао је само један Забавник. Изгубио је наду. Нико није хтео да купи по цени од две форинте, „сви говоре како би хтели имати књигу по 1 форинту” (1988 II: 756). Слично је било и у Горњем Карловцу. Самуилу Илићу је било драго што је Вук „усекао” „оног Руског рецензента” (746), али је било жалосно што ниједан Забавник у комисиону није продао. Не само да им је било скупо 48 крајцара него нису питали ни по 24 и ниже, већ само „вичу сви као сове на сунце!” Он је жучно бранио Вука тако да се многима и замерао (1989 III:

³⁵ Земунски прота Јефтимије Ивановић, неистомишљеник Вука Караџића (Златковић 2015: 152–153).

³⁶ Георгије Гершић, директор Гимназије у Сремским Карловцима (Златковић 2015: 215).

44, 112). Само је двојицу чуо да хвале „опис намастира”. Остали су кудили ортографију и језик, а од, до зла Бога разочараног, капетана Адама Јоановића примио је негодујуће писмо: „Драги Илићу, глупа књига забавник, коју је издао наш научник у Бечу, не обећава ништа боље од њега, штета за сваки крајцар који се за њу плаћа. Жао ми је што сам Вам обећао да ћу се претплатити, али морам признати да ми не треба књига од тог простог човека” (112–114). Огорчен је био и Исаија Војиновић из Темишвара. Он је писао Вуку: „Особито читајући скоро издани ваш *Забавник*, који се заиста вашим назвати може, јер немојте мислити да с чим се ви забављате, оно и другим увеселенију служити може; ти бо ваши *Рецензија* непотребујемо, нити оћемо, да нам више о вашој славној *Грамматички* спомињете. – По многих мњенију, да сте за оно време, кое сте у списанију књига потрошили, прасце, или (по старом обичају) овце чували, више би добра учинили; јер 1-во) не бисте име вечном поруганију предали, а 2-го) што је важније, не бисте читатеље (особито младе) у тшчетну заразу привођили”. У наставку, Исаија је кудио што је Вук изоставио слова *ю*, *я*, а што је којекакво *њ*, *љ* накрпио, те што је одстранио *љ* и *є*, а у помоћ измислио *ј*, за које му нимало „неће Род благодарити, јер не само да, нама *ј* потребно није, но и сами су га *Лайини* у новим књигама изоставили”. Што се тиче језика, Исаија је писао да „заиста је говедарски, јер се од сваког благородства отликуе. Та ни Немци, Французи, Герци и прочи народи не пишу сасвим онако, као што им говедари говоре”, а наместо лепих речи, вели да је Вук употребљавао „грубе неке, неотесане” и да турске меша речи, јер више воли „и Турски, само да није Славенски; као и у календару између проче ругобе имате и велика Госпођа, мала Госпођа, лепа ствар! А гди је средња?” пита Исаија. Замерао је што није на миру оставио ни честитог Јована Рајића, па је ружио и псовао Караџића да је „покондирен”: „Јој жалостна чутуро потиквена, иди па се дави, та каква су у теби својства? Скоима се поносити, и другог хулити можеш, да му јебем матер! То ти

је венац, с којим славу твоју украшаваш – а каква ти је жалосна Биографија (да све проче оставимо) нити силе периодическе, нити сладости кратка израженија има, но пишеш као какова баба, која никад отмено штогод видила или чула није”. Писмо је свео молбом и „братским” саветом да се Вук опомене и уразуми, да се окани писања и да убудуће само слепачке песме скупља (48–49; Стојановић 1987: 279–280).

Када је примио *Данице* и са њима *Ојлеге Свейої йисма* и „пређемчану” *Грамаџику*, горњокарловачки владика-администратор Лукијан Мушички благодарио је Вуку његовим правописом, али му се нехотице отимало писање њ (танког јера). Жалио се Вуку: „Опет је тешко писати ту Вашу лаку ортографију”. Најпре је спопао да чита Забавник. Привукао га је „Одговор рускоме рецензенту”, а онда је из љубопитства мало читао *Ојлеге Свейої йисма*. Негодовао је због псовки у биографији Хајдук Вељковој (1988 II: 749; 1989 III: 112). Негативна рецепција уврежила се и међу Темишварцима који су се питали: „Каква је то Вељкова биографија? – Требали зар казати ’да му јебем матер итд.’”. Бадава им је Димитрије Тирол говорио да Вук није житије Наполеона, Канта или Шекспира писао, него Вељка, и то на аутентичан начин. Међутим, темишварски адвокат Димитрије Шербан, кога је Вук из Беча познавао, јавно је говорио да је Вук тим више Вељка обешчистио, јер му нимало не служи „на чест” што га је само „с леве стране” описао, а изоставио је „славна његова дијела, која је он своме народу учинио”. Јоште је уверавао да је он славног „тога мужа боље од Вука познавао, и зато може то говорити” (1989 III: 52).

Невоља је била и са кашњењем *Данице*. Крајем године пренумеранти су губили стрпљење и љутили су се. Дошавши неким послом у Илок, шидски парох Аврам Панић молио је отуда Вука за књиге: „Гледајте Бога Вам те их пошаљите, јер људи већ запиткују. А Гдикои и говоре по буцаци тако, да их није вредно у напредак у число пренумераната ни примати” (42). Учитељ и

књижар у Горњем Карловцу, Самуило Илић, прекоревач је: „Забавнике Ваше још нисам добио; ала су гдикои људи немарни!” (1988 II: 736) Доцнио је пријем и у Далмацији. Почетком 1826, Матија Ђурић из Задра је вапио: „Пишем само ове две линее за молити вас да ми јавите што је од наше Забавника. Већ су ми дојадили моји пренумеранти питати за исте а не знам што њима одговорити” (72). Вуков земљак Илија Брацановић, трговац из Шибеника, трећи пут се обраћао Вуку за Забавнике који никако нису пристизали, а пренумеранти су га оптуживали да је „непоштено дело учинио. Дакле, пријатељу драги” закључује молилац, „одма ми шаљи либре олими одговори што се случило” (1988 II: 644; 1989 III: 109).

Јављајући да су књиге доспеле са закашњењем, руски конзул у Дубровнику, Јеремија Гагић, писао је да су му се и *Забавник* и *Опједи Свештој ијсма* допали „у сваком призренију”. Митрополиту црногорском Петру I Петровићу Његошу он је, према Вуковим инструкцијама, послао *Даницу* и упитао га је о приспећу треће части *Народних српских њјесама* (1823), које је Вук адресирао раније (1988 II: 759–760; 1989 III: 161). Митрополит је одговорио са Цетиња: „Благодарите по сто путах, Сочинитељу књижице, Данице, којесте ми послат изволели; он је мени послао једну књигу Србских пјесан, и препоручеао у више путах, да му пошиљем песне овога Народа; но ја будући болестан и непрестано забуњен от Народа, како и у ови исти час, нијесам могао испунити његово требовање, а најпаче по тому... што не имам чтецах и писарах окром мене!!! Нити сам имао досле чрез кога послати”. Међутим, писмо је Вуку дало наде да ће црногорски митрополит „штогод с временом послати” (1989 III: 207).

Вукови поштоваоци нису штедели речи хвале. Димитрије Владисављевић је писао из Трста да му је Забавник „милији, него готово оволики комад злата” да му „ко даде” и да га многи пренумеранти држе због календара. Примећивао је „да се гди који гонитељ” Вуков „почиње ублажавати од првог једа”. Пређе

се чудило Георгију Магарашевићу што је „мето у *Лейхойис* ону будаласту критику оног Русса”, па му је „чисто било жао”, а сад му је опет толико мило онолико колко му је отпре било жао, јер је Вуков „Одговор рецензенту” тако „најблагодарније и преразумно исказан” да га он учи „као лекцију напамет” (62). Вуковим језиком и граматиком био је очаран и шиклушки учитељ Адам Драгосављевић. Полемишући са неименованим опонентом, биће са Гаврилом Бајчевићем, директором бачких краљевских народних школа (Добрашиновић 2001: 93; 1971: 84), он је, између осталог, писао Вуку: „Ништа ми ни је тако мило читати, као ваша списанија, ако и каже један измеђ’ књижевника Бачвански и мои поглавара, да се прођем таки бљувотина. Ја сам му лијепо на то одговорио, и можда ће временом свијет потврдити, да сам право имао. Но за њега је велика штета и срамота, што му је име у друштво књижевника (учени и умни србаља) записано. Он сиром не зна, да ја најрадије читам ваш предговор у лексикону и сад Гримов у Граматики! А можда и не разумије да ни *Livius* није боље ни својственије језиком својим украсио *Scaevolu*, као што сте ви Вељка (српским). Ту је права праведна Србљеност-србинитет-србинизмус [...] Ваш ми се посао у преводу светога писма особито допада [...] Благо језику српском док сте Ви живи! Чрез Вас познаје нас Европа!” (Караџић 1989 III: 100–102).

Када је посредством немачког филолога Фридриха Христијана Грефа примио *Даницу*, намах се огласио Јакоб Грим. Он је писао Јернеју Копитару да се обрадовао двома „лепим песмама” и да није знао да су се „његови земљаци икад потукли са Србима”, о чему се пева у песми о учешћу и подвигу Срба у боју који се водио за аустријско наследство у баварском граду Донауверту 1744. године (Недић 1964: 63; Павић 1969: 547, 666–669; Ђурчин 1987: 111; Клеут 2015: 293–300). За граматикалије на страни 60–65, у чланку „Главне разлике између данашњег Славенскога и Српског језика” није налазио да су много значајне. Иако

остало није ништа читао, желео је да читаву књигу рецензира чим стигне (Караџић 1989 III: 195). Копкало је Грима порекло необичне песме, па је, недуго затим, писао Копитар Вуку да га Грим поздравља, „но за Србе у Донаверту сматра да је Ваш рад, и захтева да му се ствар потпуно разјасни! Дакле, реците ми, од данас па за осам дана, од кога сте Ви добили ову песму, како бих њега умирио, а он мирне савести могао да је преведе као народну песму” (263). Вук је хитро одговорио: „Србе у Донаверту ја сам најприје нашао у Мушицкога, преписане руком Орфелиновом врло лијепо минеиским словима. Истина да су многе ријечи биле славенизирате, али опет Орфелин сам каже, да је спевана ’о воев борившихсја храбро’, а он је преписао за некога од они официра, који се онђе спомињу (чини ми се за Белградију или за Продановића). По том сам ја ону исту пјесму слушао од једнога старца из Шида, који истина није знао сву пјесму редом, али, што је знао, било је све Српски. Истина да она пјесма није као пјесме Подруговићеве и слијепца Филипа; али опет слободно увјерите Грима, да је нијесмо начинили ни ја (ни) Мушицки, нити Орфелин (нити бисмо и један и онако умјели), него је права народна пјесма, коју су јамачно морали спјевати они солдати, који су се онђе тукли” (266–267). У 192. свесци *Göttingische gelehrte Anzeigen* (Гетингенске научне изложбе) за 1826. годину Грим је писао о чланцима које је Вук објавио у календару *Даница*. Посебно се осврнуо двома народним песмама које су објављене први пут. У првој песми заинтересовао га је однос Марка Краљевића према вили, загонетном митолошком бићу, о којем је и претходно немачкој публици давао ближа обавештења, а друга песма је описивала мало познат догађај из немачке историје и опевала је јуриш на Донаверт 1744. када је Карл VII војевао против Марије Терезије (Ђурчин 1987: 110–111). Ипак, испоставило се да је статус песме био проблематичан, о чему сведочи чињеница да Вук песму није више прештампавао. Према сећању описујући изворник, који је сачуван и који је видео код Мушицког 1815. у

манастиру Шишатовцу, Вук је оригиналног записивача Христифора Жефаровића заменио Захаријем Орфелином (Павић 1969: 666–669), а ради веродостојности исказа, према мишљењу Светозара Матића, измислио је безименог певача, старца из Шида (1934: 161). Шири увид у проблематику порекла песме пружају варијанте које се налазе у рукописној песмарици Аврама Милетића, затим у песмарици Станка Јанковића, каплара у Азањи, откуда ју је, највероватније, пренео Ђорђе Рајковић у свој лист *Земљак* 1870. године (Недић 1964: 64).

Вуковој *Даници* много се обрадовао млади српски поета Јован Стерија Поповић из Вршца који је био „поезије слушатељ” у темишварској Гимназији (Караћић 1988 II: 676; 1989 III: 64). Он је најпре био запојен црквеноруским језиком који је, како је истицао у аутобиографији у трећем лицу, од матере толико усвојио да је, без ичије помоћи, научио Мразовићеву Граматику овога језика и на њему је 1825. написао и у Будиму објавио, уз помоћ вршачког трговца Павла Недељковића, песму *Слези имиже Боліарија нешчасїије летиа 1374 сбившејеса оїлакивајеїи* (Остојић 1907: 2–3; Шафарик 2004: 273). Димитрије Тирол је најавио Вуку да ће му првом згодом послати првенац млађаног вршачког песника, те и претекле *Оїлеге Свеїїоїа їисма*, затим „конту” за продате књиге од Михаила Чокрљана, као и „мању мапу”, „стари Бугарски Рукопис”, а можебити и да ће му он све то лично на „печено јагње донети” у Беч (Караћић 1989 III: 55). Међутим, пошто се млади Стерија упознао са земљаком, Банаћанином из Доситејевог Чакова, Димитријем Тиролом, он је потпао под његов утицај и почео је да се полако греје за Вука Караћића (Кићовић 1956: 304–305), коме је већ крајем 1825, као деветнаестогодишњи гимназијалац у Темишвару, сачинио и послао оду. Промишљајући „шта ће једанпут из тога детета (кој још није ни 16 годину навршио) док науке сврши и сазре бити”, Димитрије Тирол упитао је Вука: „А шта учинисте Ви с оном Одом? – оћете ли је дати да се штампа?” (Караћић 1988

II: 676–677). Вук је оду „с усрдјем примио”. Захвалио је младом песнику, пославши му на дар новоизашли Забавник, који је Стерија усхићено примио (1989 III: 64). Стеријина песма се односила на избор Вука Караџића за дописног члана Гетингенског научног друштва 1824. и била је одвише похвална, па је Вук хтео да песник у 28-ој строфи скромније начини трећи и четврти стих. Димитрије Тирол је пренео примедбе. Стерија је отписао Вуку: „Зато желим, што је год погрешно најпре поправити; но будући забављен које школским, које пак другима послови, у хитости поправљајући лане погрешке, и много изостављајући не узмем праву сочињенија мог копију, зато управо и не знам, о којој је строфи овде реч била, но опет мислим, да је ово од прилике: ‘Гетинга у вис већ лети, новом круном, поносно с’ твоим пришествем горди’ кое ако буде, ваља знати, да сам за то ту смислом ударио јер се цела Ода на тим речима оснива. Ништа мање ви изволите слободно ваше мњење о томе изјавити, ја ћу радо не само ту, но и друге погрешке (које су код мене јевтине) исправити, и тако исправљене штампи предати” (64–65; Кићовић 1956: 305). С Вуковим допуштењем и с помоћу и трошком Димитрија Тирола, био је рад, на пролеће 1826, да одштапа оду (Караџић 1989 III: 54, 64). Уз писмо, Стерија је био слободан да упути и „Објављеније”, датирано 30. октобра 1825, за своју „нову, с Немачког (и Грчког) језика преведену књигу под именом: *Сегмосџручниј цветџак*”. Замолио је Вука да, по цени од четрдесет сребрних крајцара „неколико Пренумераната (Србаља или Грка) скупџ” у Бечу (54, 65; Магарашевић 1826 IV: 153). *Сегмосџручниј цветџак*, као и Стеријина ода Вуку, нису објављене, али за разлику од изгубљене оде њен рукопис је сачуван (Милинчевић 2007: 271–279; Поповић 2008: 123–152). У њему је, током септембра и октобра 1825, у Вршцу, Јован Стерија Поповић превео неколико песама са немачког и грчког језика и посветио их је „борећим се Грцима”. То је, у ствари, био избор од седам родољубивих песама претежно

грчког и балканског револуционара Риге од Фере³⁷, и новогрчког песника и просветитеља Кораиса Адамантиоса (Кораја Андамандијеа), млађег школског друга Доситеја Обрадовића у малоазијској Смирни (Стојановић 1999: 17; Мутавџић, Ткалац 2019: 141–156). Попут састављене оде, чини се да је Стерија желео да се приближи Вуку Караџићу и новом најављеном књигом, чији је рукопис писао без дебелог јера (џ), добрим народним језиком, а трећина препева је у народном десетерцу (Кићовић 1956: 306–307). Дакако, постојале су и паралеле између Вука Караџића и грчких песника. Премда је знатно мање било аналогија са револуционарном делатношћу Риге од Фере, јер откако се Вук разболео, није „могао мислити ни на коња ни на рат” са својом штудом, која га је приморала „да тражи мира, да мирно чита књиге, да мирно записује на хартији оно што је чуо и видео оком” (Срезњевски 1987: 18). У историјском есеју „Предаја”, с поднасловом „Рига од Фере”, Иво Андрић (1948) је грчког родољуба описао као „плавог плећатог човека, широког лавовског лица” (Стојановић 1998: 103). Међутим, много је више било сличности са школованим грчким просветитељем Адамантиосом Кораисом, који је у Паризу, удаљен од отаџбине и у егзилу, преводио на европске језике старе грчке писце и бавио се филологијом и лексикографијом грчког језика (Мутавџић, Ткалац 2019: 141–156). Не чуди што се Вук, у априлу 1826, опоменуо заслужног грчког језичког реформатора. У огорчењу Вук је писао Димитрију Владисављевићу у Трст: „Хиоти су давали Корају по 3000 гроша на годину, а Корај Грцима није оно учинио, што сам ја Србима; нити је он имао велике потребе

³⁷ Његово име било је Антони Киријази, док се лично потписивао Рига Валестинац, а понекад и као Рига Тесалац или само Ригас. Знајући да се у близини његовог родног Велестина налази познати антички локалитет Фере, његови савременици заменили су Велестилис са Феранин, па је код Срба остало Рига од Фере, кога су Турци удавили 1798, у кули Небојша, у Београду (Милинчевић 2007: 272; Стојановић 2020: 282–292).

од тије новаца, него су му они давали из благодарности и чести своје ради” (Караџић 1989 III: 148).

За разлику од Грка, Срби не само да нису били благодарни – напротив, распињали су Вука. Почетком јануара 1826, *Даница* је прispела у руке карловачком митрополиту Стефану Стратимировићу. Када је прочитао да је Вук Караџић у календару „пометао” празнике народним именима: *Божић*, *Васкресеније*, *Сјасовдан*, *Тројице* итд., он се запањио како је Вук смео да се усуди, не опомињући се лањског страдања Георгија Магарашевића који је, такође, у календару *Лейхойса* користио српске уместо словенских назива. Већ 16. јануара 1826, из Земуна, Василије Василијевић је јавио да је Митрополит тужио Вука код мирских власти због „извртања” календара (1989 III: 47; Стојановић 1987: 280). Писао је, 14. јануара 1826, шефу бечке полиције, грофу Јозефу Седлницком, да му је у руке дошао „један годишњак за 1826. годину под називом *Даница* (*Morgenstern*), штампан у Бечу у типографији Јерменског манастира”. Пошто је навео тачан садржај књиге, „чији је аутор Вук Стефановић alias Караџић”, тврдио је да он не замера што је она писана простим српским језиком – дијалектом којим говори већина Срба у турским провинцијама, мада није и већински језик међу аустријским Србима који су достигли виши степен културе – већ да се противи томе што се аутор у календару дотакао светаца који су у најтешњој вези са ритуалом његове Цркве и заједнички су и са „грчким унијатним хришћанима” (гркокатолицима). Степен прераде календара и скрнављење имена светаца и празника, а тиме и профанизацију ритуала Православне цркве, Митрополит је илустровао примерима: „У обредним књигама моје цркве стоји: 23. априла Св. Георгије мученик; 24. јуна Рођење Св. Јована Крститеља; 6. децембар Св. Никола; 27. децембра Св. Стеван Протомученик итд.; а аутор је ставио: Ђурђевдан, Ивањдан, Никољдан, Стефандан – исто тако као кад би у немачком календару хтели да ставе имена на

простом немачком [...] пошто народ ова имена изговара тако на простом немачком дијалекту. Имена празника су такође прерађена; уместо Рождество Христово (Geburg Christi) – Божић; уместо Вазнесење Христово (Himelfart Christi) – Спасов дан, као што то обично изговара најнижа класа људи”. У наставку, тужилац додаје да је „исти тај аутор, који је већ довољно познат по свом пре неколико година издатом неморалном речнику, који је био испуњен оним скаредним и непристојним изразима, тако да га нико није могао узети у руке а да не повреди своја фина осећања, и који је превео неке лекције Јеванђеља са старословенског, на којем се оне читају у мојој цркви, на прост дијалекат и издао у новинама чији је редактор био Давидовић, који се сада налази у Србији. Да, он је превео *Нови завјети* на прост српски језик и такав послао Руском библијском друштву које није могло да га употребљава јер је био унакажен. Ово наводим због тога да поближе изнесем карактер аутора који се не може правдати пристојним незнањем – јер је њему познато да је пре годину дана професор гимназије у Новом Саду Магарашевић у џепној књизи такође увео један прерађени календар који је, чим сам се обратио због тога мађарском намесништву, морао одбацити – па је он ипак пао у исту грешку. Такође се не може правдати тиме што народ у простом дијалекту тако изговара нека имена, пошто су његови претплатници скоро сви војна лица или духовни сталез, или цивилни службеници и трговци, који нити тако говоре нити тако пишу, а осим једног претплатника из Филадельфије нема ни једног из стране државе, још мање из Србије где прост народ говори тим дијалектом”. Стога, митрополит Стратимировић „најпокорније моли Његову Ексцеленцију” да се календар из џепне књиге извади и да се писцу убудуће нареди, уколико му високе политичке власти буду и унапред дозвољавале да објављује своје забавнике, да мора из њих да изостави наопаки календар (Добрашиновић 1970: 135–136; 1986: 81–83).

Поводом Митрополитове тужбе, гроф Јозеф Седлницки затражио је да се стручно изјасни цензор Јернеј Копитар који је одобрио штампање спорног Календара (1986: 83–84). У својим образложењима Цесарско-краљевској и Цензорској Дворској канцеларији у Бечу, Копитар је срчано бранио календар Вука Караџића, а жучно је спочитавао карловачком митрополиту да му изгледа добро полази за руком да свој погубан антикатолички и русофилски утицај безочно шири сад и изван будимске и пештанске надлежности чак и у бечкој дијацези. Као *argumentum ad hominem* навео је: „Наиме, ова од фанатичког незналице и безобзирног денунцијанта оглашена за профана и простачка, имена светаца и благих дана нису ништа друго већ они исти називи који су од пре хиљаду година уобичајени у устима католичких, као и грчких исповедника Илира, и који су примљени у свим католичким календарима у Славонији и Хрватској и у Далмацији [...] па их само због тога Стратимировић и напада [...] Његова је, наиме, намера да спречи књижевност коју Вук оснива својим *Рјечником*, својом *Српском Грамајшиком*, својим збиркама народних песама [...], а та књижевност има с католичким Илирима заједнички, али баш због тога од шизматичког калуђерства омрзнута, народни језик [...] То, у најбољем случају значи толико као кад би Његова Светост, Отац Папа, захтевао да католички календари могу постојати само на латинском језику а не и на италијанском, француском, немачком, шпанском, португалском итд. [...] Намера је јасна. Митрополит хоће, с једне стране, да стадо своје одвоји од оног у католичкој цркви, и да га отуђи не само догматски него и причањем поноса како његови имају *pretendue*-одличнији књижевни језик, о којем католици ништа и не знају јер мису слушају на латинском а само проповед на народном језику. С друге, пак, стране, хоће да их у охолост незнању и фанатизму без народне књижевности држи све дотле док се божијим провиђењем руски двоглави орао не спусти и у Илирију (Тада би, дабогме, илирски језик могао бити од руског

прогутан утолико лакше што би, негајен и запуштен, могао тим мање ставити насупрот отпора и животне снаге”. Такође, Копитар је уверавао да је Вук Караџић начело и узор свом, а Стратимировићу тако непријатном календару, нашао управо у *Ойшиџем Хомилиариуму* архимандрита Јована Рајића који је 1794. објављен према одобрењу и препоруци тек рукоположеног Митрополита³⁸. У њему се, такође, налазе народна календарска имена: „Петров дан, Керстов дан, Ивањ дан”. Међутим, то онда није сметало „шизматичком” митрополиту који је временом свој „аустријски патриотизам систематски заменио русоманским”, па за српски народни језик, који је једнак с језиком католичких Илира у Славонији, Хрватској и у Далмацији, налази да је протачки, а уместо њега заговара да је одличан руски црквени језик и да је једино употребљив у књижевности. Цесарско-краљевски цензор завршни исказ свео је реторским питањем: „Ваљда неће државна управа подупирати савез аустријских Срба с Русима, који се тамо хвали?” (1986: 85–90).

Иако је у културолошком смислу Копитарево изјашњење било деликатно и политички отрежњујуће, Бечко цензорско звање ипак је, поводом Митрополитове тужбе, наложило полицијску истрагу. Првосаслушани био је Алојз Шлегл, фактор Мехитаристичке штампарије. Он је изјавио да је Забавник штампан у тиражу 1000 примерака и да је предат аутору Вуку Стефановићу. Чиновник, господин Шуце, отишао је, 9. марта 1826, у стан Вука Караџића, у бечки дистрикт Ландштрасе, у предграђе Вајсгарбер (Weisgarbern), у улицу Марксергасе (Marksergrasse). Конфисковао је три преостала примерка књиге и затражио је аутору да саопшти где се налазе остали егземплари. Према исказу Вука Караџића, број претплатника Забавника износио је преко седам стотина. Њихова имена су одштампана

³⁸ *Собраније разних неделних и ѿраздничних нравоучиџелних ѿоучениј.* Беч, 1794. Аутори појединих проповеди су Гаврил Петров и Платон Левшин, а преводилац је Јован Рајић.

на странама 121–134 у књизи, чији се примерци налазе, већим делом, у Илирији, Славонији, Срему, Србији, Русији, Црној Гори и Немачкој, а тамо су упућени „углавном као поклон својим пријатељима, заштитницима и дописницима”. С обзиром на препреке у непознавању српског језика, Бечко цензорско звање је замолило Цесарско-краљевску Дворску полицију да да српском језику вичном цензору Јернеју Копитару да преведе на немачки језик списак имена претплатника и њихових боравишта како би се сазнала њихова места, када и коме су примерци послати. Пошто је „службени књиговец” истргнуо „календаре светаца из поменутих Забавника”, депоновали су их у просторије Цензорског звања, а оштећене књиге вратили су власнику Вуку Стефановићу (1986: 90–91, 106). Након извештаја Бечког цензорског звања, Врховно полицијско звање обратило се вишој инстанци, Бечкој главној дирекцији полиције, да тачно утврди „личност овог странца, морал и политички карактер његов, затим циљ и потребу његовог боравка, као и његова средства за издржавање, његово занимање и начин живота” (92). После две седмице, тражиоцу је извештај доставио Алојз Берса, чиновник Бечке полиције: „Поменути Вук Стефановић родом је из Србије и био је настањен у Београду. После избијања устанка у Србији, а по повратку Турака који су уништили много српских породица, побегао је са својим оцем из поменуте тврђаве и дошао 1812. године у ову државу, и то у Панчево. Године 1813. дошао је у Беч, пошто је оставио свога оца у Панчеву, и налази се од тада, са малим прекидима, у овом престоном граду. За време боравка овде венчао се са једном овдашњом женом и он је отац неколико деце. Живео је делом од овамо донете незнатне имовине, а делом од списатељства на српском језику и издао је неколико, овде цензурисана, дела. Сарађивао је и на састављању *Новина србских* које су постојале када их је још издавао познати Давидовић. Уосталом, он се још увек бави књижевним радом на српском језику, од чега редовно прибавља средства за издр-

жавање, не пада никоме на терет, а нема ни дугова. Што се тиче морала, васпитања и понашања Вука Стефановића, исти је на добром гласу, а своје исправно политичко мишљење доказао је често тиме, што је, из оданости према овој држави и највишем царском дому, учинио много корисне услуге полицијској служби са пуним поверењем и бесплатно. При оваквим околностима, не би било никаква приговора да се исти и даље овде заржи. Овде се мора приметити да њему, Вуку Стефановићу, није наклоњено православно свештенство, нарочито оно у турској граници, јер се он до сада трудио свим снагама да спречи њихово настојање да потпуно истисну српски језик из употребе и да уреду црквене књиге и школство за српску омладину по руском узору, чиме желе да код српског народа пропагирају припадност Русима. И зато се он увек трудио да што више уздигне изворни српски језик издавањем *Рјечника* и других корисних дела” (92–95).

Иако извештај садржи нетачне податке из Вукове устаничке прошлости у Србији, као и неке конспиративне и интригантне појединости, попут Вукове кооперативности са бечком полицијом, обавештајни службени документ једновремено представља и једну од најранијих Вукових биографија, која је у дубоком дослуху са ранијим изјашњењима Јернеја Копитара који је, највероватније, био један од Берсиних информатора о Вуку Караџићу. Иако ни цензор нити бечка полиција нису ништа спорили аутору туженог Забавника и његовог календара, командир бечке полиције, гроф Јозеф Седлницки био је ванредно опрезан. Наложито је да се, ипак, садржај нападнутог календара уступи ординаријатима православног обреда у Галицији и Далмацији који су подређени Сједињеној дворској канцеларији, а независни од митрополита Стратимировића, тако да су они могли објективно и пажљиво да испитају податке о календарским именима и да саопште непристрасна гледишта (94–96). Врховни канцелар Јосиф Франц Саурау писао је цивилном и војном гувернеру Далмације барону Фрањи Томашићу да,

поводом противуречних назора о начину писања *Данице* Вука Стефановића, задужи најподеснијег свештеника Православне цркве да брижљиво прегледа садржај књиге и да саопшти о томе примедбе илити пак похвале (96–97). Фрањо Томашић је поверио задатак Спиридону (Милораду) Алексијевићу, иконописцу, свештенику у Задру, привременом викару Далматинске епархије (97)³⁹. Он је био позван, јер се бавио српском књижевношћу, преводио је са руског и италијанског језика (Шафарик 2004: 250, 302, 324, 326; Максимовић 2013: 10–13; Чалић 2008: 373–380). Сабрана дела Спиридона Алексијевића објављена су 2019. године. Његово име налазило се, пак, међу пренумерантима оптужене *Данице*, а претходно, док је био јеромонах манастира Крке и парох Дрнишки, он је био претплатник Вуковог *Српској рјечника* из 1818. године (Добрашиновић 2001: 84). Спиридон је уложио велики труд да пажљиво размотри алманах *Даницу* који је садржао календар православног обреда, чија су имена светаца и називи празника написани простонародним језиком. При том, консултовао је за мишљење и Лазара Бојића, православног војног капелана у пуку барона генерала Димитрија Радошевића, који био „врло много упућен у књижевност илирског језика, и поседовао је вредна знања о свему што се тиче језика и цркве”. Припадајући најранијим српским биографима и историчарима књижевности, Бојић је, још као студент филозофије Пештанског универзитета, у Бечу 1815. објавио књигу *Памјатник мужем у славено-сербском книжесѣву славном*, у којој је саопштио четири

³⁹ Био је парох у Задру од 1817. до 1823. Након Шибенске буне 1821. против епископа Венедикта Краљевића, због покушаја унијаћења православних приморских Срба, те након Краљевићевог одласка из Шибеника 1823, обављао је и функцију администратора или привременог викара Далматинске епархије, све до 1829. и именована Јосифа Рајачића за новог далматинског епископа. Главно Алексијевићево дело, аутобиографско-мемоарски спис *Сѣоменак Милорадов*, написан у епистолярној форми, објављен је више од шест деценија након његове смрти у задарском *Гласнику Православне далмајинске цркве* (Чалић 2008: 373–374; Влачић 1941: 48–58).

биографије српских књижевника – Јована Рајића, Доситеја Обрадовића, Григорија Трлајића и Атанасија Стојковића. У уводу књиге извршио је поделу српске књижевности на стару и нову. Према Бојићу, последњи писац старе књижевности био је Ђорђе Бранковић, а први аутор нове епохе Захарија Орфелин (Деретић 2002: 554). У наставку, Бојић само набраја покојне и живе књижевнике. Он први помиње „Вука Стефановича” иако се Вук тек 1814. јавио својим двама књигама (Бојић 1915: 27; Петровић 1971: 567). Захваљујући списку Лазара Бојића забележена су имена писаца чији се траг у српској књижевности доцније сасвим приметно (Шафарик 2004: 214–216, 226–228, 230, 232–234, 239). Такође, он је био претплатник Вукових трију лајпцишких части *Народних српских њјесама* и *Данице* за 1826. Но, резултат Алексијевићевих и Бојићевих испитавања саопштио је на италијанском језику Спиридон Алексијевић Фрањи Томашићу, у Задру, 30. августа 1826. Приклонивши се ставовима карловачког митрополита Стратимировића, њихова негативна рецензија календарског дела Вуковог алманаха, садржала је, између осталог, следеће аргументе: „Старословенски језик руске цркве је онај језик који је био најпогоднији да прими својства и љепоте грчког књижевног језика, због чега је већ прије хиљаду година постао црквеним језиком, на којем је написано све оно што се односи на цркву и богослужење као у оригиналу. Због тога, имена светаца и називи празника треба да буду написани на том језику; док су у алманаху *Даници* напред наведени називи написани на простонародном дијалекту, неприкладно и највећим делом без везе са етимологијом, због чега долази, донекле, до тога да је профанисано оно што припада православном обреду. У том циљу подносим неколико приказа и примјера: Сабор Јоана Крститеља – Јовањдан; Георги – Ђорђе; Григори – Глигорије; Воскрсеније Христово – Васкрсеније; Сошчествије свјатог Духа – Тројице; Рождество Јоана Крститеља – Ивањдан; Успеније Богородици – Велика Госпођа; Рождество Богородици – Мала

Госпођа; Рождество Христово – Божић; Стефан Архиђакон – Стјепањдан; Христос – Ристос; Манастир – Намастир; Србин сербски – Србин серпски. Из овога се врло добро види да су како називи празника тако и имена светаца, написани на простом народном дијалекту, не само унакажени, него су, такође, у неку руку профанисани, и стога морају довести филолога у недоумицу. С обзиром на то што 7. јануара пада Свети Јован Крститељ, а 24. јуна је рођење истог свеца, кога је Стефановић у *Даници* у првом случају назвао Јован, а у другом Иван; тако се 15. августа слави успомена на успење Девице Марије, а 8. септембра успомена на њено рођење, што је у *Алманаху* назначено као Велика Госпођа и Мала Госпођа. Христос је грчка ријеч и значи онај који је од Бога помазан, а обратно, Ристос не значи ништа. Монастерион је исто тако грчка ријеч и значи склониште монаха, а његови житељи носе назив монаха; али ако манастир треба да се зове намастир, онда би и његови становници требало да се зову намаси, а не монаси, што нико није рекао. Овај Стефановић се потписује у свом *Рјечнику* као Стефановић, што јасно произлази из Стефан; али ако је тако, како је он могао у свом *Алманаху* да намјесто Стефана Архиђакона стави *Сѣјейањ дан* [...] Пошто је мајка словенских дијалеката савршени старословенски језик руске цркве, није потребно да се удаљавају од тога ако желе да за кратко вријеме постигну оно чиме се данас поносе Њемци, а што су Французи постигли већ у вријеме Луја XIV”. Међутим, да би далматинског гувернера и бечку полицију учинио спокојнима, известилац Спиридон Алексијевић је приметио „да оно мало примјерака алманаха Данице који су унијети у Далмацију нису досад произвели никакав штетни утицај и чита се више из радозналости него што му се придаје било какав степен важности”. Пружајући примат старословенском језику, рецензент се најпосле позива и на ауторитарне ставове немачког историчара Аугуста Лудвига Шлецера и гласовитог словенског научника и професора Павла Јозефа Шафарика: „Старословенски језик је

један од најизграђенијих (Шлецер у свом Нестору, III. страна 224.) [...] Неопходно је потребно ближе се упознати са овом пре-часном, ореолом обасјаном мајком (старословенским црквеним језиком). Јер је он управо тај који је због своје дубоке древности и унутрашњих вриједности занимљив за сваког лингвисту, а за сваког слависту је три и четири пута значајнији, и у најновије вријеме с правом чини камен темељац цјелокупне словенске филологије и критике језика (Шафарик П.)” (Добрашиновић 1986: 99–102).

Далматински гувернер барон Фрањо Томашић обавестио је врховног канцелара Јозефа Франца Саурауа о ставовима двојице српских православних владика у Буковинској и Далматинској митрополији који нису били потчињени карловачком митрополиту и који претходно нису били извештени да је Митрополит био уплетен у разилажења, што је потврђивало њихову неутралну и слободну критичку процену. С једне стране, произашло је да „обојица се у суштини слажу с мишљењем карловачког Митрополита. Нарочито је исцрпан генерални викар православне вероисповести у Задру, чије примедбе, уосталом, несумњиво потичу из пера свештеника у пуку барона Радошевића”. Но, с друге стране, далматински гувернер није налазио ништа толико драматично „или бар не толико како то хоће да прикаже карловачки Митрополит, кад се у једном календару писаном посебно за простог човека, или у поучној књизи, појављују називи обичног говора”. Он је извештај закључио умирујућом напоменом вршиоца дужности задарског викара да малобројни приспели примерци *Данице* и њеног календара нису произвели никакву саблазан у Далмацији (103–104).

СЛОВЕНСКЕ КЊИГЕ, РУКОПИСИ И ПЕЧАТЊЕ

Према томе, читав процес свршио се запленом трију „неподобних календара” из забавника *Данице*, што сведочи и о томе колико је напора учинио Вук Караџић да његова књига претходно пристигне претплатницима, читаоцима и продавцима широм света. Стога није случајно што је, у то доба, хроми Вук Караџић постао ослонац динамичнијој дистрибуцији словенских књига које су се сустицале у Бечу. Претходно се путошеством словенских издања, преко месних књижара, одвијало споро и несолидно, све док Вук није, у сарадњи и у договору са словачким културним послеником Мартином Хамуљаком, рачуновођом будимске Конзисторије, почео да усмерава књиге преко бечких трговца Теодора Деметра Тирке и Симе Шићара, као и пештанског трговца и издавача Јосифа Миловука. При том, Вук и Тирка су у Бечу обезбедили простор за смештај књига које су из Чешке стизале у Беч, а отуда су даље путовале у Пешту, Будим и Нови Сад (Караџић 1988 II: 666, 703, 722–723). Складиште књига Вук је користио и као своју канцеларију на коју је примао писма и пакете (1989 III: 184). Преко Јозефа Турнера и других будимских превозника, Мартин Хамуљак је послао у Беч пакет Јана Колара у коме су биле читанке и проповеди намењене прашком књижару господину Мартину Нојројтеру. А и из Прага, од професора поезије Јозефа Јунгмана, приспео је пакет у коме се налазила његова *Историја чешке књижев-*

*носџи*⁴⁰, Седлачекова *Физика* и часопис *Крок* (147, 173–174). Такође, професор теологије и чешке књижевности, Јозеф Циглер, из Храдец Кралова послао је Вуку у Беч пакет с молбом да проследи чешке књиге Мартину Хамуљаку у Будим (1988 II: 703). Вук је ревносно прослеђивао на крајње адресе. Вуковим посредством једнако су путовале и пошиљке у Русију. Руском министру црквених послова и народне просвете, Александру Семјоновичу Шишкову, Вук је адресирао књигу која садржала словенске речи у мађарском језику (1989 III: 95).

Једновремено, Вук је био посредник руских пошиљалаца. Једном таквом приликом, према сведочењу Георгија Магарашевића, Вук је нехотице допринео оснивању Матице српске у Пешти. Он је писао да је први повод оснивању Матице српске био садржан у настојању да се одржи редовно излагање часописа *Сербске Лейбойиси* који је он 1825, у три части, уредио у издању новосадског књигопродавца Константина Каулиција, коме је за даље редовно излагање часописа недостајало трошка, па је одгађао штампу до маја 1826, под условом да се прикупи довољан број пренумерација у износу од два сребрна флорина. О недаћама је био извештен и Милош Светић (Јован Хаџић). Он је, 28. децембра 1825, писао из Пеште, где је боравио ради састављања доктората, да му је дошла „случајно у руке” 24. и 25. свеска руског журнала *Соревноваџеља њросвещенија и блаџоџворенџа* за 1823. годину, у издању Петроградског слободног друштва љубитеља руске књижевности. Пошто их је пажљиво прегледао, приметио је на сопственој радост и „чест Сербског рода” да се *Лейбойис* богатством и разнообразношћу, избором и редом чланака лепше одликује од руског књижевног часописа. Помисливши да „тако полезна и отмена књижица не може по жељи на опредељено време да изла-

⁴⁰ Historie literatury české aneb Saustawný přehled spisu českých, s krátkau historií národu, oswicení a gazyka prací Josefa Jungmanna. W Praze: Pismem Antonina Straširupky, 1825. Најава књиге објављена је у *Лейбойису*, у рубрици „Смесице” (Магарашевић 1825 III: 122).

зи” обузела га је жалост. Зато је у Пешти наговорио „једнога да се тога изданија Летописа прими” (Магарашевић 1825 III: 6. п; 1829 XVI: 102–103). Неименовани пештански издавач, био је, заправо, Јосиф Миловук који је са чуђењем читао сведочанства Георгија Магарашевићева и Јована Хаџића, па је у својој мемоарској књижици *Зачаїїє и истїино основанїє Матице сербске* друкчије описао догађај: „Зар је заборавио Г. Светић да је исти журнал од мене у своје руке добио и да сам ја попеченијем и обозренијем моим 22 части истог журнала од Г. Вука Стеф. Караџића из Беча добио с упутенијем да их Преч. Г. Павлу Кенгелцу Архимандриту пошаљем, и нашавши тамо, нешто о Сербима⁴¹ сприобштим дело с Г. Хаџићем”. „Дакле”, закључује Миловук, „не само што Г. Светић није случајно до *Соревниїеља* дошао, но баш ни исто *Соревниїељ* корени узрок заведенија Матице био није, јербо сам ја пре него што сам *Соревниїеља* Г. Хаџићу предао, већ уредбе о пријатију летописа и о награжденију уредника трудом моим учинио био” (Миловук 1829: 10–11; Караџић 1988 II: 641, 768). Побиијајући неистините узроке оснивања Матице српске, Јосиф Миловук је тврдио да је био „сокрушен” што је *Лейхойис* клонуо, па је као родољуб и књигољубац одлучио да убудуће подупре објављивање часописа. Обратио се молбом пештанском трговцу Гаврилу Бозитовцу. Пошто је он драговољно пружио потпору, Миловук је преко коректора српских књига у Пешти, Уроша Андрејића, ступио у познанство са правником Јованом Хаџићем који је, потом, писао Георгију Магарашевићу да пошаље рукопис *Лейхойиса* да се његово сустало штампање настави у Пешти. Премда је Магарашевић са великим задовољством прихватио понуду уз обећање Јосифа Миловука да ће обештетити дотадашњег новосадског издавача Константина Каулицију, Миловук је тражио помоћ и од бечког трговца Симе Шићара који не само

⁴¹ Реч је о „Писмима из Мађарске”, у којима је руски путописац Алексеј Сергејевич Березин описао пут од Земуна до Оршаве.

да је радо прихватио позив него је предложио и потпору свог пријатеља Константина Константиновића. Миловук се, затим, обратио и пештанским трговцима Андрији Розмировићу, Георгију Станковићу, Петру Рајићу и Јовану Деметровићу. У недељу, после литургије, 24. јануара 1826, било је окупљање у дому Јована Деметровића у Пешти, када је Миловук упознао Јована Хаџића са осталим ревнотељима који су пристали да преузму трошкове објављивања *Лейойиса*. На наредном састанку, 31. јануара, одлучили су да формирају друштво, а Јован Хаџић се обавезао да изради правила друштва и да га примерено именује. То су учинили 2. фебруара 1826. Јован Хаџић је прочитао *Основ* којим се предвиђа „да се у касу новци купе, и да се умложавају; да се из исте касе рукописи купују и књиге печатају [...] најпоследње друштву име Матица да се надене”. Коначни дан оснивања Матице српске био је 4. фебруар 1826, када су се седморица оснивача потписали кружно да се никоме не би пружала предност и приложили су улоге од по стотину сребрних флорина. За првог председника изабран је Јован Хаџић, манипулант је био Јосиф Миловук, благајник Јован Деметровић, а Гаврило Бозитовац и Георгије Станковић задужили су кључеве од касе у којој је било положено укупно седам стотина сребрних флорина (Миловук 1829: 1–21). Одмах су одштампали „Објављеније на Другу частицу године 1826” *Лейойиса* који је датиран 25. јануара 1826. У њему су Вук Стеф. Караџић и Сима Шићар назначени да сабирају претплату за *Лейойис* у Бечу (Магарашевић 1826 IV: б. п.; Ковачек 2001: 6–7; Добрашиновић 2001: 48).

Непосредно након „зачатиа”, 11. фебруара 1826, Матица српска је обавестила Вука Караџића о оснивању, са молбом да подупре њену делатност и да се прихвати сакупљања пренумерација: „Ми се одвећ радујемо, што Вам јавити можемо, да смо установили једно Дружество, под именом Матица Српска, на тај конач, да ова своим трошком књиге Српске издае и распострањава. С’ Летописом је ево почетак учињен. Дај Боже! Да

срећно и дуговечно буде. Но то без помоћи и учестија родољубаца бити не може. Зато и притичемо к Вама с покорном молбом, да Вама природном ревношћу и жаром љубови к обштем благу труд жртвујете, Пренумеранте скупите, и заједно с новци бар о вашару Пештанском нама пошљете; ако би доцне приспело, то ће се имена у другу частицу печатати. Кратко је истина време, ал засад није могуће било другојачије” (Карацић 1989 III: 87). Трговац Симо Шићар прилежно се заузео. Из Беча је доставио списак са тридесет и три пренумеранта, међу којима се налазило и име госпође Марије Тирке, рођене Демелић, добротворке и куме Вука Карацића. У међувремену, она је, 16. фебруара 1826, изненада преминула у Бечу. Вук је писао председнику Матице србске да објави у *Лейхойсу* некролог „Жалостни глас из Беча”: „Месеца фебруарија 12 у 3 сата у јутру преставила се у Бечу после чедтрдесетосатне болести у 42. години живота на превелику жалост својега рода и свију познаника Благородна Госпођа Марија Тирка, рођена Демелић от Пањове. У њој је изгубио муж верну и највеће љубави и почитанија достојну љубу; син нежну и чедољубиву мајку; кућа премудру домаћицу; браћа и сестра сестру, која им је испуњавала место отца и матере; Србска Литература Благодетелицу, која јој је са своим добрим и поштеним мужем оно учинила, што би у данашње време тежко ико други учинио; а Србски народ родољубиву Србкињу, какову је данас тежко наћи. Лице јој је било огледало красне и веселе њезине душе; ум јој је показивао зрелу мужку памет; а очајни плач и обумирање домаћи служитељи око гроба њена били су наисилнији проповедници ретке њезине добротe” (Магарашевић 1826 IV: 155). Премда је прва частица *Лейхойса* за 1826. већ била припремљена, Јован Хаџић је, ипак, успео да сецер дода у штампарији на крају *Лейхойса* Вуков текст који је преиначен славенском ортографијом и оперважен црним оквиром. Такође, уз тужне вести да су његови земљаци из Сомбора, аутор *Словенске ірамајџике* и *Рейџорике* Аврам Мразовић и препарандски професор Василије Булић,

„пресели се во вечнаја”, Јован Хаџић писао је Вуку, 2. априла 1826, да је према његовој жељи ставио „онај жалостни глас из Беча у Летопис”, исповедајући колико је и он лично тронут: „Не можете себи представити, како је мени за том добром Госпојом жао; кад само помислим, како јој се лице зажари од ревности; кад би се где год о Србству и о Србској Литератури споменуло. Верујте ми, да кад сам год о Матици Србској главу разбијао, а мени је свагда она на памет долазила, мислио сам, како ће се њено чувствително срдце овоме послу радовати. Али такви је наш живот!” (Караџић 1989 III: 142; Магарашевић 1826 V: 190).

Осим тога, у *Лейхойису*, који је први пут издат трошком Матице српске у Пешти, у рубрици „Смесице”, са великим уважавањем и обилато је представљен осврт на минули Вуков рад током 1825. године. Пренета је вест да у *Лейхойисима Бечким* (1825: 159–277), „стоји назначеније о нашим народним песама, писменом К[опитар] подписано, кое је за сваког родољуба важно. Господин К. пролази кроз све три части народни Србски песама са њему своиственим остроумијем и основаним вежеством, общеполезна своја примечанија читатељу предлагајући”. Том приликом, Вукове песме у лајпцишким издањима Јернеј Копитар срањује са новогрчким народним песама које је превео Вилхелм Милер према француском преводу Клода Форијела (Лајпциг, 1825) (Ђурџин 1987: 25–26, 92). У чланку се помињу и преводи на немачки језик Јакоба Грима српских народних песама „Деоба Јакшића” и „Зидање Скадра”. Пажњи читалаца особито се препоручује да је Тереза Јакоб, кћи славног професора и дворског саветника Лудвига Хајнриха Јакоба, 1825. у Халеу печатала књигу од двадесет и три табака српских народних песама које је посветила „Великом Гетеу”. Писало је и да књига садржи „Предисловије, Содржаније и Уведеније, у коме је кратко, али живо начертаније Историје Србског пропадшег царства”. Као илустрација, штампан је њен превод песме „Жендиба Максима Црнојевића” (Магарашевић 1826 IV: 145), чији је почетак песме, у претходној

частици *Лейхойиса* већ био објављен, али у пређашњем прозном и дословном преводу Јохана Северина Фатера (Магарашевић 1825 III: 127–128). Такође, обелодањен је и Талфјин немачки превод песме „Смрт Краљевића Марка” и приложен је целовит садржај новоизашлог Забавника *Данице*, као и осврт на малозапажене *Огледе Светиога йисма на срѣском језику* које је Вук објавио у Лајпцигу 1824, а у Бечу их је исте године поновио, али допуњене с „Предисловијем” на латинском језику професора Ј. С. Фатера (Магарашевић 826 IV: 148, 151–152; Караџић 1974: 36–37).

На почетку споменуте рубрике *Лейхойиса* налазила се ударна вест о изласку из штампе знамените књиге професора новосадске Гимназије, Павла Јозефа Шафарика, *Историје словенској језика и књижевности свих наречја*. Између осталог, у чланку пише да у Аустријској држави под „благодатним скиптором свог пресветлог владетеља и Отца Франца I плоде постојаног мира и неоцениму корист успевајуће цивилизације уживају [...] седам славенски по-кољенија, тј.: Чеси, Пољаци, Словаци, Сербљи (под којим именем разумева Списаатељ Далматине и Славонце), Словенци, Рвати и Русњаци, кои сви заедно по верном и еднoгласном назначени, скоро половину Аустријски поданика сочињавају”. У наставку се хвали Шафариков подвиг који је од младости био одушевљен Словенством, па је са неоспорним истраживачким компетенцијама проучио „све старог Славенског језика диалекте” и једновремено „искусним својим пером” назначио и „основано начертаније политическог живота” свих словенских народа. Затим, сужавајући шири словенски ареал само на српску народност, у чланку се наводи да „родољубиви Сербљин налази у овом важном и многостручно искићеном делу, поред достаточног начертанија све своје Славенске браће живота, како политическог, тако и моралног; истинo, верно и живо изобразеније самог себе и своји предпријатија [...] Език и Литература Сербља гр. неуниатског вероисповеданија занима у књизи читаво одељеније, које најпре содержи начертаније политическе Историје Сербског колена, у

сојузу са етнографическо статистическим прегледом сваке ветве не само у Аустријској монархији, већ и у Турској, њихова обиталишта, числа и пр. За тим следује достаточна карактеристика Сербског дијалекта по свом јестеству и одношенију ко другим славенским дијалектима; а после тога иде сама Историја језика и Литературе. Овде се показује у кратком начертанију и у поредку свију списатеља, теченије изображенија сербског наречја от најдаљи времена до данашњег дана, и то тако точно, да су не само најстарији памјатници сербск. књижевства, колико се сиреч до сад знати могло, назначени; него позднији и најновији списатељи, који су са својим делима националну Литературу оживотворили и обогатили, или који то исто сада чине, достаточо изброени” (Магарашевић 1826 IV: 141–143).

У финансијској потпори и афирмацији капиталне Шафарикове књиге, Вук Караџић је имао драгоцене заслуге. Крајем 1825, док књига још није угледана светлост дана, јер је због болести Шафарик застао са довршавањем регистра (Караџић 1988 II: 756), Вук се својски заузео да скрби пренумеранате. Објаву је послао на све стране. Једну је упутио познанику и службенику руског Министарства иностраних дела, Фридриху Павловичу Аделунгу (1988 II: 735), а другу у Варшаву лексикографу Самуелу Банткеу Линдеу. Од Јеремије Гагића из Дубровника примио је седамнаест претплатника у износу од 25 форинти и 35 крајцара (760–761). Иако многи читаоци нису знали немачки језик, Самуило Илић је збрао и послао Вуку новац од чак тридесет и пет претплатника. Из Беча и Трста, Вук је добио још девет пренумерација (1989 III: 39–40, 44, 99, 137, 174). Јернеј Копитар је поручио десет егземплара (1988 II: 666, 709, 735, 756, 759–760; 1989 III: 39, 66). Њега је књига особито интересовала, јер је он 1810. објавио рад који је Шафарик у могао да послужи као узор (Костић 1988: 16–17)⁴². Вук је хтео да пошаље Објављеније и Игњату Брилићу, али му је био жао да

⁴² J. Kopitar. *Patriotische Phantasien eines Slaven, Vaterländische Blätter für den – osterreichischen Kaiserstaat*. Wien 1810, N. 9, 87–93.

плати поштарину четрнаест крајцара. Зато га је обавестио да ће цена *Историји лијџератури свију словенски наречија* до децембра 1825. бити једну форинту и тридесет крајцара, а после тога две форинте и тридесет крајцара (1989 III: 81–82).

Шафарик је благодарио Вуку Караџићу на труду, узвраћајући да се и он стара да продаје *Данице* (Караџић 1988 II: 708). Скупа са претплатама из Трста, Дубровника и Беча, код Вука је био замашан износ од 44 форинте и 58 крајцара. Стога је он наумио да од те суме одбије седам форинти и тридесет и две крајцаре на име дуга за *Крајку историју руске књижевности* Николаја Ивановича Греча и два руска речника које је он својевремено, на молбу Шафарика и Магарашевића, поручио из Петрограда (1989 III: 99). Међутим, осим претплате од свега 250 форинти, Шафарик са старне није притицала никаква помоћ за штампање књиге чији су трошкови били страшно велики и попели су се на 1800 бечких форинти, јер је књига штампана двојачо – на обичном штампарском и на финијем велинском венецијанском папиру (1988 II: 756; 1989 III: 60, 137). Већина поруџбина стизала је без новца. Један сакупитељ претплатника хтео је 75 примерака, али да новац накнадно пошаље, а пренумерацију за осамнаест књига, која је износила 27 форинти, проневерио је и потрошио други Шафариков лажни пријатељ (1989 III: 60). Шафарик је негодовао због Вукове намере, па се пожалио Георгију Магарашевићу, који је писао Вуку, 23. јануара 1826, да не закида Шафарик, већ га је молио да му пошаље рачун, а он ће за месец дана бити при новцу и гледаће да му се одужи, додајући: „Само немојте овом човеку, нашем пријатељу, бити препона у исплаћивању његовог дела од Типографије. Све је готово, само да положи јошт заоставшу рату и да из руку Будимски избави” (1989 III: 66).

У априлу 1826. Вук је примио бесплатан примерак Шафарикове *Историје језика и лијџератури* са осталим књигама које је требало да „разда и разашиле” својим пренумерантима, али и да их, уз помоћ трговаца Симе Шићара и Теодора Деметра

Тирке, пошаље кудкоје за пренумеранте Јана Колара у Пешту, Јосифа Миловука у Будим, Мартина Хамуљака у Праг и Храдец Карлове, те у Краљевску библиотеку у Варшаву, у Брно, Краков и Петроград. Пре него што се постара да финије примерке достави цењенијој господи, Вук је замољен и да однесе књиговесцу у Бечу табакe на повезивање и дораду, јер су „на доњем делу, на више страница овог дела, крајеви веома уски. Потребно ће дакле бити назначити књиговесцу да књигу не обреже јако, јер је папир на бољим примерцима нешто ужи него на обичним” (137–140). Јеремији Гагићу Вук је у Дубровник послао седамнаест *Историја језика и лијератууре* неvezане, јербо „Г. Г. Пренумеранти неће платити за везане”. Искористио је прилику да Гагићу честита женидбу са свастиком тршћанског доктора Димитрија Фрушића, који није био рад четрдесетседмогодишњем зету наспрам седамнаестогодишње невесте (161–163). Примивши пошилику, Гагић је одушевљено отписао Вуку: „Сочињенија Господ. Шафарика, кое сам с не(с)терпјењем очекивао да видим – како сам развезао пакет и преметио папире, падне ми начајано у очи 5-и и зачитавши се мало помало – (промислите колико труда стои неvezану књигу читати) нисам могао престати докле нисам речени прочитао и мало прие свершио – Веома ми је жао што не познајем овога Доблественога поборника своeга рода – он не може бити друго него Словенац и Победонос(а)ц. Кад сву књигу прочитам, моћићу и више што рећи – а засад ја вас препокорно молим, да га от моје стране Србски поздравите, и предварително – срце ми не да чекати – учините му приветствие: Светао му образ, зашто је наш осветлао!” (207–208). Вук је, такође, са интересовањем прочитао књигу. Намах је благодарио Шафарику, особито што у својој *Историји Славенскоја језика и лијератууре* „и Славонце и Далматинце и Рваћане (наше а не Кекавце) узима (по правди) међу Србе, као и Бошњаке и Црногорце” (160). У уверењу да језик одређује национални идентитет, Вукова тврдња постала је предмет спорења и њена актуелност остала

је константна. Српску књижевност аутор је поделио на књижевност Срба грчког обреда, Славосрба католика (Далматинаца, Босанаца, Славонаца), Хрвата, Дубровчана, а у одељку о језику, који је рађен на основу Вукове граматике и речника, Шафарик је саставио прави панегирик у славу српског језика и Вукових српских народних песама. У књизи, писаној на немачком језику, први пут је представљена српска литература и њен језик међу осталим словенским књижевностима. Одељак о књижевности је веома значајан, јер је достојно приказао српску књижевност у словенској породици и пробудио је за њу интересовање културне Европе (Ђорђевић 1973: 178–179; Стефановић 1996: 179–219). Иако је књига уживала једнодушне похвале у словенском свету, ипак је Јозеф Добровски објавио оштру рецензију. Копитар је ублажио његову критику, водећи рачуна о томе да, ипак, ништа и не одузме на значају од оправданих примедби и исправки Добровског (Караџић 1989 III: 263).

Два месеца раније него Шафарикова *Историја*, у Пешти је објављена књига Вуковог пријатеља, Еугена Веселог, која је могла да се већ у фебруару 1826. купи по цени од четрдесет крајцара у књижари Јосифа Миловука у Пешти (91). Винковачки професор метрички је превео на немачки језик педесет српских сватовских песама које је Вук Караџић објавио у збиркама (Wesely 1926). Из особитог пријатељства према Вуку, књигу је издао К. Штили, који је заједно са С. Розенталом уређивао књижевни лист *Iris*, од 1825. до 1828. у Пешти (István 1977). Штили се утолико радије прихватио издавања књиге, јер преводиочев „написани увод у српску народну поезију”, према његовом мишљењу, „заиста се може назвати класичним и сигурно ће се свидети како самој нацији тако и народима немачког говорног језика” (Караџић 1988 II: 719; Стојановић 1987: 262). За разлику од Талфјеве, која је у предговору пружила ширу слику историјске прошлости српског народа као основице на којој су постале песме, Весели је у опширнијем уводу више пажње посветио самим песмама

као уметничким творевинама. Он је подсећао и на заслугу Ј. В. Гетеа као првог преводиоца и популаризатора српске народне поезије, уз опаску да би се она можда и заборавила „да се није појавио један млади апостол управо из планина Србије који нам је обелоданио то скривено благо – Вук Стефановић Караџић” (Бекић 1976: 128).

Пошто је од издавача примио Оглас за претплату, Вук је ревносно препоручивао књигу превода Еугена Веселог. Послао је Објављеније Лукијану Мушицком са молбом да „скупи доста прекупитеља”, али ништа, јер је горњокарловачки владика-администратор био презаузет у дијацези (Караџић 1988 II: 729). Из Темишвара је отписао Димитрије Тирол: „Гледаћу макар како, да вам могу новце за ту књигу послати. Баш добро, што је и Проф. Весели Српске пјесме превео; ал ми је то само жао, што му нисам осим [трговца Николе] Неделковић, ни једног Пренуметранта добити могао. Ја сам своје учинио, али забадава, љубитеља овде на таково штогођ нема” (1989 III: 53; Добрашиновић 2001: 222). У Трсту, учитељ и ревносни претплатник бројних књига, Димитрије Владисављевић јавио је Вуку да осим њега, међу предбројнике „на немачке преводе Српски Ваше Песана у Пешти” уврсти и Димитрија Фрушића, Јевтимија Јевту Поповића и „једног Немца овде што се српски учи” Lottich-a (Lottits), дворског управника младог принца Луке Бачиокија (Felice Pasquale Baciocchi)⁴³, „кои нешто жели писати о Далмацији, и чини нека собранија” (Караџић 1989 III: 62; Wesely 1826: 88). Претпостављајући да је Адам Драгосављевић дознао већ однекуд о преводу српских песама на немачки језик свог професора Еугена Веселог, кога је он у Винковцима подучвао српском језику, Вук му није упутио Објаву, стрепећи да сиромашни шиклушки учитељ не би платио двоструко поштарину (Караџић 1989 III: 91). Игњат Брлић се

⁴³ Felice Pasquale Baciocchi (1762–1841). Захваљујући освајањима свог зета, Бачиоки је постао принц од Луке, највећег града и средишта истоименог округа у италијанској покрајини Тоскани.

„предбројио” на *Српске свативске њесме* Еугена Веселог за кога је писао да заједно са умировљеним подофициром из Винковаца Тадијом Бркићем Вука „у звезде кују”, чега је он иначе достојан и заслужан (69).

Еуген Весели се, утом, са Тадијом Бркићем заузео и око продаје *Даница* и захвалио је на исказаном пријатељству и труду који је Вук предузео при „растурању његовог превода сватовских песама” (86). Међутим, упркос томе што је, у часопису *Göttingische gelehrte Anzeigen* (Гетингенске научне изложбе) за 1826. годину⁴⁴, Јакоб Грим преводе Еугена Веселог одмах похвалио као веома успеле (Ђурчин 1987: 159; Бекић 1976: 131), књига није наишла на знатан одзив. Преводац се тужио Вуку Караџићу: „Са мојим свадбеним песамама [Serbische Hochzeitslieder] не иде сасвим добро; међу претплатницима, изгледа, нађе се мало купаца. Г. Штиели ми је писао из Пеште да ће бити слободан да о томе разговара с Вашим високоблагородством. Писао сам му да их да у књижаре, али досад још нисам примио одговор. Кнезу Милошу нисам се усудио да пошаљем примерке, плашио сам се да би наша влада овај мој корак могла криво схватити. Исто тако не знам како је дворски саветник Текелија примио то делце” (Караџић 1989 III: 206).

Дотле је великом родољубу и српском књижевном покровитељу Сави Текелији – доктору права, цесарско краљевском саветнику, господару Виреше и Кеверемеша – Јован Стејић посветио свој превод књиге немачког професора медицинског факултета Христифора Вилхелма Хуфеланда, *Макровиоџика или Наука о њродуженію живоџа човеческоџ* (1826). У „Објављенију”, датираном 25. октобра 1825, преводац се осврнуо и на пређашње издање, које се у преводу „на Славено-Сербскіџ Діалектџ” јермонаха манастира Гргетега, Георгија (Герасима) Бечкеречког, појавило у Будиму 1807, а које је, према Стејићевом мњењу, представљало

⁴⁴ Св. 192, стр. 1914.

„један нагрђен и ружан сасвим у овој ствари неискусног човека без сваког смисла и реда покраћен образ Макровиотике” (Стејић 1825; Бечкеречки 1807; Шафарик 2004: 235, 304, 311; Бојић 1815: 25). Премда је Јован Стејић био „благоејанац” Текелијиног завода и „лекарства Слышатель” у Бечу (Милићевић 1888: 675) који је испољавао наклоност правописној реформи, Вук је желео да га придобије за своје идеје. Посредовао је и послао је пријатељима Објављенија за пренумерације Стејићеве књиге која испрва није привукла особиту пажњу читалаца. Јован Гавриловић је одговорио Вуку Караџићу из Вуковара, 13. децембра 1825: „На књигу Г. Стеића овде неће нико да се пренумерира; будући, да је овде врло мало људи, који читају, а и они, који читају – они највише читају немачки и – Видаковићеве романе!” (Караџић 1988 II: 750). Међутим, како је преводилац још у јуну 1824, у Пешти, издао прво „Објављеније” на *Макробиоџику или Художесџиво о љродолженију човеческој живоџи*, па је отезао са објављивањем, Јеремија Гагић је описао Вуку из Дубровника да којима је год јавио поради књиге, да су „могли пљунули би њега – уместо Стејића – у лице”, вичући: „Где су динари, што смо му дали прие две године, питају ме, а начаст му Макровитика кад је тако дуговетна” (161). Више успеха је имао Димитрије Тирол. Он је јавио Вуку да поздрави Јована Стејића у Бечу и да му каже да је прикупио тридесет пренумераната, чија ће му имена накнадно послати, па је шаливо додавао да би их било и више да Вукови „Забавници нису Темишварце поплашили” (54). У Трсту, Вук је претплатио на Стејићево издање доктора медицине Димитрија Фрушића, учитеље Димитрија Владисављевића и Јевтимија Поповића, те и госпођу удову Софију Драго Теодоровић (92). Превод Хуфеландове књиге, умножене знатним Стејићевим допунама, изашао је из печатње бечких мехитариста почетком 1826. у две части и могао је да се, по цени од три флорина за обе књиге, купи у Будиму код књиговесца Василија Суботића, у Темишвару код Димитрија П. Тирола, у Новом Саду код трго-

ваца Ранковића и Костића, у Земуну код Јована Петровића, те и код издавача у Бечу (Магарашевић 1826 VII: б. п.). У књизи, у којој су поглавит предмет била правила за очување здравља и продужетка људског живота, преводилац је у Предговору знатну пажњу посветио избору и примени сопствене ортографије. Истакавши најпре да се „код нас јошт, као што је познато, сваком издаватељу књига от воље зависи, да ону ортографију употреби, која му се чини да је најбоља”, међу мноштвом варијаната Стејић је, не спомињући изричито Вука Караџића, као најфункционалнију претпоставио управо његову: „А ону нову ортографију, која је јошт от свију понајбоља и коју би најлакше употребити знао, због опште вике и мрзости и због приватног мог призренија ја нисам могао употребити”, па је, клонећи се језичких спорења, књигу претежно саставио традиционалном ортографијом, премда без јерова, закључивши да је „ортографију скоро са свим ортографистима оставио” (Стејић 1826 I : X–XIII). Јернеј Копитар је прокоментарисао Вуку Караџићу: „Стејић се жали да није смео да иде за Вама! (у *преговору*)” (Караџић 1989 III: 258).

У то доба, са доста пажње српском ортографијом занимао се и учитељ српске деце у школи Цркве Светог Спиридона у Трсту, Димитрије Владисављевић, који је био стари претплатник Вукових издања, потом ревносни сакупљач пренумерација, најзад свагдашњи поштовалац, осведочени пријатељ, а каткада и зајмодавац (Милићевић 1951: 511–522; Дурковић-Јакшић 1970: 79–143). Он је почео да објављује стихове у „Додацима” *Новина српских* Димитрија Давидовића у Бечу, па се латио превода са италијанског и француског језика (Владисављевић 1825: 18–31; 1826: 85–98). Објавио је и попис рукописне оставине Павла Соларића у *Српским летописима* (Магарашевић 1825 III: 128–132). Крајем 1825. упутио је Вуку Караџићу рукопис невеликог прозног првенца, вероватно неког превода са италијанског језика, „само пробе ради”, под именом *Мали цветшак*, с молбом да га Вук

одштампа у Бечу, у малом формату, на лепој хартији, у тиражу пет стотина примерака, словима којима је Вук штампаша *Даницу*. Такође, на изглед допадала су му се и слова којима је карлштадски учитељ Самуило Илић 1825. издао код бечких мекхитариста оду *Генейлијакон*, посвећену почившем горњокарловачком владици Мојсеју Миоковићу, у којој је прозним напоменама пружао додатна тумачења појединим стиховима (Караџић 1988 II: 726, 747, 765; 1989 III: 62, 92). Између осталог, у једној је истакао да је преосвештени епископ био мецена ученим људима: Вуку Стефановићу Караџићу, (Лазару) Милетићу и (Јовану Поповићу) Мостарском (Илић 1825: 6; Шафарик 2004: 241). Станиша Војиновић је приметио да је у цитату Доситеја Обрадовића, на уводној полеђини Илићеве књиге, у речи „облагорођава” употребљено Вуково слово „ђ” (Илић 1825: 8; Војиновић 2019: 70). Но, Димитрије Владисављевић је молио Вука да му јави за трошак штампе, да празнине у књизи попуни и илуструје евентуално „каквим фигурицама” које би биле прикладне садржају и да се постара издању подарити „пријатност за око”. Хтео би да „намами” да дело „читају и оне, кое читају радије Романе Француске Италијанске и Немачке”, јер „једном речју за девојке се пише, које стрпљења немају за моралне ствари, колико за Романе, а још мање за српске књиге. Дакле ако и[х] внешност не намами, тешко ће их внутреност, јер је још не могу знати”. Хтео је поучно штиво да дарује читаоцима у Трсту и „коекуда” својим „бившим ученицама за кое [је] највише оно и скупио, и списао” (Караџић 1989 III: 92). Премда му се чинило да „језгре има доста, највише у ортографији” и да је својски пазио „да дигод не погрешити”, опет је посебно молио Вука да изволи дело да најпре прочита и да исправи уколико му је „штогод утекло ис пера” (1888 II: 727, 748). Вук је био опхрван личним пословима, затрпан молбама пријатеља и тешко покретљив, али је опет прихватио да пажљиво чита и редигује рукопис и да поради штампе „трчи тамо амо”. Владисављевић је благодарио Вуку за труд. Све му је било по вољи, чак и цена коју је Вук

уговорио за штампу, али надасве што се његове „погрешке могу исправити”. Вук је извршио велики број интервенција у тексту. Прихватајући бројне корекције, Владисављевић је отписао Вуку да, ипак, задржи многа његова језичка и ортографска решења. На пример, није хтео да изоставља „јат”, а као Сремцу, родом из Кузмина, својственија му је била екавица него ијекавица, па је, између осталог, поручио љубазном рецензенту: „Двема, две, недра, метните двѣма, двѣ, нѣдра, само не мојте *двјема, нједра* метати” итд. (748). Када је Вук рукопис предао за цензуру, према новим царским прописима, испоставило се да је било потребно да се приложи две копије. Благодаревши двома љубазним госпођама на помоћи, Владисављевић је убрзо послао материјал, а Вука је, такође, молио да он препише трећи примерак за штампу, пошто рукопис није био обиман (765). Ипак је то било превише обавеза. Вук се изговорио, па је Владисављевићу било потребно мало више времена за читко преписивање, јер је замрљао. Дотле је Вук ишао више пута код неког Бозине са признаницом не би ли му исплатио педесет форинти које је од Владисављевића узео под интерес, а које су биле опредељене за штампу књиге. Пошто је Вук, чини се, измолио исплату, Владисављевић је искао да се дело што пре уступи штампарији, али је оно једнако остајало у рукопису. Цензор је зановетао, тражећи длаку у јајету, па је, 23. октобра 1826, Владисављевић питао Вука: „Јели то тако тешко са сваком књигом, или је то пало само *Цвейку* у срећу?” (1989 III: 61, 104, 302). У међувремену, Владисављевић је одложио свој првенац. Писао је Вуку, 6. фебруара 1827: „За мој *Цвейшак* баш и не марим, што није изишао из Цензуре, зар ваљда није ни ваљао. Ја сам га преиначио и расширио. Променуо сам му и име, сад се зове *Маџи*, само треба да га мало отуршијам и препишем, него сам га пустио мало да сазре још боље. Међу тим ми је један мали превод изишао већ из руке једном, треба и он поправке, па му мислим дати име *Оџац*, јер је нешто ваљано. Овог би сам рад штампати у Карлштату, као што ми је Г. Илић

казивао, да очекује тамо до мало времена србска писмена, у не знам каквог књижара. Ал' му морам приложити њ, њ да ми остане љ, њ, ђ, ћ без критике. Зато вас молим да они педесет форинти, кое сам Вам лане у име штампања *Цвейќа* послао, наплатите Ваше трошкове, кое сте у име мое тамо чинили, у име Пренумерације на Шафарикову историју и Веселове песне, и остало што знате, да сам Вам дужан, а што претиче да бисте изволели Г. Миловуку у Пешту послати да се наплати” за *Блаје обичае* (Обрадовић 1826), *Алманахе Банайске* (Тирол 1827) и за *Каракџеристији* (Бранковић 1827) (Караџић 1989 III: 401–402).

Докле је рукопис *Мајџи*, првобитно насловљен *Мали цвейќак*, остао необјављен, докле је преведену књигу са италијанског језика под насловом *Оџац или Мисли чедољубивој оца*, Владисављевић одиста објавио 1832. у Карловцу, уз помоћ пријатеља Севастијана Илића, који је оставши удовац, у то доба, већ постао архимандрит манастира Гомирја. Но, њему је још као карлштадском учитељу 1825. Димитрије Владисављевић из Трста послао три рукописа које је нашао при отварању запечаћене оставине умрлог Павла Соларића (Магарашевић 1825 III: 128–132; Милићевић 1951: 518). Доносиоци рукописа, тршћански трговци браћа Теодор и Георгије Милеуснић, пренели су поруку пошиљаоца да што пре објави рукопис Доситејева *Буквице*, који је носио заглавље „Књига зовома Доситејева *Ижица*”. То је био рукопис првенца Доситеја Обрадовића (Обрадовић 1830: XVI), који је он написао, док је био учитељ српске деце у Далмацији, за љубав и ползу Јелене, кћери попа Аврама Симића, у Косову код Книна⁴⁵. Она је радо читала Доситејево штиво разложено према азбучним поглављима „просто српски написано” и толико му се радовала „колико да је сву мудрост Соломонову у она два-три табака имала. То су други с

⁴⁵ Косово поље је у Далмацији, недалеко од Книна у данашњој Републици Хрватској.

великом молбом од ње просили, и преписивали; и тако се разнесе и расплоди по свој Далмацији под именом ’Доситеове Буквице’” (Обрадовић 1989: 161; Магарашевић 1826 V: 167). Након повратка из далеке Смирне, приликом другог боравка у Далмацији, као учитељ при вероисповедној школи цркви Светог Ђорђа у селу Плавну, Доситеј је проширио и у марту 1770. довршио рукопис *Буквица* који је најпосле насловио *Ижица*, посветивши га Кир Симеуну Стефановићу, свом книнском добротвору (Обрадовић 1830: XII; Стефановић 2008: 201). Самуило Илић је драговољно прихватио родољубиву дужност. Опет је обуставио рад на припреми пословица, док не објави Доситејеву *Буквицу*. Илић је претходно имао рукопис Василија Лужаића, протопрезвитера Вилићског, према коме је већ приремао *Буквицу* да изда. Али, читајући нови препис, дошао је до закључка да се рукописи не слажу и да је други посве опширнији и у свему тачнији, бољи и целисходнији. Одложио је први препис, а латио се да издање приреди према другом (Обрадовић 1830а: XVI). Помишљајући да је Вук Караџић одсутан из Беча, одмах се обратио адвокату, писцу и негдашњем секретару епископа у Хрватској Мојсија Миоковића, Лазару Милетићу, са молбом да се у Бечу распита пошто је штампа Објављенија и тринаест рукописних табака за 2000 примерака књига у крутом или полукожном повезу, те колико би искао књиговезац, бакрописац као и „медорезатељ” да „једно лепо изображеније романтич[еско], с црквом, кућицом, сунцем за гором, великим растом и човеком представи?” Лазар Милетић је испоставио „страшан” рачун (1988 II: 699; Шафарик 2004: 241). За штампара је искао 22 или 23 сребрне форинте по табаку, медорезац је стајао између 50 и 60 форинти, Објављеније од шест до седам форинти, а за велински папир је требало чак 25 форинти (Караџић 1989 III: 716–717). Запањен папреним ценама, Илић је једнаку молбу, ипак, поновио Вуку Караџићу. Да би га одобровољио, послао је приде и неколико речи које није пронашао у Вуковом *Рјечнику: наочарник, налбанџи, њосџићи, заман,*

срејстиво, бесиослен, шуињи, шеснац [...] Иако му је пријатељ и његов ревносни скупитељ пренумераната задавао трудан посао и упркос томе што није много марио за Доситеја (Златковић 2012: 363–371), опет је Вук Караџић ишао у штампарију, био код бакрописца, „медорезатеља” и хитро је и подробно саопштио рачуницу. Осим што је Лазар Милетић пронашао јефтинијег књиговесца и бакрописца, све остало је било „бестрага” скупље него у Вуковој понуди. Стога је Илић отписао Вуку, 20. новембра 1825: „Посао тај ја Вама препуштам; урадите како најбоље знате [...] Но ја се на Вас у свему ослањам; како гођ Ви уредите, тако ће морати добро бити”. Усудио се и да Вуку пошаље Објављеније, с молбом да га одмах, ако је могуће, без новца преда у штампарију за 200 примерака. Двоумио се око цене, да ли да „метне” претплату 24 или 30 крајцара. Узгред је саопштио Вуку јучерашњи трагичан догађај из живота најзначајнијег Вуковог претече и узора: „Г. Сава Мркаљ, дошавши летос из Баната (куда је са мном до Брода на лађи путовао) и не хотећи овде са мном ни слова проговорити, учини познанство с нашим (учитељем цртања) Милинковићем, који му је подвапут надан из Латинске лекције ишао, и један пут му предао крштени лист да му на Лат[ински] преведе. Јуче заиште овај своје крштено писмо, и рекне му: *Госјодине!* А овај упорно одговори да није његов *Госј[один]* нити је *фишкар* да му пише и преводи (!) па онда затвори собу, узме нож, и у врат ниже ува га убоде, но смртну рану му не зада! Сад сирома Мркаљ у ладу почива; шта ће бити, јави ћу Вам” (1988 II: 716–717). Мркаљев биограф, Ђорђе Рајковић пише да се Сава, после ражаловања из манастира Гомирја, где се зађаконио, потуцао којегде и да се 1825. понудио у Горњем Карловцу да приватно подучава децу, али „одзив бејаше слаб, тако слаб да је притоме – штоно реч – једва имао и воде, акамоли хлеба. Сватко се туђио од књижевника и учитеља који се бледа лица, плашљива погледа, а у изношеном оделу виђао на улици [...] Мркаљ помери памећу [...] Имао је фиксну идеју да га одсвуда гони неки потајни непријатељ, неки зао дух. У тој мисли

чинио му се да и живот осталих нема никакве вредности. Нашао би се за најмање што увређен, тако да је у раздраженом стању ранио неког цртача по имену Милинковића” (Рајковић 1950: 124–126).

Тронут Мркаљевом судбином, Вук је јавио Самуилу Илићу да је нашао платежног јемца за Доситејеву књигу и Објављеније, да се могу штампати без кауције, али да је нужно да се по две копије Објављенија и рукописа књиге приложе за цензуру. Предложио му је нижи износ претплате и скренуо му је пажњу на разглашену непозуданост новосадског књижара и издавача Константина Каулиције кога је Илић у Објављенију именоввао главним скупитељем пренумерација. Преписујући наново Објављеније, Илић је неколико места поправио, цену је снизио по егземплару на 24 сребрне крајцаре илити једну форинту и одстранио је Каулицију, јер се на њега претходно потужио и Георгије Магарашевић. Затрчао се да га за главног скупитеља пренумераната одреди, судећи да му не може закинути, јер је Каулиција у његовој књижари, у комисиону, имао издања у вредности од 450 форинти. При том, хтео је да свој радни рукопис *Буквица* упореди са још једним познатим преписом, па се жалио Вуку на пријатељску непредусретљивост: „Г. [Лазар] Милетић ми је обећао послати рукопис *Буквица*, што је од покој[не] Ексцел[енције] [Мојсеја] Миоковића добио, па нити ми шиље, нити одговара на писмо, њи ради писано му!”⁴⁶ Опет се тужио Вуку: „Г. Милетић лепо се показао. Ја с његовим књигама разбијајући главу, нежалим времена, ни труда, ни трошка; а њему је тешко изнаћи оне листиће од *Буквице* да ми пошаље само да видим, како су писане”. С друге стране, благодаревши Вуку на

⁴⁶ Рукопис Доситејевих *Буквица*, који је се налазио код новосадског трговца Георгија Кирјаковића, објавио је Константин Каулиција у Бечу исте године када је и Самуило Илић издао свој рукопис у Карлштату 1830 (Обрадовић 18306). „Према свим истраживачима то је издање погрешно, и у распореду грађе, и у наопаком читању речи, што је искривило смисао Доситејев – још један пример несавесног издања” (Стефановић 2008: 200).

пожртвованом труду, Илић није заборавио обећање. Пронашао је и послао Вуку још један примерак раритетне и забрањене српске књиге анонимног аутора *Србије њлачевно њакијорабошченије љетиа 1813. Зашио и Како?*, објављене 1815. у Венецији, у штампарији Грка Пана Теодосија. Напослетку, наставио је да сведочи о страдању њиховог посрнулог пријатеља: „Бедног Г. Мркаља пре неколико дана (почетком децембра 1825) предаде Магистрат Слунском Регименту, који кад га је тео примити, изломи о њега читав лесковац, за непокорност његову. После га окују у тешко гвожђе и оправе га првобанском Регим[енту] под стражом. Тамо ће сиром на зло доспети; ако Обрстер Нестор буде злопамтило!” (Караџић 1988 II: 736–740; 1989 III: 44, 112). Две године доцније, Самуило Илић је поверио Вуку да је њихов пријатељ смештен у душевној болници: „Г. Мркаљ сиром, није Господин, седи у Шпитаљу и данас као будала затворен” (1989 III: 648). Сопствени положај опевао је Сава Мркаљ у песми „Састављено кад у горњокарловачку боловаоницу доспедох побеђен и остављен од свега света”:

Јао! Јао! Јао триста пута!
 Пала нам је, пала коцка љута;
 Море зала ов’ је свет!
 Леди ватра, зрак, и гром, и вода,
 Звери, змије, гад од разна рода,
 Често век нам чине клет!

Зло је мучно садашње поднети,
 Зло нас бивше пече у памети,
 Будуће већ једе нас.
 Дневне туге рађају сне худне,
 А сни ноћни растује нас будне.
 Јесмо л’ без зла који час?

Човек, страва човеку, ах! већа,
 Гони правду, што је свију срећа,
 Гони мир из света сав.
 Вук не ломи реч ни веру своју;
 Топи картач не привезу к боју
 Анаконда, рис и лав.
 (Лесковац 1964: 163, 356)

О даљој судби Саве Мркаља пише Ђорђе Рајковић: „(Лукијан) Мушицки је у свом опширном одговору предлагао генералкоманди да болесника пошаље у који сремски манастир где је клима блажа и где га људи тако не познају као у Крајини, где се сви смеју кад он почне декламовати, критиковати, љутити се и псовати. У концепту Мушицковом написан је читав план како би се са Мркаљем ваљало поступати по сремским манастирима, као у болници, наиме: да је Мркаљу, у пратњи свога чувара просто обилазити који хоће од 13 сремских манастира, да га сви ти манастири уз одређену своту новца из провентне крајишке благајне сматрају као свога свакидашњег госта, да га нико у манастиру не задиркује, да му не упада у реч нити да га у чему побија кад се он пусти у књижевне диспутације и критике, у филипике и панегирикe, у сарказме, но да му се у свему повлађује. Особито да чувар опомене госте који патника не познају како да се понашају у разговору с њим; јер ко би се иначе усудио при његовим експекторацијама само насмештити се, акамоли насмејати се, тај би од њега зло прошао. Зато да му се за друштво бирају само познати озбиљни људи. Мушицки завршује свој одговор тим што вели да се у суседству тих манастира налазе гимназије: карловачка и новосадска, да професори обе те гимназије често иду у манастире, те кад би се Мркаљ једном с њима упознао да би њихова конверзација била успешна по његово стање. Овај предлог Мушицков није усвојен, – по свој прилици морала му се одупрети калуђерштина сремска, на челу с митрополитом Стра-

тимировићем. По мојим рукописним изворима Мркаљ је још по године дана после Мушицкова предлога, наиме до 29. јула 1829, остао у Карловцу; кад је однешен у Беч у болницу, не знам. Да је тамо 1835. умро знам из ове белешке *Србској народној листи* за г. 1837, бр. 52” (Рајковић 1950: 126)⁴⁷.

Интересујући се за приспеће двају преписа Објављенија који су били нужни зарад *imprimatura*, Самуило Илић је, у писму, назначио грчке речи из *Буквица*, с молбом да их Вук „истолкује и поправи ако нису право записане”, јер су њему у Бечу доступне библиотеке, а има и Грка који ће му бити од помоћи ако лично не буде могао да погоди значење сваке речи. Настojeћи да сравни лексику из различитих преписа, писао је: „Молим Вас, јавите ми брже, је ли добро записана реч *Филахрисоморф*, је ли Атанасије Кирхер или Хирхер писао какву књигу зовому Аустрици или Мњустрици? Је ли каква провинција зовома: Сухевен или Сухверн, је ли Теокрит или Теоктитис Родоодактил? Шта је албас или улпас? Ово се речи у *Буквици* налазе, и нигде се, ни у каквом рукопису, не сударају. У једном стоји овако, а у дргом онако. Ја им не могу на краи изићи” (1989 III: 337).

Вук се једнако надао приспећу из Карловца двају примерака рукописа *Буквица* (1988 II: 746; 1989 III: 36, 44). Међутим, Илић се разболео, грозница га је „поодавно” тресла сваки дан. Није могао „*Буквицу* *Досијиеву* да преписује на чисто у два рукописа” као што му је Вук изволео препоручити. Уместо њега, јавио се Самуилов пријатељ, парох и намесник будачки⁴⁸, Јован Ђаковић из Карловца, 4. јануара 1826, с молбом Вуку Караџићу да издејствује да се Објављеније и без цензуре *Буквица* одштампа и да их што пре пошаље у Карловац ради што скоријег скупљања пренумерација. Ђаковић је, чак, понудио да преписује *Буквицу*,

⁴⁷ Сава Мркаљ је преминуо 1833. године (Лесковац 1950: 134–141).

⁴⁸ Будак, место у Далмацији.

али је био немоћан. Писао је Вуку да Самуило „човек је чудан, јер му човек не може, нико ништа повољи да уради а и не да ником из руку Буквица тије”. Пренесећи љубазне поздраве грозничавог Илића, Ђаковић је поручио да уколико није могуће Вуку да заговори штампу Објављенија „без мита”, Самуило „обећава првом приликом ако је и врло потребан до десетак форинти сребра Цензору комели треба даровати ту” (1989 III: 36). Премда ни „мито” није било пробитачно, Илић је мислио да пренебрегне Беч. Молио је Вука да Објављенија пошаље Јосифу Миловуку да их одштампа у Будиму, јер откако је попустила грозница, за невољу на руци је почео да му расте пришт, па је било још горе стање. Извињавао се због нечитког рукописа, јер му је у великој муци писао, а није имао одмене, јер се и пријатељ, парох Јован Ђаковић, „на смрт ома како је отишао кући одавде, разболио” (44). Вук је, намах, послао Јосифу Миловуку Објављеније и уз помоћ Јернеја Копитара протумачио је спорне грчке речи. Самуило Илић је благодарио: „Хвала Вам на Грчким речма; хвала и Вама и Г. Копитару. Речи се оне налазе у *Буквици*, и бојао сам се да нису добро записане. *Парадигма*, знао сам и сам шта је; како сам Вас могао за њу питати?!” Од срца је благодарио и на осталим тумачењима. Уз име немачког исусовца и научника из 17. века, Атанасија Кирхера, интересовао се у којој је он то књизи писао „да у провинцији Сухвен или Сухвер рађа се некакво цвеће, из кога се цвећа рађају некакви лептирићи, кои слатко певају на подобие славуја; но како они цветови увену, у којима су се излегли, на таи час и оне птичице престану певати и живити”? (362). Но, спрам будимске штампе Објављенија Доситејевих *Буквица* тужио је на цензорску слободу Ђорђа Петровића: „Зар има ту власт Петровић, цензор, по свом произвољенију објављенија и књиге, а не по рукопису издатеља и писатеља, у штампарију пропуштати? Та не ваља ни моја ортографија, а његовом мора све црње и жалосније бити”. Због ортографије био је на великим мукама и искушењима. Двоумио се којом да пише и жалио се Вуку: „Ја ориг[инални]

Дос[итејеви] рукоп[иса] немам. Ортографију би Вашу узео; ал' ево жалости! Моле, саветују, прете, да Вашом не пишем. Што ћу? Просветли им Боже памет! Ја се још све једнако колеба; рад би Вашом писати, и одважим се, а после се побоим за леб! Та зашто јачи од мене неће за Вама да пођу!? Зар зато да Вама слава у тал не дође? Та Ви ћете бити, кад гођ буде, Српски Аделунг” (112).

Позив „Сербљима на пренумерацију драгоцене књижице *Первенца* или Доситееве *Буквице*” изашао је међу корицама *Сербских лейшойиси* (Магарашевић 1826 V: 167–170). Рок за претплату назначен је крајем априла 1826. Међутим, књига није била објављена нити наредне године. Вук је једнако чекао. Није био упознат из којих узрока рукопис није приспевао, све док Самуило Илић, 31. октобра 1827, није саопштио да је вољан *Буквице* да штампа у Горњем Карловцу, а не у Бечу: „Буквицу Вам још нећу послати. Оћете л' ме псовати? Ја навалио да добијем писмена па да се овде штампа Првенац. Сад се окренуо овај наш Штампар њекој удовици ту у Бечу, која се зове Хајкул. Она му је обећала најљепша писмена послати. Урнек од Garmond-Serbische нам показала. Добра би за сад за нас била. Ја морам због писмена оклевати. То ми једино може помоћи, штампарија у намјеренију тврда и постојана садржати. Ако за праведно и [у]месно нађете, молим Вас јавите у Вашем Забавнику шта је узрок што Првенац не излази. Многи ваљда мисле да сам ја новце појео; а ја ни крајцаре од скупљене сумице окрњио нисам. Извините ме како боље знате, а ја ћу Вам благодаран бити. Времена немам сам то чинити. Многи су о мом врату. – Не фалим се; но и не тужим се” (569, 648; 1988 IV: 339, 597; 1989 V: 301).

У међувремену, захваљујући старању негдашњег Вуковог рецензента првог годишта забавника *Данице*, задарског пароха и бившег далматинског епископског намесника, Спиридона Алексијевића, Илић је добио идилично „изображеније” далматинског српског села Плавна у коме су представљени православна црква, парохијски дом и црквена кућа у којој је Доситеј 1769. становао и

учио „неискусну дечицу” и поправљао и „ползе ради Рода приурговати” 1770. *Буквице* (Обрадовић 1830а: XII-XIII). Пошто су пристигла „српска писмена” од удовице Хајкул из Беча (1989 III: 648), отисак идиличног пејсажа села Плавна бакроресца Ленхарта, Самуило је уметнуо на преднасловној страници књиге коју је објавио тек 1830. у Горњем Карловцу у Типографији Јована Неп. Претнера, под насловом *Досіеа Обрадовића Првенацъ, Вжица или Досіеева Буквица*.

Попут Ј. С. Поповића, П. Ј. Шафарика, Е. Веселог, Ј. Стејића, Д. Владисављевића и С. Илића, једновремено се и Сима Милутиновић Сарајлија спремао да изда Објаву прве части *Србијанке* коју је саставио док је боравио у Кишињеву у Бесарабији и у Одеси (Војиновић 1993: 17–19). Сматрајући га стубом нове српске књижевности, ни он није заобишао Вука Караџића. Крајем 1825, Сима се јавио Вуку из Лајпцига. Приспео је у немачки град, надајући се јефтинијој и бржој штампи, јер се обистинила Вукова слутња у устаничком Београду да ће Сима „Сербијаду сочинит”. У пролеће 1811. они су се договорили да Вук састави историју Карађорђевог буне у прози, а Милутиновић да се лати стиховане хронике (Ђорђевић 1893: 31). Закључак се темељи на основу садржаја Милутиновићевог писма, у коме наводи да има сто двадесет табака у рукопису и да налази да ће у штампи изаћи преко тридесет табака које ће да украси са „десет лепе изрезаца”. Вели да Вук не сумња у „достојност” дела, јер иако није баш „Хомеровим штилом”, стварао је „обозрењем ока орловско-славујска”. Вуков зет Стефан Живковић Телемах, преводилац са француског језика Фенелоновог *Прикљученија Телемака сина Улисеа* (1814), прегледао је рукопис и „добру му сентенцију изреко” и аутора је „Србским некаким Осијаном назвао”. То је потврдио и доктор филозофије, Платон Алексијевич Симеонович, Србин из Каменице, професор Лицеја у Одеси. Сима је додао да се Вук не шали да нађе нешто против њега и да га не замрзи зато што је довршио дело, него да саставља „Историју најновију Србску” и

да изађе на бојно поље: „Стежи коња, ето поља, колико ти воља!”, јер ће га, богме, „изцртати” из његове „Србијаде” (Караџић 1988 II: 724–725). Милутиновић је, пак, помињао Вука као ученика Велике школе Ивана Југовића:

У истог је и Вук Јадранине
 Ближе с’ позно с књигом и са собом...
 Те с’ доможе идеални жизни,
 Та Спасова царства небеснога.
 (Милутиновић 1993: 337)

У продужетку писма, Милутиновић је бодрио Вука, наводећи да се он само „распевао”, а да је Вук недостижан, јер је раније почео и да је далеко пред њим. Напослетку, молио је да га подучи како да се спомогне за штампу и да га препоручи некоме, јер је у Лајпцигу странац, а то је једновремено Вуку прилика да наплати Симин београдски дуг и то „с лихвом” (Караџић 1988 II: 724), јер је Вук Симином оцу Милутину позајмио 1812. четрдесет и девет златних цекина. Вишедеценијска историја дуга представља веома занимљиву епизоду (Караџић 1988 IV: 71; Златковић 2015: 59).

Вук је отписао, 14. децембра 1825. Скренуо је пажњу на рђаву ортографију. Милутиновић је намах одговорио да се Вук не стара за његов правопис и послао му је „Објављеније” о „Србијади”. Питао је Вука коме да пише у Србији за помоћ и тужио се што није засновао породицу: „Ах ја! куд’, шта и тко?... Финикс?... Пањ! Камен! призрак мига!” Пише да му је сетно када чита Вукове редове: „Да знаш, како ми је! твоје читати ’Моја жена, Сава, Ружа, Василица!’” Па, пита: „Камо ти Милутин?” (Караџић 1989 III: 88–89) Пошто од 1819. нису били у контакту, Вук је одговорио: „Мој је Милутин умро од године дана; Сави ми је сад шеста година; само да га видиш! Ајде у Србију, па се жени и ти; доста је већ скитања; до вијека нећемо живети”. За Објављеније Вук вели да је „добро, само што је високо, или, ако смијем рећи тавно и

ишарано Руским ријечима и никаквом (постојаном) ортографијом” и додаје да у Србији нема „коме писати, јер онђе немам другог пријатеља осим Милоша, а он не зна читати”. Сумњајући да би му имућни Цинцо „што могао послати”, упутио га је на лајпцишког трговца Марка Добрића који је „може бити најбогатији човек у народу Српскоме, и поштен је човек, него му пиши и поглади га мало; али ваља да знаш, да свак новце тешко даје”. Вук је саветовао Симу и да изостави илустрације, јер покупуљују, а ништа „оригинално (управо *народно*)” не доприносе, те и да књигу штампа на осмини табака крупнијим словима, као што је он песме штампао у Лајпцигу, јер су боља и лакша за читање, а „особито чини се већа књига (јер знаш, да наши људи књигу по дебљини цијене)”. За правопис вели да узме његов, јер је он „у том данас мајстор бољи од свију Срба”. Најпосле, налаже му да се клони словенских, руских и ковања нових речи и да пише чистим народним језиком (1989 III: 108; 120, 322; Добрашиновић 2001: 134; Златковић 2021: 107–117).

Велики ентузијазам и занос да у Горњокарловачкој епархији поправи жалосно стање испољавао је и њен епископ-администратор Лукијан Мушицки. Српски црквенонародни живаљ био је веома занемарен. Тамошње проте писале су латиницом, а ћирилицу су називали „влашким писмом”. Мушицки је, убрзо, у свом седишту Плашком заведе народну Централну школу и ђачки дом, где је о свом трошку издржавао преко четрдесет „централиста” који су учили „чтеније, писаније и основанија српскога и славенскога јазиков”. Установио је, затим, и Богословију са заводом (конвиктом) у коме су клерици имали бесплатан стан, храну и огрев. Пошто је од далматинског епископа Јосифа Рајачића дознао колико се Лукијан трудио око школа и свештенства, Вук Караџић је писао Мушицком да није сумњао у то да он „без труда и без муке нигђе живети не може” (Рајковић 1950: 62–63). Како би свој просветни план што успешније представио државним властима, али и строгом и ненаклоњеном митрополиту Стефану

Стратимировићу, Мушицки је наумио да одштампа спискове ученика Централног училишта и Богословије, као и српске букваре за Централну и Недељну школу. Под крај 1825, он је послао Самуилу Илићу, учитељу у Карловцу, пописе ученика за 1824. и 1825. са напоменом да му је од сваког потребно 300 примерака, од чега по 20 на бољем папиру. Илић је спискове предао у штампарију Јована Претнера у Карловцу, али нису објављени, вероватно услед материјалних разлога. Онда се Мушицки писмом, 26. децембра 1825, обратио Вуку Караџићу у Беч. Послао му је план Конвикта (богословског дома), уз објашњење да без њега не би „нигда у овој пустињи школа бити могла”. Молио је Вука да, уз помоћ Јернеја Копитара, објаве План литографским поступком или да направе камени отисак за штампу, јер је то јефтиније, а може да буде лепо. Предлагао је једног Србина, искусног литографа, који је радио у Бечу да се он прими тог посла и да поправи цртеж: „Она лева страна, фарбана, као празан плац, ништа не значи. Зато Конвикт нек на среди постављен буде. Једно ћете поправити. У Куини у оном високом огништу пече се хлеб, пећ је; зато врата мора имати од стране кућног прага. Цаихнер (цртач) је заборавио. Дајте ту накнадити та вратаоца. Нек се изреже и она зидарска мера доле”. Осим плана Конвикта, упутио је и рукописе са пописом клирика и централиста за 1824. и 1825, молећи да све штампа у Бечу у по 300 примерака „писменима грађанским”. При том, упутио је Вука да за подмирење трошкова моли бечког трговца Теодора Деметра Тирку. У истом писму, помиње да је послао у Пешту да се штампају три буквара „(све у таблицама): два за недељне школе (Sonntagsschulen), један за Централисте. Сва ова делца теже на преображение Епархије пренебрегнуте и запуштене. Учинићу Епоху и летописи Епархије и мени ће име вечно оставити у Рватској. Биће ми најблагодарнија освета моим непријатељима!” Био је уверен да ће предузимљивошћу да задиви чак и митрополита Стратимировића који се, иначе, није томе од њега надао. Међутим, у остварењу наума уздао се једино у помоћ пријатеља, па је

преклињао Вука: „Само да ми мои пријатељи помогну, да се ова начертанија лепо представе свету. Све ми ово лепо, тачно и што скорије учините, па ћу Вас учинити моим Агентом Књижевственим. – Даваћу Вам годишњу плату. – Смејетел’ се? Помозите Ви само мојој слави па ће бити: Вељаше Овид: ’Све ће се збити што сам говорио да не може да се збуде’” (1988 II: 764; Чалић 2012: 447–448). Испустио је да наведе званични назив Епархије, па је писао Вуку, 2. јануара 1826, да га исправно допише и да учини још неке ситније корекције: „Рад сам у моим последњим делцима, ако доцне не долазим, нешто мало поправити. У списанију Клирика, кажите у заглавју: Епархији Карлштадскија (Карловачкија). Овде Србљи зову Карлштадт – Карловац. Но ја водем остати при старом. Тако исто код Централиста (I. год) У известију: В Епархији *Карловачкој* поправите Карлштадтској [...] За Епархији *Карловачкија* имао би процес” (1898 III: 35).

ВАПАЈИ ИЗ ОСКУДИЦЕ

Осим родољубивих порива и користи за српску просвету и књижевност, Вука је посебно побудило обећање Лукијана Мушицког да ће га учинити књижевним агентом са годишњом платом, јер је Вук био очајан сопственим положајем. Одмах се заузео. Прегледао је спискове, ишао је да тражи литографа. Замерио је одабрани формат за штампу од половине табака – *in folio*, и питао се зашто се централистима презимена завршавају на *h*, а клерицима са *ч*? Отписао је, 10. јануара 1826, чудећи се Мушицком који је тражио вересију за скроман износ штампе, а овамо му је нудио плату: „Но не знам шта ћу Вам одговорити на дуго писмо, у коме сте ми послали ово за штампање. Ово све четворо не вјерујем да ће стати 100 (бечких) ф[оринти]; но опет за новцима стоји! С Тирком сам био два пута, али сам му дужан много још од штампања рјечника; да нијесам у типографији дужан 63 ф[оринти] ја би ово дао да се штампа, па би послуже морали чекати, али овако не могу, јер ми сваке суботе ишту они 63 ф[оринте]. Сад друго ништа не знам чинити, него ћу у петак или у суботу, молити [трговца Симеуна] Мусулина, не би ли он платио да се ово наштампа, па да му се послуже врати, кад Вам та општества плате. Та за Бога! Зар Ви немате 100 ф[форинти] да пошљете амо? Или може бити да сте мислили, да ће ово више стати?” У наставку Вук је исповедао очај: „Ја не знам, или се шалите, или од збиље велите, да ћете ми давати *годишњу илацију*; али ја сам се заиста накањивао да Вам о том сам пишем. Не могу Вам казати, у каквој сам ја сад невољи. Вјерујете ми, да на Божић нијесам имао зашто

купити фунте mesa, а камоли печенице! Мислећи, који је онда дан, и гледајући на ђецу моју, плакао сам као лудо дијете. Све, што се могло продати или заложити, заложих сам или распродао; сад не знам, шта ћу чинити са женом и с троје нејаке ђеце. Зимно доба, а дрва нема, љеба нема, а новаца нема! Ја једнако мислим, да сам боље што заслужио, и да ће срамота бити народу Српскоме, што ја овако живим. Дајте, шта ми можете дати на годину? Ја знам, да Ви мени за сад не можете дати, колико ми треба, али дајте колико можете: боље је и шта, него ништа. Кад ми се Милутин родио, писали сте ми, да ћете гледати, да му [спахија Ђорђе] Сервицки⁴⁹ даде штипендију; Дајте гледајте сад Сави, коме је већ настала шеста година, и све једнако приповиједа од Краљевића Марка, од Милоша Обилића и од Бановића Страиње. О једној новој несрећи мојој која ме управо довела у ово данашње стање, могла би се читава (и у Европи нова) књига написати: о том бисмо се ми само разговарати могли. Дајте помозите ми само да зимус не умрем од глади и од зиме, па ћу на прољеће на вијек бежати из Беча. Кад би сам имао на мјесец 50 ф[оринти] сребра, онда би сам могао (сиротињски) у Бечу живити (с оним, што би сам ја од књига још заслужио). Дај помозите, ја сад, ја никад”. Потресно писмо, Вук је сводио, описујући судбину Србина литографисте у Бечу за кога се Мушицки распитивао: „Онај Србин, који је овђе сјекао којешта у камену, умро је управо од сиротиње; он је овђе ишао у школу, па је уз то, као самоук, сјекао којешта у камену, али боље од ђекоји мајстора” (1989 III: 38–39; Добрашиновић 2001: 220). – „Та за вољу Божију”, срдих се Мушицки на Вука, у писму, 16. јануара 1826, што већ није предао рукописе у штампу и није

⁴⁹ Марко Ђурковић Сервијски (око 1740–1794), племић и добротвор. Упамћен је као оснивач прве, а у то време највеће српске стипендијске задужбине за српску децу *Stepindarius Servickianus*, 28. априла 1794, по његовој последњој вољи. Марков син јединац, Ђорђе Ђурковић де Сервијски је стипендијску задужбину успео да удвостручи. Са овом стипендијом су се ишколовале читаве генерације, међу њима и Лукијан Мушицки, који му је 1820. певао оду захвалности (Мушицки 1840: 106–108).

обезбедио трошка или јемца, јер он сад не може „новца послати за та делца”, али ће моћи „мало после”. Био је у беспарици, јер је већ „две вакације издржао Централну школу” сопственим средствима и заводио је фондове у корист школовања српских ђака и свештеника, те и за помоћ цркви и књижевности у дијацези. Посве обузет сопственим амбицијама, без емпатије за Вуков вапај, упутио му је прекорно питање: „Та за Бога, зар вам, таи до неба хваљени Благодни ваш – Кнез Обреновић – ништа не помаже? Та пишите му и иштите помоћ” (Караџић 1989 III: 50–51, 106).

Сумњајући да ће се одужити поступак изласка рукописа из цензуре, Вук је без околишања и повређено отписао: „Ово много не ће коштати; само гледајте новаца да пошаљете (или, ако се бојите, да Вам ја, у сиротињи, новце не поједем, нађите овђе каквог човека, који ће платити, кад му се конта донесе); а без тога не помаже ништа више ни спомињати” (122). У наредним писмима, током 1826, видело се да је Мушички исправљао рукопис и да је пожуривао штампање, „да би на крају, притиснут све већим финансијским али и другим неприликама, од свега, изгледа, одустао. Могућно је да је и с букварима било слично, јер је свој *Азбучник њлашчански*, кратки буквар за централну школу, штампао тек 1829. и то код Претнера у Карловцу” (Чалић 2012: 448; Караџић 1989 III: 187).

Вук није имао трошка нити за поштарину. Правдао се, 14. фебруара 1826, Адаму Драгосављевићу што не одговара: „Предраго писмо Ваше од 23. септ. прошавше године примио сам с неисказаном радошћу, и верујте, да ћу га оставити међу најмилија писма, која сам у животу моме добио. Мени је овако писмо од таковог човека, који ствар управо разумије, много претежније од 1000 читатеља Видаковићеви романа, који нити знаду, шта фале, ни шта куде; оно је мени најдрагоценија награда за моје труде и за љубав и ревност к роду нашему. – Одавно би Вам био одговорио, али сам се највише уздржавао због поште, па Вас и сад опет морам у трошак метати, јер се бојим да се писмо

не изгуби ако га овђе платим. Надам се да сте одавно примили Забавнике, и с њима једну Њемачко-Српску Гримову Граматику и једне огледе светога писма на Српском језику (ни за једно од овога двога ништа немате плаћати, него пребијте за пошту); с највећом радости био би сам Вам послао *Volkslieder der Serben*, али су, да управо кажем, поскупе (2 f. 40 kr.), а ја живим као и остали Српски књижевници; него ако се од кудгођ мало оновчим, будите увјерени, да ћу Вам и[x] послати”. Опхрван сиротињом, Вук није запостављао лексикографску и фолклористичку делатност, па је искао услуге од Драгосављевића: „Ви бисте мени велику љубав учинили, кад бисте могли да ми те све скупљене ријечи и народне пјесме препишете, па о идућему, Пештанском вашару, по којој *поузданој* прилици да пошљете у Пешту Јосифу Миловуку (најприје запечативши напишите на мене, па онда, опет завивши и запечативши, на Миловука). Гледајте, молим Вас, и унапредак, те скупљајте и пјесме и ријечи. Ако Бог да здравље, првом сиђем у Маџарску, јамчано ћу доћи да Вас поодим, да се и лично познамо и разговоримо” (1989 III: 90–91). Недуго затим, са радошћу и благодарношћу Вук је примио од Адама Драгосављевића „српске ријечи” и његову „дисертацију о писму нашем”, али није било песама, па га је подсећао да гледа ако има и коју народну песму да пошаље (1989 III: 238).

Иако није удостојен одговора, Вук се, у невољи, одважио да пише, 18. фебруара 1826, председнику Руске академије и министру Александру Семјоновичу Шишкову, опомињући га обећања током сусрета у Петрограду и доцније путем преписке: „Кад сам 1819. године у Петрограду имао срећу да први пут разговарам с Вашим високопревасходством, Ви сте ми, сазнавши за моје стање и моју жељу, без моје молбе, само из милосрђа и из поштовања према мојим делима, усмено рекли: ’И Руска царска академија може да Вам да пензију’, а у Вашем милостивом писму од 5. маја 1823. године Ви сте ми писали: ’Ако Вам прилике дозвољавају да останете у Бечу и ако поже-

лите да имате какво звање при нашем посланству, јавите ми и ја ћу се постарати да Вас препоручим, можда ћу успети да Вам обезбедим какво место које би Вам доносило какве приходе? Ове спасоносне речи, а нарочито кад сам касније чуо веома радосну вест да сте именовани за министра црквених послова и народне просвете, вратиле су ме из Мађарске поново у Беч, где сада, с бројном породицом оскудевам за насушни хлеб. Сад је моја срећа и спас у Вашим рукама” (95).

Такође, годину дана се канио да се пожали и тршћанском лекару, пријатељу и добротвору, Димитрију Фрушићу. Био је приморан. Писао је, 13. априла 1826, из Беча: „Ја сам у неисказаној невољи без новаца. Знаш, да се догоди кашто, да немам чим писма да платим, и управо да гладујем са женом и с троје ђеце! Чакшире су ми закрпљене на десет мјеста; за 100 ф[оринти] имам у залози којекаки ствари нпр. бурмутица, што је поклонила В. К. М[арија] П[авловна]; колајна Руске академије, које ће ми пропасти, ако ји до мјесец дана не откупим. А особито сад ми о Ђурђевоу дне ваља платити за квартир 60 форинти. Ја нијесам заборавио, што си ми писао, да новаца од вас више не иштем; али у овакој невољи наканио сам се да ти још један пут, као своме правом пријатељу, и као паметноме родољупцу и члену најродољубивије наше општине, која ми може помоћи, пишем; па ако ми помогнете, моја срећа, а ваша чест и слава; ако ми не помогнете нећу себе кривити, да вам нијесам писао, нити ћете ви кад моћи рећи: да смо знали да је Вук био у такој невољи, помогли бисмо му. Ја мислим да би се мени овако најлакше могло помоћи да ми Трјестанска Српска општина даде *јодушињу њензију*. Да у напредак више ништа не учиним, надам се да сам само с оним, што сам до сад учинио, заслужио ту милостиву помоћ родољубиви Трјестанаца; а ти можеш знати (и свакоме казати) какова би за Трјестанце била то слава и данас и свагда [...] Кад би сам ја имао на годину 600 форинти онда би сам био богатији од [спахије ходошког и киз-

дијског Ђорђа] Сине и сваке би сам године, осим Забавника, издавао по једну књигу; али ако ми се не може дати толико, а оно дајте колико се може, макар половину тога, боље је ишта нег ништа. А још би славније било да ми одредите пензију (макар колику), и да ми уз то пишете да ћете сваку моју књигу вашим трошком наштапати, па кад новце главне извадите, онда мени остале књиге дати. Истина, да ово кад би сам имао пензију, не би било *необходно*, јер би сам ја онда моје књиге ласно штампвао; али би било славно и за мене и за вас. А то све једна општина ласно може учинити, само један човек не може. Ако ми се та помоћ не може дати из општинске (или црквене) касе, а ви се поревените, па сваки по нешто. Ја сам увјерен, да и осим тебе има ту доста моји и твоји пријатеља, који ће ради бити, да се мени та помоћ даде; ако се који противног мњенија нађе, онога ви ласно можете обрнути. Свакоме слободно можете казати (и ласно доказати) да сам ја народу Српском оно учинио, што сви остали списатељи заједно нијесу; ја сам народ Српски с ученом Европом познао [...] По мојим заслугама и по познатој родољубију Трјестанаца могу се надати, да ће ми се помоћи; само те молим да гледаш што брже. Ако узимам срећу, те ми помогнете, онда ћу вам, о вашем трошку, доћи тамо, да вам благодарим, и да се и с осталим пријатељима лично познам, и да вам кажем, шта ћу још да радим. Ако ли ми пензије за сад одма не бисте могли одредити, а ти гледај, да ми пошљете барем 200 форинти да се не срамотим и не пропаднем са свим, па ћу вам на јесен за те новце дати 200 екземплара IV-те књиге народни Српски пјесама”. Уз писмо је приложио, на посебном листу, и шта Руси пишу о његовим књижевним пословима (148–149).

Но, претходно је, почетком 1826, стигао и руски одговор на тужбу Вука Караџића против српског посланика у Петрограду, Михаила Германа. Вук је писао кнезу Милошу, 16. јануара 1826, из Беча, обавештавајући га о процесу против Германа и шта су Руси одговорили. Током детаљне истраге због украдене биогра-

фије, о чему је писала и руска штампа, Герман је на саслушању казао да му је кнез Милош послао у Петроград рукопис Вука Караџића на немачком језику, заједно са приложеним портретом, и да му је заповедио да о његовом трошку објави књигу на руском језику. Према томе, Руси су поручили Вуку да тражи накнаду штете од Кнеза, а не од њих. Премда је био уверен да је Герман најдрскије слагао Русе и да, тобоже, не сумња да би Милош њему учинио такву неправду, а себи срамоту, Вук је сматрао да је Герман рукопис украо из руског Министарства иностраних дела, „ваља да га је министарство њему дало да види, као човеку од Српски послова, а он онда, видећи да се с тим може што добити и излагати, нашао некога те му је превео на Руски, и тако га украо; пак сад ону срамоту, која по правди пада на Руско министарство, и на њега, они бацају на Вас”. Вели да се из предоченог Милош могао уверити да како је слагао Русе, тако је Герман лагао и осрамотио и самог Кнеза. Иако Вук дипломатски одриче Милошеву одговорност, па му не пристоји ни помишљати да од њега иште накнаду за претрпљену штету, али он не би био противан ако би га Кнез „из уваженија” према заслугама што је учинио за њега и за читав српски род обдарио са 4000 сребрних форнито, колико он потражује одштете од руског Министарства. У продужетку писма, Вук је изрицао наду да ће Кнез бити праведан и милостив. Међутим, уколико остане несрећан и ускраћен Кнежевог одговора, биће приморан да Германа опет, као крадљивца и „лажу”, тужи и сваким начином „чест” своју брани. По ко зна који пут, писмо свршавао је препорком молбом да га Кнез прихвати под свој милостиви скут, јер се он већ десет година око њега свија и „иљаду пута волио [би] живити код Вас у Крагујевцу, или у колиби у најмањем селу у Србији, него у Бечу или у Петербургу у најбогатијим дворовима” (45–46). Као додатну потврду послао је и негативну рецензију Германовог издања Милошеве биографије на руском језику која је објављена у Кепеновим *Библиографским листовима* (1825, бр.

27, од 25. октобра, 383–387), да би се Кнез уверио да у Русији „има људи који виде, да је Герман [његов] рукопис украо” (198).

Вук није добио ма какав одговор. Зато је наставио да оптужује и клевета српског посланика у Петрограду, Михаила Германа. Тај развратник, „блудни син”, распикућа, скитница, лажљивац и крадљивац, завадио га је са кнезом Милошем и неправедно оштетио не само њега него и његову убогу породицу (77–80, 111, 167–170).

Услед учесталих оптужби, Михаило Герман се лично огласио. Он је писао кнезу Милошу да се Вук Караџић дрзнуо да се жали на њега руском посланику у Бечу, Дмитрију Павловичу Татишчеву, недавно упокојеном руском императору Александру I Павловичу, министру иностраних дела грофу Карлу Васиљевичу Несељродеу, министру просвете и председнику Руске академије Александру Семјоновичу Шишкову, недавно преминулом канцелару грофу Николају Петровичу Румјанцову, службенику Министарства иностраних дела академику Фридриху Павловичу Аделунгу, слависти Петру Ивановичу Кепену и многим другима, назвавши га „ајдуком, крадљивцом и проч” ради књиге коју је он издао под насловом *Жизнь и подвиги князя Милоша Обреновича, верховнаго вождя и предводителя народа сербскаго*. Но, није ни то било довољно него је Вук тужио и бечком Министарству иностраних послова, аустријском канцелару Клеменсу Метерниху, секретару Бечкој конгреса Фридриху фон Генцу и кустосу Дворске библиотеке Јернеју Копитару који је упрегао све силе да га осујети и заједно са Румјанцовом, Аделунгом и Кепеном критиковао је његову књигу, дајући преимућство Вуку Караџићу. Стога је и Герман припремио низ убојитих утука да обрука Вука у многим публикацијама, али га је омео сплет различитих околности, особито смрт императора Александра I Павловича, па се надао да ће му се ускоро пружити прилика да, ипак, утиша Вука критикама, које ће поднети кнезу Милошу на увид. Међутим, како Вук није престајао да напада, Михаило Герман је поверио кнезу Милошу

да ускоро мисли да Вуку Караџићу пребије и другу ногу (Добрашиновић 1970: 136–137).

Вукови вапаји за помоћ, међутим, нису услышени ни међу родољубима у Трсту. Не желећи да Вука држи у „неизвесној надежди” Димитрије Фрушић је жалостиво отписао, 27. априла 1826, да „ради савјести, и повјеренија и пријатељства” њиховог „морао се савјетовати са најближим” њиховим заједничким пријатељима и да невољно мора да му саопшти закључке „неутјешимог и коначног нашег рјешенија, да није могуће ти помоћи имати за сада ни за 600 карантана а камоли 600 форинти. А увјерен буди, да је нама т.ј. [Димитрију] Владисављевићу и [Миљку] Радоњићу и [Јевтимију] Поповићу твоја потреба врло тешко пала и да би и без потребе Твоје свагда готови били почитаније, које Теби и Твојим заслугама имамо, дјелом и срцем доказати да је могуће. Од други Твоји овде пријатеља у садашњем опстојатељствима трговине вообште, и њивим понаособ нимало и ништа није се могло надати, тако да смо за добро нашли, ни спомена им не учинити, увјерени будући да не само не би ништа получили, него би и непријатно били дочекани, а со тим и убудућој којоји прилици теби приступ покварили. Да је нама врло тежко што те овако упустити морамо у таковој нужди Твојој не сумљаи нимало, јербо се нимало нисмо, нити смо могли промјенути се спрема Тебе у пријатељству и љубави нашој. Но ваља нам оставити плачевни разговор овај и тјешити се како је могуће” (Караџић 1989 III: 162–163). Озлојеђен негативним односом према заслужном Вуку Караџићу, тршћански учитељ Димитрије Владисављевић, писао је, 16. фебруара 1826, Гаврилу Бајчевићу, директору бачких и барањских српских школа: „Вука овамо почињу миловати; и овамо ће више примљен бити, неголи тамо; зашто овде само још двојица на њега не смеју викати, него мрзе; а други га већ похваљују. Верујте да се срамотимо. Ми имамо прилику овде разговарати с’ људма кои другојачије и говоре и мисле о Вуку, него ми; но шта ћете: имаш ме, незнаш ме; изгубиш

ме познаш ме. Нико нас од наши списатеља тако није са светом упознао, колико он; па никакога не мрзимо, као њега, Него и то бива с' временом. Покајаћемо се зар', ал ће бити касно!" (Добрашиновић 1970: 138).

Ништа Вуку Караџићу није преостало него да „трбухом за крухом” напусти Беч како је претходно и најављивао пријатељима и моћницима, вапећи помоћ (Караџић 1989 III: 38–39, 95, 160). Помишљао је да се препоручи за коректора Штампарије Краљевског универзитета у Будиму која је, према царским привилегијама, имала монопол за штампање српских, грчких и влашких књига. Место је било упражњено, откако је, према царској резолуцији, коректор и цензор за илирска издања Ђорђе Петровић 1823. постао директор. Отада су књиге објављиване са много грешака, јер Петровић није имао времена да врши коректуру. Немарну праксу описао је Вук Шафарик: „Коректора за Српске и Славенске књиге немају никаквога, него приватни људи обично морају се сами за коректуру старати, а њиове [књиге] и оне, које им ко пошаље да штампају даду комегођ, те корегира; зато и у школским и у црквеним књигама има доста погрјешака”. Међутим, ни претходно се тај посао није обављао узорно. Рђаво је објављена и једна књига Аврама Мразовића. Љубомир Стојановић претпоставља да је то било издање из 1822, не наводећи тачан наслов. Можебити да је Стојановић мислио на *Руководство к пољском у домаћему строенију или Пројис чїо сељанин свакој месеца при њивах, ливадах, скошоводству, виноградех, башчах и домоводству радиши има* (Мразовић 1822). Међутим, чини се да је још рђавије било издање из 1821. године, *Руководство к славенском красноречију*, у коме су чак погрешно увезане странице XVII–XXIV, а на послетку књиге су одштампане осамдесет четири типографске грешке које запремају три пуне стране (Мразовић 1821). Вук Караџић спор датира доста раније (Мразовић 1818) и пише да „с Аврамом Мразовићем за његова Овидија ћерали су парницу због штампарских погрјешака

готово до цара”. Уверивши се да је Мразовић у праву, издата је наредба да се преко Конзилијума одреди коректор за српске и влашке књиге. Међутим, ниједан кандидат није постављен, јер је у Шематизму Типографије стајало да је Петровић једновремено и цензор и коректор и директор (Караџић 1989 III: 176–177, 209–216; 1972: 219–220, 771; Стојановић 1987: 285; Beljanski 1987: 518–519; Попић 1987: 45–56).

ПОНОВО У БУДИМУ ГРАДУ, ПЕШТИ, НОВОМ САДУ И ЗЕМУНУ

Надајући се, ипак, тој служби, Вук се, 13. маја 1826, запутио у **Будим**. Услед његовог одсуства из Беча постајала је неизвесна дистрибуција словенских издања. Мартин Хамуљак, финасијски чиновник Краљевског мађарског намесништва, молећиво је писао Вуку: „Чули смо да многопоштовани и вољени пријатељ из Беча намерава кренути овамо, у Пешту; немалу радост нам је донела ова вест. Очекујући сусрет с тако чувеним човеком и извршним пријатељем, не можемо а да се не ражалостимо што ћемо изгубити тако драгог и ретког пријатеља у Бечу каквог имамо у Вашој милости и коме смо се смели обратити с било каквом потребом; сада нас мучи брига због места, у Бечу, на коме бисмо држали књиге које треба преко Беча слати, како у Чешку тако и овамо у Угарску. Олакшали бисте нам бригу ако бисте пре одласка из Беча око ове ствари нешто сигурно уговорили, или с господином Тирком, или с господином Шићаром, за што Вашу милост искрено и усрдно молим” (Караџић 1989 III: 174–175). Вука није застало писмо. Већ је напустио Беч. Пошту је отворио Јернеј Копитар, разумевши да је Хамуљак послао пакет. Међу осталим књигама било је и дванаест примерака Шафарикове *Историје словенских књижевности* које су биле намењене Копитару, пољским, руским и немачким литератама. То је било сувише књига, јер су Линде, Кепен, Шишков и Грим већ били намирени. Копитар је гледао да расподела Хамуљакову пошиљку колико буде могао, премда се жалио Вуку: „Ја нисам погодан да продајем, што Вам је свакако

познато: а поготову не у лето. Ви знате да је сваком дата његова мера милости одозго”. Осим тога, јадао се: „Уз муку које доноси лето, ове године за мене још долази преузимање и одашиљање библиотеке [грофа Тензина] Осолинског у Лавов. На овај начин лето је пропало”. Но, и преко бечког књижара Фридриха Фолкеа приспео је Вуку пакет, али се и из Петрограда очекивала пошиљка од Кепена. Копитар је ишао Вуковој кући и молио је његову пуницу да пронађу две књиге које су биле у пакету за њега, „једна малоруска граматика и један Хибнер (оригинал уз бугарску библијску историју)”. Међутим, Кепенев пакет завршио је код руског „јелчије”⁵⁰. Ушавши у траг пошиљци, Коптар је јавио Вуку: „Оне две књиге имам” (179, 181–182, 184, 186, 197; Стојановић 1987: 24).

Приспевши у Будим, Вук Караџић је оставио у Бечу жену Ану са кћеркама, трогодишњом Розом и Василијом од пет месеци, а повео је на пут шестогодишњег сина Саву са намером да у Земуну научи што боље српски језик. Премда несташко, Сава је био љупко дете. Где год да су отишли, сви су га волели, смејали су му се и дивили. Марија Маца Поповић, будућа супруга Симе Милутиновића, задиркивала га је да је он њен будући младожења (Караџић 1989 III: 176, 222, 356; 1988 IV: 463–469; Шаулић 1988: 127). Много је недостајао мајци и сестрама. И најмањом приликом, нарочито га се сећала Роза и непрестано је причала о њему. Ана је избегавала сваки повод сећању, јер одмах би се заплакала, а Василија је, опет, једнако дозивала свог „даду” и тражила је шећер. Са њима је путовала и дадиља Марија Миловановић која је у журби заборавила да понесе „свилену траку”, коју је пред пут сашио кројач. Вук је остао дужан да плати две форинте и за њену марамицу (Караџић 1989 III: 180; Шаулић 1988: 126). У Будиму, домаћин им је био Јован Берић, врховни надзорник српских, грчких и влашких школа. Вук је писао Јернеју Копитару да пошту адресира на Берића, премда су му писма претежно

⁵⁰ Представник стране државе.

стизала са ознаком: „Његовом благородству господину Мартину Хамуљаку, финансијском чиновнику код Краљевског мађарског намесништва у Будиму да љубазно пошаље господину Вуку Караџићу где буде” (Караџић 1989 III: 177).

Вук није часио, похитао је у штампарију Пештанског Краљевског универзитета. Директор (фактор) Марковић лепо га је примио, а што се коректорства тиче казао му је да је, према његовом мишљењу, директор Ђорђе Петровић и цензор и коректор, као што је стајало у Шематизму типографије. Када је Вук рекао да то није истина, он је казао да сачекају док дође управник Шаги, који је отпутовао у Пожун и Беч управо на дан Вуковог припсећа у Будим, па ће њега испитати. Уколико се испостави да Петровић није коректор, онда ће гледати, ако буде могуће, да Вука поставе за коректора штампарије. Јован Берић је сматрао да би се Вуково запослење у штампарији најлакше могло решити ако би се Јернеј Копитар заузео код неког утицајног чиновника у Мађарској канцеларији у Бечу да га препоручи за то место. Не могавши да уђе у траг Шагијевом боравку у Бечу, који је могао највише „учинити – и покварити”, Копитар је ургирао преко Хрвата Антонија Мијановића⁵¹, ријечног посланика у Пожуну, где је било седиште Хрватско-угарског сабора (308). Родом из Загреба, он је у Бечу студирао право где је упознао уреднике *Новина србских*, Димитрија Давидовића и Димитрија Фрушића, као и почетну, али револуционарну делатност Вука Караџића. Већ 1815, он је на кајкавском наречју објавио код Давидовића брошуру *Реч домовини о хасносїи ѧисања у народном језику*. Према томе, он је био први који је тражио да се у хрватској администрацији латински језик замени народним језиком и био је вуковац пре осталих Илира (Матић 1949: 177–183; Јовановић–Стојимировић 2008: 434). Међутим, ускраћен његовог одговора, Копитар је саветовао Вука

⁵¹ Антун Михановић (1796–1861), будући аустријски конзул у Београду (Јовановић–Стојимировић 2008: 433–442).

да се „узда у се и у своје кљусе”: „Покушајте најпре сами своју срећу и можда се у том случају може још нешто направити. Ствар довољно гласно говори за паметне људе!” Подозревајући повољне изгледе, Копитар је опомињао Вука алтернативних прилика, призивајући да преиспита могућности повратка у Беч: „А како стоји са Зелићевом задужбином овде? [...] Не треба да заборавите замисао о оснивању старословенске и илирске катедре код Зелића, при чему бисте Ви морали да будете први професор! То би била бесмртна установа” (Караџић 1989 III: 176–177, 197, 186, 260). Вук је разговарао у Будиму са Герасимом Зелићем, времешним архимандритом манастира Крупе, бившим викаром у Далмацији и Боки Которској и аутором занимљиве аутобиографије (1823) која се, упркос колебањима у језику и правопису, приближавала Вуку Караџићу и његовој народској прози (Деретић 202: 527). Том приликом, Зелић је уручио Вуку сопствени портрет са молбом да га пошаље Петру Ивановичу Кепену у Петроград (Караџић 1989 III: 295). О сусрету и неповољним изгледима за професуру у Бечу Вук је обавестио Копитара, коме је архимандрит нешто замерао: „Зелића сам Вам поздравио; не срди се више на Вас. Мислим да ће се на јесен доселити опет у Беч [...] Од Зелићеве тамошње фондације не ће бити ништа. Чини ми се, да се каје и оно што је учинио” (184, 261). Он је, 26. маја 1825, капиталом од 6000 сребрних форинти утемељио „Зелићеву фондацију” у Сремским Карловцима, завештавајући да приложеним средствима, са годишњом каматом од 360 форинти, помаже школовање својих земљака, младих Далматинаца, у Сремским Карловцима за будуће богослове. Предао је Фонду и сопствени портрет, наложивши тестаментарним писмом да Задужбином полезно располажу карловачки митрополит и његови наследници (Магарашевић 1826 V: 158–169; Милићевић 1888: 177). Одмах је било одјека његовој задужбини. Прерано преминувши студент философије Пештанског универзитета, Филип Пеић, испевао је оду *Енкомиастикон Герасиму Зелићу*,

а у знак потпоре Зелићевој људскости, Георгије Магарашевић је објавио писмо које је архимандрит манастира Крупе упутио Павлу Соларићу, опростивши му дуг: „А сад ми пишеш, да вас почекам за новце. Ја вам сада чисто кажем, да вас више от данас, нећу чекати, ни један час; него вам ји ја даривам и поклањам на веки; од који вам у овом шаљем вашу Ерцевуду за ваш мир и спокојство и с овим да се уверите, да ја више љубим Соларића, него 200 талира орлаша” (Пеић 1826; Магарашевић 1826 VI: 221–222; Шафарик 2004: 247, 274).

У будимску штампарију Вук је предао текст „Објављенија”, датираног 11. маја 1826, у коме је најавио да ће, у августу текуће године, о другом Пештанском вашару, бити објављено *Жиџије Георгија Арсенијевића Емануела*, родом Србина, прослављеног и одликованог руског генерала, јунака европских ратова 1812. и 1813. године „са врло лепим на бакру изрезаним портретом његовим”. Пренумерацију, у износу од 36 сребрних крајцара или једне форинте и 30 крајцара, молио је да се, до конца јула 1826, достави у Пешту, Јосифу Миловуку, који ће, потом, претплатницима да пошаље књиге (Добрашиновић 1976: 22).

С прозбом за предбројнике, Вук је Објаву послао Игњату Брилићу у Брод на Сави, Еугену Веселом у Винковце, Јеремији Гагићу и Димитрију Милатовићу у Дубровник, Димитрију Давидовићу у Крагујевац, Ђури Милутиновићу Црногорцу и Максиму Ранковићу у Београд, учитељу Самуилу Илићу у Карловац. Адаму Драгосављевићу је писао да ће књига бити штампана са *ђ, љ, њ*, за разлику од Објаве која је, у недостачу његових слова, штампана словенском ортографијом (Караџић 1989 III: 188, 206, 207, 216, 237, 243, 239).

Еуген Весели је Оглас послао у Петроварадински пук, јер је његов пријатељ путовао онамо. Хтео је да га обзнани и у Винковцима. Није сумњао да ће се више њих претплатити. Из „многих узрока” Гагић није успео Објаву да пошаље из Дубровника у Црну Гору, јер тамо „неима чтецах и писарах”. Упркос томе што „уче-

сташе пренумерације једна за другом”, Давидовић је хтео да се постара да прибави Вуку којег пренумеранта. Максим Ранковић није прихватио обавезе, али се својски потрудио слепи гуслар Ђура Милутиновић Црногорац. Он је, убрзо, преко београдског и земунског трговца Милутина Радовановића упутио имена и новац својих претплатника. На измаку рока, имена предбројника послао је Самуило Илић који их је са великом муком купио, јер му је „млого којешта на путу било: болест супруге м[у], после смрт њена, и за тим грозница” која се тек прекјуче смирила. Уз жалбу што није „могао ни једног пренумеранта прибавити”, Адам Драгосављевић је послао „на шест табака 44 народне песме”, уз обећање да ће и унапред гледати да их још препише ако се „намери на каква добра певача” (255). Вук је радосно и неизмерно благодарио за песме, спокојно отписавши за одсуство пренумераната: „Не марим што ми на Емануелово житије ниједног пренумеранта нијесте могли добити”, јер је Вук за књигу и израду генераловог портрета обезбедио трошак и, вероватно, добар хонорар лично од Ђорђа Арсенијевића Емануела (276–277). При састављању Животописа, Вук је пошао од Емануеловог аутобиографског текста који је, према свој прилици, писан на руском или славено-сербском језику. Вукова је заслуга била у томе, како сам истиче, што је биографија „језиком чистим написана”. Улога редактора и издавача рукописа Вуку је, највероватније, припала посредством чланова племићке породице Демелић из Пањове, као и богате бечке трговачке породице Тирка, са којим је руски генерал Ђорђе био у сродству, а Вук Караџић у кумству (Добрашиновић 1976: 22; Караџић 1974: 121; 1972: 944–947; Поповић 1987: 190; Стојановић 1987: 296).

Међутим, најављена штампа је каснила. У Будиму нису имали Вукових слова. Пишући доцније Павлу Јозефу Шафарику краћи прилог „О штампаријама код Срба”, Вук се чудило пракси будимске штампарије: „Бог зна на колику штету типографије и на како приватну њихову шпекулацију, разлили су пређашња

слова”, која су била лепша, па су наручили ружнија „од Таухница из Липиске” (Карацић 1972: 219, 771).

Утом је Вука заинтересовала вест коју су *Сербске лејџојиси* пренеле, према Кепеновим *Библиографическим листјовима*, да се на јонском острву Крфу, трудом лорда Гилфорда, заводи Словенска типографија у оквиру Јонско-грчког универзитета, који се састоји од теолошког, правног, медицинског и философског факултета. У њима се све науке предају новогрчким језиком. Један између одличних професора, Кохински, превео је на новогрчки језик *Истјорју ѿрјовине од ѿочейка свейша до наши времена* коју је сомборски катихета Димитрије Исаиловић објавио у Будиму 1816 (1989 III: 203; Магарашевић 1826 V: 181–182; Шафарик 2004: 299; Панковић 1982: 265). С друге стране, није му било право што је Матица српска, у истој частици *Лејџојиса*, објавила ругалицу против њега, испевану у дијалошким дистисима и насловљену „Рассужденије” која је потписана иницијалима К. П.:

А.

Да ружно ти наш писатељ Вуче
Пише, боље да ни је писао!

Б.

А која си дела прочитао
Ти његова, мудри учениче?

А.

А тко би ји от гада читао;
Ја ни једно нисам ни видио!
(Магарашевић 1826 V: 80)

Вук се у Будиму, међутим, надао јефтинијој штампи него у Бечу, јер му је лане јавио пештански трговац Сима Шићар да га је поздравио управник будимске штампарије Шаги и да ће му слово „ђ по жељи дати салити” и да ће књиге јефтиније него макар који

„друковат само да изволи заповедати” (Караџић 1988 II: 636–637, Стојановић 1987: 292). Осим Емануеловог *Житија*, зато је Вук донео још три рукописа. Хтео је да одштампа забавник *Даницу* за 1827. годину, затим Милошево *Житије* у немачком оригиналу и први српски буквар (1989 III: 263, 267).

Узгред, сусретао се у Будиму и **Пешти** са пријатељима и извршавао је задужења која му је наложио Јернеј Копитар. Тражио је Вуку да се погоди са будимским владиком Дионисијем Поповићем да купи „грчки пидалион” за Дворску библиотеку у Бечу (171). Посредовао је Мартин Хамуљак. Он је упитао Копитара: „Педалион (Pidalion) се не може добити испод 30 форинти, да ли да га купим по овој цени?” (184). Копитар је одрекао: „Педалион ми је још прескуп, надам се да ћу га овде добити за 20 форинти” (186). Осим тога, тражио је србуље за бечку Дворску библиотеку. Саопштио је Јовану Хаџићу Копитареву молбу, па је први председник Матице српске писао Георгију Магарашевићу у Нови Сад за „кормчију” (177, 267). Вук је пренео и захвалност Јернеја Копитара тек инаугурисаном доктору права, јер му је послао докторску дисертацију *О њричинама које брак разлучавају, њо канонима њправославне Христѡве цркве*, коју је Хаџић недавно одбранио у Пештанском свеучилишту и одштампао на латинском језику у Будиму 1826. године (Hadschits 1826; Магарашевић 1826 VI: 209–210). Копитар је, међутим, свој примерак уступио саветнику Долинару који је изразио жељу да о књизи објави приказ у журналу доктора Вагнера. Уз молбу за још један примерак, Вук је већ прослављеном аутору ода саопштио и Копитареве примедбе: „Пожелео бих од Хорацијевог пријатеља нешто мање латинског језика на мађарски начин” (Караџић 1989 III: 171). Пренео је Копитару одговор: „Аџијћ ће Вам послати још једну (ако оћете и више) дизертацију. Он каже да се у Маџарској мора *Маџарско-Лајѡински* писати” и да од митрополита Стратимировића и свог ујака, бачког епископа Гедеона Петровића, „тек чека клетву или благослов” (184). Биће да је

Вук Караџић тада подстакао Јована Хаџића и да се поетским одзивом захвали њиховој заједничкој пријатељици и мецени српске књижевности, па је у *Даници, забавнику за јодину 1827*, објавио под именом Милоша Светића „Оду на смрт благородне Марије Тирка, рођене Демелић от Пањове” (Караџић 1969: 189; 711–713), одајући, на тај начин, почаст Марији Маци Демелић, чије је меценатство Вуковом *Рјечнику* (1818) познато и која је пружила уточиште њему и његовој породици у родном селу Пањови, онда када је, 1821. у Бечу, Вук био у крајњој оскудици (Златковић 2015: 114–115, 178). Такође, од Светића је добио и превод *Ериџије*, идиле швајцарског сликара и писца Саломона Геснера који је код ондашње грађанске публике био веома популаран, о чему сведоче преводи Глигорија Трлајића, Михаила Бојаџије, Михаила Витковића и Петра Матића (Шафарик 2004: 279; Павић 1969: 580).

Премда је протеклог лета, боравећи у Будиму и Пешти, пропустио да посети цензора Славонца Антонија Нађа, Вук је још из Беча, 25. априла 1826, писао његовом земљаку Игњату Брлићу да би му било мило ако би га писмом опет препоручио и најавио, јер је јамачно гледао да се у Пешти боље упозна са њим (Караџић 1989 III: 160). Брлић је драговољно поновио афирмативну препоруку сујетном „славонском Овидију”, саветујући Вука: „Лажите му мало и фалите га, пак ће бити добро”. На концу писма, Брлић се похвалио да је добио сина Андрију (183; Добрашиновић 1986: 138–139). Пожелевши оцу да син „буде жив и здрав и срећан и честит” – што је, испоставило се, било благословено, јер је Андрија постао знатан књижевник и политичар – Вук је писао, 3. маја 1826: „Врло Вам благодарим на писму на Г. Нађа. Ово дана отићи ћу да га потражим”, а с обзиром на то да је „ономад”, на путу у завичај, у Будиму боравио Гргур Грга Чеваповић, Вук је молио Игњата Брлића „да га њему усмено препоручи” и да му захвали што га је зимус у Бечу „својски почастио у своме намастиру” (Караџић 1989 III: 188).

Вук се дуго забавио чекајући Шагијев повратак (203). У међувремену, од Јернеја Копитара прispела су у Будим однекуд заостала писма П. И. Кепена, још из фебруара и априла текуће године. У њима се изражавала расположеност председника Руске академије Александра Семјоновича Шишкова да пружи потпору Вуковим истраживачким путовањима, за која се захтевало да предложи план и образложи циљеве (Стојановић 1987: 288). У безизгледној ситуацији, Вук је видео трачак наде. Хитро је, 31. маја 1826, саставио план путовања у пет тачака. Најпре је мислио да оде „преко Рватске, Далмације, Дубровника и Боке Которске у Црну Гору, и оданде, докле се може, у Ерцеговину”. На путу би гледао да добро упозна језик и обичаје „оније народа”, да скупља народне песме, загонетке, приповести итд., да тражи „по намастирима и по црквама (које су једине библиотеке у оним земљама) како стари штампани, тако и рукописни Славенски књига”, да те књиге опише, те да скупи што више грађе за географију и статистику. Хтео је, затим, да се упуту у Свету Гору, особито у манастир Хиландар, и да опише тамошње „Славенске рукописе”, а ако би „допустило вријеме и опстојатељства”, обишао би и Маину, Мореју, Албанију и Бугарску са истоветним намерама. Све што би успут прикупио, објавио би у Бечу или Будиму, са назнаком о чијем је трошку путовао. Остале тачке плана тицале су се финансија: „Сваки човек, а особито Г-н Кепен, који је путовао, може ласно вјеровати, да се ово путовање не може свршавати са сто дуката на годину”, а особито није могуће њему који има „жену и ђецу, којима најмање сто дуката на годину” мора да остави да живе у Бечу „и то с натегом”. Молио је, при том, Шишкова да се заузме да му издејствује „праву пензију” или да му за путовање издају триста дуката годишње као што му је покојни гроф Николај Петровић Румјанцев обећао 1819. у Петрограду.

Уверавајући да он из Будима не може ништа да одговори, Вук је молио Јернеја Копитара да он уместо њега отпише Кепену и да га „како га Бог учи” препоручи за тај посао да постане руски

„путешественик”. Најављујући одлазак из Будима, преко Новог Сада у Земун, тражио је хитан одговор, док се није „ђе какога другог посла примио”, уздајући се још увек да ће заузети место коректора (Караџић 1987 I: 656; 1989 III: 188–191). Копитар је одмах отписао: „Ваш приложак упућен мени, но намењен Кепену послат му је поштом непосредно на дан пријема писма 3. јуна. Дакле видећемо. Нисам сматрао за потребно да ма шта ублажим, и једино сам додао своју пуну сагласност на Ваше предлоге и захтеве” (1989 III: 193).

Копитар је био забринут за судбину Вукову и његове породице. Жалио је што се пати и потуца. Дознавши за Вуков одлазак у Нови Сад, намах је писао Шафарику да буде посредник у спору између Вука Караџића и митрополита Стефана Стратимировића. Шафарик је пристао. Копитар је известио Вука, напомињући: „Дакле, реците му Ваше услове” (191, 193). Редовно је посећивао Вукову породицу у Бечу и писао му је да буде спокојан: „Вашу жену и децу видео сам данас. Сви су здрави као дрен [...] Кућа вам је добро [...] Вашу жену и пуницу видео сам јуче. Све је здраво” (171, 193, 198). Као потврду посебне пажње, Копитар је пренео похвале, поздраве и лепе жеље Јакоба Грима: „Добром Вуку срдачно желим да једном стекне обезбеђен, спокојан живот. Ово ће се догодити једино у случају ако његова отаџбина призна колике је он заслуге стекао за њу. Не мисли ли он на мој предлог да објави књигу српских приповедака и бајки у прози?” (195). „Кад успишете Гриму”, одговорио је Вук, „молим, да га опет поздравите од мене. Нијесам ја заборавио, што ми је он говорио и писао за приповијетке, али ји још нијесам накупио доста” (203). У добром духу, Копитар је бодрио Вука да истраје, претпостављајући га осталим српским књижевницима. Вели да је читао *Неколике ѿјеснице сѿаре, нове* које је Сима Милутиновић Сарајлија објавио у Лајпцигу и да, према садржини, „само су претеча српске историје!”, а да се у језику Сима приближио Вуку. Међутим, у уводној прозној напомени, у којој је песник

образлагао правила сопствене ортографије, записао је: „Словце *i*, коіено іе греческо іота, употребљавам као іота” (Милутиновић 1826: 4). Отпор „грчкој јоти” Копитар је пропратио ироничним коментаром: „Да је ћутао, постао би филозоф”. Дилему је закључио у Вукову корист: „Међутим, сваки који је за промену у основи је за Вас и чим сви они буду сматрали да је ово потребно, даће и Вама за право – више него другима, зато што је Ваш правопис најједноставнији” (Караџић 1989 III: 171–172).

Иако Копитар није спомињао, треба подсетити да је Сима Милутиновић, између осталих песама, у збирци објавио и „Мото на Србску перву Пиеснарицу” Вука Караџића из 1814, која почиње стиховима: „Сербска мома / Ил’ је дома” [...], уз коју је песник додао објашњење о њеном пореклу: „Истота года у Бечу, кад іе ізвіестни сабратели піесана Сербские хотіо печатат’ перву књижицу своју, предложио ми іе, или паче наложио као пријатељу, да му што сверху изреза кніиге сочиним; послужим, допаднему се, и приложи га – но и іа као чоек... радсам га видіет’ и представит’ у реду своіе ума играліки іако іе малешно” (1826: 24).

Вука су, још 11. јуна, очекивали у Новом Саду, али се задржао у Будиму. Дочекао је повратак Шагијев, са којим је „доста добро почео”, али је остало да се коначно договоре док се Вук врати у Будим, па видеће хоће ли му штогод помоћи (Караџић 1989 III: 197, 202). Упутио је званичну кандидатуру. Препоручујући се за службу, на упражњено место коректора „за илирско писмо”, обухватајући „хрватски и далматински (дијалект), чије коректуре свакако преузима на себе”, Вук је „с најдубљом понизношћу” у Молби Будимској Универзитетској штампарији и Савету Мађарске владе навео да молиоца за ову изузетно одговорну службу препоручује упућеност у „високоучени илирски језик, општепознат као црквени, и у српски или како га зову – рашки матерњи језик; зналац је, исто тако, и осталих сродних језика. Он је храбро, први у своме народу, начинио граматiku заједничку илирском

и српском дијалекту”. Истакао је и да је аутор још шест важних књига, да је његова *Грамаџика* преведена на немачки језик, да су и његове *Српске народне њјесме*, издате у три тома, похвалили и рецензирали најпознатији немачки научници и писци, да су многе песме преведене и приступачне немачким читаоцима. Најзад, пише да је објавио и периодични „Српски алманах”, написао низ „озбиљних студија”, које су га овенчале дипломама и чланствима у многим ученим друштима. Вукова Молба заведена је 30. јуна 1826. године (Караџић 1989 III: 213–216; Стојановић 1987: 285).

Марија, Сава и Вук стигли су у **Нови Сад**, 16. јуна. Шафарик је писао „Српску Историју”. Копитар је сматрао да ће он „нешто ваљано направити, ма шта правио. На добром је путу” (Караџић 1989 III: 177, 182, 202). За дванаест примерака његове *Историје свију словенских књижевности*, које су се налазиле код њега у Бечу, Копитар је тражио допуст да неколико упуту немачким установама за рецензију. Вуковим посредством, Шафарик је одговорио да *Историју* може да пошаље кудгод хоће, дакле и немачким рецензентима, замоливши, при том, да један егземплар упуту у Москву руском историчару и уреднику *Вестника Европе*, Михаилу Трофимовичу Каченовском (203). Осим тога, Копитар је задужио Вука: „Господину Шафарику реците да он свакако зна значење речи *traduce* у доба Цицероново и *lingua romana rustica* (*traduire*)”, те и да му Вук саопшти услове у погледу помирења са карловачким митрополитом (193). Вук је, стога, био код бачког епископа Гедсона Петровића који га је врло лепо примио, јер је Шафарик преко њега започео да мири Вука са Митрополитом. Чинило му се да је било „доста прилика миру”. Надао се да ће у помирењу највише помоћи да пружи мати Јована Хаџића, која је била сестра епископу Петровићу (202; Стојановић 1987: 286). Вук је, у Новом Саду, хтео да придобије и директора бачких основних школа, Гаврила Бајчевића, коме је пренео поздраве и изразио најлепшу захвалност Јернеја Копитара зато што му је у Беч послао књиге Стефана Вујановског, плодног писца школских уџбеника и

краљевског директора неунијатских основних школа у загребачком дистрикту, који је као пензионисани председник суда више управних жупанија и угарски племић, живео онда у Новом Саду (Караџић 1989 III: 171; Магарашевић 1829 XVII: 1–12; Шафарик 2004: 225). И Шафарик је разговарао са Бајчевићем. У почетку је био у тешком положају, али му је на крају, ипак, пошло за руком да га доведе на боље мисли и погледе. Дотерао је ствар дотле да је овај обећао да ће се у том смислу заузети код Митрополита. На срећу, истог дана био је митрополит Стратимировић у Новом Саду и ствар је неизоставно договорена. Шафарик је полагао наде у то и мислио је да све зависи од Вука, јер без извесне попустљивости са његове стране неће бити успеха (Караџић 1989 III: 209). Шафарик је писао о томе и Копитару. Између осталог, сматрао је да Вук мора да одустане од српског календара: „Шафарик ми пише да пре свега *Божих*, и томе слично – зато што није устаљено и стога је скандалозно – укратко, да српски календар треба да престане”. Чинећи се, наводно, неутралан, Јернеј Копитар је поруку свео коментаром: „Ово су Ваше ствари, за које мени никакав завет не припада: но чудило ме од Шафарика што он верује у скандал. Ви ћете учинити оно што је право”. Заправо, Копитар се прибојавао да Вук не одустане сасвим од календара и да не учини кораке уназад (236, 258; Стојановић 1987: 287). Вук је, такође, био сумњичав у вези њихових очекивања: „Ако они мисле да оставим своју ортографију, онда од мира неће бити ништа, јер ја то нити могу нити хоћу да учиним” (Караџић 1989 III: 209).

Са Шафариковом молбом да успут буде суздржан и да у Сремским Карловцима не предузима својевољне кораке него да ствар рашчисте по повратку у Нови Сад, Вук је здраво стигао са Маријом и Савом у **Земун**, 21. јуна 1826. године (200–201). Иако је уобичајено очекивао да ће у Земуну да борави код Василија Василијевића (191, 300), превагу је однео учитељ Лазар Марјановић који је Вука, Саву и Марију предусретљиво дочекао у свом дому са супругом Саром, таштом и снашом (201; Пејчић 1995: 97).

Вуку је било непријатно што, у беспарици, није могао госпођи Марјановић ништа да поклони и упркос томе што га је Ана, још док је био у Будиму, подсећала да јој обавезно купи неку успомену (Караџић 1989 III: 180, 240). Њихов заједнички пријатељ, Јован Петровић Ковач, жељно је ишчекивао Вуково приспеће у Земун да чује из прве руке вести о сину Живку, бечком ђаку ветерине и љубитељу цртања. Биле су неизоставне и минуле устаничке теме. Ковач је чувао Карађорђево писмо из Тополе, од 26. јуна 1810. Пружајући гаранције да ће, по окончању ратне године, Правитељствујуши совјет сербски накнадити потражиоцу мајстору Јовану Петровићу дуг од 3696 гроша, Вожд му је једновремено благодарио за заслуге: „Ја признајем и похваљујем труде Ваше, к народу оказате незаборављам на Мишару 1806 што сте заслужили занатом Вашим, Ви сте заиста занатом Вашим, народ велика Благодејанија учинили, на кое ја и потомци наши вечито благодарити будемо, ја не само што Вас сигурам за Ову малу суму новаца, но и у будуште будите таи, кои сте до сад били, ја у име народа Вам ово говорим били ми немецки или Руски Ви без награжденија остати нечете, Вами заслуге Ваше саме сведоче, снами за једно, мислим да сам Вас довољно у овом писму осигурао” (246).

Међутим, попут једног од најнеустрашивијих ослободилаца Београда 1806, војводе Узун Мирка Апостоловића, од кога су чиновници кнеза Милоша доцније тражили „документа о служби” када је заслужник, као већ изнемогли старац, искао пензију, а он је им одговорио: „Моји су документи мојих седам рана и почне се свлачити да ране покаже” (Милићевић 1888: 732–733) – тако су се и после пропасти Првог српског устанка заборавиле заслуге Јована Ковача и гаранције које је пружао, у оно време, свемоћни Ђорђе Петровић. Вук је затражио писмо. После месец дана његов препис Јован је послао Вуку (Караџић 1989 III: 245–246).

Но, и Вук се осећао посве заборављено и запостављено. Иако је, ко зна колико пута до тада, безуспешно преклињао кнеза Милоша да га удостоји одговора, опет је умочио перо у

мастило, јер се тицало „његове среће или несреће”, и написао је Господару, 24. јуна 1826, да је приспео на српску границу у Земун. Поручио је да одсад не може више да тужи Михаила Германа за крађу његовог рукописа, а да то остане без срамоте кнеза Милоша, због чега му је врло жао да он „који се 10 година једнако старао о Његовој слави”, сада да почне да га срамоти. Зато га је препокорно молио, као Господара српског народа и „као мога милостивога благодјетеља, да ми по Вашему великодушију и правосудију одговорите на писмо моје од 4-га Јануарија. Ја видим, да Ви Германа волите него мене, али се опет надам, да ћете по Вашему правдољубију и великодушију наћи за право да и мене намирите и утјешите за које Вас препокорно молећи”, јер Вук само тога ради из Беча у Земун дошао (198–199).

Чинило се да је Вук приспео у Земун опет у невреме, јер је у Србији кључало. Преокупиран стишавањем унутрашњих потреса и балансирањем спољнополитичких смутњи, до Кнеза нису допирале Вукове поруке. Као и лане, у готово једнако време и са сличном мисијом, у Србији је однедавно боравио Михаило Герман. Он је, 14. априла 1826, стигао у Панчево, одакле је прешао у Србију, саставши се са Милошем у Пожаревцу. Кнез је био „изван себе од радости када је чуо садржину писма које је Герман допунио усменим објашњењима”. Поруке су биле поткрепљене симболичним знацима подршке и пажње тек устоличеног руског императора Николаја I Павловича који је Милоша даровао златном табакером, украшеном брилијантима и са угравираним својим именом, а руско Министарство послало је црквене књиге. Тек половином маја 1826, Михаило Герман се задовољно упутио у Петроград. Аванзовао је, јер му је Милош дао пуномоћје да заступа Србију не само у руској престоници, него и при руском посланству у Цариграду. Овог пута, долазак српског посланика из Петрограда није изазвао општетурску позорност и панику, јер је Милош успео да увери београдског везира Абдурахман-пашу да му је Герман пренео и

писмену и усмену поруку руског цара да и Кнез и српски народ буду унапред у миру, у верности и покорности према султану. Дотле је искористио прилику да кривицу за унутрашњу кризу припише Аустрији која је у Србију несметано пропуштала побуњенике, бивше Карађорђеве приврженике (Гавриловић 1909: 218–224).

У бечком *Обсерверу* (Veobachter) Јернеј Копитар је прочитао вести да су руски захтеви, поводом спровођења Букурешког уговора из 1812. године, чијом се Осмом тачком гарантује Србима културна, просветна и управна аутономија, прихваћени у Цариграду и да ће бити пуштени српски изасланици који су тамо утамничени још од Грчког устанка 1821. године (Караџић 1989 III: 179). Осим повољних вести, слушао је, такође „свашта” и о унутрашњим немирима у Србији. Онолико колико је успео да разуме, Вук Караџић је обавестио да је у Србији мирно после Чарапићеве буне која је, у априлу 1826, избила против кнеза Милоша. Описао је догађаје, према којима су Ђорђе и Марко из Белог Потока, „два синовца Васе Чарапића, а сина његовог брата Атанасија који је 1810. погинуо на Прахову пребегну од Милоша на ову страну, у Панчево (старији лани уз Ђакову буну, а млађи зимус), и договоривши се с многима из оне стране да подигну буну против Милоша, пређу на Ускрс на ону страну. Милошу су њихови договори отприлике били познати: зато ји одма други дан његови људи у Рипњу (одакле су били) опколе и обојицу још са 4 друга убију (но не без јакога и у таквом стању нужнога боја). Код старијега Чарапића нађе се у долами прокламација против Милоша”, чији је наслов гласио: *Поздравље народу српском, од мене, Александра, сина Карађорђевог, шито му је Милош убио оца секиром у љаву*. Потом су се и у стиховима описивала зла која је Милош чинио народу. Прокламацију је „писао (и на њој потписат био) некакав београдски учитељ”, из Рипња Михаило Берисављевић. „Кад овог учитеља ухвате, онда се дозна да је у том био умешан још један”, београдски учитељ

Петар Радосавкић „и његов ортак, један ћифтица између 18 и 20 година, тј. „једно момче из Ниша, Ђорђе”. Они су преписали 59 примерака *Прокламације*. „Ову сву тројицу одведу у Крагујевац и пошто ји онде испитају, и дознају планове завереника” о ликвидацији Милоша, браће његове, Вучића, Паштрмца, Василија Поповића, који су, тврдили су, већ Турци, а хоће да потурче и читав народ, учитељу Михаилу Берисављевићу „одсеку обе руке и језик, а оној двојници по десну руку и језик”. Берисављевић и Радосавкић су преболели, а Ђорђе је, кога су најмање држали кривим, умро. Берисављевић је отишао у Крагујевац. Једнако је „викао” на кнеза Милоша не би ли га убили. Радосавкић је дошао у Земунски контумац, где га је Вук срео. Мислио је да је он из Куле у Бачкој, али је потом дознао да није, већ да је из Паланке код Футога (Караџић 1969 I: 97–98; 402–403; 1989 III: 202–203, 209, 482; Гавриловић 1909: 617–637; Симић 1997: 131–137; Поповић 1908: 54; Поповић 2012: 36–37; Војиновић 2019: 28–29; Куниберт 1988 I: 187–190; Златковић 2020б: 243–244).

Вук је упознао и земунског контумачког доктора Франца Ксавера Минаса који је, испоставило се, познавао мало Јернеја Копитара из времена док је у Бечу, заједно са Димитријем Фрушићем, студирао медицину. Доктор Минас преписао је Вуку у Земуну рецепт, 10. јула 1826, да три супене кашике дневно пије сируп од смоле гуме арабике (Добрашиновић 1988: 51–52). Вук се похвалио Копитару да доктор Минас и сенатор Франц Шварц уче из његове *Грамајшике* српски и да не могу довољно да нахвале његову ортографију (Караџић 1989 III: 203). Упознао је и једног Грка „сиједи брка, којег” у Земуну зову Логиотатом. Он је молио Вука да поздрави Јернеја Копитара. Вук му је рекао да Копитар трага за грчком крмчијом коју је у Будиму прецењивао један грчки поп, иштући тридесет, па и четрдесет бечких форинти. Логиотата је, пак, мислио да би се грчка крмчија могла пронаћи јефтинеје у Бечу код Стајка Колојанија који је епитроп у капели турских поданика (184, 209).

За време Вуковог боравка у Земуну, из Контумаца је пребегео у Аустрију учитељ Петар Радосавкић, а недуго за њим прешао је и Михаило Берисављевић. Као богаљи просили су успут све до Беча. Берисављевић је тражио пензију од Аустрије, али и од кнеза Милоша коме се обратио захтевом у стиховима:

Смртоносни удар немилостивог судилишта вашег
Лишио ме јесте совершенства телестног
На век да плачем!

Мученички сам три године већ доживио,
И многе сам новце моје све до сад изтрошио,
И јошт сам дужан!

Два пута сам у то време Императора аустријског молио,
И он ме је царски свагда милостивејше обдарио,
Ал је мени више нуждније! [...]
(Поповић 1908: 54; Гавриловић 1909: 637; Војиновић 2019: 29)

Казне према учитељима и завереницима Чарапићеве буне огласиле су кнеза Милоша у свету као тиранина. Особито су хетеристи и гркофили показивали богаље као потврду Милошевог зверства. Европски листови изнели су Србе као „људождере” (Караџић 1969 I: 402–403; Куниберт 1988: 187–190; Гавриловић 1909: 324). Сима Милутиновић Сарајлија је читао у штампи о тој буни и о двојници осакаћених завереника, показиваних по аустријској престоници као страшна слика варварства. Портресен причама о Милошевој одмазди, Сима се „сит наплакао и бога молећи најецео, науздис’о”, па је после тога одлучио да каже Милошу шта мисли о његовој управи. Опширније и оштро критичко писмо послао је Вуку Караџићу из Лајпцига, 10. јула 1826, уз коментар да га преда Милошу макар да би га „сви громови застриелиали” (Караџић 1989 III: 227–233). Налазећи да је

то одвише опасно, Вук писмо није испоручио Кнезу (Караџић 1969 I: 98, 402; Гавриловић 1909: 636; Љубинковић 2000: 51–52; Војиновић 2019: 28–32). Неуручено писмо тражио је доцније, 2. децембра 1826, Сима Милутиновић натраг: „Писмо Г. Милошу кад ниеси досад послао, и немои!... Ондаісам био и уцвиеліен и огорчен скупа, како се из’ писма види; штоби мени шкодило за тоби ласно, іасам се на шкоду своју и муку и родио као к... на т...у; него што неби ништа никоме ползовало грђе іе и црніе од угліебіа, и тешко нам док нам іегод истина мрзска и поправак излишан!... Лук и вода... Пошли ми га натраг! кад му суда неіма, и іа га і...м.” (Караџић 1989 III: 333).

Међутим, због једног другог писма Вук је био сумњичен да је кнезу Милошу служио као тајни агент. Упркос неубедљивим покушајима да Чарапићеву буну представи као аустријско масло, кнез Милош је покушао да молбе обогалеог београдског учитеља Михајла Берисављевића да добије царску пензију, представи у прилог својој тврдњи, па је, Димитрије Давидовић писао Вуку молбу: „О да оће Франц дати пензију Мијаилу учитељу! То би нам таман било, као да смо ми наручили, да тако буде. Да ли казује Мијаило, да је писао и саставио прокламације на побуњеније народа против Господара и да је својом руком 59 њи написао, и у Авалу однео Чарапићу, да ји овај разашље? Да ли барем признаје, да је крив био? Само се чудим, како се издаје за цесарскога поданика, кад је овде у Рипњу и кућу своју имао, а у Београду учитељ био, а нити је по трактатима поданцима цесарским слободно, имати у овој страни своје куће, нити публична звања? Нити смо му међу писмима његовим, кад смо га уватили, пасоша австријски нашли. Ако можете коме ово, коме надлежни, дотурити, да се дозна да је крив, не би с горег било, а јошт, кад би могли урадити, да он тамо пензију добије, то би таман вода на нашу воденицу била, таман би осведочили, што смо се пре бадава трудили, да су Немци Чарапића послали” (Караџић 1989 III: 482).

Бечка полиција пресрела је писмо, па је, затим, истраживала умешаност и улогу Вука Караџића. Идентификујући учитеља Петра Радосавкића, уместо Михајла Берисављевића, који се помиње у Давидовићевом писму, о томе је председник Врховног полицијског звања гроф Јозеф Седлницки известио аустријског канцелара Клеменса Метерниха: „Као што је Вашој Пресветлости познато из раније преписке, Вук Стефановић је цео низ година, приликом свог ранијег боравка на нашој територији а нарочито у Бечу, био под сумњом да српском кнезу Милошу служи као тајни агент. Један нарочит случај је ту сумњу увећао и потврдио. Наиме, према приложеној ноти цесарско-краљевског Ратног савета од 27. децембра 1827. године, неки Петар Радосавкић, учитељ, унакажен је у Београду због учешћа у завери против српског кнеза Милоша. Одсечени су му десна рука и језик. Затим су га поверљиви кнежеви људи наговорили да оде у Беч и да његово цесарско-краљевско Величанство замоли да га збрине. Том приликом бивши штампар Давидовић, који је одавде пребегао у Србију и сада се тамо налази као секретар кнеза Милоша Обреновића, упутио је Вуку Стефановићу писмо у којем га моли да помогне Петру Радосавкићу да добије помоћ. У том случају изгледало би да је поменута завера створена са знањем аустријске владе. Вук Стефановић се тада налазио у Пешти и, наводно, није поступио по дотичном тражењу” (Добрашиновић 1986: 157).

РУСКА ПЕНЗИЈА И „ОДА НА ВУКА”

Боравећи 1826. у Земуну и надајући се сваки час гласу од кнеза Милоша, Вук је планирао да се на граници задржи најдуже месец дана па да иде у Пешту. Пошто се још из Будима није оглашавао, скрасио се да напише писмо супрузи Ани. Уз захвалност Богу што су сви здрави, пренео је поздраве њихових домаћина, Лазара Марјановића, његове жене, таште и снахе. Хвалио је Саву да сваког дана све боље разуме српски и да је омиљен међу вршњацима, јер „читава гомила деце прати га свуда”. Такође, био је почаствован. Сава је био у цркви једнако обучен као и остала деца српских министара и носио је чираке. Читава два дана играо се са Светозаром, сином Кнежевог секретара Димитрија Давидовића, који је у Земуну био у посети код своје бабе и тетака. Такође, дадиља Марија се лепо понашала. Сусрела се са својим родитељима који су је „лепо примили, али празним речима”. Да не би двоструко плаћао поштарину, писмо Ани послао је Копитару: „Ово писамце, молим Вас, подајте мојој жени” (Караџић 1989 III: 203, 216–217, 240). Копитар је чезнуо за Вуковим писмима која су ретко стизала (178). Међутим, Вукова пракса није демотивисала Копитара да се редовно јавља, али је љутито завршавао писма: „Поново сте дивно лењи” – „Отпиши! До ђавола! Лијенштино!” (197–198). Зато је Вук, 29. јуна 1826, упутио из Земуна повелико писмо, закључујући: „Истина да сам ја лијен, али сам Вам ево сад доста написао” (203). Писмо још није било приспело Копитару, а Вук је добио од њега ново, од 23. јуна 1826, и у њему прикључену пошту од Петра Ивановича Кепена, у коме је руски слависта јавио

да је Вук Караџић добио руску пензију (208–209). Након реферисања академика и министра Александра Семјоновича Шишкова недавно устоличеном руском цару о великим заслугама Вука Караџића за словенску литературу, Николај I Павлович је „нај-милостивије” одредио да се Вуку из државне благајне додељује стотину златника годишње, који ће се исплаћивати, из три пута, преко руске мисије у Бечу. Указ је датиран, 4. јуна 1826. У њему пише да се Вуку даје пензија за књижевне послове који „приносе пољзу Славјанској Словесности” (219, 258, 327).

Вук је „сто пута читао” писмо. Једанко је мислио да сања. Отписао је Копитару, 29. јуна 1826, из Земуна: „Ако би се догодило, да скоро успишете Кепену, благодарите им и Ви; а и ја ћу Вам послати писмо за њега и Шишкова, док се мало повратим себи. Ја овђе још ником нијесам спомињао о том, нити ћу за сад спомињати. Мојој жени, молим Вас, кажите Ви нека се, сирота, радује” (208). Копитар је одмах јавио: „Ваша жена и пуница срећне су и утешене. Ова последња је добила главобољу од радости”. Потражио је хитан одговор за Кепена и Шишкова, чудећи се што Вук „спава и лењствује”, уместо да лично захвали како и приличи „од иначе тако учтива чловјека!” (236–237).

Вест о пензији знатно је неутралисала неуспех око постављења на место коректора у Будимској штампарији. Молба је одбијена, 4. јула 1826. године (209; Стојановић 1987: 285). Није се више упињао нити да постане „руски путешественик” (1989 III: 241). Једновремено, Вук је примио из Новог Сада од Шафарика три *Историје језика и лиџераџуре свију славенских наречја* с молбом да из Земуна примерак пошаље кнезу Милошу, а два егземплара да определи његовим секретарима (220). Преко Панте Розоклије, 5. јула 1826, са радошћу је извршио Шафарикову препоруку, искористивши прилику да још једном подсети кнеза Милоша да му одговори (222). Истог дана, најзад се огласио Димитрије Давидовић из Крагујевца. Тужио се на здравље: „Врло је изштећено Брате! А по свим знацима нећу се дуго с болешљи-

вошћу колебати; на Спасов дан ове године и седми дан по том био сам на самрти; срце и веће крвоносне жиле изштећене су, и досађују ми јако [...] Болест моја забунила ме, и потрошио сам на њу, штогод ми милост Господарева даје”. Осим тога, јавио је да је последње Вуково писмо „сверху жизни и подвигов књаза Милоша” прочитано Господару, али да, као што је то и њему познато, Кнез уопште није рад „ни с ким водити процеса”, а особито не преко Контумаца, нити то пристоји његовом карактеру. Давидовић је саветовао Вука да, према Кнежевом налогу, дође у Крагујевац, „пак да се развиди један пут” засвагда његова ствар. У супротном, ако одбије позив, Давидовић се бојао да ће Милош прекинути сваки контакт са њим и да ће му се писма убудуће враћати неотпечаћена (216–217, 286).

Лагодније је Вук примио поруке из Србије. Соколио је Давидовића да због његовог рђавог здравља са њим саучествују „сви ово страни Србљи”. Пожелевши му брзо окрепљење, одговорио је да не сме да пређе у Србију, јер се боји Михаила Германа и његових интрига, премда би волео да дође више него да оде у Париз или Лондон. Додао је, при том, да њему не пада ни на крај памети да тражи од Милоша да се он ма са киме парниччи, нити је њему стало до „истраживања и извиђања”, него да „цијела ствар стоји само до Господара, да ми он, по своме правосудију и великодушију накнади штету (а неправду ћу ја, за љубав Господареву, опростити)”. Опет је молио да му Кнез, по правди, определи 1000 фринти на име претрпљене штете. Тиме би он био благодаран и задовољан и не би никада више спомињао неправду ни Кнезу нити икоме другом. Уздајући се у Давидовићево посредство и помоћ, Вук је закључио писмо: „Ја знам да Господар не мари за 1000 фринти само ако милост своју поврати к мени; а и мени заиста поред свега мога сиромаштва, ти новци били би милији као знак Господареве милости, него ли као новци у потреби. Ако ме Господар тако не помилује, онда, по писму Вашему, престaje моја преписка и с Вама и с њиме, јер ми се ни једно писмо неће

тамо примити, но не одпечаћено натраг вратити. То ће ми бити награда за моју љубав и ревност к отечеству и за оно, што сам се трудио, да Господару и с мојом срамотом, чест и славу учиним. Онда ће се и на мени испунити оне ријечи Спаситеља нашега, да је пророк само у отечеству своје без части. Онда ћу пред свијетом моћи казати: воздаша ми злая за благая” (222–223).

Страх од Михаила Германа, међутим, није био само изговор. Вук се поверио Фридриху Павловичу Аделунгу, службенику руског Министарства иностраних дела, да се плаши да Герман, како би прикрио неправду, не напише или не каже лажно кнезу Милошу, у име Руског министарства, да га лиши живота. А како би и даље тајио своју кривицу, Герман није престајао да клевеће ни у Петрограду. Од пријатеља Василија Василијевића дознао је да је Германов рођак у Земуну ширио гласине, без сумње на основу његових писама, да је у Петрограду оцрнио Вука горе не може бити, тако да су сви његови пријатељи и покровитељи од њега дигли руке и занемели су од чуда (279, 286, 293). Стрепећи да му не учини непоправљиву штету, Вук је покорно молио Аделунга да буде љубазан и да о Германовим интригама обавести руског министра иностраних послова, грофа Карла Васиљевича Несељродеа, јер је он, захваљујући царској милости, уживалац руске пензије (286).

Писао је Вук, 10. јула 1826, из Земуна, Јернеју Копитару да га је кнез Милош звао, али неће ићи Србију. Јавио је и о жалосном здрављу Димитрија Давидовића: „Филозор ће нам скоро умријети” (226). Алудирајући на Вука, Копитар је отписао: „Кад Филозоф умре у Крагујевцу, ко ће заузети његово место? О, ја бих знао неког ко би заиста био достојан овог места” (263). Правећи се невешт, Вук се изговарао: „Философљево мјесто Бог зна ко ће наслједити. Ако тај, кога Ви познајете, никака другога посла нема, нек иде онамо слободно (то је засад, а последије, ако се што обрне, може бити да ће и други људи онамо ићи)” (267). Из одговора се види колико је Вук држао до одласка у Крагујевац, премда је

уверавао Давидовића да би волео тамо отићи више него у Париз или Лондон (221), који је у Европи био „највећа варош” и у којој се 1826. находило „10000 фаџирати слушатеља, 20000 људи, кои у јутру незнаду, како ће у њему онаи дан провести; 15000 просјака, 36 модопродаваца; 26000 снајдера и 370 печатеља Новина [...] У Лондону потроши се за једну годину 16 милиона фунти путера, 20 милиона фунти сира! 98000 комади говеда, 194000 телаца, 238000 свиња, 632000 оваца и шкопаца и 5 милиона акова млека” – јављала је текућа штампа (Тирол 1827: 159, 163). Но, и Копитар се шалио, јер је негативно судио о Кнезу: „Милош је тирански ципор, и мени би било драго да не будете његова дворска улиџа. Он не заслужује поштена човека” (Караџић 1989 III: 236).

Вук, ипак, није био лењ, неучтив и незахвалан, како га је често прекоревало Јернеј Копитар. У беспарици, он није имао трошка нити за поштарину. Писмо Александру Семјоновичу Шишкову – које је написао у Земуну и у коме му је благодарио што се здушно заузео пред руским императором да добије пензију, чиме је њему и његовој породици даровао нови срећни живот (242) – послао је Копитару да проследи у Петроград, али са још једном молбом: „Ја Кепену не пишем због поште, него му Ви пишите како Вас Бог учи”. Вук је био принуђен да штеди и папир. Писамце супрузи Ани исписао је на белинама унутрашње стране коверте писма Јернеју Копитару (240–241, 258). „Најдражој супрзи”, писао је: „надам се да ти је господин Копитар рекао да је Бог услишио наше молитве. Добили смо пензију од сто дуката годишње. Жао ми је веома што сада нисам с тобом да се заједно радујемо”. Док се он на јесен врати у Беч, пожелео је да Ана, у међувремену, потражи комфорнији стан са две удобне собе, а најбоље би било две собе и кабинет. Мислио је да се тако леп стан може наћи до четири стотине форинти или јефтиније. Похвалио је Маријино и сопствено здравље. Није прећутао да је Сава „добио мрасе” (осу се црвеним оспама по кожи), које је, тешио је брижну мати, лако преболео, јер су „биле

сасвим наивне” (226). Дотле је и Ана у Бечу пелцовала Розу која је богиње, такође, безбедно прележала (235).

У незнању, Ану је изненадила неочекивана и радосна вест коју је чула најпре од Копитара, а још више се обрадовала када је из Вуковог рукописа прочитала да их је Бог усрећио пензијом, па су се она и мајка толико потресле да су се обе разболеле (256). Чим су се повратиле од шока, нису часиле. Предухитриле су Вука. Ташта је ишла да се распита за „стан код ’Грозда’ на Ландштрасе” који је Вук одавно желео. Станодавац је рекао да ће стан бити слободан за изнајмљивање око Михољдана, али је био прескуп, стајао је 400 гулдена (235). Вук је журио да одговори: „Требало би да узмеш стан код Грозда (позади у дворишту), ако није издат. Свакако, прилично је скупо 400 форинти, али такав стан се тешко може добити. Пишеш да је тај стан до Михољдана, а ја мислим да ће бити од Михољдана. Ако је тај стан већ издат, онда потражи неки други. Но, тај код ’Грозда’ највише бих волео” (240).

Ана је пребринула бригу за стан. Позајмила је од Јернеја Копитара десет форинти за капару и додатно је молила за зајам. Она је била срећна ако би Вук могао да пошаље још нешто новца, јер је, 30. августа, био Розин имендан, а обећала јој је нову хаљину зато што је марљиво учила. Знала је већ да изговара имена и да сриче слова, а и мала Василија је говорила тако да су је већ могли разумети (257). Вук је чекао не би ли однекуд добио новац. Нажалост, није га било. Поручио је, уобичајено, Ани да истраје док не дође, па ће онда гледати да се среде и биће им лакше (265).

Надао се да ће убрзо из Земуна, преко Новог Сада и Сомбора, да отпутује у Будим и Пешту (225), јер се бојао да не одоцни са штампом Емануеловог Житија и *Данице* за 1827. годину. Међутим, одложио је пут, дознавши да ће из Мехадије у Земун доћи кнегиња Љубица Обреновић (203, 245, 260, 266). Рад је био да је сачека. Утом је она и приспела, али је одмах из

Земуна прешла у Београд (245). Чекајући њен повратак био је на сахрани. Преминула је мајка њихове домаћице, госпође Саре Марјановић (266).

Дочекао је најзад Љубицу. Кнегиња је дошла кћерки Петрији Бајић у посету и боравила је осам дана у Земуну. Сава и Вук су свакодневно, у подне и увече, обедовали код ње (266). Иако је био уверен да се кнез Милош срди због његовог одговора (286) и да су раскрстили, Вук се, ипак, борио за Кнежево поверење. Имао је план. Да би се умилео, поново је прихватио улогу проводације. На реду је била млађа Милошева и Љубичина кћер, Јелисавета Савка. Према анегдоти, кнез Милош је био посебно везан за Савку, која је била његова миљеница. Вуков кандидат опет је био Петар Демелић из Пањове, несуђени младожења Милошове прве кћери Петрије која се удала за Тодора Бајића (Поповић 1987: 190; Златковић 2015: 180). Међутим, Кнегиња је једнако била заузета пажњом родбине и пријатеља, па Вуку није пошло за руком да са њом насамо проговори и да препоручи образованог младожењу и доцније знатног преводиоца на славеносрпски језик – Хомера (1832а; Шоње 1981: 43–52), Сапфе (1832б), Сулпиција, Цицерона (1832в), Ларошфукоа (1832г; Крстић 2004: 376–390) и Бајрона (1831; 1832д). Повољно је било то што је са Кнегињом у Земуну боравио њен брат, кнез Пожешке нахије, Василије Васа Поповић, који је и код свог зета кнеза Милоша био „палиш и жариш”. Говорили су „млого којешта”. Вук му је казао да није био рад ићи у Крагујевац да наплаћује од Милоша дуг за Германову крађу и превару, него је хтео отићи да благодари на милости. Нарочито је настојао да га лично заинтересује да пренесе кнезу Милошу намере Петра Демелића о просидби кћери Савке. Међутим, прилике нису ишле наруку младожењи, јер су у Милошевој околини сматрали да је болестан, а споран је био и мираз. Гласинама је био изненађен и сам Петар Демелић: „Како сам болешљив; не знам кој то о мени њима у главу метнуо, а то није друго ништа

него онај проклети теј, кој сам у Крагујевцу, кад ме глава болела, пијо”. После тога, читаво лето је провео у бањи Бадену и врло се добро опоравио. Ласкали су му да „много боље изгледа него пре”, па је он желео да се прикаже Милошевој фамилији. Не само да је одрицао „болешљивост” и потражњу мираза, него је Вук Ђувегију хвалио пред Васом на сва звона да „човек зна толике језике (Грчки, Немачки, Француски, Талијански, а сад је научио и Енглески), а ко може Господару бити вјернији од Његова зета, којег је срећа с његовом срећом скопчана. Што сте пак [лани] од некога чули да момак није здрав, верујте мени, да је то лаж. Да сам ја којом срећом био ту [у Крагујевцу] кад су Демелићи долазили, ни онда они не би за новце споменули, као ни сад, али оно ваља да је онако било суђено”. Уверавао је Васу да би се Господар спријатељио са достојним људима и да би брак био велика срећа за Милошеву фамилију, а особито за Србију, јер Петров брат од тетке, руски генерал-лајтнант Ђорђе Арсенијевић Емануел, „данас има под својом владом преко педесет иљада војника и земље више од десет Биоградских пашалука; а сјутра да се отвори рат с Турцима, он може доћи у Влашку, ако не за фелдмаршала, а оно за првога до њега; а онакови човек и у Петербургу и данас има знатни пријатеља и могао би много учинити” (Караџић 1989 III: 268–270, 563; Поповић 1987: 190). Очигледно да је део предсвадбеног плана сачињавало и Емануелово *Житије* које је Вук журио да припреми за штампу, а које је описивало успехе, подвиге и велики углед Србина у моћном Руском царству. С друге стране, Вук је од Васе дознао да Савка има и других просаца. Петар Демелић је љутито одговорио Вуку: „Што ми пишете да се чује да Чарнојевић оће да иште Савку за његовог сина, не знам кога мислите, дал’ ону чисту стоку што је у Русији, или има другога. Ако Милош у своим вторим Зетом не тражи више, него у првим, и не зна фамилију од фамилије и човека од човека разликовати, а оно не заслужује бољега, а и нећега ни изабрати моћи” (Караџић 1989 III: 269–270). Дотле

се и у Бечу говорало да је Јагодић искао Савку и да ће је и добити. Друкчије је Петар Демелић судио о другом просцу: „На сваки начин могуће је и сто пута за бољег ће је дати него што је прву дао” (277–278). Осим тога, Вук је од кнеза Васе добио и утешна уверавања да „надежда још није пропала” и да је он и даље у Господаревој милости (261, 318). То је касније потврдио и Василије Василијевић. Он је у Београду случајно срео Димитрија Давидовића који му је рекао да је Вук погрешно што није на Милошев позив прешао у Србију, јер се оданде не би вратио без добре напојнице, са „више маторки”, те да он није био ни у каквом у Милошевом „црном тефтеру” и да Кнез ништа зло о њему не говори (279).

Охрабрен да није сасвим изгубио Милошево поверење, Вук се спремио на пут. Уобичајено је наручио да му Василије Василијевић, преко земунског трговца Константина Сотира, пошаље сир, који је усољавао у Међудневици, у периоду између Велике и Мале Госпојине, што се у привредном погледу везивало за летину и прибављање зимнице (300; Недељковић 2008: 253). На походу из Земуна писао је Ани, 17. јула 1826, да ће Саву, ипак, повести са собом. Не би смео ни по коју цену да га остави, јер је немиран, а поготово не у Земуну са „разузданом и неваспитаном децом”, где би се „могао потпуно покварити” (Караџић 1989 III: 563: 225, 240).

У **Нови Сад** стигли су 8. августа 1826. Премда је намеравао да се задржи само три дана, па да преко Сомбора иде у Будим, Вук је одмах посетио Хаџићевог ујака, владикау Гедеона Петровића, који га је опет врло лепо примио. Чинило му се да „доста је прилика миру” (245). Сити су се наразговарали. Вук је обрекао да ће узети дојакошњи календар, а владика ништа друго није ни спомињао, него је обећао да ће се трудити „да би Ча Стеву мало помало обратио”. Шафарик је сутра дан, такође, био са Митрополитом и „о миру је говорио”. Ча Степа се највише тужио на две стари. Прво што му је Вук „име метнуо у рјечник, ће су онаке подле и срамне ријечи”. Други су се пре-

кори тицали календара. Но, Вуку се чинило да ће се временом спор изгладити и да ће и они „што гођ попустити, макар кроз прсте гледајући” (260). Успут је Вук живо радио на прибављању србуља за бечку Дворску библиотеку. Хтео је да понесе Копитару у Беч „нове Љетописе, и друго што буде Српско, Влашко, Бугарско, Грчко” (267). Био је у Новом Саду и са протођаконом Симеоном Живковићем, који је обећао да ће Копитару, чим дође у Сремске Карловце, послати половину дуга у износу од педесет форинти, а остатак други пут (261; Добрашиновић 2001: 147; Самарџић 1969: 491). Вук је рекао да би Копитару било много драже да дуг врати у старим црквеним књигама, а он је одговорио да ће му коју србуљу и онако, невезано за дуговање, послати. Тријумфалним подвигом Копитар је сматрао ако би Живковић могао да пронађе најстарији октоих или псалтир. Што се тиче „новосадске кормчије”, Георгије Магарашевић имао је намеру да је пошаље Јовану Хаџићу који је боравио у Бечу, али није искључивао могућност ни да ће је и лично донети Вуку у Будим. Требало је, затим, Вук да расправи и да се споразуме са новосадским трговцем Исаком Грујићем око неплаћених сто двадесет примерака *Српској рјечника*, које му је, још 17. маја 1819, послао бечки трговац Теодор Деметер Тирка, али је у журби одложио расправу (Караџић 1989 III: 223–224, 263, 267, 275).

У **Сомбор** су приспели, 14. августа 1826 (245). Како је и најавио Копитару, посетио је сомборског пароха и катихету Павла Атанацковића (202). Он је имао код себе још шест Копитаревих форинти које су биле расположиве за куповину старих словенских издања (179). Послао је, по Вуку, три србуље. Две су биле у рукопису, једна штампана, али ниједна читава (267). Павле их је добио на поклон од сомборског сенатора Давида Коњовића који је, још као питомац једног од оснивача градске школе за образовање српских учитеља, Аврама Мразовића, са својим вршњацима Јованом Поповићем Берићем и Павлом Атанацковићем, написао и одштампао у Будиму, 1810. године,

Огу високоученому *Ѕосјодину Авраму блајородному оји Мразович* (Панковић 1982: 254). Аутора *Словенске грамајџике и Рејторике*, Аврама Мразовића, Вук није затекао у Сомбору, јер се преселио у вечност, 8. фебруара 1826. Павле Атанацковић посветио му је посмртно слово које је објављено у *Сербским лејџојисима* (Магарашевић 1826 VI: 31–48). Убрзо затим, 6. марта 1826, преминуо је у Сомбору и Вуков вишегодишњи пренумерант и препарандски професор Василије Булић који је био писац уџбеника из рачунице, алгебре, земљописа и преводилац поезије (Караџић 1989 III: 142; Шафарик 2004: 238).

Са Маријом и Савом Вук је стигао пред подне, 24. августа, у **Будим** (Караџић 1989 III: 260). Код домаћина Јована Поповића Берића затекао је писма. Једно је било из Кракова од пољског филолога и Вуковог познаника, Самуела Бохумила Банткеа⁵². Оно је приспело у Беч, а Копитар је проследио Вуку у Будим. Интересујући се како да плати Шафарикову *Истјорију словенских књижевностји*, која га је веома занимала, а на чијој се листи претплатника налазио, Бантке је писао да је у Лајпцигу купио Вукове *Народне срјске џесме* о којима је изрекао похвале: „Ви господа Срби имате зацело врло лепе песме. Али ви сте и планински народ. У планинама цвета увек највећи део поезије. Ви сте се овековечили збирком тих песама. И наши Краковљани имају исто тако лепе песме, али већином љубавне, не тако ратничке какве су Ваше. Желео бих да приредим једну збирку тих песама, трудио сам се заиста, али не могу ништа да довршим, јер сам не знам певати, не знам ни сакупљати. Имам неколико табака, нису све изворне. Наши великани сувише су ишли за француским укусом и нашу поезију учинили француском, отуда имамо тако мало изворног”. У наставку писма расправљао је о словенским филолошким темама, дајући Вуку за право што „свој народни

⁵² Пољског филолога Голуб Добрашиновић именује Самуелом Бохумилом Банткеом, (1971: 84), а Жежијем Самуелом Банткеом (Степановић 2019: 157–167).

говор, садашњи српски језик узима за књижевни”, подижући тако себи и свом језику „вечити споменик” (251–254). Осим тога, дочекала су га и два писма Јернеја Копитара. Берић му је рекао да има још једно, али да не зна где га је оставио његов писар који је био одсутан. „С моја два писма имате све што сам Вам писао наовамо [...] Биће да Берић довољно не разликује моје адресе”, отписао је Копитар (263). Уз позив да се врати у Беч што пре и да србуље тражи у Будиму, Пешти и Сент-Андреји, није га лишио нити књижевних новости. Учитељ у школи при Грчкој цркви у Бечу, Михаило Бојација, који је пре Вука Караџића сабирао српске народне пословице и саставио прву граматику цинцарског језика, због Вука је морао много да дискутује у кафани са Вуковим опонентима, особито са Јованом Хаџићем (258, 274; Бојаци 1808; Војадџи 2020; Шафарик 2004: 235–236; Чурчић 1963: 199–201; Мутавџић, Ткалац 2019: 133–143). Зато је Копитар био подозрив: „У Ваш мир не верујем дотле док Хаџић против Вас говори (а тим више и ради). Узајмана неутралност је све што је у овом случају могуће” (Караџић 1989 III: 275). Вук је, ипак, рачунао на помоћ, с обзиром на то да му је Јован Хаџић, алијас Милош Светић, уступио два прилога да објави у *Даници за 1827.* и то Вуковом ортографијом, један прозни превод и једну оригиналну песму (Караџић 1969: 187–190; Павић 1969: 592, 710–713).

Са Јованом Хаџићем у Бечу је полемисао и Копитар. Осим тога што му се није допала *Макровиоџика* у преводу Јована Стејића (1826) који није био кадар да пође за Вуком у ортографији, тек су му били несхватљиви толики промашаји у његовој „руској посвети” Сави Текелији. Посумњао је да их је учинио намерно, у шта Хаџић никако није поверовао (Караџић 1989 III: 272).

На лош пријем су наишла и најранија дела Симе Милутиновића Сарајлије. По један примерак *Неколиких њесница* и прве части *Сербанке* песник је послао Универзитету у Гетингену на „милостиву оцену”. Јакоб Грим се жалио да се њему Вуков

„подражавалац нимало не допада”, као ни Копитару, који је био разочаран Симиним „новим правописом”, закључујући: „Свако може да окуша срећу; будале су они који не умеју разликовати”. Он се и пред Талфјевом отворено негативно изразио о Сими Милутиновићу (258, 275), који је с њом успоставио познанство у последњим данима јуна 1826. године. Песник је посетио Терезу Албертину Лујзу фон Јакоб у дому њеног оца, сјајног филозофа и граматичара фон Јакоба. Посета је била унапред најављена. Талфјева се много радовала да упозна једног „живог Србина”, песника и саборца Карађорђевог. Међутим, први сусрет је трајао кратко, јер је Сима све време био збуњен и сметен. Копитар је мислио да га је уплашила „њена марљивост”, други налазе да је Симу Аморова стрела погодила истога часа чим је угледао. Временом, Сима је почео редовније да посећује породицу фон Јакоб (258; Љубинковић 2000: 53–55).

Вук је у будимским књижарама, такође, видео *Србијанку Симе Милутиновића с „Бугарским предговором”* (Караџић 1989 III: 267). Читајући доцније, није све разумео, мада га је веома интересовао садржај. Није имао стрпљења да прочита све одреда, што, можда, још никоме није пошло за руком, како је то онда мислио Вук (502). Шаљиво је писао Лукијану Мушицком: „Ето Вам Бошњак даде Србијаду! Док се мудри намудроваше, луди се најивоваше” (438). Сима га није послушао. Остао је доследан сопственом језичком правцу. Јаков Игњатовић је сведочио: „Милутиновић није марио за њ, ал’ ни јота сасвим није му била по ћуди због ’репа’, и употребљавао је уместо јоте і као скраћену јоту. Даље, и писмо е одржавао је, и на сваки начин био је ближе правопису Вуковом неголи ’славеносербском’. Сима је остао усамљен са својим правописом, није имао последоватеља, јер су се делили сви на Славеносрбље и вуковце” (1989: 31).

Вук је једнако трагао и за Новим заветом у преводу Атанасија Стојковића који је објављен у Петрограду 1824. Копитар и он су,

додуше, видели један примерак у Бечу код неког трговца из Одесе, а после тога, у Бечу и у Будиму, није било ни трага нити гласа од Стојковићеве *Библије* (Караџић 1989 III: 267, 294).

Утом је и Вукова прошлогодишња књига *Животи и подвизи кнеза Милоша Обреновића*, у руској редакцији Михаила Германа, наилазила на одјеке, па је Вук молио Копитара да му из Беча пошаље чланак о биографији који је објављен у немачкој штампи (*Conversations Blatt* – Конвестациони лист) (258, 261). Интересујући се за објаву књиге у немачком оригиналу, Копитар је упитао и за судбину најављене штампе српског буквара (263). Вук је одговорио: „Надам се да ће од Буквара бити што, али од Њемачкога Милоша овђе нема ништа” (267).

Намеравао је да се у Будиму задржи највише месец дана и да одштампа *Даницу* и Емануелово *Житије*, јер је Будимска типографија начинила нова слова. Лично је посведочио, јер је у трећој частици *Сербских летописа* за 1826. прочитао оду, објављену сопственом ортографијом (260). Аутор *Оде Г. Вуку Стефан. Караџићу* био је Стефан Стефановић, писац прве романтичарске трагедије *Смрт Уроша Петовић последњега цара србскога*. Постхумно објављена драма (1840) приказивана је са много успеха и изводили су је новосадски дилетанти 1825. и 1826. године. Аутор је играо Краљевића Марка (Магарашевић 1826 IV: 152–153; 1827 VIII: 183–184; Николић 1980: 79; Несторовић 2007: 39–62). Стефановићева ода садржи двадесет три катрена, „размером Алкео-Орацијевим”. Између осталих, у једанаестој строфи именују се јунак песме и његов календар *Даница*:

[...] Но гди су Вуче јунаци ти?
 Векови дуги, тужећи родови
 Чекају у ропству мужа, да
 Осване им даница ко звезда [...]
 (Стефановић 1826 VI: 79)

За Вуков књижевни рад Стефана Стефановића је, у Новом Саду, потакао још 1820. његов старији школски друг Адам Драгосављевић. Пошто је написао оду у славу Вуку Караџићу, Стефановић је Драгосављевићу упутио у Шиклуш писмо у коме га је опоменуо његовог пресудног утицаја да спозна „ко је Вук, а да позна јадну Додолу (Славено-Србиљу) која је као куга зелена у Роду”. Поручио је Драгосављевићу да погледа „Љетопис Србски” па ће се уверити „колико је кукоља” у њему и да се стиди кад „погледа име Стефановић С. онде” (Магарашевић 1896 IV: 13–15). Обрадовавши се писму новосадског школског друга, онда студенту „математическом” у Пешти, који је у *Лейхойису* почео да објављује поетске саставе (Стефановић 1826 IV: 39–57), Адам Драгосављевић је отписао, 4. августа 1826, исто тако топле и заносне речи о Вуку Караџићу: „Љубезни Стеване! У мени се срце заиграло од радости примивши изненада пуно искреног братинства премило твоје писмо; и веруј да сам га с највећом радошћу – а то све тим милије – читао и разгледао, што ми се и ти у њему показујеш истинити србљин и прави родољубац и подржатељ Вука. Није дакле, видим, увенуло семе, које сам кадкад у младо срце твоје усејавао; и заиста временом обећава роду своје велики плод. Ја сам већ био мислио, да су те умиљате Видака речи од истине одвукле и одмамиле неком света слаткишу и да је све моје с тобом у Новом Саду братинског умствовања приповедање залуду бивало, но сад си ми се показао баш онаки, каквог те желим да си. Сад могу слободно казати, да две душе у једном носим телу, а у два тела једном дишем душом. Ако се гди састанеш с Г. Вуком поздрави га од мене љубазно, јави му слободно, да га свом душом мојом и мисли љубим и високопоштујем, и да тога дана нема, кад ми на памет не долази и кад о њему немислим и искрено временом и приликом судим и беседим [...] Гледај, молим, те ме шњим упознај...” (Магарашевић 1896: 15). У варијанти писма налази се и другачије стилизован Драгосављевићев завршни

фрагмент: „И заиста кад би свима тако на прсима лежао и уважавао се [Вук], као што га ја ценим и много уважавам, то би он био јамачно у већем почитанију код нас, неголи Лајма код Азијана. Но никако среће немам с тим се човеком лично како упознати [...] Гледај, молим, те ме ш њим упознај” (Добрашиновић 1970: 142).

Дознавши за оду Стефана Стефановића, Јернеј Копитар је скептично писао Вуку: „Само да је Ода и с Вашом ортографијом и добра. Редовно једно трпи због другог” (Караџић 1989 III: 264). Особито су га разочарале речи Јована Хаџића који му је рекао да „ода са словом ј нема ни главе ни репа! Зло ако је тако! Неискрен пријатељ гори је од непријатеља” (272). Вук је био задовољан изгледом нових слова будимске штампарије и почаствован одом младог поете који је, нажалост, убрзо после тога прерано преминуо од туберкулозе у двадесет првој години живота (Магарашевић 1827 VIII: 183–184; Шафарик 2004: 243).

Чини се да је Стефановићева ода Вуку подигла буру против часописа, као и против уредника. Међутим, Магарашевић није уврстио оду, због чега се у писму, 11. новембра 1826, правдао председнику Матице српске Јовану Хаџићу: „И сам сам се чудило и сердио кад сам у III части Лет. видио прилоге које нисам ни видио, да камо ли читао и као уредник у ред ставио. Зато сам [Андрији] Розмировићу⁵³ писао да ми то више никад не чини”. Магарашевић је слутио непријатности: „Само нек се не уводе никакве у писању новине. Она *Ода на Вука*, и онако писана, много ће нам штете учинити”. И Шафарик је негодовао што је ода штампана, за њега је то био „blaznovský čin”. Доиста, била је подигнута оптужба против Матице српске да ради против Владе. Митрополит Стратимировић се побунио и зауставио је објављивање *Лейхойса*, а Магарашевићу и осталим професорима је заповедио да не смеју ништа да пишу без његовог одо-

⁵³ Андрија Розмировић је био члан управе Матице српске.

брења. „Ствар је могла постати врло озбиљна, али се ипак добро сврши. Магарашевићева савитљивост и вештина ту се најбоље показаше. Неколико месеци је било довољно да се митрополитова срџба ублажи и да часопис опет почне излазити. Све те буре као да се нису ни опажале на *Лейојису*, Магарашевић је ипак успео да му све свеске за ту годину изиђу скоро редовно” (Живановић 1941).

ДРУГО ГОДИШТЕ „ДАНИЦЕ” И СРПСКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ У ЕВРОПИ

Одмах затим, Вук је дао да се одштампа „Објављеније”, датирано 16. августа 1826, у Будиму, у коме је најавио да ће у новембру бити објављена *Даница, забавник за јодину 1827*. Забавник ће, отприлике, бити попут прошлогодишњег, само што ће Календар у њему бити „по обичном мјесецослову наше цркве”. У претплати цена није промењена, остала је једну бечку форинту или двадесет четири сребрне крајцаре. Време пренумерације је трајало до конца октобра 1826, а после тога књиге се неће ни за једну крајцару јефтиније продавати од две форинте, односно двадесет осам крајцара. Који су читатељи нашли у претходном забавнику „што вриједно читања”, они су могли да буду уверени да ни у овом годишту неће бити мање, ако не и више интересантних садржаја. Напослетку, аутор је молио да пренумеранти, уобичајено, пошаљу новац до краја октобра, у Пешту, Јосифу Миловуку, који ће књиге благовремено „разаслати” (Добрашиновић 1976: 23).

Пет дана после тога, нажуљео је ногу. Није могао да излази из куће нити је био у стању да Матици српској преда чланак Адама Драгосављевића о „српској писмености” (Караџић 1989 III: 276). Закључно са тим списом Георгије Магарашевић имао је код себе два Адамова прилога. Дакако да они нису били написани славеносрпском него Вуковом ортографијом, па зато нису били ни одштампани у *Лейпцигу*. У вези с тим, 30. јуна 1826, уредник Георгије Магарашевић је писао Адаму Драгосављевићу: „Ја сам досад већ два прилога за Летопис Србску от вас добио; један

под именом 'Опомене сверху књижевног основоположенија писма' etc. а други под: 'Писменост Србска', но што ји до сад у Летопис ставио нисам томе је таи узрок, што су они особеном са свим ортографиом написани, нег што се Летопис издаје. По свој дакле прилици изволите ми јавити, може ли се обична у Летописи ортографија и за ваше прилоге узети, пак ће се одма печатати". Драгосављевић је одговорио Магарашевићу да би он „тако радо средњом ортографијом писао, да би му се чланци у Летопису могли штампати". Драгосављевић се јадао Вуку: „Ја сам моје прилоге за Летопис писао вашом ортографијом, па зато ваљада и неће да штампају. Зашто ми г. Магарашевић не смије да штампа моје прилоге; ваља зато, што је, кошто велите ум свој дао под аренду, па мора да чини и да мисли како други оће. И то није толико чудо, колико је то, да при данашњој ума просвејти таки силовни има просвејтитеља народни, који уздом свог нерасудног у писма начина оће друге да задрже, и да забране боље, што не знају, и да задрже горе, које пак не знају и неразумију. То је злоба и пакост" (343; Магарашевић 1896: 24–26).

Због жуља на нози, мировање је Вук искористио да пошаље објаве за *Даницу*. Како је био равнодушан поводом пренумерација на име Емануеловог *Житија*, сада је, пак, молио пријатеље и поштоваоце да му за овогодишњи Забавник прикупе што је год могуће више претплатника (Караџић 1989 III: 276, 278–281). За то време, Копитар се прибојавао Вукове истрајности. Посумњао је да су Вука преобратили у Новом Саду. Упутио му је сугестивно и прекорно питање: „Но, у календару, Ви ћете ипак – да Ваше преобраћање не би боло у очи – у индексу (содржанију), у хронологији, у пасхалији и у пророштву говорити српски? То се по себи разуме?" Интересовао се, затим, и о садржају: „Да ли ће овогодишња Даница бити тако занимљива као прошлогодишња?" и не би ли Вук могао сам у *Даници* да објави тачан текст *Душановој закона* из оба позната рукописа, Текелијиног и новосадског? (1989 III: 263–264; Бјелица 2018: 319–326). Брижном пријатељу Вук је

одговорио да „у Календару ће само имена светаца и празника бити по староме, а остало све Српски”, као што је и најавио у „Објављенију”, те и да се нада „да ће и у овој Даници бити што вриједно читања”, а да би се осмелио Душанове законе да изда у *Даници* једино уз Копитареву помоћ пошто се врати у Беч (Карацић 1989 III: 266–267).

Уздајући се да ће у Беч доћи до краја септембра 1826, Вук је вршио коректуру *Житија Ђорђија Арсенијевића Емануела* и започео је преговаре око цене штампе нове *Данице*. Запањено се високим ценама у Будиму. Забринут како ће *Даницу* уопште да одштапа, жалио се Копитару не само на скупоћу него и на ароганцију и нељубазност службеника штампарије: „Него не знам, како ћу је издати: ко би могао помислити да је овђе штампа скупља него у Бечу? Па и то није мало скупља, него 15 форинти на табаку!! (ја сам ту за Даницу лани платио 35 форинти, а овђе неће јефтиније од 50 форинти. Па још знате, како се изговара фактор (који је грубљи према оније, који књиге дају штампати, него најбесчувственији тврдица према просјака?). Он вели: у приватним типографијама може се тако јефтино (по 35 форинти) штампати, али у овом инштитуту не може!! Да знам, да се не би дуго задржало, донио би Даницу ту да штампам?” (267). Слично је Будимску штампарију представио и Павлу Јозефу Шафарику: „У Будиму траје monopол за Српске и Влашке књиге једнако, и зато не само што је скупље него у Бечу на сто 30–40 (премда је у Будиму свашто јефтиније), него чиновници имајући одређену плату (директор, menadžer, Faktor, vice-faktor, računovođa etc) и забављајући се са њиовима redovnim izdanjima (школске и црквене књиге, протоколи etc на различним језицима) држе за досаду све приватне људе, који дођу што да штапају, и (фактори и вице-фактори, преко који обично посао иде) често поступају с њима (ако ји митом не укроте) тако грубо, као најнемилиствији тврдица с просјаком, који му на врата дође” (Карацић 1972: 219, 771).

Пожелевши се разговора са Вуком, Копитар је једва дочекао његово ламентовање из Будима да га позове у Беч: „Дакле, требало би да и Матица радије овде штампа. Што су све услуге у варварским земљама скупље него у индустријализованим то је у реду. Али ово би требало да буде само релативно, а не позитивно. Дакле, само овамо с Даницом! Поготову што се она у календарском делу држи јавашлука [...] Дакле, на ноге и овамо! А све остало усмено” (1989 III: 275).

У међувремену, у Будимској штампарији новим ћиричним словима објављена је прва књига. Њен приређивач био је учитељ Јевтимије Јевта Поповић. Живећи у Трсту, Јевта је био у непосредном додицају са Далмацијом у којој је открио раскошну књижевну и историографску традицију, како он пише „на дубровачком или боље рећи на далматинском језику”. Родом из Сремских Карловаца, Јевта је забележио: „Удаљен од отачаства у Трсту близу се налази Далмација где се српско сокровиште наводи и штета би било кад не би штогод од далматинског песмоторја показао српском роду”. У руке му је доспео рукопис *Игиле* Владислава Менчетића, (17. в.), који је, под насловом *Сузе Радмилове*, објавио 1826. у Будиму, Вуковом ћирилицом и сремским наречјем⁵⁴. Чим је књига објављена, Јевта Поповић се пожалио Вуку, „јер ове Сузе Радмилове што су сад печатане имају врло много погрјешака, наопако!” У првој частици *Сербских Лейџоуса* за 1827. објављено је неколико огледних строфа (Магарашевић 1827 VIII: 165–169). У вези с Менчетићевом *Игилом* Јозеф Шафарик је критички писао Вуку Караџићу: „Јевтимије Поповић из Трста упропастио је своје издање далматинских песника у Будиму – бедно упропастио. Добијем скоро грозницу кад на то мислим. Зар смо тако нешто

⁵⁴ „Jevta Popović u njezinu prvom, a posrijemčenu otisku naslovio *Suze Radmilove*, Fran Kurelac objavio pod naslovom *Tužbe Radmilove cijeb Zorke vile*, dok je Petar Kolendić nastojao za nju udomaćiti naslov *Zorka*. Tri prijepisa u Arhivu Male braće tu Menčetićeve idilu naslovljuju jednostavno *Radmio*” (Martinović 2001).

морали доживети! У предговору Менчетићевој Идили признаје отворено да је језик посремчио колико је само могао!!! И то како посремчио! Често су смисао и метар отишли до ђавола. Лепа женска (двосложна) рима, које се Менчетић стално држи, често је због његовог посремчења потпуно упропашћена. Нпр. стр. 16: било је сигурно: прику – слику, он ставља преку; стр. 28: звезда – гизда, он ставља звезда итд. итд. Вероватно сте у преписци с Поповићем. У том случају требало би да га посаветујете, да га лечите од његове сремске болести, ако је то још излечиво. Нека остави далматизме и нека само место латиничких стави ћириличка слова” (Караџић 1989 III: 341–342). Вук је био задовољан зато што је књига објављена ћирилицом и његовим правописом. Свидела су му се и новоизливена ћирилична слова у Будиму, али и поред тога Вук није успео да се погоди око цене штампе *Данице*, па је одлучио да иде у Беч где је штампа била јефтинија. На поласку, коректуру и надгледање заречене штампе Емануеловог *Жиџија*, поверио је А. Кеппенару и Димитрију Тиролу који се тих дана, у Будиму, старао штампом првог годишта свог *Банайској алманаха*. Тирол је сматрао да ће Вуков „Забавник добро проћи, особито због штатистическог описанија Србије које ће сваког право Србина интересирати”. Као прилог за тај чланак журио је у Пешти да изради и мапу Србије, због које би се „јамачно” могло добити још више публице (1989 III: 277–278, 314, 358, 427; Стојановић 1987: 296).

Мимоишао се Вук са адвокатом из Мола, писцем и преводиоцем Павлом Берићем, који је, концем септембра 1826, стигао у Будим са намером да Вуку Караџићу лично уручи „нешто Ода из Ораџија и Песму о Арсенију Патријару”, које је Вук, 26. августа, тражио из Будима. Колико му је било жао, толико се више радовао узроку његовог одласка у Беч, јер иако је Вук био конспиративан и дискретан, ипак се прочуло да је био „получен” милошћу „великог Цара Руског”. О радосној вести био је упућен и Павле Јозеф Шафарик који је, у децембру 1826, сведочио да је

„глас о пензији” и у Новом Саду био „већ одавно раширен” и да ће се сада видети „како је новосадска-абдерићанска-жгадија запањена! Како је занемела! Како се цери и кревељи!!”, док он, при том, у тишини ликује, сматрајући да је Вукова „победа потпуна” (Караџић 1989 III: 355, 341).

Јернеју Копитару понео је Вук Караџић из Будима поздраве пријатеља и поштовалаца, као и нове частице *Лейхойиса* и свежањ србуља. Касно је Копитар писао да га претплати на трећи том *Словачкој речника* Антона Бернолака, јер се Вук, неколико дана раније, већ опростио од сакупљача пренумераната, Мартина Хамуљака, који је из Будима отпутовао у Беч (263, 267, 294).

Очекујући Вуков повратак, Ана се радовала заносном тренутку када ће Вука и Саву моћи да загрли и да сазна многе новости. Вук је писао да је Сава много напредовао у српском језику, а она се прибојавала нису ли Сава и Марија заборавили да читају немачки и опомињала је сина да не заборави шта му је мајка напоменула да им успут, у **Пожуну** (Братислави), свима купи – мак и кифле са орасима (265, 271, 412).

Крајем септембра 1826, Марија, Вук и Сава приспели су у **Беч**. Нова адреса становања била је у кварту Ландштрасе број 291, у дворишту позади, на првом спрату (327). Дочекала их је руска пензија. Нико није био срећнији од Ане. Тако велику радост чинило јој се да нико никад до тада није осетио као она у том тренутку. Она је благосиљала „пријатеље, који су отклонили јад једне намучене породице” (271). Минуло је скоро пет месеци откако је Вук дознао за пензију, а није се још лично захвалио него само Копитаревим посредством (275). Зато је, 18. октобра 1826, из Беча, благодарио Александру Семјоновичу Шишкову: „Немам речи да изразим своја осећања према преблагословеној и дубоко поштованој личности Његовог Царског Величанства, према истински хришћанској души Вашег високопревасходства за ову прилику и високу милост којом је мени и мојој породици поклоњен нови живот. Само

Бог својом небеском милошћу наградиће такве добротворе, а ја ћу му се са својом породицом непрестано молити и трудити колико будем могао да будем достојнији владарске милости Његовог Царског величанства и високог покровитељства Вашег високопревасходства” (298).

Истог дана, захвалио се опширнијим писмом и Петру Ивановичу Кепену: „Ваше писмо упућено г. Копитару 26. маја ове године озарило ме је као сунце хладноћом измученог сиромаша. Иако Вам нисам могао раније писати, будите ипак уверени да знам колико сте учествовали у овој мојој срећи: само смрт може избрисати из моје душе осећања захвалности према Вама” (293). У продужетку писма поверио је Кепену: „Имам целу Српску историју (с картом Србије) на немачком језику с којом не знам шта сада да радим. Пре њеног штампања желео бих да је подвргнем руској цензури”. Према народној пословици: „Кога су змије клале, и гуштера се боји”⁵⁵, Вук је стрепео да и тај рукопис не доспе у руке Михаилу Герману, па ће уместо користи, њему опет припасти „само прогањање и исмејавање”. Молио је да му пише шта да чини? Из приложеног садржаја, Историја се састојала из два дела. Први је обухватао „Географическо-Статистическо описаније Србије” које је припремио за штампу у *Даници за 1827.* и повест Карађорђевог устанка. Други део био је посвећен кнезу Милошу Обреновићу (295–297; Стојановић 1987: 303). Премда ни у Будиму нити у Пешти није успео да пронађе Стојковићеву Библију, молио је Кепена: „Г. Копитар и ја напакорније Вас молимо да се, постарате, ако то буде могуће, да нам набавите по један примерак српског Новог завета (или бар само један примерак за Императорску библиотеку, где се налазе и највећи јеретици, без опште употребе), штампаног у Петрограду ’у преводу Атанасија Стојковића””. Извештавајући надаље о историјату превода и уверавајући да је Стојковић покварио његов оригинал који је

⁵⁵ Уп. Караџић 1965: 149.

послужио као предложак, Вук је особито молио Кепена да му издејствује исплату 2000 рубаља према Уговору који је потписао са Комитетом Руског библијског друштва у кући Василија Михајловича Попова 1819. у Петрограду. С тим средствима, мислио је да допутује у Петроград, па да Кепен, уколико би му послови то допустили, рукопис Српске историје преведе на руски језик, а да он тамо изда и српски оригинал. Одлазак у Петроград би му, такође, знатно олакшао и услове добијања пасоша у Бечу за путовање у Далмацију и Црну Гору, у сврху њихових пређашњих планова да Вук постане „руски путешественик”. Осим тога, Вука је неизрециво обрадовала руска дипломатска помоћ његовој домовини (Караџић 1989 III: 294). Он је плакао од радости када је читао у бечким *Свеојшћим новинама* (*Allgemeine Zeitung*) „превеселе гласове о Србији” (312) – о потписивању уговора између Русије и Турске, 7. октобра 1826, у тврђави Акерман у Бесарабији (данас у Украјини). Петим чланом Акерманске конвенције, који се позива на Осми члан Букурешког мира из 1812, предвиђено је да се Србији, провинцији Османског царства, пружи аутономија и да јој се врате територије које су јој одузете 1813. године (Гавриловић 1909: 230–233; Љушић 2004: 2). Вук Караџић је мислио да није отаџ само његов Тршић под Милошевим крилом, него да ће се граница протегнути „до Лима, пак до Шаре планине и до великог Балкана, јер је то све откинуто од Србије”. Зацело се надао и томе да ће у Тршићу „као спахија” код Жеравије да „начини дворе”, па макар по Милошевој „заповијести сједио” у Чачку или чак у Неготину (Караџић 1989 III: 312). Прижељкујући Петра Ивановича Кепена за руског конзула у Србији, Вук се уздао и да ће „добротворна Русија” да подари „Србији и законе да би се народ могао користити” благодетима слободе. Писмо је пратила и пошиљка која је садржала трећи део *Словачкој речника* Антона Бернолака који је Кепену послао Јан Колар, као и портрет архимандрита Герасима Зелића који је Вук допремио из Будима у Беч (294–295).

Отишао је Вук у штампарију Јерменског манастира и договорио је штампу *Данице*. Коректуру и ревизију је вршио уз помоћ Јована Хаџића (1969: 338). Иако је најавио излазак из штампе „у почетку мјесеца нојемврија”, крајем истог месеца 1826, Вук је писао Адаму Драгосављевићу да се Забавник тек штампа и да ће бити „до три – најдаље до четири – неђеље готов (одоцнио сам се овако чекајући нова слова)” (Караџић 1989 III: 327). Јавио је и Игњату Брлићу да није закаснио са пренумерантима и да их изволи послати у Беч (308). Брлић је отписао да су, уз сву помњу, он и Теодор Радичевић једва једанаест пренумераната за *Даницу* скупили, а на Емануелово *Жиџије* само три, јер је у Славонији подбацио род: „Пшенице је било осредње, кукурузах доста, ракие нимало, а вина верло мало” (310). Међутим, интересовање је највише спласло услед недовољно занимљивог садржаја прошлогодишњег Забавника. Василије Василијевић се старао да скупи што више пренумераната, али су се Земунци „нешто ладно показивали”, па ће морати да их „батыном натера”. „И ово што се пренумерирало није пола платило, то је једна мука”, а особно што „богате људе мрзи малене суме писати”. Чинило му се „да има доста Србаља, који се само за то на књиге пренумерирају, да би само имена њина у књизи наштампана стоје”. Саветовао је Вука да буде пажљив да не испусти имена, као што су остала ненаштампана у Доситејевим *Блајим обичајима* или *Венацу оји алфавијиа* (279, 299, 300, 317). Дотле је адвокат Георгије Нешић писао да се у Вршцу на Забавник за 1827. неће да претплати средња класа житеља, понајвише зато што је Вук писао херцеговачким наречјем и што је више прибегавао турском него словенском језику. Првом узроку се противио, а за друго им је искрено и лично повлађивао (326). Винковачки професор Еуген Весели био је разочаран. Оба Огласа која му је Вук доставио разаслао је по читавом округу Генералне команде и у неверици је констатовао да се, осим његовог пријатеља Тадије Бркића и још неколицине Вукових поштовалаца, није нашао ниједан једини

претплатник. Зато није налазио да је вредно труда да пошаље „оно мало пријава”, јер кад идуће јесени отпутује у Беч, мислио је новац и примерке књига да лично понесе. Са истом намером био је и у Сремским Карловцима и у Новом Саду, али је тамо, особито у Карловцима, примљен „упадљиво хладно” и са „најдубљим жаљењем” је осетио да управо онамо где би Вук, за своје велике заслуге за нацију, требало да се највише цени, он је бројао „можда најмање пријатеља!!” – „Како да се уздигне српска литература?”, питао се Весели, који је био тронут незапаженошћу сопствених превода народних српских свадбених песама и озлојеђен незахвалношћу српских читалаца и књижевника (441–443). Павле Јозеф Шафарик такође је сведочио о незаинтересованости Новосађана: „Они које сам замолио за скупљање претплатника за Вас, сви су ме преварили. Нисам ништа примио. Такви су, ето, овде људи”. Споменуто је изнимак да је „само једног претплатника”, па водећи рачуна о родној језичкој сензитивности, додао је: „или, боље, једну претплатницу, уловио. Она се зове: Госпођица Марија Димитријевић” (340–341).

Краљевски директор народних школа и кикиндски сенатор Лука Кенгелац био је спречен да се одазове Вуковој молби да прикупља претплатнике, јер се брижно старао о болесној супрузи која је, на његову велику жалост, а особито њиховог сина јединца, преминула крајем октобра 1826. Докле је, потом, сместио сина на школовање у Арад, па док је приспео на своју пространу економију и „служитеље у ред поставио”, времена је „потребовао”. У нади да се Вук неће због тога срдити на њега, молио је да му буде проводација: „Ако ту у Бечу, илити гди у другом месту знате какову младу удовицу или девоику – обаче пабушасту; – препоручите ме, и пишите ми преко кога би сам’ могао то свршити: јербо видим да овако живити не могу. – Ја имадем мое две лепе службе, имадем годишње 2000 форинти плате, кром прочи прихода, имадем мои красан Дом, лепе Грунтове и учрежденију Економију. – Потрудитесе и ви, и Гдин Копитар: ако буде што ове

зиме, биће Купел Пелц (пар крзна): ако одложите до лета, ондар је само огртач за прашину” (356–357).

Осим не баш охрабрујућих гласова, једновремено су Вуку Караџићу почеле да пристижу и претплате. Јеремија Гагић је послао из Дубровника двадесет четири пренумераната (298). Адам Драгосављевић је упутио четрнаест имена, међу којима се налазио и директор бачких школа Гаврило Бајчевић, за кога је Адам мислио да га он „мрзи” због Вука, опоменувши се његовог прекора да се он у свом „писанију неких новости држи које Вук само у својим сочињенијима измишљава” (Магарашевић 1896: 22). Међутим, испоставило се да је, напротив, Вуков пријатељ и поштовалац: „Он Вам је сад, што се тиче писмености наше, на правој путу”. Највеће инације Адам је успео да преобрати и да их уврсти међу Вукове пренумеранте. Лане се противио и осјечки учитељ Јован Јанковић, а сад не само да је био међу предбројницима, већ је хтео убудуће да постане и скупитељ, а Осипек није била мала варош. Драговољно је хтео да прибавља претплате и прота мохачки Сава Косић, за кога је Драгосављевић јемчио да је „пун човечности” и да је Вуков „добар пријатељ” (Караџић 1898 III: 311, 359). Шаљући двадесет имена пренумераната и новац из Горњег Карловца, учитељ Самуило Илић је напоменуо: „Будите задовољни; једва се и ово учини” (337). У Ади и Бечеју нешто је претплатника прикупио Павле Берић и о вашару их је из Мола, заједно са новцима, послао Јосифу Миловуку у Будим. Но, он је жалио што није могао са извесношћу да каже пренумерантима када ће имати срећу да приме Забавнике, премда се за Емануело *Жиџије* одавно већ распитују зашто им не стиже (355). Слично је из Београда писао и Ђура Милутиновић Црногорац. Он је послао новац од двадесет девет пренумераната за *Даницу*, а још 4. јула за *Жиџије* Емануилово, за које је јављено да ће приспети купцима у августу. Ако су књиге готове, Ђура је молио да се хитно пошаљу, јер купци траже (348).

За књигу је особито био заинтересован и Петар Демелић. Боравећи у Бечу, он је саопштио Вуку да је „независими постао” и да се отад његова жеља још јаче утврдила да се ороди са кнезом Милошем „чрез његове вторе Кћери”. О томе је известио и свог брата, руског генерала Ђорђија Арсенијевића Емануела, који не само да је његову намеру подржао, него је и „љубов имао Господару писати” и за брата Петра његову „Кћер просити”. Својој сестри Јелени Бигони, рођеној Емануел, у Беч је послао отворено писмо да и она види шта пише Господару, па је и Вук имао прилику да прочита пошту. Премда је у аранжману важна функција припадала Емануеловој биографији, Петар Демелић је пожуривао Вука: „Молим Вас објавити ми дал’ је Житије Генералово већ печатано, и кад ћемо моћи књиге добити?” (563, 377–379).

Иако је, у међувремену, Будимска штампарија усполила „два или три сецера који српски слажу”, *Житије* Емануелово једнако је стајало неприпремљено за штампу. Најпре је повод била неажурност А. Кептнера, „јер није за тим баш толико одио”. Димитрије Тирол га је потицао да буде приљезнији, али узалуд. Међутим, када је Тирол свршио штампу *Банайској алманаха* за 1827. годину, он је коректуру Емануеловог *Житија* препустио учитељу Суботи Младеновићу, манипуланту Матице српске у Пешти, јер није бољег познавао (314), али када се изненада, други дан, појавио млади поета Јован Стерија Поповић, Тирол је одлучио да њега упосли. Био је уверен да ће он „све точно и вјерно набљудавати, како гођ” да је и Тирол присутан и да ће Вук „шњим задовољан бити”. Потом је Тирол, у новембру 1826, напустио Пешту. Није се јављао Вуку, јер је „по Срему и којекуда путовао”. У Земуну га је трговац Мојсило Лазаревић „славно частио”. Пијући „изреднога бермета и Токајскога Аусбруха”, спомињали су Вука Караџића и много су о њему разговарали. Тиролу се дојмило да је он Вуков „прави пријатељ” због чега је Лазаревића још више „љубио и особито почитовао”. Осим тога, Тиролу је било веома мило што се Вуку допао његов *Банайски алманах*. Али, знајући да језик у

њему није „као што би требало да буде”, уредник је обрицао да ће наредне године „мало бити бољи” (358). Миодраг Матицки је сматрао да темишварски алманах није заостајао за најбољим годишњацима из првих деценија 19. века, као што су *Забавник* Димитрија Давидовића и *Даница* Вука Караџића. Он запажа да је Тирол у свом гласилу замењивао термин „забавник” речју „алманах”, те и да је понешто мењао у садржају. „Његов алманах је више поучно-практични него забавно-књижевни годишњак. У њему претежу статистика, географија, значајна преписка која сведочи о прошлости. Посебно се издвајају чланци, како они у одељку *Поученија*, тако и они у забавном делу, а и приповетке су поучног карактера. Као и у другим годишњацима тог времена, и у *Банатском алманаху* налазимо жанрове поетских загонетки (шараду, логогриф). У складу са утицајем закаснелих просветитељских идеја, у овом алманаху се посебно издвајају већи прилози у којима се читаоцу пружа преглед најзначајнијих личности српске културне историје” (Матицки 2016: 215–216).

Вука је онеспокојила застала штампа Емануелове биографије, али га је једновремено, у децембру 1826, обрадовала вест Павла Јозефа Шафарика да је Џон Бауринг, на основу Талфјиних књига, недавно превео више песама из његових збирки, које су у Енглеској примљене са великим одушевљењем. Преводилац је био охрабрен да све Вукове песме преведе и изда. Бауринг је лане издао једну руску, а 1826. и пољску књигу, затим и антологију у Лондону. О томе је енглески преводилац писао Шафарику, који га је директно упутио на Вука и Копитара у Беч. Најављујући његов допис, Шафарик је сугерисао Вуку да изађе у сусрет Бауринговим жељама, јер „он је до ушију заљубљен у српске песме” (Караџић 1989 III: 341, 438). Осим Шафарика, посредством трговачких веза у Бечу, јер је и особно био трговац, Бауринг је ступио у контакт са Јернејом Копитаром, који му је послао адресу Вука Караџића. У писму на француском језику, енглески преводилац се, 19. децембра 1826, обратио Вуку: „Дирнула ме је лепота и

оригиналност народних песама које сте објавили. Из њих сам већ превео неколико одломака који су добро примљени. Трудим се да начиним књигу”. На крају писма био је двојак потпис: Џон Бауринг, а испод тога Иван Карлович Бауринг (350). У међувремену, Јернеј Копитар је, преко младог Пена, послао у Лондон три тома *Народних српских њјесама* и једну своју рецензију о књигама. Као политички уредник *Вестминстерске ревије*, Бауринг је, потом, објавио надахнут и похвалан приказ збирки које је Вук Караџић објавио у Лајпцигу 1823. и 1824. године. У чланку је писао да народна поезија представља српску историју и да је она верна слика Срба, јер да није тако, она не би била популарна (Николић 1980: 81). Вук је отписао Џону Баурингу, 12. јануара 1827, да је неизмерно почастован његовим писмом, тим пре што ће он учинити срећу заборављеном српском народу, преведећи његове песме на енглески језик. „Зар сам се икада могао надати већој награди за све моје напоре?”, клицао је Вук, нудећи сваковрсну помоћ. Уз писмо, упутио му је свежањ својих издања. Поводом последње књиге на списку, *Оілеги Свейіоі писма на српском језику*, Вук је са народних песама скренуо тему и потом је детаљно и потанко упућивао кореспондента у закулисну повест свог превода Новог завета на српски језик које је Руско библијско друштво одбило да штампа, лишивши га и уговореног хонорара, па је нови превод поверило Атанасију Стојковићу. Он је нагрдио његов рукопис, одштампавши га 1824. у Петрограду. У епилогу наводи да ни Стојковићева Библија није пуштена у продају, јер је произвољна мешавина трију језика у њој негативно оцењена, па је Вук молио Џона Бауринга да, уколико му се укаже прилика, препоручи његов превод Новог завета Лондонском библијском друштву, јер би се српска света књига могла поносити Лондоном као местом штампања. Напослетку, упућујући Бауринга да је он тренутно био преокупиран прикупљањем грађе за писање српске историје новог времена, учтивим је речима завршио писмо и лично је посведочио скромном познавању иностраних језика: „Извините,

милостиви господине, што Вам не одговарам на језику на којем сте ми писали. Осим на свом матерњем језику ја не знам да пишем ни на једном другом, изузев, по нужди, на руском. А мени је познато да Ви добро знате руски. Ипак, Ви мени и убудуће изволите писати на француском” (Караџић 1989 III: 386–388).

Информишући, пак, читаоце о рецепцији српске народне поезије у свету, у *Лейпцигској сербској* објављена је вест да је у журналу *Quotidienne*, у јуну 1826. године, француским читаоцима дочарана лепота и узбудљивост народне песме „Женидба Максима Црнојевића” коју је Вук Караџић записао од Старца Милије (Караџић 1823: 1–49), а у наставку се прелази на вести из Лондона, где је уважени и славни списатељ и полиглот Џон Бауринг, поред превода с пољског и руског језика, објавио и неколико превода српских народних песама на свој језик. Енглезима су се толико допале српске песме, па је то побудило Бауринга да „цело собрание песама Г. Вуком Стеф. Караџићем издани на Енглески превести и својим једноплеменцима ново сокровиште открити” (Магарашевић 1827 VIII: 87–89). Да су у Лондону некоје „народних песама у енглески језик преведене” разумео је Игњат Брић „из Летописа сербскога”, па је бодрио Вука Караџића: „Ето како ствар у први поглед безцена, и да рекнем занемарена, добар Плод принети може! – што су сербљи из почетка на смех дизали – то јим сада и код странских народа толику дику и славу доноси, тако је у свету” (Караџић 1989 III: 433–434).

У том периоду, у Лајпцигу се, такође, Вуковим српским народним песмама из Талфјиних превода, заинтересовао и трговац платнима, љубитељ књижевности и уметности, Вилхелм Кристоф Леонард Герхард. Захваљујући познанству са Симом Милутиновићем Сарајлијом, од њега је дознао да је Талфј оставила доста непреведених песама и одмах га је позвао да заједнички приону послу. Милутиновићеви дословни преводи на немачки језик народних песама из Вукових збирки Герхарду су пружили „многу уживања”. Милутиновић је Герхарду саопштио

и песму о Краљевићу Марку коју је у детињству слушао од свог деде и чинило му се да је народна (Милутиновић 1827: 10). Под Милутиновићевим вођством сваке вечери се Герхард бавио метричком обрадом песама које Лујза Албертина фон Јакоб није изабрала. Рукопис је мало-помало нарастао у три одељка. Премда је Талфјева превела већину краћих лирских песама, Герхард се претежно посветио дужим јуначким песмама као што су „Женидба Душанова”, „Бановић Страхиња” и другим, чудећи се, при том, зашто је његова претходница изоставила прву песму, у којој му се чинило да „има толико много љупкости, као и у многим другима које тако живо сликају народни и јуначки живот Срба”. Осим тога, наручио је и дуго је чекао приспеће свадбених српских народних песма у преводу Еугена Веселог, међу којима се надао да ће пронаћи „штошта ваљано”. Наумивши да преводе објави као трећи део својих песама под посебним називом *Вила, српске народне њесме, љрви део* (1828), Герхард је, 5. јануара 1827, из Лајпцига, писао Вуку Караџићу са молбом да пошаље необјављених песама, уколико их има, особито краћих којима је оскудевао. Уверавао је да ће рукописе вратити натраг. Интересовао се код Вука и о томе где се могу наћи „песме које је скупио” Андрија Качић Миошић и да ли оне завређују пажњу немачких читалаца, те да ли постоје српске народне мелодије и како да дође до њих? (Караџић 1989 III: 377). Није познат Вуков одговор, али Герхард је убрзо набавио Качићеву збирку *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* (1756) и „ђешто му се” из ње допало, а у недостатку изворних мелодија, лично је уз пратњу клавира углазбио и свирао неке српске песме (Караџић 1989 III: 423). Пред крај 1826, Герхард је, уз сопствене песме, послао свом куму Јохану Волфгангу Гетеу, у Вајмар, и неколико превода мањих српских народних песама и једну већу „Тамнички кључеви”, односно „Женидбу Влашића Радула” (Ђурчин 1987: 144; Ковачек 1987: 198). Такође, исцрпно је Гетеа известио и о свом госту и помоћнику Сими Милутиновићу, песнику и учеснику Првог српског устанка. Гете је захвалио Гер-

харду, изразивши живо интересовање за Милутиновића, за кога је, с друге стране, чуо и од Талфјева, а и чију је Србијанку имао код себе, јер му је Милутиновић лично послао примерак чији је последњи део изашао у новембру 1826. Све је то подстакло Гетеа да се поново преокупира српским стваралаштвом. Објавио је два чланка. У првом, под насловом „Српске песме”, у кратким цртама карактерисао је поступке трију немачких преводилаца српских народних песама: Грима, Тајфј и Герхарда; а у наредном чланку бавио се Милутиновићем и његовом Србијанком (Кољевић 1982: 165–167, 172–173). За српску народну поезију Гете је заинтересовао и свог мецену, вајмарског војводу Карла Августа, који је пред крај живота тражио од вајмарског књижара Фридриха Вилхелма Римера да му „поручи све што спада у српску књижевност”. Када је Герхард у штутгарском *Morgenblatt*-у објавио превод песме „Бановић Страхиња”, под насловом „Великодушни муж”, војвода је записао да је „насликана великим потезима кичице, као што су неке старе слике за које се сећамо да смо их видели, на којима преовлађује суровост и величина”. Једино му се на крају поступање јунака чинило неверовато: „Немачко-театрални крај не иде уз српске нарави” и „готово бисмо помислили да се овај завршетак отео из преводиочевих руку”. Гете је, додуше, био склон „да овако барокан поступак припише варварској самовољи”, па се ипак о томе распитао код Герхарда, не помињући размишљања самог војводе (Ђурчин 1987: 147–148).

Одједи српских народних песама из збирки Вука Караџића били су све гласнији у свету. Један бечки штампар премишљао је чак да објави читаву књигу „дојакошњих Њемачки рецензија о Српским стварима” (Караџић 1898 III: 328). Међутим, Вук је мало-помало подршку и признање стицао и у домаћим књижевним круговима. О томе најбоље сведочи чланак Адама Драгосављевића „Глас и вредноћа народни сербски песама” који је објављен у *Сербским лейхойисима* крајем 1826, дакако не Вуковом, него уобичајеном ортографијом часописа (Драгосављевић

1826: 98–112). Уредник Георгије Магарашевић поправио је по „својој Граматици ове ријечи: жалостно, устмено (мјесто жалосно, усмено)”, разжалити, расуђивати, расплакати, сердце, спјевачија, одачиа – уместо како је Драгосављевић оригинално писао: ражалити, расуђивати, расплакати, срце, спјевачија, одација. Аутор се питао: „Ја не знам, што му је мило кварити прави изговор ријечи с таким ортографијом!?” (Караџић 1989 III: 360). Без обзира на правопис, у чланку су се изрицале, до тада, највеће похвале српским народним песмама и њиховом скупитељу Вуку Караџићу. Драгосављевић је писао да „прости какав Србљин, он ће (у радости, или кад је у жалости – у збиљности или у шали) прие, а доста пута и лепше и по простоти предмета и по својству говора сличније и разговетније штогод спевати, неголи најискуснији писмени какав спевачија. То сведоче песме народне и многи устмени песама догађаји” (Драгосављевић 1826: 99). У продужетку испољавао је сумњу у то да када би се све српске учене поете и састављачи ода сложиле на једном месту, они не би били у стању да људски дух и срце тако такну као што би то пошло за руком „једном једином слепцу” да читав сабор људи песмом и гуслама око себе скупи и да их „у плач преобрати”. Тврдњу је илустровао примером. Он је лани (1825) на брду Ђунтиру, изнад села Шиклуша, на гробу Светог Стефана Штиљановића, слушао слепца који је певао и гуслао и ту није било „живе душе” околу њега коју његова песма „није разжалила и којој нежна чувства суза из очију није канула”. Премда познаје шта је песма, сведочио је да се и лично расплакао: „А како и не би? Кад је ту многи богомољац молитву своју прекидао [...] и трчао слушти песму ову божанствену”. Баш пред њим обећавао је слепцу један свештеник за песму да ће му даровати десет форинти само да му је каже и да је препише, а и Драгосављевић је то једнако хтео и желео. Но, певач је био „дичан” и „поносан”, па им није хтео „ни за стотину форинти тилковати”. Премда је имао „неколико народни (прости јуначки

и женски) песама већ скупљени, који јошт нема у књигама”, али ни оне нити „многхваљене” песме Вука Караџића нису биле „тако дичне” и једва би се са овом „сравнити могле” (100–102). Да су народне песме „заиста највеће благо ума и памети”, Драгосављевић је поткрепио записма двеју народних песама, „Платно бјели Скадарка девојка” и „Тамновала два Јањића млада”, у којима се тематизују подвизи женских ликова „Гркиње девојке” и „Скадарке девојке”. Упркос томе што народне песме „диче нас с оним благом, с којим се слабо који народ похвалити може”, Драгосављевић је са горчином закључио да су њихову „каквоћу” и „ползу” пре „други народи познали него ми сами”, сматрајући да су оправдани укури Еугена Веселог „да ми не само што наше благо народно, него и све, што се под именом сељана – пастира пастирки просто разумева – тако презиремо, за то не маримо и слабо ценимо!” (98–112; Војиновић 2014: 243–246).

Чланак Адама Драгосављевића није остао незапажен. Напротив! Вук је одмах, 28. новембра 1826, саопштио личне утиске, као и одзиве у књижевним круговима: „С великим задовољством читао сам у Љетопису Ваш *Глас и вредноћу народни наши њјесама*; него се одације, Бог ме, врло срде, и пријете с пером”. Народном пословицом „Ко се боји врабаца, нек не сије проје”⁵⁶, бодрио је Вук присталицу и саборца. Уверивши се да је Драгосављевић почео и да објављује народне песме и да он, осим оних 44 које је добио од њега о Преображењу 1826, поседује још неколицину код себе, замолио је да му добави још песама из свог завичаја: „Чуо сам, да у Бану [Поповац у Хрватској]⁵⁷ некакав Јован Дворнић зна силу Божју лијепи народни пјесама. Гледајте молим Вас, да се како препишу (и лијепе и ружне), па ми ји о идућем Пештанском вашару пошаљите преко Миловука. Чујем да и сам Дворнић зна писати, ако ли он не може,

⁵⁶ Уп. Караџић 1965: 161.

⁵⁷ Парох у Бану био је 1826. поп Григорије Ћосић, а његов парохијски помоћник поп Михаил Ћосић капелан.

а Ви препоручите ондашњем учитељу, или сами ће (уза свеце) отидите. А ја ћу Вам заиста особито благодарити”.

Једновремено, Јернеј Копитар је интензивно сабирао србуље и добро их је плаћао. Према томе, Вук се нарочито препоручио Драгосављевићу, упутивши га у трговину реликвија: „Сад ћу нешто особито да Вас молим. Без сумње Ви знате добро, да се Србуље зову оне наше црквене књиге, које су штампане (у XVI вијеку) у Јужним крајевима (н. п. у Млецима – Венецији – в бнецеих – у Црној Гори, у манастиру Милешеви, у Скадру и. т. д). Ви бисте мени особиту љубав и радост учинили, кад бисте ми какову од таки Србуља (има Псалтира, Службеника, Октоиха и Требника) могли добавити; а знам, да ји у црквама по Барањи има доста, које у прау леже без икака употребљавања, а може бити да се ћекоја и у приватни људи може наћи. За сваку Србуљу читаву (т.ј. која има и свршетак и почетак) платите на мој рачун до 10 форинти. За лијепу, чисту и читаву ја би цркви дао онаку Московску књигу, т.ј. Псалтир за Псалтир, Јеванђеље за Јеванђеље и. т. д. (али би волио дати 10 фотинти). Ако и више нађете једнаки, ништа зато; јер ји има од различнији изданија и у години једнаки тако, да је тешко познати. У Србуљи обично стоји на крају или у Сриједу; ће су и кад су штампане. Ако ли би ми ће нашли како писану Србуљу (особито на пергаменту!), то би ми још милије било” (Караџић 1989 III: 328; Добрашиновић 1970: 142).

Шиклушки учитељ, који се поткрај године припремао за службени премештај (Караџић 1989 III: 504), још пре две године самоиницијативно је почео да прегледа србуље и да вади и бележи оно што је било важно у њима. Током 1826, он је чак написао и чланак о старим писаним изворима који је хтео да понуди *Лейојису* да објави. Стога је отписао Вуку веома упућен и подробан одговор, 12. децембра 1826: „У свакој цркви ће сам гледао, вјерујте ми, има по једна по двије Србуље, него су понајвише без потписа, мјеста и године (подеране и спријед и састраг), и врло се ријетко ће читави налази. Све што сам ја видио (без потписа),

гледајући на писмена, рекао би да су из Божидарове Штампаре⁵⁸; само један Минеј Празнични, што сам видео у Печвару⁵⁹ (истина подеран но састраг може се мало из потписа дознати ће је штампан), знам да није из његови Типара. Папирић, што сам у њему којешта о тој књизи биљежио, некако путујући изгуби се; но опет запамтио сам, да је штампана у великом Граду Саза-Себешу, при великом Батор Хриштофору, Војеводи Ердељскоме. Овај је Минеј сасвим другојачији од Минеја Божидарова, ког он ћешто и Зборником назива [...] Ја сам до данас налазио Минеја, Зборника, молебника, Псалтира, Службеника, а ни јесам још ниђе видио Октоиха, Требника и Јеванђеља. У Шиклошкој цркви има 3 Србуље: један Минеј празнични, из кога се и сад кашто послужује (ко га читати зна на лијевој страни). Ова је књига (од 1538. год.) сасвим читава, само што јој је једна корица пукла (ваљда је кадгођ поп ш њоме лупио кога по глави); – један Службеник од 1554. (испрва мало подеран); и један Молбеник (истина врло је добро корицама поновљен, али фали и њему испријед и састраг много листова, и нема никака потписа; но ја би рекао, и он је из Типа Божидарова од 1547.) [...] Ја сам ји већ овђе искао, но чини ми се к’о гријота из цркве књиге продавати. – Да ме скупо не стане, од села до села Србуље гледати и прибављати, препоручићу се Г. Проти Кишф(алудском) сад ове зиме кад пође по рачуну да мене поведе са собом (као што сам већ шњиме ишао 1819.) аколи ја не будем могао, то молићу га, да ме, о свима, ће гођ се налазе Србуље, извести, пак ћу ји ја онда како прибавити; или нека ји сам покупује. – Ви ми само за читаве препоручујете, а од подерани ништа не јављати, али се могло и из њи (особито ако су од други изданија) кака асна извадити! А писану неку Србуљу (особито на Паргаменту) ко би радије био

⁵⁸ *Штампареја Божидара Вуковића* или *Српска штампареја у Венецији* била је српска штампареја из 16. века коју је у Венецији основао Божидар Вуковић (Караџић 1972: 219).

⁵⁹ Печварад, град у јужној Мађарској.

него ја видити?” (343–344) У Вуково име, Драгосављевић се за србуље распитивао и код мохачкопољског презвитера и проте кишвалудског Саве Косића. Он је отписао да у „Архиви Цркве Мохачке, лежи једно старо Јеванђеље, оно је истина свуд читаво; само нема изјаве, где је печатано. Оно се одвећ тешко чита [...] С почетка стое Молитве и Правила Просхомидие, потом Јеванђелија страстна, и по овима преко целе године у празничне неделне дане Јевађелија и Апостоли” (359–360).

Иако се чинило да у Барањи постоји читава ризница старих црквених књига, Вук није ништа отписао. Драгосављевић је претпоставио да га није одбила опаска како се чини „к’о гријота из цркве књиге продавати”, него да је Вук „у млогом послу, и као многи многима одговарати имаде”. Међутим, пошто је Вук, доцније, сазнао да се писмо о србуљама затурило, одговорио је Драгосављевићу: „Фала Вама на труду, што се тиче Србуља; јер ’кума нуђена, као и чашћена” (519)⁶⁰.

За то време Вук Караџић је био у бојазни да га „ципори” не би дискредитовали, па није журио да објави домаћој јавности вест о руској пензији. Тек је, 15. октобра 1826, писао кнезу Василију Поповићу, приложивши копију Указа Његовог Императорског Величанства Николаја I Павловича у коме је писало да ће Вук Караџић током живота из његове касе примати сто дуката годишње пензије (318). Василије Поповић је одговорио да је са особитим задовољством прочитао радосну вест и уверавао је Вука о Кнежевој расположености према њему, најавивши му да ускоро очекује „једну особиту милост од њега”, али најбоље би било не изговарати се више неповољним временским приликама и рђавим друмовима и не одлагати пут, него похитати лично у Србију и усмено се споразумети са Кнезом (318–319).

Вук се, затим, 24. новембра 1826, похвалио Лукијану Мушицком: „Моја се судбина мало промијенила на боље, фала Богу:

⁶⁰ Уп. Караџић 1965: 169.

добрио сам од Николе по предпоставленију А. С. Шишкова сто дуката пензије на годину; и то управо, као што стоји у указу за моје књижевне послове, који приносе 'пољзу Славјанској Словесности'" (327). Коснуо се Самуило Илић што Вук није радосну вест најпре пријатељски поделио са њим: „Е, Господине! Сад процес. Ви јависте Г. Мушицком да сте добили од Цара Николе 400 дуката на годину пензије; а мени не ктедосте? Зар мислите да ће се он о томе већма радовати него ја што би се радовао? – А, жао сте ми учинили. Та то је баш требало мени јавити. Но ја сам и тако на скоро чуо, па проповедам славу Вашу пред народом и чисто у главу бијем непријатеље Даничине, кад им рекнем: 'Вук доби од Руса 400 дуката на годину.' – Сад се већ неки као радују том! Други пут кад Вам одреди друго које владеније 1000 дуката на годину, најпре јавите" (363). За њим је, из Лајпцига, и сироти Сима Милутиновић честитао: „А теби честитам од Росије пензију 120 цек[ина] годишње! Да Бог да их дуго уживао" (369). Вест се одавно разгласила у Новом Саду и читавој Угарској (341). Међутим, захваљујући кнезу Василију Поповићу, а можебити и доброј проточности информација, глас је најпре допрео у Србију. Писар Максим Ранковић писао је, 11. новембра 1826, из Београда, да је о Митровдану у Крагујевцу дознао да је Вук Караџић од руског двора добио пензију за „труде у књижевству", што је њему било особито драго, знајући да ће моћи убудуће у Бечу са фамилијом приличније живети. Тим поводом, пренео је и заповести кнеза Милоша: „Њиово Књажевско Сијатељство Господар наш, благоволио је такођер обнадежити Вас, да ће Вам скорим временом помоћ у Новцу учинити, кое Новце добићете преко Стефана Муселимчанина трговца из Митровице". Он је био запослен „у кумпанији" трговца Јована Топаловића из Митровице, која је имала сараднике и у Бечу (315; Добрашиновић 2001: 303). Вука је усхитила Кнежева пажња. Отписао је Максиму Ранковићу, негдашњем другу из београдске Велике школе: „Никаким ријечима не може се исказати како ме ово писмо обрадовало. Истина, да

су ми новци врло потребни, али опет веруј ми брате, да им се сто пута више радујем зато што ће они бити знак Господарево милости к мени и средство да би могао још више Гдару моју приврженост показати” (Караџић 1989 III: 323). О Светом Николи, најзад је кнез Милош заповедио београдском базерђанбаши Алекси Симићу да пошаље Вуку Караџићу 1000 гроша, с тим да када буде примио износ, у противредности од две стотине бечких сребрних форинти, повериоцу изда „једну квиту” о пријему новца, те и да о његовом приспећу одговори Алекси Симићу и пише Кнезу (361). Наиме, Милош је схватио да Вука Караџића у Русији много више цене и поштују него што је то представио Михаило Герман. Премда је кнез Милош обрадовао Вука новчаним даровима и пошто су позиви у Србију постајали све учесталији (315, 319, 323, 361), Вук се, концем 1826, ипак, одважио на пут и најавио је да ће, чим одштапа *Даницу*, око Богојављења или Светог Саве 1827, доћи у Србију да кнезу Милошу лично благодари и „скут и руку пољуби” (352–353, 380, 381–382).

Даница, забавник за јодину 1827. појавила се крајем 1826. године. Садржала је календарски део који чине три целине: „Године знатнији догађаја”, „Пасхалија” и „Календарско пророштво о години овој”. Следили су „Огледи српскога буквара”, „Географическо-статистическо описаније Србије”, „Четири луда Брамина, Индијска приповијетка”, превод из Шлецерове Индијске библиотеке, „Еритија Геснерова идила” у преводу Милоша Светића и његова „Ода На смрт благородне Госпође Марије Тирка, рођене Демелић от Пањове”. Календар за 1827, који је дат „по обичному мјесецослову наше цркве”, стављен је иза „Имена ГГ пренумераната”. Као што је било најављено у огласу написан је старим правописом и словенским језиком. Положајем на крају књиге његов статус је био проблематичан, изгледало је као да га се одриче и да није његов (Стојановић 1987: 295). О томе сведоче и неки примерци *Данице* за 1827. који немају календар, па „стиче се утисак да се Вук, после афере с календаром уз претходно годиште, колебао

да ли да доноси календар: зато га није дао уз остали календарски део на почетку овогодишњег забавника. Доцније пак увезивао га је у неким примерцима, и то на крају. Оваквом закључку иде у прилог и структура табака” (Караџић 1974: 40).

Пошто је објављена нова *Даница* и чим је уредио да се књиге пошаљу сакупљачима и пренумерантима (1989 III: 374, 394–395; Стојановић 1987: 305–306), Вук је, већ 9. јануара 1827, био спреман за пут. Задужио је кума Теодора Деметра Тирку да се постара око дистрибуције словенских књига из Беча. Чекајући пасош, оставио је бркове, јер их је ваљда дотле бријао (Караџић 1989 III: 382, 426; Стојановић 1987: 305). Опоменуо је Саву да буде послушан, а дадиљу Марију да се лепо понаша и да са децом говори српски језик. Супругу Ану је овластио да прима пензију у Бечу, а своје руске добротворе, Петра Ивановича Кепена и Александра Семјоновича Шишкова, известио је да ће да иде у Србију на позив кнеза Милоша, уз чију се помоћ надао „сакупити још много народних песама и других различитих записа који се односе на историју словенске литературе” (Караџић 1989 III: 373, 390–392, 404). Пославши још 500 гроша (100 форинти) трошка за пут, кнез Милош је пожуривао Вука да крене. О Малом Божићу, 15. јануара 1827, Вук се, најзад, упутио из Беча (393, 520; Манојловић 1986: 123).

У **Пешти** је поручио Јосифу Миловуку да ће му за неколико дана стићи из Беча шест стотина *Даница* да их проследи у Вршац, Темишвар, Кикинду, Осијек, Вуковар, Будим, Сент-Андреју, Нови Сад, Бечеј, Шиклуш, Брод на Сави, Лугош, Мохол, Сегедин, Сомбор и Земун (Караџић 1989 III: 394–395; Добрашиновић 1970: 150).

Преко **Темишвара** (Караџић 1989 III: 398–399, 707) приспео је у **Панчево** крајем јануара 1827. Сневеселио се и забринуо се када је сазнао да је отуда Михаило Герман прешао у Србију пре четрнаест дана. Страховао је да ли ће га застати у Србији или срести негде успут. Помишљао је на најгоре. Писао је Ани из Панчева: „Ако бих ја умро, ти би морала поднети молбу за моју пензију. О томе би могао да те подучи господин Копитар” или

свештеник при Руском посланству у Бечу, Гаврил Тихонович Меглицки. Уз писмо је приложио детаљан Рачун о расподели *Даница*. Осим Јосифу Миловуку у Пешту, књиге су биле спремне за слање Самуилу Илићу у Карловац и Димитрију Владисављевићу у Трст за њихове претплатнике и за слободну продају (394–396; Добрашиновић 1970: 150). Слично је писао и Копитару: „Ако би мене међутим суђен данак нашао, аманет Вам Божиј моја жена и ђеца, и моји рукописи. Жени и ђеци надам се да ћете Ви моћи моју пензију задржати; а рукописи гледајте да изиђу на свијет (само да не пропадну!)”.

Вук је чуо у Панчеву да је Михаило Герман причао да се Александар Семјонович Шишков, у осмој деценији, оженио младом пољском грофицом (Караџић 1989 III: 396). Као одговор на одлазак у Србију, Шишков је послао писмо у Беч које је адресирао на кнеза Милоша са препоруком за Вука, али је оно стигло пошто је Вук већ отпутовао (529). Вук се није задржавао у Панчеву, него је, 29. јануара, похитао у Србију (396).

У СРБИЈИ КНЕЗА МИЛОША И ОПАДАЊА МИЛОША СВЕТИЋА

Кнез Милош је, 8. фебруара 1827, дочекао Вука у **Пожаревцу**, у свом новом конаку, на чијем су првом кату биле украшене собе, споља с прекрасним диваном. У приземљу су биле смештене канцеларија, трпезарија и друге лепе одаје. Поред конака налазило се ново здање за смештај официра, чиновника и служитеља, као и један велики дом за прихват Милошевих момака, а уз то и пространа касарна за боравак две стотине војника. Дворски комплекс био је утврђен дуплим палисадом. У близини уздизала се нова камена црква посвећена Светим арханђелима Михаилу и Гаврилу чија је унутрашњост била искићена и опремљена свим нужним мобилијаром. Изван црквене порте налазила се уређена школа. Учитељ је био Андреј Стојановић. У непосредној близини био је и Магистрат Нахије пожаревачке, у коме су били упуслени два кнеза и писар. Они су обрађивали мање предмете, а важнији су се слали Народном суду у Крагујевац. Ту је службовао и муселим који је делио правду турском становништву. У вароши, која је бројала 250 кућа, находила се џамија високог минарета, чесма са прекрасном водом, неколико турских кућа и стара кафана, која је била приуговорљена за смештај гарнизона малог броја турских војника (Вујић 1828: 25–26; Вујовић 1986: 130; Манојловић 1986: 123–124).

Било је време Месојеђа. У двору кнеза Милоша, Вук Караџић је гледао да „један се момак био обукао од прилике као турица, да му се људско ништа није видјело, па је горе [на штапу] кло-

цао клоцалицом те је плашио жене и дјецу” (Караџић 1852: 276; 1972б: 166–167; Недељковић 2008: 64–65).⁶¹ Било је весело. Вук је био здрав, а кнез Милош је био још увек лепо расположен под утиском повољних гласова које му је донео, у својству руског царског курира, Михаило Герман (Караџић 1898 III: 404). Да би Кнеза Милоша што пре обавестио о новој обавези Турске и о развоју српског питања, гроф Карл Неселроде послао је у Србију, у специјалној мисији, Михаила Германа, са својеручним писмом Кнезу и са преписима Акерманске конвенције који су се односили на Србију. Тако је Акермански уговор, од 25. септембра 1826, био гаранција спровођења Букурешког уговора (из 1812. године, који је Осмом тачком штитио Србе) и одлучено је да Порта за осамнаест месеци реши српско питање и објави хаџишерифом (Љушић 2004: 2).

У време Вуковог поласка из Беча у Србију, у Крагујевцу је, од 14. до 17. јануара 1827, одржана Народна скупштина, током које је свечано објављена пета одредба Акерманске конвенције, чији су закључци представљали велики успех политике кнеза Милоша. У знак захвалности за његов труд што је успео да народ умилу султану и да га стави под покровитељство руског цара,

⁶¹ Клоцалица је дрвена маска уз месојеђе, која представља коњску главу, налик на главу дубровачке турице. У Дубровнику су уз месојеђе ишла по граду маскирана лица: чороје, вила и турица. „У турице, која је била као најглавнија међу њима, није се људска глава ни видјела, него је више ње на дугачкоме чупавоме врату била коњска с великијем зубима, која је тако начињена да су се уста одоздо могла ласно отворити и затворити, те је све клоцала, а ноге је имала све чупаве и на дну као у тице. Назив турица доводи се у везу са речи тур (жен. род турица), која је још у средњем веку означавала једну врсту дивљих бизона. Маска у облику животиње, обично јарца са чегрталком, позната је и код Словака, Пољака, Румуна. Поворке под коњским маскама или уз вођење „кобиле” (где два до три играча под чаршавом, са маском коњске главе, представљају кобилу) одржаване су код разних словенских народа (Словенаца, Чеха, Пољака, Руса). Ове маскиране поворке представљале би духове предака или демоне доњег свијета” (Кулишић 1970: 177).

Скупштина је у народно име саставила молбу султану да Милоша потврди наследним кнезом Србије (Гавриловић 1909: 237–243; Љушић 2004: 2; Поповић 2019: 45).

Прошло је пет година откако се нису лично срели. Вук је био задовољан срдачним пријемом. Читав живот је памтио незаборавне речи које му је Кнез упутио у Пожаревцу: „Ако те и нјесам наградио, као што треба, не мисли ти, да ја твоје заслуге не признајем; ја добро знам како си ти мени чест учинио” (Караџић 1988 IV: 508–509). Писао је Ани из Пожаревца да се не брине и послао је сто гулдена. Хтео је да умири и Јернеја Копитара због суморних слутњи у Панчеву (1989 III: 403–404, 409, 411–412). Међутим, они нису примили његова писма нити је Ана добила новац, па их је то забринуло. Копитар је писао, 25. марта, из Беча, Вуку у Земун: „Ваше писмо из Пожаревца нисмо примили ни ја ни Ваша жена, а да господин [Јован] Берић није случајно споменуо неко писмо од Вас, из Пожаревца, од 16. фебруара, ми бисмо били у још већем страху због вас” (413; Манојловић 1986: 124). Вуково писмо из Пожаревца, такође датирано 16. фебруара, спомињао је и Игњат Брлић. Он је писао Ани из Брода на Сави да га је Вук из Пожаревца обавестио да је у Бечу оставио облигацију Дворске коморе у износу од деведесет форинти, као и његових шездесет форинти. Брлић је учтиво молио Вукову супругу да му меницу пошаље поштом, а да за новац купи школске уџбенике у књижари „Код Свете Ане” у Јоханисовој улици и да их што пре упути преко трговца Теодора Деметра Тирке. Меницу је одмах послала, а за куповину књига Ана није могла ништа друго да одговори него да се „још мало стрпи” (Караџић 1989 III: 411; Добрашиновић 1970: 150–151).

Након Вуковог одласка из Беча дистрибуција *Даница* сасвим је застала, али и остала литература. Јан Колар је из Пеште молио Караџића да опомене Тирку да пакет читанки проследи у Праг књижару Мартину Нојројтеру. Поверени му комисион не треба задржавати, „јер шта ће бити с нашом словенском литературом ако будемо овако поступали?” (Караџић 1989 III:

426). Ана је била у поодмаклој трудноћи (438). Није отпремила обимну пошиљку са *Даницама* Јосифу Миловуку. Он се жалио и молио је: „Кад бисте били љубазни да ми првом поштом јавите да ли је она [пошиљка са *Даницама*] послата или није, и хоће ли ускоро бити послата овамо. Пренумеранти ми пишу и с тим досађују, и мисле да сам ја крив што је она тако дуго задржана” (Добрашиновић 1970: 150). Забавника из Беча није било на помолу. Јављајући Вуку да је гром у Пешти ударио у варошки мајур и да је спалио неке зграде и многе фатове све за два сата, Јосиф Миловук је писао да је, у међувремену, добио и ћерку: „Моја Даница пре, него Ваша дође – баш у свитак 9-ог јануара, добио сам ћер а нареко ју Даницом, тако ја имам живу а Смртну, а ви безсмртну Даницу” (393). Учитељ Димитрије Владисављевић из Трста већ је „избечио очи гледајући” на Вукове Забавнике „неће ли откуда искреснути, па ни откуда ни гласа ни трага”. Писао је и Миловуку, зашто не шаље, јер се на сваки начин изговарао пренумерантима, а затим су га се већ „оканули”, па ако их икада и буде примио, питање је да ли ће их уопште прихватити, јер су се многи опростили као и са будимским *Жишијем* Ђорђа Арсенијевића Емануела (401). У неприлици се обрео и Димитрије Милаковић у Дубровнику. Он је молио Ану: „Али гледајте да првом приликом пошаљете на моју адресу број књига под насловом Даница које је одредио Ваш муж” (Добрашиновић 1970: 150–151). У фебруару, писао је и Шафарик: „Вашу Даницу за 1827. нисмо, нажалост, још добили”, најављујући да ће чим прочита написати приказ за Магарашевићеве годишњаке (Караџић 1989 III: 406, 446).

Дотле је у Бечу *Даницу* читао Јован Хаџић. Он се изненадио пошто је прочитао да је Вук у „Огледу српског буквара” написао „да су ретки људи у свему народу нашем, кои читати и писати знаду”, а у „Географическо-статистическом описанију Србије” да се ситуација под владом кнеза Милоша мало поправила, па се питао и доцније замерао Вуку: „А је ли се могло то казати 1827.

године о народу Србском у Аустријској Држави живећем, гди је без сваке сумње по соразмерности судећи у оно време заиста више народни школа било него у Французској? Зове ли се то славу народа свога пред очима имати или себе на штету народне чести величати? Кад би то стран кои читао, па би после неколико година, известио се или на месту уверио се о толикој младежи Србској, која се по школама малим и великим учи, не би ли морао казати да је Вуков Оглед Буквара Србског чудеса починио, када је у оно време редко било човека наћи, који је читати и писати знао”. Хаџић је закључио да Вук није то „неотице или у незнанију чинио, него управо са знањем и намерењем”, почем је он коректуру и ревизију *Данице* за 1827. у Бечу са њим „у друштву држао, па оваи табак први, где се то налазило”, Вук „није ни показати смео, знајући да ће таково што лажно одма противност код Светића наћи” (Светић 1969: 338).

Вук је у Пожаревцу највише времена проводио у друштву Димитрија Давидовића. Болешљиви Милошев први секретар одмах је упитао за бечког пријатеља Јернеја Копитара и лично му је отписао поздраве (Караџић 1989 III: 404). Упутио је поздраве и Лукијану Мушицком за кога је Вук био веома забринут, јер је у Панчеву слушао злокобне приче о томе да је доспео на суд, јер је, наводно, „јавно говорио да је цар у Сомбору пљунуо на Српски крст и на јеванђелије (у цркви)! и више такви будалаштина и беспослица”. Вук није ништа знао о процесу, јер Мушицки није одговарао на писма. Преносећи Давидовићеве поздраве из Пожаревца, Вук је епископу отпочео писмо: „За Бога! јесте ли ви ђе у животу? Чули смо, да сте опет имали некаку биједу, али ништа не знамо, како сте је се избавили?” (396, 437–438). Месец дана доцније, Мушицки је отписао да се налази у „угњетеном положају”, да је у оној истој ситуацији као што је био 1819. у Шишатовцу. Тражили су му рачуне од прихода и расхода, ту же га за несавесно пословање у епархији, а митрополит Стратимировић биће до гроба његов „антагонист”, па ће, и по други пут, сасвим

пропасти као жртва злочи ако му Копитар и Вук не пронађу способног и искусног секретара, макар он био и католик, само да није какав почетник и ђак (478–479).

Није дуго боравио у Пожаревцу. Половином фебруара, Вук је, са зебњом, отпутовао у **Крагујевац**. Како је сумњао тако се и збило. У Крагујевцу се суочио са Михаилом Германом. Но, чему се надао добро је испало. Герман је јавно признао и чак је причао како је рукопис украо у руском Колегијуму иностраних послова. Кнез Милош их је помирио „колико је било могуће” и признао да је Вук био у праву што је Германа гонио и осрамотио да је „лажа и варалица”, „лажа и скитница”, „крадљивац и лажа”. Обећао је 1000 сребрних гулдена као накнаду за претрпљену штету, колико је Вук преко Димитрија Давидовића и тражио. Трећег марта примио је новац (Караџић 1989 III: 457; 1988 IV: 104; 1969 I: 17–18, 247–255; Петровић 1899 III: 184; Стојановић 1987: 306). Било је речи и о објављивању биографије кнеза Милоша на српском језику и о уступању за насловну страну портрета који се налазио у Милошевом конаку у Београду (Стојановић 1987: 306; Николић 1987: 75). Опет је Вук молио Кнеза да се захвали славном немачком списатељу Јакобу Гриму кога је он у Лајпцигу наговорио да *Српску ѿрамаѿику* (1824) на немачком језику посвети кнезу Милошу. Лично је сматрао да би том посветом били задовољни и почаствовани не само цар Душан, него и Наполеон и Никола I (Караџић 1988 IV: 508).

Примитивизму и заосталошћу Вук је сведочио у свим областима друштвеног живота у Србији. Као болешљивом човеку, било му је нелагодно што се у српској престоници не налази ниједан лекар. Грк Константин Александриди службу Кнежевог лекара напустио је још 1821, јер су му „почели плату преко погодбе умањивати”. Повремено и по потреби, после тога у Крагујевац је долазио из Београда лекар Италијан Вито Ромита (Ђорђевић 1921: 12–13). Осим Кнежевог секретара Димитрија Давидовића и његов саветник, Сима Милосављевић Паштрмац звани Амица, такође је „врло оболео”, па је кнез Василије Поповић страховао

хоће ли Вук Караџић уопште затећи „рођака” у Крагујевцу. Они су се својатали, јер су прослављали једнако крсно име – Светог Ђорђа, а зближили су се 1821. у Црнући (Караџић 1989 III: 380, 623; Поповић 2019: 235; Стојановић 1987: 332).

Настојећи да утиче, ипак, на промене, Вук Караџић је још 1812. наговорио темишварског лекара Ђорђа Чокрљана да дође у Србију и отвори школу за хирургију, али су устаничке власти збијале спрдњу са његовим родољубивим жељама (Караџић 1988 IV: 66–68). Петнаест година касније, Вук је у Крагујевцу самоиницијативно препоручио кнезу Милошу Стефана Прерадовића из Сомбора, који је у Пешти „свршио докторију” и већ је две године био лекар у Будиму (1989 III: 429, 775; Protić 1989: 169–171). Кнез Милош је одобрио. Вук је позвао будимског доктора у Србију. Стефан Прерадовић се захвалио Вуку Караџићу на препоруци коју је учтиво одбио: „Ја Вам особито благодарим што сте се Ви мене сетили, и мене баш код Господара од Србије, за лекара препоручивали. Истина да је све што сте ми казивали и представљали добро, и да се неће може бити нико кајати ко тамо за лекара отиде. Ја сам се свакојако промишљавао, али никако одредити се нисам могао на то. Да је таки из почетка, кад сам диплому добио то ми представљено било, онда би за цело био отишао; али сад ево овде сам веће скоро две године; учинио мало познанство и колико толико добро ми иде посао, и смирио сам се; а тамо ми је све јошт не известно. Наћиће се од наши младића кои сад свршују медицину који ће радо отићи. Ја ћу можда бити после, кад се у Србији мир, и управителство утврди тамо ићи” (Караџић 1989 III: 429).

У друштву са неким пријатељима Вук је кнезу Милошу предао писмо Симе Милутиновића Сарајлије. Препоручио је да га ухлеби, јер му је, о римском Божићу 1827, писао из Лајпцига у каквом се жалосном стању находи (496). Вапио је помоћ, немаштина је догорела до ноката. За *Србијанку* је остао дужан штампару сто талира. До неба би јаукао због преваре Михаила

Германа који му је писао да ће кнез Милош накнадити трошкове. Отац му је у Бесарабији, такође, био у тешком положају, пресакла му је пензија која је била њихова једина цркавица, па је закључио да ко му се свети добру је прилику улучио, мада нема зашто. Молио је Вука да га избави отуда док сасвим не полуди. Ако би се отуд измакнуо „бацио би камен у први вртлог, понор... кад' он изиш'о тад' им ја дош'о; ништа више овди за главу нећу”. Дојаддио му је и Вилхелм Герхард коме је помагао да преводи Вукове песме за његову антологију (1828), јер „пробира к'о сита јагоде” и „мућак му је помоћ”, а заузврат једва ће накнадити „оно теја и цигара што му троши”. Имао је још 230 егземплара *Србијанке* које је хтео у Пешти да прода ђутуре пошто-пото, јер није имао за квартир нити да намири дугове за претходна четири месеца по пет талира. На путу је „још и душу спасити постом и молитвом, разма да се нађе још каква пиштољина” пресудио би себи. Дотле је већ био „науврећан”. „Чувство-себе” му је толико „увехнуло”, да му се чини кад би му глава с рамена слетела „не би крв ударила”. Није знао шта више да пише Вуку до „решенија” његове судбе, а тад ће од њега да прими можда и последњи опроштај, јер се смрти није плашио. Писмо „приаку” је закључио: „На исто писмо одговор какав такав одма ми ради добавит', једном виеруј да сам дош'о у крајност, пак ил' се радуј (прости!...) ил' ме сожалуј, и тако помози; или ми уприеко и кратко одговори. Кад изиђе душа не оживие се пахром” (Караџић 1989 III: 367–369).

Вук је и у Крагујевцу највише времена проводио у друштву Димитрија Давидовића и његове супруге Јелене. Пре Вука, али током исте године, Давидовићеви „ревносни труди његови за књижество и обштенародну ползу побудили су Краковско учено друштво, те га је оно 15. априла 1820. године своим кореспондентиним членом наименовало” (409; Хаџић 1846а: IX). Он је Диплому са молбом упутио бечкој влади да би добио дозволу за пресељење. Не дочекавши решење, његова је диплома пропала. Премда је желео да је ипак има, он је, у Крагујевцу, замолио Вука

Караџића да пише Самуелу Бохумилу Банткеу, како би му, ако је могуће, послали другу, нову диплому. Вук је упутио молбу краковском пријатељу (Караџић 1989 III: 458, 896).

Радећи на историји и географији средњовековне Србије и Бугарске, Павле Јозеф Шафарик веома се обрадовао Вуковом одласку у Крагујевац за који је дознао од Георгија Магарашевића из једног писма Јована Хаџића. Имао је за њега „неколико стотина” поруџбина. Пре свега, молио је Вука да настоји да нужно попуне празнине на мапама око Лесковца и Новог Брда: „То би се могло врло добро урадити у Крагујевцу итд. Ви ћете тамо и другде у Србији, наћи људе који су те пределе пропутовали. Настојте да из њихових уста запишете неколико описа путева према приближним растојањима по часовима. На пример: 1. пут из Ниша до Лесковца и Новог Брда; 2. пут од Крушевца до Куршумлије и Новог Брда; 3. пут од Новог Брда до Софије – преко Цариброда, 4. пут преко Прокупља, Топлице итд. и тако више путева у разним правцима, колико год можете скупити. Ако бисте такве правце путовања могли скупити, тада би било лако свести са часова на миље. Треба узети и забележити и најмања села која Вам помену. У српској историји помињу се многи градови, тврђаве итд., који се не могу наћи на нашим картама. Потражите неке за мене”. Настојећи да идентификује топониме које спомињу историографи Јован Рајић, Јохан Кристијан Енгел и учени језуита Франц Ксавер Пејачевић⁶², питао се, између осталих, где треба тражити: Галицу, Островицу, Раваницу, Врбицу, Столак или Столац, Петрич, Копријан, Тетур итд., јер „можда од ових или сличних места постоје још рушевине или имена?” (398–399, 406, 446–447; Шафарик 2004: 171).

Премда је у *Даници* за 1827. штампано имена села у Београдском пашалуку (Караџић 1969: 142–154), Вук се одазвао молби

⁶² Franc. Xav. El. B. de Pejacsevich. „Historia Serviae seu colloquia XIII. de statu regni, et religionis Serviae ab exordio ad finem, sive a saeculo VII. ad XV. opus posthumum”. Coloc: Typis Scholarum Piarum, 1799.

и, онолико колико се онда знало у Крагујевцу, записао је имена села и у нахијама које су, према Акерманској конвенцији, припале Србији: нахија Кладовска, Крајинска, Црноријечка, Гургусовачка, Сврљичка, Бањска, Алексиначка, Параћинска, Новопазарска (кнежина Јошаница), Старовлашка. Дописао је и заоставша села у Соколској нахији и рађевска села која је пропустио да попише у *Даници* (1989 III: 473–477). Међутим, у Крагујевцу није успео да добије имена села у Крушевачкој нахији, па је за њихов попис молио кнеза Пожешке нахије Василија Поповића (525, 562).

Димитрије Тирол је, такође, имао захтеве за Вука у Крагујевцу. Прошавши, око 20. фебруара, кроз Темишвар, у повратку из Србије за Русију, Михаило Герман му је пренео „радосни глас” да га је Господар Милош још током јануара наградио и да му је послао суму новца. Премда Тирол до тада још ништа није примио, он је љубазно молио Вука да се о томе распита код Димитрија Давидовића, најављујући да ће он посебно за то благодарити Кнезу у будимским новинама, а у „знак признателства” и у наредном годишту свог *Банатској алманаха* ставиће „нешто о Господару Милошу”. Био је знатижељан и да му Вук јави како је у Крагујевцу примљен његов *Банатски алманах* и да ли се може надати отуда пренумерантима за наредно годиште. Герман је предложио Тиролу да пређе у Србију „да би доста посла у новозаведеној Српској Типографији нашао” (407). Германови савети, међутим, нису били неосновани, јер је, после двомесечног боравка у Србији, кнез Милош изненада упутио Вука Караџића у Беч да купи штампарију за Србију. Препоручио је да „из Беча оде у Липиску и онда да распита и уговори пошто би се могли купити калупи од наших слова и остале потребе за типографију и шта би стало да се слова за једну повелику типографију онде салију, и на какве би се уговоре људи могли наћи за све ове послове; а уз то да гледа или у Аустрији или у Саксонији не би ли нашао каква човека, који би нам у Србији начинио фабрику хартије и довео људе за њу” (Караџић 1908: 730–731).

Вук је жалио због одласка који му је омео планове да дуже борави у Србији и да се бави скупљањем српских народних песама и других књижевних списа. Није дочекао нити да му Василије Поповић пошаље у Крагујевац списак „села најје Крушевачке”. Изостала је и „чест” да Милошу препоручи Петра Демелића за потенцијалног зета и још много тога похвалног „накити” о његовом брату од тетке, руском генерал-лајтнанту Емануелу који је, претходно, већ и писао Кнезу (1989 III: 450, 562–563).

Журећи у Беч, оставио је поруку коју је носио од њихове дадиље Марије Миловановић, распитујући се за њену породицу и надајући се „да ће сигурно сазнати да ли је још неко жив” (409, 424, 825–826; Шаулић 1988: 124). Задужио је Василија Поповића да, у његовом одсуству, записује песме (Караџић 1989 III: 860; 1986: 203). Забележио је, успут, неколико анегдота. „Вриједно је овђе споменути што приповиједа свијетли и честити кнез, Господар Милош Обреновић, да му је говорио Скопљаков ћаја-паша, кад би му он за што рекао, ’да питам народа’: ’Кнез баша! Ако ја испитам свијета, кад станем сјећи реп моме Кулину (ату), један ће рећи: довде, други: донде, пак најпосле ни сапи не ће остати читаве. Него ми како нађемо за добро, онако и радимо” (1969: 363–364). Током Вуковог боравка у Крагујевцу, дошло је до промене београдског везира. Крајем децембра 1826. отишао је Абдурахман, а почетком фебруара 1827. дошао је Хусејин-паша Гаваноз-оглу (Гавриловић 1909: 245, 249). Догађај је пратила занимљива прича: „Кад се Бијоградски паша (Абдул Раман) премјести у Босну, а нови одма не стигне, задоцни се плата Бијоградским војницима, те не стигне (или се не изда) на вријеме; онда један сирома делија, који ваља да се није знао друкчије помоћи, обуче Српске аљине, пак у петак послије подне отиде пред џамију, и каже, да оће да се потурчи. Турци то једва дочекају, и одма му онђе између себе скупе неколике стотине гроша. Када га по том запитају како ће му име нађести, а он одговори: ’Као и до сад што ми је било’ – ’Како? – ’Усеин’ – ’А зар си ти Турчин?’ – ’Турчин, амдурила! (фала Богу).

А кад га Турци онда стану карати, зашто збија шалу са светињом, онда им одговори: 'Ако до другог петка не дође плата, онда ће и делибаша доћи да вам се потурчи'" (Караџић 1969: 364, 795–796).

Одложио је, ипак, да крене на пут читавих недељу дана, јер је био болешљив. Премда је у Крагујевцу почела да стиже европска штампа, „с неисказаном радости” читао је у бечком *Обсерверу* (Veobachter) да је Јернеј Копитар постао члан Руске академије наука у Петрограду. Упутио је честитку из Крагујевца. Копитар није примио Диплому, па је и он за њу једино знао из новина као и Вук (1989 III: 410, 413, 419; Стојановић 1987: 308). Осим тога, 4. марта, најавио је Ани приспеће у Беч до Ускрса. Она се зачудила неочекивано брзом повратку. Били су сви здрави. Марија је била ваљана. Деца су се радовала очевом доласку. Сава је кренуо у немачку школу и марљиво је учио. Својеручно је дописао оцу да саставља већ пети школски задатак. Вукова ташта је плакала од радости, а Ана није заборавила да подсети Вука да уобичајено из Пожуна (Братиславе) понесе мак и кифле са орасима. Вук се радовао што је Сава вредан. Његова цедуљица га је посебно обрадовала, као и потврда да је дадиља Марија добра (Караџић 1989 III: 408, 411–412, 419).

На походу из Крагујевца, Вук је, 3. марта, примио пет стотина талијера или хиљаду сребрних форинти за издржавање и за пут у Немачку ради набавке типографије. Јероники, управнику Милошевог двора у Београду, наређено је да Вуку, који иде из Крагујевца, „преда оно портре Господарево у конаку наодећи се” (1908: 730–731; Гавриловић 1908: 25; Стојановић 1987: 206, 307).

Вукови противници памтили су замашне своте које је кнез Милош издавао Вуку Караџићу 1827. године, па су га доцније нападали да је новац за типографију потрошио у личне сврхе (Хаџић 1969: 332). Правдајући се, Вук је 1856. тражио од Милоша сведочанство, које је Кнез писмено издао. Сведочио је „да оно није истина што су гдекоји говорили и писали да је Г. Вуку Стеф. Караџићу дано у Крагујевцу 1827. године пет стотина талијера да

купи типографију па он да те новце није хтео употребити на оно у име чега су му дати, него да их је појео [...] Сваки који иоле има мозга у глави, може поњати да се Типографија и Словоливница није могла купити за ту суму, коју сте Ви само за путне трошкове и за накнаду украденог вам Михаилом Германом рукописа получили” (Караџић 1908: 729–731; Добрашиновић 1970: 481–483). Осим тога, средства су се тицала и издавања трећег годишта *Данице*. Димитрије Давидовић је подсећао Вука: „Издајте слободно забавник за 1828, штедећи од онога што сте примили, колико се више буде могло” (Караџић 1989 III: 481).

У **Београду** је преузео Милошев портрет који је израдио Павле Ђурковић 1824. и чија се репродукција налазила и у руском издању из 1825. године. Посетио је дом Алексе Симића у Господској улици (данас Бранкова улица). Том приликом, чини се да је Вук оставио Милошеву биографију, о чему је наговештавао Кнежев налог Алекси Симићу, од 28. фебруара, да ће му Вук предати нека своја „замечанија” да их „тајно у Земун пренесе, јер није рад да преко контумаца иду”. Отуда је, око 21. марта, Вук прешао у **Земунски карантин** одакле је изашао у **Земун**, 31. марта 1827 (Караџић 1989 III: 414, 419; Гавриловић 1908: 25; Вујовић 1986: 130; Добрашиновић 1987б: 99; 1994: 142–143; Катанић 1982: 195).

Пређашњи домаћин, учитељ Лазар Марјановић, преминуо је, па је Вук боравио код пријатеља Василија Василијевића, у соби коју су називали његовим именом. Обавестио је пријатеље и сараднике да пошту шаљу на Василијевићеву адресу (Караџић 1989 III: 409–410, 516; 1989 V: 109).

Алекса Симић је, 29. марта 1827, пренео Вуку Милошеву заповест да пише Сими Милутиновићу Сарајлији да не „закашњава” и одмах „дође к Господару”. Вук је хитно јавио да се неодложно упуту у Србију за секретара Милошевог који ће исплатити његов дуг у Лајпцигу (1989 III: 414, 496). Милутиновић је отписао да се неисказано обрадовао Вуковом писму, али неће моћи намах кренути како је Милош захтевао, јер осим дугова, није имао

паре у џепу за пут, а нема ни од кога да позајми. Да му није зимус Велика Кнегиња Марија Павловна за егземплар *Србијанке* послала и поклонила педесет талира, не би имао ни шта јести. С друге стране, славни Јохан Волфганг Гете се интересовао за њега. Није хтео да пропусти сусрет са њим, а и некој руској господи у Дрездену одавно је био дужан посету, као и неком ученом Немцу. Имао је обавеза и према Бугарину, Христифору Хаџи Јовановићу, студенту медицине у Лајпцигу, иако је у Посвети њему прећутао да му треба вратити дуг за штампу *Србијанке*. Стога је полазак у Србију најавио тек после лајпцишког панађура (422–424).

У Земуну је од трговца Бике (Пантелије Хаџи Стоила) чуо да је он пренео у Темишвар двадесет форинти којима је, осведочени мецена и пријатељ књижевника и уметника, Јеврем Обреновић, обдарио Димитрија Тирола. Испоставило се да је забуном било речи о поклону Милоша Обреновића (428). Стога је и Вук, 22. марта, писао из Земуна Јеврему Обреновићу да му је криво што није имао среће сусрести се са њим и поразговарати у Крагујевцу. Препоручивши се његовој благонаклоности, послао му је на дар примерак нове *Данице* (417). Узвративши поклон, Јеврем је отписао из Шапца да је и њему било жао што „прилике неимадо с Вама се видити док у овој страни будете. А беја у Крагојевац писа, и молио да Вас Господар и амо [у Шабац] на неколико дана бар пошље: али је писмо доцне дошло. Обавезан сам Вам, кои ме се сећате, и радоваћу се ако ово 100 флорина које Вам у мали знак благодарности и признателности моје шаљем, и с пола бар онаког усердија примите, с каквим ја обе књиге Ваше” (445). Доцније, из Беча, благодарио је Вук: „Имао сам срећу с највећим радости примити преко Панте Аџи-Стоила високопочитајемо писмо Ваше од 18. маија заједно са сто форинти које сте ми на дар послали. Примите моју најчувственију благодарност и за једно и за друго. Истина да новце човек свагђе добро употребити може, а особито ја у Бечу; али опет будите увјерени да ми је ово сто форинти сто пута милије као Ваш дар, и као знак Ваше к

мени благонаклоности, него ли као новци потребе ради. Сад ми је тек на ново жао што ме писмо Ваше, писано Господару, није у Крагујевцу затекло те би имао срећу доћи к Вама у Шабац да се још боље познамо; јер прем да сам ја имао срећу виђати се и говорити с Вама у Крагујевцу и у Земуну, опет може бити да се ми, и с једне и с друге стране више познајемо по чувењу од други људи, него по сопственом искуству. Ако Бог да здравље, први пут дођем у Србију, одма ћу молити Гдара да ме к Вама барем на неколико дана пошаље” (497).

Вук је молио Николу Хаџића, школског управитеља у Земуну, да записује песме (435), а двапут је писао из Земуна Максиму Ранковићу у Београд. Једном да му пошаље неке „материје”, а друго да се распита о породици њихове слушкиње Марије. Ранковић је послао грађу у рукопису доста непотпуну, а за порекло његове „слушкиње”, „рођене у селу Бистирци Нахији Београдској” дознао је да „јој је отац жив”, с којим је у Београду разговарао. Отац јој је доста сиромашан човек. Премного је поздравео, желећи да се за живота још кадгод виде. Она је имала и брата Радоицу (424).

Није се одвише задржавао у Земуну. Журио је да стигне у Беч до Ускрса. Дотле је бодрио Ану која је била у поодмаклој трудноћи да не брине што се изгубило сто форинти које јој је послао из Пожаревца, те и што је изостао приход од *Даница*, јер је он у Србији прилично добро посао обавио (419, 438). На походу уобичајено је наручио фрталче сланог сира да му Василије Василијевић, после Мале Госпојине, пошаље у Беч за зимницу, а вино је поручио од земунског пароха Филипа Петровића Карабаша (534–535, 554).

Из Земуна је кренуо, 5. априла 1827, у **Нови Сад** (419). Након одласка пристигле су код Василијевића пошиљке за Вука. Од непознатог пошиљаоца дошао је рукопис неке историје, а од вишег земунског учитеља Николе Хаџића добио је преписе неколико јуначких песама. Све је Василије послао у Пешту Јосифу Миловуку (435). У међувремену, збило се и венчање у Земуну. Вуков пријатељ

Јован Петровић Ковач „опичио” је сина Живка кћерком Павла Умјенина (435).

Успут је Вук поделио *Данице* које је из Беча понео са собом, па је Шафарик и даље очекивао свој примерак. Саопштио му је да, у журби, није имао времена за распитивања о растојањима међу местима у Србији. Није растумачио ни списак имена које му је Шафарик послао, али је у Крагујевцу успео да запише имена села изван Београдског пашалука, па док рукопис среди послаће му поштом. Међу рукописима имао је песму „о Црној Гори и околини”, заправо варијанту песме о Боју на Делиграду која је садржала каталог топонима. Чинило му се да ће она Шафарику бити веома интересантна. Обећао је да ће и њу послати. Шафарик се надао Вуковом одговору, јер иако нађе само два имена која може да искористи, истраживања старина биће знатно потпомогнута (413, 446–467, 474; 1986: 158–169, 398, 537).

У Новом Саду је читао прву частицу *Лейхойиса* за 1827, где се, између осталог, налазио чланак потписан псеудонимом Милан Љубиправдић. Аутор је сматрао да није било излишно открити да је Вукову „писменицу Србин, а не Немац, као што се лако из заглавља њеног превода и мислити може, превео [...] Ја знам из доставерног источника, који је Вукову писменицу Немцима истолковао и зато слободно казати могу да је Г. Грим весма не право сотим учинио што је име тога преводчика нарочито изоставио, из тог мож’ бити узрока, што је (заједно с Вуком, кому је оригинални превод поверен био) мисли, да не би ова преведена Граматика ову важност, коју данас има, добила, ако би она под именем преводчика Србина на свет изишла била. – Из каквог се интереса ово тако догодити морало, познато ми је от части, и зато за дужност држим на утешеније преводчика јавно казати, да је Вукову к Србском Речнику печатану Граматику Немцима један Србин из Баната превео” (Магарашевић 1827 VIII: 174–175).

Премда је критичар наговестио идентитет „преводчика”, Вук Караџић је одмах саставио одговор који је послао Димитрију

Тиролу да га он, тобоже, у своје име пошаље за објаву: „Дим. П. Тирол из Темишвара пише: будући да је Г Љубиправдић о томе понајвише неправо говорио; зато је нужно, да ја који сам ту Граматику са Сербскога на Немачки преводио, кажем, као што је било. Г Вуку није мој превод поверен; него сам ја поменути Граматику за љубав Г. Вука и на његову молбу превео от речи до речи, колико сам знао и могао, пак сам му превод поклонио. Осим пријатељске љубови, која је прави узрок овога превођења била, мени је за труд мој довољна награда, ако је онаи мои превод дошао у руке Г. Грима и ако му је при издању Србске Граматике кои час заштедио” (Магарашевић 1827 X: 138–139). Уз одговор, Вук је послао Тиролу и прекорно писмо. Тирол је одговорио Вуку: „На Ваше почитајемо писмо, од 24. априла, нећу Вам засад ништа одговорити, него то једно да прежалити не могу, што је Милан Љубиправдић ту погрешку или боље рећи будалаштину учинио. Мени је Ваша љубав и Ваше пријатељство притежније него ли да Вам што гођ на Ваше укорје одговорим. Ја Вас увјеравам, да ја никад нисам мислио да Вас увредим, или да се на Вас срдим, макар ме Ви десет пута горе још укорили и ружили, премда је и то за моје чувствително срце много и сувише било. Да је своиствено паметноме човеку оному, којег љубимо и почитујемо, и који је сваке похвале и почитанија достојан, у очи истину казати; то би Вам ја у призренију тога доста, као и сваки други, који правду љуби, говорити имао. Али кад је тако, то мислим да ће ово доста бити кад Вам кажем, да сам ја за Вашу љубав и за Ваше пријатељство жељу Вашу ома без сваког даљег расужденија испунио, и Г. Магарашевићу данас мој одговор, као што сте ми Ви написали, послао, да га у Љетопис стави. Па ако нужно буде да ја од моје стране ради Ваше одбране противу Љубиправдића још штогод кажем, то изволите ми јавити, пак ћу ја све радо учинити да се наши непријатељи не смију. Ја се надам, да ћемо се још овога лета састати па онда ћемо се о Љубиправдићевом поступку опширније разговарати, и Вама, као свом пријатељу

казати истину. А за сад друго ништа не желим, него да би Ваша одбрана противу мене и Љубиправдића онака била, као што се ја од свог пријатеља и надати могу” (Караџић 1989 III: 427, 520–521, 532, 544, 602–603).

Вук је био киван због отпора његовој ортографији и јетких напада на страницама *Лейтхойса* (Кићовић 1959; Мамузић 1987: 293–298; Ковачек 1987; Милисавац 2005: 7–20). Приписивао је недобронамерност Јовану Хаџићу за кога је сматрао да је „господар и од Матице и од Љетописа” (Караџић 1989 III: 520). Особито је Хаџић наставио праксу да по бечким кафанама опада Вука Караџића у словенским књижевним круговима. О томе сведочи анегдота. Осим у Јерменском манастиру, српске књиге могле су да се штампају и у типографији Мартина Христијана Адолфа (Магарашевић 1827 X: 141). У његовој штампарији изашла је *О сѣихойворсѣиву књиѣа римскоѣ ѣесника Квинѣѣа Хораѣѣѣѣа Флака* коју је Милош Светић двојако превео на српски језик – у оригиналном размеру и „по начину народни песана десетосложни” (Светић 1827). Када је 1827. отишао у Беч да поднесе цензури његов превод Хорацијевих стихова, Светић је наишао у цензорском уреду на једног Чеха, који се задивио питајући: „Зар је српски језик до тог ступња савршенства дошао кад се на њему могу препевати Хорацијеви стихови?” Па упита да ли је превод предочио на одобрење Вуку Караџићу. Хаџић је казао да није, јер се Вук не разуме у поезију, а не зна ни латински језик, са кога је превод начињен. На то је Чех чисто побеснео: „Та ја имам његов речник латинско немачко српски”. Имао је Хаџић много посла док га је једва убедио да он познаје лично Вука, те да он те речи није „истолковао”, него да је то учинио Јернеј Копитар, закључивши да „ако му не верује нека га пита”. Потом је Светић отишао на ручак код „Белог курјака” где је затекао Копитара, па му је казао какве је имао неприлике, нашта му је овај одговорио: „Зашто нисте казали да Вук зна латински па не бисте имали неприлике?”. А Хаџић га је упитао: „А зашто ви њега нисте упутили да оно научи па не би

падало у очи што није пре знао?” Копитар је одговорио: „Е ја сам хтео, али је он учинио будалаштину па се рано оженио, па се није могло ништа учинити”. На крају је Копитар шаљиво закључио да све што је добро прима на себе, а све рђаво на Вуков рачун (Хацић 1969: 334). Тих дана, Вуковог несналажења са латинским језиком опоменуо се и Лукијан Мушицки из Плашког: „Збиља, јесте ли језик латински научили?” (Карацић 1989 III: 479). Младен Лесковац мисли да је Мушицки тако питао јер му је Вук повредио сујету, рекавши да се архимандрит Павле Кенгелац прославио мимо свих владика (1968: 170–171). Вук је одговорио: „Питате ме јесам ли научио латински. Нијесам ни њемачки, јер немам кад” (Карацић 1989 III: 484).

Осим усмених задевица, Милош Светић је у Предговору своје чувене књиге отвореној критици подвргао делатност Вука Карацића и његових следбеника. Уздижући највеће његове противнике, Светић је одузимао Вуку првенство на пољу „народног песмоторства”. Стигао је одговор на питање које је Адам Драгосављевић својевремено упутио Вуку: „А шта велите, да се ђекоји Одација на мене због Гласа и Вредноће Народни Српски пјесама срди и пријети пером?” (343). Светић се, одиста, подсмехнуо Драгосављевићу који је у свом чланку народно стихоторство претпоставио ученом, а за критеријуме према којима је просуђивао узео је меру својих суза, па се, према Драгосављевићевом суду, чинило зло за Хорација, јер над његовим одама он би тешко могао сузу пустити, као што га је ганула песма слепца гуслара на гробу Светог Стефана Штиљановића. Оповргавао је и Драгосављевићеву тврдњу у којој се позива на запажања Еугена Веселог да су глас и вредноћу наших песама пре други народи познали него ми сами, јер томе противурече и Драгосављевићева сведочења о томе да се не само народ радо окупља око гуслара већ и свештенство. Тврдњу је илустровао питањем: „А не зна ли и он, и Г. Веселији, да је Његова Ексцеленција Господин Стефан Стратимировић, Архиепископ Србски, песме народне скупљати

почео, да је у младе своје године Љубосаву и Радована⁶³ по начину народни песама певао, и да је две народне песме својом руком написане Г. Вуку Стеф. Караџићу дао⁶⁴; да се велики оваи Мецен, са крстом и светлом звездом, која родољубиве и заслужне Његове груди краси, нимало не стиди о слави манастирској слепаца с гулама у својој соби са задовољством слушати. Па не зна ли и то, да је после Г. Архимандрит Лукијан Мушицки песме народне купио, и да је он и Г. Вука Стеф. Караџића на то побудио. И то још треба да зна, да су песме народне по други пут печатане и умножене, и да су све скоро већ распродане, или управо рећи, разграбљене. Шта више говори се и то (за које ја не стоим добар), да је [Павле] Јулинац једно собрание песама народни у рукопису некои приватној Библиотеци у Русији поклатио. Сад каква је то мрзост, какво ли неуважавање тога народног блага? [...] А што се у хвалу њиову нису просули, томе мислим да је свагда колико учтивост, толико народни карактер противостало. А баш да би и тако било, да се уважавање песмоторства народног од стране Србаља не може са топлотом и ревношћу, којом га страни народи обузимају, сравнити; опет то нимало није чудновата, но сасвим наравна ствар: та и смокве и лимун већма се онде уважавају, где не расту, него где се без свакога труда читаве шуме од њи налазе, и плод рађају. – Није ли и сам Омир са своим песмама, које данас сав свет обожава, по грчкој земљи са гулама у руци просио? Па још нема у Историји позудана примера, да су га за живота људи одвећ уважавали; – та нису му ни места где се родио знали. А наш Вишњић слепац, кад је Стојану Чупићу, змају од Ноћаја, уз гусле певао, добио је од овог за песму коња на поклон: и дан данашњи лепо живи: има у Срему своју кућу, и коња и таљиге” (Светић 1827: 8–12).

⁶³ Стратимировић 1800.

⁶⁴ У Рачуну од песама (1833), Вук пише да је „женске” песме под бројевима 164. и 165. добио од Његове Ексцеленције Господина Стефана Стратимировића, његовом „руком написане” (1986: 406).

Хаџићеве критике Вуковог круга имале су широк одијум. Еуген Весели је писао Вуку Караџићу из Винковаца, 20. маја 1827, да још није држао у рукама „Хаџићев превод дела *Arts poetica*”, али му је жао, јер је чуо да га Хаџић напада, а он га и не познаје, нити ишта зна о њему. Међутим, он додаје да „избор његовог градива као да поново доказује како српска господа литерати свог Пегаза увек зауздавају с репа! Ове јесени бићу слободан да Вашем благородству донесем и неколико производа учених латинских Словена, због чијег би виског узлета и сам Аполон полудео”. Уопште, Весели је био киван што је српска књижевна публика незахвална и неповерљива према немачким преводиоцима: „Како се господа српски литерати показују према својим немачким преводиоцима? Још нису ни прочитали Гетеов превод Маркове смрти а већ је у [Летопису] писало: ’да ће он тешко достићи оригинал’. Још незахвалније се изражавају у првој свесци за годину 1827, где на страни 89 пише: ’А, отуд бива, да у преводу њиовом едва наше песме познајемо: бива нам тако, да рођено наше дете не познајемо, одевено будући у туђе одело, које му не доликуе’ итд!! Такве изјаве морају да застраше сваког ко се с много труда посвећује проучавању српског језика, али срећом ће ’Летопис’ тешко изћи изван граница Угарске!” (Караџић 1989 III: 441–443).

ПОСЛОВИ ОКО СРПСКЕ ТИПОГРАФИЈЕ И ПРЕВОДА НОВОГ ЗАВЕТА

Чим је, 15. априла, стигао у **Беч**, Вук је прионуо да извршава Милошеве налоге. Писао је Кнезу из Беча, 8. маја 1827, да није могао да се јави у петак, јер је у четвртак морао ноћити у селу код штампара Антонија Штрауса са којим је тек, у петак, 3. маја, једва успео да договори све детаље око отварања фабрике хартије у Србији. Штраус је пристао да организује посао, али није хтео бити ортак, јер је презапослен. Труд је ценио 1000 дуката једном за свагда. Уколико би се погодили, он је хтео са једним мајстором летос доћи у Србију да изабере место и да наруче грађу за сечу пред зиму, па би на пролеће, у марту, послао из Беча једног мајстора са три калфе који би, уз помоћ Милошевих дунђера, до јесени начинили све машине и целу фабрику од четири каце, на којима би се сваки дан могло начинити 30–40 рисова хартије. Кад се тај посао сврши, Штраус је хтео ангажовати једног мајстора и две-три калфе да „граде хартију”, тако би, у септембру 1828, Србија имала своју сировину. Оба ова мајстора са њиховим калфама Штраус би погодо на годину, али да пре три године не могу да оставе Србију, јер као што је у фабрици потребан мајстор што „гради” хартију, тако је неопходан и онај што поправља и угађа машине, а после тог времена кад наши људи науче посао, онда да се они, ако буду хтели, врате натраг. Таквим се мајсторима у Бечу плаћа од осам до десет форинти сребра на недељу, а калфама половину тога, и у фабрици сви

имају кватире, но ми би им платили што више (барем таин) и трошак за пут одовуд и отуд, јер у Турску нико радо не иде, а за такав се посао морају узети прави мајстори. За фабрику, капацитета од „четири каце”, морало би се понети из Беча око 60 центи гвоздених ствари које се тамо за сад не могу начинити, а особито нека велика гвоздена вретена, потом сита од жице, на којима се хартија гради и 560 рифа црног сукна, међу које се хартија ставља. Ове би ствари стале око 3500 форинти сребра. Вук је јемчио да је Антоније Штраус врло поштен човек од кога се ни најмање не треба очекивати превара и да ће он добро свршити посао ако га се прими. Будући да је први типограф у Бечу, он је на Вукову молбу успео да прорачуна шта све треба и колико кошта. Нашао је да ће за целу и савршену типографију бити потребно прво 70 центи слова, тј. 50 центи српски и славенски, пет центи немачких, седам латинских и француских, седам грчких, један арапски или турски. Све заједно ће изаћи 8250 форинти. Још ако се за 400 форинти купи алат за левање слова, онда ћемо за 12820 имати не само типографију, него и словоливницу, а Штраус ће дати једног левача који ће начинити фуруну и три године ће боравити у Србији док наши људи не науче лити и гладити слова. Калупи од грађанских слова и пресе морају да се купе у Лајпцигу, јер их нема у Бечу, а печати за црквена слова морају се сећи у Бечу. Још једино не зна где ће се лити слова. Штраус га је уверавао, као и један други пријатељ, да ће се моћи сва та слова излити у Бечу. Ако смо ради да се ствар не отеже, Вук је препокорно молио Милоша да му пошаље новац да одмах погоди посао и пружи капару, па да иде у Лајпциг за калупе грађанских слова. Препоручујући се, молио је милостив и брз одговор (429–432; Добрашиновић 1970: 482).

У Бечу је Вука Караџића дочекало писмо Џона Бауринга, у коме је преводилац изразио задовољство што је испунио обећање. Појавила се у Лондону књига његових превода српских народних песама *Servian popular poetry* (Bowring 1827), које је

посветио, управо, Вуку Караџићу. Што се тиче Вукових молби у вези са његовим преводом Новог завета, Бауринг је саопштио да познаје више чланова Одбора Библијског друштва и да је журио да његов захтев подржи свом снагом (Караџић 1989 III: 416–417). Поред писма, затекао је четири примерка књиге. Две су биле за Вука, једна у „a l'Anglaise” повезу за кнеза Милоша Обреновића и потоња за преводиоца српских свадбених песама Еугена Веселог. На насловној страници налазио се ћирилични мото: „Јоште, браћо да вам ријеч кажем!”, а књига се отварала посветним стиховима Вуку Караџићу који, у преводу Јелене Шаулић, гласе:

О мој пријатељу, ти си, да, ти си то
на светлост дана изнео драгуље.
Поносим се сада у део што ми пада
да те славим. Награда нека буде
напорном раду твом на челу ловор,
што из песама твојих бокори.

Знали смо сунце да прекрасно сија
над Србијом твојом; да је то земља
планина и река с ваздухом опојним,
да историја и векови давни
не подигоше у њој пирамиде,
али нисмо знали да дух узвишени

музиком и песмом заносно се шири
Свуд испод тврђаве Београда твога;
у равницама дуж Мораве живи
и да се рухом Травуније кити.
Сада ти кличемо радосни и срећни:
У друштву муза добро нам дошао! [...]

Кућа је твоја од опеке слабе,
а ти нежнији од многога од нас.
Ал' је зрак сунчани обасјао пут твој
и његова светлост допире до мене
Пријатно се лута по Србији твојој
слушајући тебе, о бледи гусларе!
(Николић 1980: 16)

У опширнијем уводу књиге, Бауринг је изложио српску историју од најранијих времена до кнеза Милоша Обреновића. Описао је српску азбуку од 28 слова и навео је српске литерарне изворе од XIII века до Доситеја Обрадовића, Димитрија Давидовића, са посебним тежиштем на биографији и библиографији Вука Стефановића Караџића. Енглеске читаоце упознао је и са специфичностима српске народне поезије, као и са њеним европским преводиоцима и рецензентима: Ј. В. Гетеом, Ј. Гримом, Ј. Копитарем, Ј. С. Фатером, Талфјевом, Е. Веселим (Bowring 1927: VII–XLVIII).

Да се подичи, Вук је одмах, преко трговца Пантелије Хаџи Стоила, послао кнезу Милошу његов примерак *Народних српских њјесама* у енглеском преводу Џона Бауринга, а Еугену Веселом упутио је књигу у Пешту код Јосифа Миловука. Према обичају, Кнез ништа није јављао, а Весели је сматрао сасвим незаслуженом чашћу што му је Бауринг послао примерак књиге коју још дуго није имао у рукама, јер нико из Винковаца није ишао на пештански вашар да му је отуда понесе (Караџић 1989 III: 442, 444).

Похавлио се Вук и Лукијану Мушицком: „Знате ли да је у Лондону изашла једна књига народни наши пјесама на Енглеском језику (издао је John Bowring, и мени посветио с писмом на стиховима)? Ја сам ово дана добио један егземплар од Бауринга. Истина да се код овдашњи књижара не може за сад добити, али би се могло наручити. Тај је Бауринг издао Антологију Росијску, потом Пољску и Шпанску. Овај превод наши пјесама по том је

за нас готово најзнатнији, што је на имену књиге (тител-блату) прва врста српски: *народне српске њјесме* потом *servian popular poetry, translated by John Bowring*; потом опет мото Српски (из III књ. народни пјесама са стране 307): 'Јоште браћо, да вам ријеч кажем!' (438). Мушицки је задовољно отписао: „Бауринг је доиста лепу чест учинио сербском језику и прострео славу сербску. – Не знам, одкуд му се онај мото допао: 'Јоште, браћо, да Вам ријеч кажем' (726).

Но, слава српске народне песме ширила се у свету. Петар Иванович Кепен јавио је Вуку да је Петар Петровић фон Геце припремао у Петрограду да објави своје преводе српских народних песама. Руском преводиоцу Вук је послао четрнаест *Даница за 1827. годину* да раздели и скренуо му је пажњу на новоизашлу књигу Џона Бауринга (452). Осим тога, Кепен је, 18. априла 1827, захвалио Вуку на послатим издањима, особито је сматрао драгоценим статистичке податке о Србији које је Вук саопштио у *Даници*, уз жаљење што је недостајала и географска карта. Узвратио је двома књижицама *Московској шелеџрафа*. У једном се налазило саопштење о руском издању биографије кнеза Милоша, а у другом је била рецензија о Вуковим делима којима се у Русији поклањало достојно поштовање. Најпосле, Кепен је известио Вука и о свом премештају из Петрограда, јер његова нова дужност захтева да живи у Симферопољу на југу Русије, на Криму, у звању помоћника главног инспектора за свиларство, виноградарство и баштованство (421–422, 696). Вук је прижељкивао да Кепен постане руски конзул у Србији, али је и упркос куртоазном испољавању задовољства због његовог новог звања, поверио и то да су Копитар и он ипак ожалосћени што губе тако драгоценог сарадника и пријатеља у Петрограду. Уобичајено, упутио му је текућу словенску литературу, четврти део *Словачкој речника* Антона Бернолака и примерак књиге Јана Херкела *Universa linguae Slavicae* (1826) која је изазвала велику пажњу међу словенским литератама (451). Према сазнањима

Јернеја Копитара, Јану Херкелу није било право што му је Вук Караџић у својим делима „само упола поклонио поверење”, додајући да је Херкел паметан у ортографским начелима, али да је „права будала са својом логичком културом језика, што је исто као и кад би требало на логичан начин направити дете” (413). За Херкелов *Универзални славенски језик* Игњат Брлић је, пак, писао Вуку да му се чини да он „глухима приповеда” и да је залуд писао, јер је то утопија пошто „сваки славјанин себе чува” (434).

Осим Кепену и Гецеу, Вук је, затим, из Беча, отписао и осталим руским, пољским и немачким пријатељима и сарадницима – Александру Семјоновичу Шишкову, краковском професору Александру Соловјевичу Серни, Фридриху Павловичу Аделунгу, Самуелу Бохумилу Банткеу и Јакобу Гриму (449–450, 454–455, 456–457, 458, 502). Обавештавајући их да се, после два месеца, вратио из Србије са задатком од кнеза Милоша да купи штампарију, пожалио се да није био у могућности да скупља народне песме и друге књижевне списе и упутио им је *Данице за 1827*.

Изражавајући задовољство, Вук је, 15. маја, захвалио и Џону Баурингу. Обавестио је да се изненада вратио у Беч према налогу кнеза Милоша, због куповине и отварања штампарије у Србији. Уз потврду да је књиге послао на жељене адресе – кнезу Милошу и Еугену Веселом – опоменуо га је и свог превода Библије, особито због тога што се надао да ће га кнез Милош упутити у Лајпциг да га тамо штампа (469). Бауринг је отписао: „Велико ми је признање што сте Ви на неки начин задовољни оним што сам могао учинити својим слабим могућностима. Ако се моја књига одржи, покушаћу да је поправим и са захвалношћу ћу прихватити примедбе које бисте били љубазни да ми упутите о вероватно озбиљним недостацима. Још једном Вам захваљујем што сте кнезу Милошу послали примерак мојих превода. Ушао ми је у срце и душу пошто видим да ће основати штампарију у Београду. Нека је благословен! Нека на све стране зрачи светлошћу и врлином”. У наставку је уверавао Вука да је све учинио

како би га Библијско друштво позвало у Енглеску, јер би на тај начин имао задовољство да га лично „загрли”. Премда је његова „речитост подбацила”, ипак је заинтересовао Друштво да превод објави. Уколико би Вук успео да га одштампа у Београду и да обезбеди сагласност надлежних власти, доктор Роберт Пинкертон, представник Британског и иностраног библијског друштва из Франкфурта на Мајни, уверавао је Бауринга да би у Друштву изгласали пет стотина фунти стерлинга (тј. 5000 флорина или 12500 рубља у папиру) за тираж хиљаду примерака. О томе су писали у Цариград и представнику Британског и иностраног Библијског друштва Х. Д. Ливсу (469). Он је јавио Вуку, 11. јуна 1827, да је Лондонско библијско друштво примило к знању примедбу да језик превода Атанасија Стојковића није народни и да су му због тога његови наредбодавци из Лондона послали примерак књиге на основу које треба стручни људи да утврде наводе. Уколико би се испоставило да језик одудара од народног, онда би се разматрала могућност објављивања Вуковог превода Новог завета, под условом да бар две владике српске Митрополије одобре превод да је добар и веран оригиналу. Уз то, тражио је да Вук пошаље одељак сопственог превода да га упореди са Стојковићевим и био му је потребан предлог о месту штампе (462).

Одговарајући Ливзу, из Беча, 17. јула, Вук је послао одштампане *Оілеге Свейіоіа йисма на срїском језику* (1824), уз препоруку да би, ради провере, најбоље било да Стојковићев и његов превод читају Србима који уопште не знају читати. Што се тиче места издања, Вук је писао: „Када би у Србији постојала штампарија, било би најбоље онај превод штампати тамо. Међутим, како сада у Србији нема штампарије и чак се не може рећи када ће је бити, сматрам да би најбоље било штампати га у Лајпцигу (јер то не би било дозвољено у аустријским државама)”. К томе је додао да ће се најтеже добити одобрења српских епископа, јер осим тога што се упињу за монопол над Светим писмом, у Срба постоје два језика „старословенски црквени језик и српски народни је-

зик”. Српско језичко замешатељство упоредио је са познатијим европским примерима: „Као што се некада римско свештенство противило свим европским народним језицима, сматрајући да треба да постоји само латински књижевни језик, исто тако наше свештенство (посебно епископи) сада мисле о старословенском језику! То је разлог што наша деца још дан-данас уче читати из старословенског Часловца и Псалтира! И тек када се некеме с највећом муком докаже потреба да се за српски народ пише на српском, онда долази до књижевне расправе – како треба писати? Свако ко је из старословенских књига помало научио читати и писати, жели се разликовати од других (који не знају читати) по томе што у говор и у писање произвољно убацује старословенске речи и граматичке облике. Отуда не само што готово сваки књижевник има властити језик, већ врло често исти аутор има у свакој књизи другачији! Таквим језиком (који, строго узевши, и није језик, већ произвољна мешавина српског, старословенског, руског и измишљеног језика) дат је Стојковићев превод Новог завета, штампан у Петрограду”. Устручавајући се што је морао излишним објашњењима оптерећивати уваженог Енглеза, Вук се вратио највећим изазовима – како приволети епископе да издају одобрење? Владике у Мађарској иако би желеле, не би могле, јер се тамо библијска друштва не трпе, а епископи у Србији су најчешће пореклом Грци, међу којима ретко се нађе који зна говорити српски, а камоли да је вичан судити о језику превода. Вук је саветовао Ливса да разговара са цариградским патријархом Агатангелом који је, у периоду од 1816. до 1825, био београдски митрополит. Као постриженик манастира Каленић, Јоаким Нешковић је лично познавао митрополита Агатангела, чак га је у својим Беседама и описао. Према његовим саопштењима Агатангел је „добро знао словенски језик, а био је прилично учеван, старац од око 70 година, просед и ћосав” (Радосављевић 2007: 204). Агатангела је упознао и Вук Караџић 1821. у Београду. Имао је част да га посети неколико пута. Једном су чак

разговарали и о Вуковом преводу Новог завета и митрополит је обећао да ће му дати одобрење. Међутим, док су му рукопис послали из Беча, испречиле су се друге ствари и митрополит није видео Вуков превод. У нади да ће га се сетити, Вук је молио Ливса: „Покажите му ове узроке и озбиљно разговарајте с њим о томе. Можда бисте успели да од њега добијете одобрење *pro forma* [...] Што се тиче верности превода, можете уверити пресветог оца да сам цео Нови завет верно, дословно (као Свето писмо) превео са старославенског текста, који се чита у нашој цркви. Затим сам са упућеним људима цео рукопис још једном, реч по реч, упоредио са старогрчким оригиналом” (493–494). У међувремену, Џон Бауринг је охрабривао развој ситуације око Вуковог превода Новог завета, обавештавајући, при том, да је бугарски превод Новог завета „веома одмакао” (518–519). Дотле је и Ливс, 20. октобра, отписао Вуку из Цариграда, да се већина његових сународника изјаснила за Стојковићев превод Новог завета, сматрајући Вуков сувише баналним и тривијалним, али да то њему, с обзиром на Вуков углед, не даје право да сумња у Вукове аргументе о језику који је у повоју, попут савременог грчког језика који свако пише на сопствени начин. Осим тога, Ливс је чуо да је у Петрограду већ одлучено да се одштампани Стојковићев превод пусти у јавност, а да због деликатних прилика није разговарао са цариградским патријархом Агатангелом, јер су Грци тренутно опхрвани страхом и да би било сасвим узалудно упутити им предлог (552–553).

Док су из Цариграда приспеле обесхрабрујуће поруке, дотле је у Будиму, напоскон, објављено *Жиџије Ђорђија Арсенијевића Емануела Росијској-Императорској Генерала* са његовим бакрорезним портретом (Караџић 1827). Иако је Вук књигу огласио за претплату, изашла је без пописа пренумераната. Затим је, у Бечу, у штампарији јерменских калуђера, прештампан из *Данице за 1827.* одељак „Оглед српског буквара” и објављен је као посебна књига под називом *Први српски буквар*. Завршавајући

слање *Даница за 1827*, Вук је једновремено слао и нова издања. Игњат Брлић је писао, из Брода на Сави, 11. маја, да је *Даницу* од Јосифа Миловика преузео у Пешти о Јозипљу (Светом Јосифу, 1. маја), а *Житије* Емануелово добио је преко Г. Такчадије у Осјеку о Ђурђевдану. Са *Житијем* Емануеловим чинило му се да је Вук угодни народу, али да је и нова *Даница* била боља од лањске, те и да су читаоци пожелели „мало веселих и смешних ствари” да припреми догодине, у духу латинске изреке: „Све је гласове однео онај који је помешао корисно с пријатним” (Караџић 1989 III: 433). Вук је био радознао. Питао је Лукијана Мушицког: „Јесте ли виђели моју овогодишњу *Даницу*? Како вам се допада (или, да боље речем, шта вам се највише допада)?” Сасвим преокупиран проблемима и размирицама у епархији, Мушицки није ништа одговорио о *Даници*, али је потанко писао о свом угњетеном положају (438). Дотле је *Даницу*, коју је Јосиф Миловук доцно послао дунавским бродом у Нови Сад, Павле Јозеф Шафарик примио тек крајем маја, тако да готово ништа више није могао да прода. Међутим, кад год би је узео у руке, он је захваљивао на таквом дару, јер је доста садржаја нашао за себе (406, 446). Између осталог, питао је Вука: „Зашто немате села нахије поречке ни у *Даници*”, јер „управо тамо спада већина римских градова и тврђава на Дунаву?”. Жалио је што се многи прњавори јављају скраћено, а не пуним именима, па их не разуме итд. (512, 525–526; 1969: 154). То је све поткрепило његова интересовања да му Вук, према обећању које је положио у Новом Саду, достави што пре, из Беча, имена села која је записао за време боравка у Србији. Узгред је скренуо пажњу да пошиљке адресира Јану Колару или Мартину Хамуљаку зато што много ревносније изналазе прилике за одашиљање у Нови Сад, него Јосиф Миловук који је „некако превише немаран кад се ради о пошиљкама код којих се не нада заради” (446–447).

У својој књижари, на Ружиној пијаци, у Пешти, Миловук је продавао српске књиге и слике српских јунака (Игњатовић

1989: 26). Посредством кочијаша Јозепа Харингера упутио је сандук књига Вуку Караџићу да их расподели купцима у Бечу. Унутра су се налазила и његова сопствена издања. Послао је десет примерака песмица *О возбужденију Милошеву њројив Скољјак Сулеимана Паше 1816. године*, чији је аутор био Петар Соколовић из Ваљевске нахије, из села Бранковине, да их „међу браћом” по цени од османаест крајцара продаје у Бечу (Соколовић 1827). У историји српске књижевности било је речи о загонетном идентитету аутора, као и о обимнијем предлошку из 1819. године Теодора Димитријевића на основу кога је „саставио на стихове” Петар Соколовић у Шашинцима, хранећи свиње Јована Михаиловића из Митровице (Шафарик 2004: 248, 254, 279; Матицки 2011: 341–353; Војиновић б. г.). Иако су биле очигледне намере аутора и издавача да песмом, испеваном „на народну”, прославе савременог војда – Милоша Обреновића, који се појављује у улози новог Карађорђа, ипак Кнез није био задовољан приказом у књизи. О томе је сведочио Димитрије Давидовић у писму Вуку Караџићу, из Крагујевца, 30. јуна: „Соколовићу вратићемо капару натраг. – Господар не да ни једне његове књижице растурити, да се ђаволи не смеју, што на очигледце лаже” (Караџић 1989 III: 482)⁶⁵.

Једна од важнијих делатности Јосифа Миловука било је штампање слика славних Срба. Од 1827. почео је да објављује серију бакрореза „Пантеон српски или Образоизданија сјајниј и знатниј Србаља”. Прва слика представљала је идеализовани портрет Марка Краљевића који је штампан двојачко – на папиру и на свили (Чалић 2014: 116–117). Пославши педесет Маркових „образа”, Миловук је молио Вука да што узмогне распрода по цени од једне форинте и деветнаест крајцара, а колико остане да преда у неку продавницу уметнина у комисиону продају.

⁶⁵ Вероватно је капара положена издавачу Јосифу Миловуку, јер се кнез Милош 1832. безуспешно распитивао код проте Матије Ненадовића о идентитету аутора пева, „јербо у Бранковини никаква Соколовића фамилија нема а ни у целом округу” (Војиновић: б. г.).

Дванаест свилених портрета је послао, такође, „да и оним, кои су [Вукове] песме превели разашаље на поклон, да виде страни како је кадгођ наш Краљевић Марко, ког су они превели или читали изгледао; и да побуди за распрострањање ови образа да би се временом мого јошт кои, од наших јунака насвет издати”. Мислио је да Вук „образе” пошаље Гетеу, Талфјевој, Гриму, Копитару, Добровском, Баурингу и још гдегод је Вук налазио да је потребно. У Србију је, такође, експедитирао дванаест слика на свили, али није знао како ће их дочекати Димитрије Давидовић и да ли ће их разделити? С жељом „да Бог да се и наши славни некадашњи мужеве по свету разчују и познаду”, Миловук се радовао што је у Будиму његов подухват наишао на леп одзив. Тамошњи „кавалери”, гроф Јанко Драшковић, Фестетић, барон Подманицки и још неки, по неколико примерака су купили на папиру и на свили, ваљда им се Марков јуначки изглед допао (Карацић 1989 III: 459). Још у фази типографске припреме, Миловук је тражио од Вука, из Пеште, 14. маја, да по његовом шогору Гаврилу Бозитовцу, који је боравио у Бечу, пошаље Гетеов превод песме о Марку Краљевићу, чије је стихове хтео да прикључи „образима” које је резао у бакру (436). Иако је Миловук био веома поносан, Вук није био одушевљен ликовном представом Марка Краљевића. Он је послао на дар портрет Јакобу Гриму, пропративши га негативним коментаром: „Уопште нисам задовољан (јер из песама можемо доказати да Марко није носио браду, осим у тамници; а бркови би морали бити већи и дебљи и падати надоле преко уста; ни буздован није погођен)” (641). Једнако је писао и чешком професору Франтишеку Ладиславу Челаковском⁶⁶ са молбом да Маркову слику проследи и Јосифу Добровском (642). Преко књижара Карла Геролда послао је три портрета Албертини Лујзи фон Јакоб. Један да задржи себи, а преостала два да упути Гетеу

⁶⁶ Чешки песник и професор славистике у Прагу. Превео је осамдесетак српских народних песама у збирци *Slavonské národní písně I–III* (1822–1827) (Ковачек 1987: 201).

у Вајмар и Герхарду у Лајпциг, све „на поклон од издатеља” (671). Осим тога, у Миловуковом сандуку Вук је пронашао и дванаест тек одштампаних збирки *Сочиненија њеснословска* аустријског коњичког капетана у пензији Јована Пачића (1827). Песник је био стари Вуков кореспондент. Претплаћујући се још 1816. и 1817. на Вуков *Српски рјечник*, он је послао Вуку оригиналне и преведене песме међу којима су били записани љубавни, али и сатирични стихови о новцу и моди (Караџић 1987 I: 371–376, 387–389). Песма „Пастирка безазлена”, из писма Вуку (1987 I: 188), објављена је у Пачићевој обимној књизи (1827: 168) са 364 песме и преко једанаест хиљада стихова, што је представљало, до тада, највећи зборник српске уметничке поезије пре Јована Јовановића Змаја (Деретић 2002: 535; Клеут 1973: 349–353; Игњатовић 1860: 82–85; Лесковац 1988: 14–34). Међутим, Пачићеви стихови наилазили су на потцењивање Вука Караџића и његових следбеника (Пот 1963: 131). Павле Берић је писао Вуку: „Пачићеве сам песме мало превртао и то ће чини ми се све којешта бити”, па додаје: „Поштени су људи Србљи, кад новце за такове ствари дају” (Караџић 1989 III: 471). Противно таквим мишљењима, Јозеф Шафарик је много држао до Пачићеве збирке. У „Објављенију” које је лично издао о Пачићевој књизи, између осталог, писао је да му је особита радост што ће се српској публици учинити доступна поезија заслужна и достојна хвале (Магарашевић 1827 VIII: 180–183).

Старао се Шафарик и о продаји Вукових дела. У међувремену, успео је да пронађе неколико купаца за *Даницу* и потврдио је пријем *Буквара* (1827), уз обећање да ће све учинити што је могуће око продаје (Караџић 1989 III: 467, 512–513). Педесет *Буквара* је приспело и у Земун Василију Василијевићу, али су се слабо тражили. Једнако је било и са *Даницом*, па је Вук снизио цену са две форинте на једну, ако уопште усхте ко и тако да купи (465). Међутим, трговац Василије Василијевић је постао „надзиратељ” српских народних школа у Земуну, па је без обзира на слабу прођу Вукових књига, гледао прилику да његова Грама-

тика и Буквар постану школски уџбеници. Попут претходних покушаја Адама Драгосављевића, Василијевић је, такође, сматрао да је дошло време да се напokon „баба Смиљана из школе истера”. У томе га је храбрила чињеница да је највиша царска власт, Дворски савет, похвалила делатност српских народних школа у Земуну. При том, Вукова *Грамајшица* већ је почела да се укоренује, пошто је учитељ Сава Радовановић почео да је предаје ђацима. Одмах је реаговао председник земунског Школског фонда, прота Јефтимије Ивановић звани Плутар, казавши свим учитељима да унапред никако не предају српску Вукову, него славенску граматику Аврама Мразовића (489; Магарашевић 1826 VI: 4). Василијевићу је већ падао мрак на очи „кад му се за наше мале ђаке о предавању словенске граматике проговори”. Наумио је да на свршетку годишњег ђачког испита највишој просветној власти у Царевини преда „известије онутрењем стању школа” и да им предочи да „се на простом језику, гди осим читања, ђаци још штогод научити могу, у напредак књиге начине, и да је то највећа нужда у школама; јербо са Часловцем и псалтирем уче се деца само читати, а не разумеју у њему ништа, баш као да је на Хинеском језику, а особито да се заповеди српску граматику предавати ђацима, који почем изуче школе постају ораци, занатлије или највише трговци, и у њиовом будућем званију јурве славенске коренспондирати нећеју, него у простом матерњем језику”. Премда лично није био у стању да на књижевном немачком језику потанко опише деликатно стање српског школства и њене потребе, молио је Вука да подстакне Јернеја Копитара да састави писмо, по Вуковом укусу, чији би аргументи убедили царске школске власти „да благочестије неће пропасти ако се часловац и псалтир из школа уклони”. Василијевић је био спреман да потпише писмо, јер се није бојао „Карловачких жељеза и остали којекакви претњи”, а за Вуковог противника проту Јефтимија Ивановића Плутара није марио (Караџић 1989 III: 489–490, 534; Стојчић 1913: 58).

Благодарио је Вуку из Дубровника и Јеремија Гагић: „Ваша два овогодишња Забавника недавно примио сам преко Јове Шкуљевића, а трећи јучер, који ћу по првој прилици послати Г. Митрополиту Црногорскоме. Светао Вам образ за овогодишњи Забавник! За оглед Србскога Буквара ја Вама особито обавезан остаем; онде ће мојој Милени, ако жива буде, служити основанијем Србскога читања и писања: зашто не уметнусте у њега и Богородице Дево? – Еда Вас Бог надахне да сочините и један Катихизис за децу нашега вероисповеданија” (Караџић 1989 III: 467). Павле Берић је јављао Вуку из Мола да је примио од Миловука Забавнике ради пренумераната и неколико комада на продају, додајући: „Надам се да ми нећете за зло примити, што сам цену Забавника с 2 ф. на 1. ф. 30 крајцара спустио; овако сам 12 комада продао, по 2 ф. нико није хтео да купи, тим мање што остале књиге (Мануелово Житије, Летопис, Карактеристика) исте или још веће величине нису скупље продаване биле. Међутим, то је на мој ризик учињено, ако ви негодујете, ја морам бити платац. Овогодишњи Забавник свима се допада, који су га читали, само налазе ману, што је календар вргнут чак на крај – ал томе ваљда је Бухбиндер крив? – Од Мануелови Житија, од Ђептенара примљени 10 комада. Све сам продао, и идућег вашара послаћу и новце, једне истом Ђептенару, а друге Миловуку” (471).

Димитрије Тирол је писао Вуку, из Темишвара, 29. јуна, да је Емануелово житије погрешкама нагрђено и да му је жао због тога, јер је он оставио коректуру Јовану Стерији Поповићу од кога се много више надао. Наиме, млади Поповић је, трошком Матице српске, објавио „жалостно позориште” у пет дејствија *Невиности или Свешиславъ и Милева* (1827) и дао је у штампу романтичну повест *Бој на Косову* (1828). Почео је „натрашке с језиком ићи”, али га је Тирол одвратио, па сад следи Вука и његове песме тражи да их читајући научи језик. Није могао да прода Букваре којих је десет добио од Миловука. Хтео је да их испоклања и да Вуку за њих пошаље новац. Такође, саопштавао је Вуку да се садржај *Да-*

нице допада чак и његовим антагонистима који веле да је велика штета што их уредник није „љуцки написао са старом ортографијом и на Сремачком нарјечију. Географическо-Штатистическо описаније Србије допада им се јако и фале Вас здраво; али ја опет зато нисам могао више од 10 екземплара распачати. И Емануелово Житије допада им се; али не тако као Ваша Даница” (Караџић 1989 III: 480, 544). Када је свештеник Стефан Теодоровић из Кањиже „изданије о Ђорђу Емануилу прочитао”, он је писао Вуку: „Ако вам тај много заслужни господин и поштовања достојни муж – није дао бурмутицу – пуну дуката – а ја вам благодарим” (659).

Шаљући два егземплара Житија, Вук је, најпоследње, писао Георгију Арсенијевићу Емануелу, из Беча, 11. јула, да ће његова највећа награда бити ако руски генерал „књижицу ову милостиво прими”, додајући да у њој „нема краснорјечја, нужнога за описаније дели такога јунака; него је само скупљена грађа за срећнијег биографа Вашег после смрти наше. С особитом радошћу могу вам јавити да је Срби амо књижицу ову врло радо читају, и вас обожавају. Ја држим за особиту чест што је мени срећа запала да издам ову књижицу у којој је моја једина заслуга, што је чистим језиком Српским написана”. Осим тога, Вук је наумио да књигу објави и на немачком језику, а да превод повери Еугену Веселом. Уз писмо, Вук је имао слободу да пошаље по један егземплар лањске и овогодишње *Данице*, у којој ће генерал пронаћи „мало описаније Србије и народа Српскога под Турском владом” (487–488, 523).

Захваљујући се на примерцима Житија и на труду приређивача, Георгије Арсенијевић Емануел отписао је Вуку из Ставропоља у Кавкаској области, 18. августа, да „овај спис ће служити као сведочанство како мојој породици тако и народу српском, који ће без сумње радо желети да зна више о подвизима свога земљака. Уколико би се оствариле Ваше намере да то преведете и на немачки језик, били би овековечени и подвизи и име вредног земљака Вука Стефановића Караџића. Суму коју сам за то дао неповратно Вам стављам на располагање. Ако се будете видели

са достојним поштовања вођом Србије, кнезом Милошем Обреновићем, молим Вас изразите му моје велико, не ласкаво поштовање. Ја сам господару кнезу писао, али немам одговора и не знам шта је узрок томе?” (523) Вук је реаговао поводом Милошеве индиферентности. Писао је Димитрију Давидовићу и Василију Поповићу да прочитају Кнезу његово писмо у коме је испољавао мњење да Милош не би могао ништа паметније да учини него да се опријатељи са тако славним Србином (563–564). Међутим, сетио се Вук да Кнез није одговорио ни Јакобу Гриму. Помиривши се, најзад, да од молби више нема вајди, писао је Јакобу Гриму: „Боли ме неизрециво што Вам Милош још није одговорио. Главни разлози су: незнање и немарност. Ја добро знам да Вама његов одговор није потребан, али жао ми је”. Уз то, саоштио је Гриму да му је пре два и по месеца преко потпуковника барона од Бојнебурга послао два примерка нове *Данице* и захвалио је за веома драгоцене рецензије о Талфјиним преводима српских песама, као и о његовој прошлогодишњој *Даници*, које је имао част да прочита у *Gottingische Gelerte Anyeigen* (502).

Дотле је и Самуило Илић писао Вуку, из Карловца, 7. августа, да ниједну *Даницу* није продао. Примео је стотину Буквара, па је Димитрију Владисављевићу тридесет у Трст, а двадесет Јови Шкуљевићу у Дубровник са „препуком оправио да ји гледе по 4 крајцаре продати и Вуку или преко њега новце послати”. Уколико би писмо пак затекло у Бечу Г. Милеуснића, саветовао је Вука да му га покаже, надајући се да ће му он на Илићеву „браду положити припадајућу цену за 50 Буквара по 4 крајцаре. Кад се тај наш патриота врати, ја ћу му с особитом благодарности вратити положену Вам сумицу” (506–507). Из Дубровника се, 3. новембра, јавио Јово Шкуљевић да је примио Забавнике за 1827. и да их је поделио пренумерантима, а такође стигли су му и Буквари од Самуила Илића. Жао му је било што је морао писати да је продаја слаба и упркос томе што је „за све та ствар полезна за младост србску, пак залуду” (576–577).

Шаљући најновија издања претплатницима, сарадницима и пријтељима, Вук Караџић се једнако надао писму Милоша Обреновића у вези са подизањем штампарије и фабрике хартије у Србији, али одговор није стизао. Зато је Вук, 19. маја, писао Димитрију Давидовићу који је, 30. јуна, отписао да су народни послови застали и да су се мало побркали у Цариграду, те да се до даљњег окани свега тога и да гледа своје приватне послове као и пре и да издаје слободно Забавник за 1828. годину, штедећи колико се више буде могло од онога што је примио од кнеза Милоша (481; Добрашиновић 1970: 482).

ТРЕЋЕ ГОДИШТЕ „ДАНИЦЕ” И ПОБРАТИМСКА „ДАРИВАЊА”

Жалећи што је траћио време у Бечу, уместо да је летос у Србији прикупао народне песме и остале умотворине, одлучио је да припреми ново годиште *Данице* за 1828. годину. Послао је, 2. маја, рукопис „Објављенија” за нову *Даницу* Јосифу Миловуку да га одштапа у Будиму. Миловук је јавио да Јован Витковић није хтео да „цензурира”, јер „каже да је свевисочаиша заповест да се ниједно објављеније без дела не сме пропустити”, па је саветовао да изволи Објаву да штампа у Бечу, а он је у *Лейхойис* дао само вест, коју је морао толико скратити, јер друкчије нису хтели да је приме, премда је упитно да ли ће цензуру уопште и тако моћи да прође (Магарашевић 1827 XI: 162; Караџић 1989 IV: 436). Стога је Миловук усмено разгласио да ће нова *Даница* бити готова за идући пештански вашар, али нико ни крајцаре није давао, као ни на коју другу књигу (1989 IV: 531). Премда су једнака правила важила и у Бечу (520), Вук је молио пријатеље и предбројнике да усмено препоручују *Даницу* и да се потруде скупити што више пренумераната. Писао је Лукијану Мушицком да нађе претплатнике за нову *Даницу* по цени 24 сребрне крајцаре, обричући да ће бити раније готова и да ће му се више допасти као што му се овогодишња више допала од лањске (496). Адаму Драгосављевићу је писао: „Молим Вас, да гледате, да ми на Забавник за годину 1828 скупите што пренумераната. Цијена му је као и од сад (премда ће овај бити најмање два табака већи од овогодишњега); а надам се зацијело да ће у Новемрију бити у Пешти на Вашару.

Објављеније ћу Вам послати послије (јер се у Бечу објављеније не може издати, док се књига не почне штампати), само Ви још гледајте те тражите пренумераната” (520). Када је саопштио да ће *Даница* за 1828 „бити раније готова него вас молим, да ми гледате на њу пренумераната”, Шафарик се особито радовао и пожуривао је излажење да би могао у својим истраживањима јавно користити Вукову допуну пописа „Имена села у Србији изван пашалука Бијоградскога” (512–513, 527; 1969: 354–362). На молбу Василију Василијевићу да се постара за претплатнике у Земуну, одговорио је: „Ви ми пишете ради пренумераната на Вашу Даницу, а не шиљете ми никаква објављенија, а без тога не може се скупити ништа” (534). Самуило Илић се, такође, довијао без „објављенија”, али је ипак сабрао пренумеранте, једновремено пребацујући уреднику да је „исто точан, као и Матица у издавању књига”, јер се испоставило да су и они били несавесни. Његови пренумеранти „на Дафниса” (Матић 1826) изостали су само зато што је „с једном поштом закаснио”. „У Касију једва дођоше” (Видковић 1827). „На Невиност дођоше исти” (Поповић 1827), „кои су и у Касији; а они, које сам послао, иштући 60 екземплара изосташе, што су опет мало закаснили. Ако и ови на Забавник за 1828. закасне, наопако! Убиће ме пренумеранти” (Караџић 1989 III: 533–534).

Док је припремао ново годиште забавника *Данице*, у Беч је, у мају 1827, на путу за Србију, приспео Сима Милутиновић Сарајлија. Он је са Вуковим писмом, у коме је стајало да ће кнез Милош намирити његове рачуне у Немачкој, отишао професору фон Јакобу, Талфјином оцу, у Хале, те је у име тог обећања, позајмио од њега шездесет талира. Писмо је, затим, показао и осталим зајмодавцима и тако се избавио из Лајпцига, дошавши у Беч, где је провео четири дана. Са Вуком се спорио око језичких и књижевних тема. Пошто је Вук скренуо пажњу у *Србијанци* „на неке неоспорне граматичке погрешке (нпр. држјати, лиубиети; Селачиност од мушког имена Селак! итд.)”,

Сима је одговорио: „Ти као граматичар служиш језику, а мени језик служи; зато се ти мораш држати правила; а ја језик могу употребљавати како хоћу, и од моје употребе настају правила. Мој Пегаз нема узда, и не трпи их”. Поред свих Вукових примедба, Милутиновић „остао је стварно оригиналан песник”, па је Вук запретио да ће објавити рецензију о *Србијанци* (499, 502–503). Дискутовали су и око народних песама које је Сима преводио у Лајпцигу са Вилхелмом Кристофом Герхардом. Између осталог, синтагму „на усперку”, Сима је читао [погрешно] на успрку (од пркно!)” (1966: 872; 1972а: 213).

Осим тога, Вук га је снабдео сопственим издањима и опскрбио књигама и рукописима других аутора. Особито је Милутиновићу био пријемчив спис који је међу читаоцима био препознатљив под скраћеним називом *Звекан*. Реч је била о спеву жупника и славонског песника Антуна Иваношића који је Вук Караџић поседовао у ћириличном препису Луке Милованова. Ауторство је било предмет двојбе, јер је дело први пут објављено анонимно 1812. Садржај текста је сочна пасквила о нашичком фрањевцу Звекану „(umro 20. VI 1784), koji je administrirao u Šokac-Miholjcu i obilazio sela Klokočevac i Selnu, a uživao u vinu, šljivovici i mladim snašama i potom bolovao u samostanu i umro među braćom [...] Ovaj je tekst prouzrokovao da je pred kraj života Ivanošić morao napustiti svoju župu pred ogorčenim fratrima, mada je svoje stihove napisao zabave radi slavonske gospode i svojih prijatelja na domjenku u jednom dahu” (Ivanošić 1880; Matić 1938: 199–216; Перић 2004: 262; Švagelj 2009: 46). Међутим, књиге и рукописе Сима је заборавио у бечком „квартиру”. Доцније су му недостајали, а особито сатирични спев да се разоноди у цетињској доколици и чамотињи, па се пожалио Вуку: „Да ми је они твоји... аманет... Звеканопев...! и проче...” (Караџић 1988 IV: 69). Из Беча је Сима, ипак, понео две књиге које је Јернеј Копитар упутио Павлу Јозефу Шафарику (1989 III: 473), као и Вуково писмо Димитрију Давидовићу (482). Успут је боравио у **Пешти**,

где је, 8. јуна 1827, посетио Јосифа Миловука који је сутрадан писао Вуку Караџићу да му није познато куда се Милутиновић упутио и са којим циљем (459, 496). Амбициозном издавачу, Сима је оставио рукопис збирке песама, насловљене *Зорица*, коју је посветио Талфјевој. Вероватно да је штампа књиге већ била уговорена раније, јер је Милутиновић, у Уводном писму Јосифу Миловуку, које је писано пред полазак из Лајпцига, у мају 1827, благодарио издавачу на родољубљу, препоручујући му да рукопис одштампа о сопственом трошку. Писмо је закључио молбом да не жали новца, него да и писмо објави у збирци, што је издавач услишио (Милутиновић 1827: 5–6). Затим је Сима био у селу **Ади** код негдашњег секретара Правитељствујушчег совјета, Михаила Грујовића, који му је чувао неке рукописе. Код њега се налазио део видинских списа. Отуда је писао Талфјевој и расправљао о слабо разумљивом језику *Србијанке* (Недић 1959: 82; Љубинковић 2000: 56; Војиновић 1993: 20). У **Новом Саду** се дружио са Павлом Јозефом Шафариком коме је донео књиге од Копитара. За Симом Шафарику је непосредно стигло и Вуково писмо које је садржало имена села што их је у Србији записао, као и песма за коју је сматрао да ће Шафарику бити од користи због мноштва топонима који се помињу. Вук је мислио да је до тада већ дочекао и књиге које му је Копитар послао по Сими Милутиновићу (Караџић 1989 III: 473). О Симином боравку у Новом Саду Вука је известио Димитрије Милаковић који се, почетком октобра 1826, преселио из Дубровника ради гимназијског школовања: „Пролазећи Г. Милутиновић из Германије у Србију бавио се овђе неко вријеме, док најпошље већ оде. Ја би му желио да добро на оној страни прође, ал боим се перо ће му најприје хака главе доћи”. Оставио је утисак човека „пуног науке”, али му је било чудно што онако „смијешно говори у његовој Србијанки”, па су Георгије Магарашевић, који га „иначе превише небес подиже”, затим професор Српске гимназије и књижевник Атанасије Теодоровић и он „чешљали га здраво” због тога, а он им је казао да

му ни Вук Караџић у Бечу није дужан остао, најавивши објаву критике *Србијанке*. Он им је показао и неко писмо, које је писао Вуку из Србије у стиховима и понудио га је за штампу у *Лейхойису*. Магарашевићу је уступио рукопис „Опјевка младог Србског племића Симе Алексића, погинувша 1815. на Дубљу у Мачви” који је уредник објавио у *Србским лейхойисима* (Магарашевић 1827 X: 68–79). Милутиновић је био сведок Алексићеве смрти, јер је учествовао у боју у коме се „просуо тако, да је, с тога, до смрти морао увек носити потеге од јелење коже” (Милићевић 1888: 363). Приповедајући „много којешта за Липиску, валећи се њоме” и његовим професором Лудвигом Кругом, живо је заинтересовао Димитрија Милаковића да и он „ове вакације” пође „слушати философију”. Пружио му је и „препоручително писмо” за саветника посланства, Вилхелма Герхарда, у коме је писао да ћу му Милаковић бити од помоћи у преводу Качићевих и других српских народних песама. Милаковић је питао Вука: „Шта ми Ви велите је ли добро, зашто знам да сте и Ви тамо били. Писмо баш зато Вам пишем, да ме извјестите о Германији” (Караџић 1989 III: 498–499; Поповић 1966: 499–500).

Вук Караџић је најавио Василију Поповићу, 19. јуна, да ће у **Земун** доћи Сима Милутиновић како би прешао у Србију за секретара кнезу Милошу. Василијевић је, 2. јула, одговорио: „За Симу Милутиновића нит сам чуо нити видео, од ког је он реда, јели трговац, литератор или војник?” (Караџић 1989 III: 483) Непуне две недеље затим, побркавши име, ипак је јавио о састанку у Земуну са Стеваном Милутиновићем и да су разговарали. Чинило му се да он „има велику живост у мислима”, али да је био „слаб политик”. Уместо у Србију, он је из Земуна отишао у Трст. Промену плана Василијевићу образложио је страхом од „климе” у Србији која му неће бити „пробитачна” (489). Међутим, биће да је у Земуну начуо да му у Србији приписују неку кривицу, о чему сведочи и писмо Димитрија Давидовића Вуку Караџићу, 30. јуна 1827: „Симе Милутиновића неима јоште не знам гди се задржао;

по томе не има ни Ваших писама, које сте ми по њему послали. Против њега неима ништа више!” (481) – „Значи било је нешто”, закључује Милутиновићев биограф Владан Недић (1959: 83). Ненад Љубинковић опомиње се и евентуалних Симиних „грехова” из прошлости. Између осталог, претпоставља да је узнемиреност песника бринула и судбина његовог критичког писма за које му је Вук Караџић рекао да га није уручио кнезу Милошу (2000: 56–57).

Читајући вести из Земуна, Вук се запрепастио. У јулу 1827, у очају је писао Лукијану Мушичком: „О Србијанци Симе Милутиновића не ћедосте ми ништа писати; а до сад може бити да Вам је тамо дошао и списатељ њезин. Да је он више од пола луд, ја сам то видио још из његови писама што ми је писао из Липиске; али да је уз то рђав човек, то нијесам могао мислити. Знајући ја у којој је биједи и невољи у Липисци, замолим се зимус још с неким пријатељима у Србији Гдару Милошу, да би му се помогло; на то Милош заповједи мени да му ја пишем да дође у Србију њему за писара, а он ће по том дуг његов у Липисци сав исплатити. Прешавши ја из Биограда у Земун, пишем му тако. Он с оним мојим писмом отиде Талфјином оцу у Алу, те у име тога пута узјами 60 талира, потом писмо покаже својим дужницима, и тако се избави из Липиске и дође у Беч, и одавде преко Пеште и Новог Сада отиде у Земун, да пређе у Србију. Но, сад на особито моје удивљење, пишу ми из Земуна, да је мјесто у Србију, отишао у Тријест! Сад сами судите, колика је сад моја срамота пред Милошем, колика ли свију нас у Али код Талфјина оца и у Липисци код остали његови дужника!” (Караџић 1989 III: 438, 496).

Премда „млоги су о његовом врату” били, Самуило Илић је у журби јавио Вуку да је Сима Милутиновић провео осам дана у **Горњем Карловцу** (569–570). У својој књижари нудио је Сими *ну Србијанку*, али нико није хтео да купи. Поред свих његових препорука и хвала и они који су се пренумерирани, нудили су му натраг егземпларе по тридесет крајцара (507). Обистинило се Илићево предвиђање да у Милутиновићевим књигама „биће

доста мољаца. Он се брине и пише за бакалције и за сланинаре, кои ће имати у што сало купцима завијати” (362).

Вук је, затим, писао и учитељу Димитрију Владисављевићу да се надају Сими Милутиновићу у Трсту. Љутит на њега, оцрнио је његову *Србијанку*. Поверио је у каквом му је жалосном стању писао из Лајпцига, помишљајући на самоубиство. Молећи да га пошто-пото избави отуда, Вук је успео да га ухлеби у Србији, али Сима је вратио зло за добро, осрамотивши га и пред пријатељима у Немачкој и пред кнезом Милошем. Стигавши у **Трст**, Милутиновић је боравио у гостима код Димитрија Владисављевића. Неколико дана после тога, приспело је и Вуково писмо из Беча. По случају, један Владисављевићев колега донео га је из кафане „Поларне звезде” и то у пратњи Симе Милутиновића. Познавши да је писмо од Вука сви су навалили на Владисављевића да га наглас прочита, „да виде, шта је новог?” Владисављевић је открили писмо. Читао је све редом, али када је дошао до *Србијанке*, видео је да је нешто опорно. Био је рад то прећутати пред Симом и пред двојицом попова који су га дизали у облаке, јер је списатељ, као и пред својим синовцем „који је баш они дана свршио Напиона читајући, кои брани Талијански језик од Латинског и Француског, и чисто би требало да га сви учени Србљи читају”. Али, Сима није хтео пустити, него га је чисто натерао да чита даље. Владисављевић се покорио и наставио. Међутим, Милутиновић је почео да се зноји, а попови су почели да га нешто накриво гледају кад је дошао до онога места о самоубиству. Онда је Сима био рад да Владисављевић умукне, али сад он није хтео, него је прочитао све до краја. Било је свима веома непријатно. У своју одбрану, Сима је опет почео „повтоварати ону своју Максиму, да граматиста служи језику, а Поети да језик служи”. Али му је све то било забадава, „кад се сви склептамо около њега, нема кудкамо сироме, бранио се два три дана, па после га се оканусмо и ми, а он поче нам право давати; а зашто? Јер је чинио све по старому читајући Мразовића Граматику и Соларићево о самости, и зато баш и фали

Соларића као најбољег нашега досад списатеља, видите, да не вест што твори”. Представљајући догађај Вуку, Владисављевић је одобравао: „А баш сте га добро и класифицирали, казавши му да га нико не чита; јер ни онога покоинога нико не чита него сам Симо. Обећао је да ће се поправити. Не знам јели му Фрушић што насаму говорио, али пред нама ништа о томе. Одобрено му је само што иде у Ц. Гору. Мени се чини да је он Ваш Антагониста. Ви Србијанац а он Сарајлија и Бошњак. Дед се држите Ви и он, јер ако ми каквог Ерцеговца међу вас туримо не знам шта ће бити од вас” (599–600).

Вук је замерио јавно читање писма пред Симом Милутиновићем, а Владисављевић се извињавао и правдао да се то збило нехотице. Осим Вуковог писма, у Трст је прispела и пошта од Симиног оца Милутина, коју су упутили за њим, јер је преко Дубровника отишао у Црну Гору (632). Није се јављао оцу, али је из Трста писао Албертини Терези Лујзи фон Јакоб у „далеком Лајпцигу” (Љубинковић 2000: 57–58).

У Трсту је Сима Милутиновић упознао Лукијана Мушицког, гласовитог песника, чије се хиротонисање за горњокарловачког владику отезало још од 1824, откада је вршио дужност администратора. За његове изузетне заслуге у епископији, аустријски цар Франц I, у лето 1827, самоиницијативно га је именовао за владику Карлштадског. Вук је одмах честитао, пожелевши од срца да и српски митрополит ускоро постане. Радосну вест Вук је прославио код „Белог курјака”, вечерајући и напијајући у његово здравље у друштву са Јернејом Копитаром и Хофратом Хормајером, аустријским државним историографом (495). Међутим, после неколико дана, Вук је од правдослова Лазара Милетића чуо да Мушицки неће на то пристати без сагласности Синода Карловачке митрополије. Вук се забринуо. Намах је писао Мушицком да се нипошто не одриче цареве воље. Саветовао је: „Ако вам г. Стева о томе каквово успише, а Ви му одговорите, да то нијесте тражили (као што свијет зна) нити сте се о томе надали, него

Вас је цар сам наименовао, и Ви наименованије царево не одбацујете; и ако цар није имао право Вас наименовати; то није Ваш посао, него г. Стевин; и он с њим о томе нека се разговара, како му драго. Не шалите се, да се одречете, пак последије у невреме да се кајете. Ви знате да нигда нећете постати владика, ако г. Стева с данашњим нашим владикама владике узбира” (498).

Држећи Стратимировића својим доживотним непријатељем, Мушицки није полагао у његову добру вољу, па је отишао у Трст да богате српске трговце моли за потпору црквеном и школском фонду у својој епархији. Димирије Фрушић је писао Вуку Караџићу да су га у Трсту „добро потпомогли и више него што он заслужује и што ће икада заслужити, боим се” (699). Међутим, утом је баш Стратимировић наводно одлучио да рукоположи Лукијана Мушицког у Даљу, где је „три месеца чекао на њега” (703), а Мушицки је кратко време боравио код Трста, преко мора у Монфалкону и топлицама ради лечења, али му није ништа помогло, него је чисто још више ослабио. Поверио се Вуку да он већ пет година болује и да за све то време није спавао више од три сата. И сам се чудио да је поред толиких брига и невоља и несанице јоште жив. Потрошио је силан новац на лечење. Питао је за помоћ осморицу лекара. Један је нагађао да болује од гихта, потајне костобоље. У глави је осећао притисак, у прсима тиштање, а у стопалима као да мрави пролазе, штрецао је бол и простирао се до колена. Волео је да оздрави, није жалио сто дуката (727–728).

Док је боловао, митрополит Стефан Стратимировић је мислио да Лукијан Мушицки „банчи у Трсту”. Рекао је: „Нека он сада 3 месеца чека на нас”, јер му је намера била да Мушицког касније рукоположи него ли оне који се прво имају рукоположити, како би га Арсеније Радивојевић претекао по хијерархији. Копитар је на то упозорио Вука, предлажући да се Мушицки непосредно обрати дворском саветнику Пидолу или Мађарској дворској канцеларији или неком дворском агенту не би ли се митрополит

(„уколико је само лењ, а не плете, можда друге интриге”), навео да га, не губећи време, рукоположи (703).

У то доба, Лукијан Мушицки је у Трсту упознао Симу Милутиновића Сарајлију. Једанпут, при ручку, Мушицки је похвалио *Србијанку*. Учитељ и књижевник Јевтимије Јевта Поповић је прихватио да је врло добра, изразивши жељу да Сима и „коју драму Србску сочини”. Премишљао се Милутиновић шта би то могло да буде? Одмах га је заинтригирао Милош Обилић, што је и осталима било најмилије, па им је обећао „такову сочинити” драму (Ненадовић 1884: 14). Милутиновић је био одушевљен Лукијаном Мушицким. Посветио му је у Трсту оду. Димитрије Милаковић је писао Вуку да је песник из Трста послао оду њему у Нови Сад. Он је предао уреднику Георгију Магарашевићу, додајући суморан коментар о њеној судбини: „Но, како је спјевао лијепо! Неће у Љетопис доћи” (Караџић 1989 III: 545).

О сусрету са Симом Милутиновићем у Трсту јавио је Вуку Караџићу и Лукијан Мушицки. Он је писао да је Сима „добар јуначина, ал је тврдоглав. Здрава је мозга, може дубоко и дуго мислити. Ал’ требало би да се држи животне философије, која не трпи мрачности” (727). Затим, да „његов је поступак с Талфјиним оцем и с дужницима врло худ. Доиста нас је осрамотио. Ја сам му ово пребадио. Он се правда да је он учинио наредбу да се онаи дуг плати. И рекао је, чини ми се, да су новци послани. – Не знам, је ли истина. Каже да је много узрока имао, што није отишао у Србију, нит је могао отићи. Најглавнија је што би сметало његовој намери. Из Трста је отишао у Црну Гору” (729).

Половином августа из Трста је отпловио великим једрењачком у **Задар** где је уживао гостопримство на ручку код викарног епископа и књижевника Спиридона Алексијевића. Утом је Сими писала Талфјева о смрти оца Јакоба и потврдила је пријем Милутиновићевих писама (Војиновић 1993: 20; Миловић 1961: 93; Љубинковић 200: 58). Из Задра је пошао, 27. августа, за Котор. Искрцао се у **Дубровнику** у коме је провео десетак дана. Често је

обедовао код руског конзула и свог доброг знанца из устаничких дана, Јеремије Гагића. Даровао му је примерак *Србијанке* у четири части. Гагић није пропустио да пренесе непосредне утиске Вуку Караџићу: „Како сам у послу, нисам јоште ништа от тога прочитао; притом, да Вам сву истину речем, његов нови – може бити поетически – језик, и поезија *fanatico-enthusiastica*, на први поглед, не допадају ми се; кад би све прочитао, не сумњам да не би колико оригиналности, толико и красоте нашао у свему” (Караџић 1989 III: 573). Занимљиво је било и то да је Милутиновић код Гагића заложиио пушку, па га је, потом, са Цетиња писмено молио да је прода и да тим новцем намири повериоце у Лајпцигу (Љубинковић 2000: 60)⁶⁷. На походу из Дубровника, Сима је био на опроштајном ручку код Гагића. Видевши на столу писмо Вука Караџића у коме су се, према обичају, описивали Милутиновићеви неприлични поступци, Сима је запитао: „Еда ли Вам што Вук за мене пише?” Гагић је одговорио: „Да ме нисте запитали, не би с мое стране учтиво било казивати Вам; но будући ме питате, а баш Вас се тиче, то изволите га прочитати”. Он је узео писмо и „велегласно” прочитао, па је уздахнувши рекао: „Хе! Мој Вуче! Да си ти мени највеће зло учинио, ја не би могао овако зло мислити и говорити о теби, како што ти о мени мислиш, говориш – и сувише гониш ме. Али је Бог добар; изаћиће дело на видело” (Караџић 1989 III: 572). Такође, траг о боравку Симе Милутиновића у Дубровнику оставио је и трговац Јово Шкуљевић у писму Вуку Караџићу (577).

Из Дубровника, Милутиновић је, преко Херцег Новог, отпловио у **Котор**, где се искрцао 12. септембра (Војиновић 1993: 20). Пошто је имао пасош само дотле, полицијско начелство га је саслушало о циљевима пута. Он је навео да жели ићи у Црну

⁶⁷ Владика Петар Први није дозволио да Милутиновић прода заложу пушку код Јеремије Гагића, већ је његове дугове исплатио од руске пензије Црној Гори која се после вишегодишњег застоја почела опет да исплаћује 1826. године (Љубинковић 2000: 60).

Гору да скупља народне песме и да на основу старих архивских докумената напише епску хронику Црне Горе. Иако су његови одговори привремено задовољили власти, ипак су му из предострожности одузели сва његова писма и књиге и обавестили да га не могу пустити у Црну Гору, докле му из Беча не стигне пасош за прелазак. Сима је једно време чекао разрешење судбе, док најпосле није „без питања и допуштења, преко планине у Црну Гору отишао; не знам је ли истина?“ – писао је Јеремија Гагић Вуку Караџићу о Симиним недаћама у Котору (Караџић 1989 III: 564, 573; Љубинковић 2000: 58–60; Војиновић 1993: 20). Путујући на Цетиње залутао је у ловћенској магли. У овчарској колиби провео је недељу дана. За то време написао је *Трагедију Обилић*, испунивши обећање дато у Трсту. Љубомир Ненадовић је писао да песник у надахнућу није ништа јео, само је пио млеко, па је крај слабе хране написао и слабо дело (Ненадовић 1929: 128).

Изнурен постом, Милутиновић је из колибе преко неког намерника молио владикау Петра I Петровића да га прими на Цетиње (Војиновић 1993: 20). Према анегдоти, када је приспео у црногорску престоницу био је празник или недеља, па је у време богослужења и владика Петар био у цркви. Сима је оставио пртљаг пред црквом, ушавши да одстоји службу Божју, па после да види где ће се сместити. Када су Симу, као странца, спазили тутори цркве, поднели су му тас по обичају и Сима је у њега бацио талир, почем више није ни паре имао. Кажу да Владика није пре тога дана познавао лично Симу, него је за њега из чувења слушао и позвао га у Црну Гору. Када је видео Владика да је Сима на тас бацио талир, осмехнуо се и закључио је да то баш Сима мора бити. По изласку из цркве Владика га је позвао у двор и упитао: „Богати јеси ли ти Сима Сарајлија? – Јесам, одговори Сима, одкудме познајеш? По оном талиру – одговори Владика – што ти је можда последњи у кеси био“ (Ненадовић 1884: 14). Владика Петар примио је Симу Милутиновића за народног секретара, али и за

учитеља синовцу Раду, потоњем владици Петру II Петровићу Његошу и још неколиким дечаџима. Постоји више прича о начину на који је необични учитељ образовао особитог ученика. Најпознатију анегдоту „Двобој ученика и учитеља” објавио је лично Сима Милутиновић у *Голубици* за 1843/44 (18–22), а већину осталих записао је Љуба Ненадовић (1929: 124–126; Милићевић 1888: 449; Златковић 2014: 246–257).

Јеремија Гагић је, такође, потврдио Вуку, из Дубровника, да је црногорски владика задржао на Цетињу Симу Милутиновића који је сачинио *Трагедију Обилић*, имајући намеру да је пошаље у Нови Сад да се штампа (Караџић 1989 III: 667–668). Једновремено је и Ђура Милутиновић Црногорац јавио Караџићу да је дошао Милутин Симоновић, отац њиховог „брата” Симе, који га је усрдно поздравио и замолио да му штогод јави за сина, не знајући ни где је нити како је? (566) Вук је отписао Ђури: „Г. Милутину за његова Симу толико могу јавити да је отишао у Црну Гору; кад бисмо из уста говорили, сила би му се имао тужити на њега, а овако само могу казати да је отишао да тражи љеба преко погаче” (604).

Заметно путешествије Симе Милутиновића Сарајлије, испуњено бројним драматичним збитијима, које се претежно темељи на кореспонденцији Вука Караџића са савременицима, сажето је у анегдоти, чију је верзију записао Андра Гавриловић: „Сима Милутиновић замоли из Лајпцига Вука Караџића да му нађе нешто помоћи и какво место. Вук се заузме те Симу Кнез Милош назначи за свога секретара и да му новаца колико му је требало за долазак. Сима прими новце, пође у Крагујевац и оде – на Цетиње, те место Кнезу Милошу постане секретар владици Петру I. Чувши све то, Вук се запрепасти, па рече, мало после: ’О, мајн гот! Знао сам ја да је Симо луд до пола! Али кад му прије полуђе и друга половина?!’” (Гавриловић 1911: 16)

Како се убрзо испоставило, није Вуку толико сметала рђава Симиња ортографија и нејасан стил *Сербијанке* колико га је

онеспикојавала зебња да ће му Милутиновић кварити посао у Црној Гори. Вук се поверио Димитрију Давидовићу: „Сима је Милутиновић отишао у Црну Гору, да купи пјесме, али ја ћу с Г[осподаревом] помоћи на љето, ако Бог да здравље, у наији Ужичкој и у Пожешкој више и љепши скупити пјесама, него он у свој Црној Гори и у Босни и Ерцеговини”. Био је још експлицитнији, пишући Василију Поповићу: „Ваља да сте чули, да је Симо Милутиновић отишао у Црну Гору, да купи пјесме, и да ми кварит посао; али нека га, срећан му пут! Да Бог да Гдару здравље! Ја се надам на љето с његовом помоћу у наији Ужичкој и Пожешкој скупити више и љепши пјесама, него ће он (с оном памећу) у свој Црној Гори и у Босни и Ерцеговини” (Караџић 1989 III: 529, 561; Љубинковић 2000: 85).

НОВА КЊИГА СРПСКИХ НАРОДНИХ ПЕСАМА И КРИЗА У МАТИЦИ СРПСКОЈ

До тада, Вук је прикупио знатан број песама. У мају 1827. писао је Лукијану Мушицком: „Ја имам опет пјесама за једну књигу од 25–30 табака”, али није престајао да материјал допуњава из различитих крајева, па је питао: „Певају ли ваши Рвати тамо јуначке пјесме? Бисте ли ми коју за IV књигу могли послати?” Мушицки је одговорио да има тридесет преписаних песама. Саопштио је услов под којим би их послао Вуку: „Би ли Ви 4-ту част мени посветили – знате по старом обећанију Вашем? Ил ћете волети каквом Фиршту? Шта су сад Вама мали људи?” Вук је намах отписао да му неће посветити четврту књигу народних песама, јер је мислио да је посвети Јакобу Гриму који је рецензирао у Ученим гетингеншким новинама *Даницу за 1826. годину*. Премда је Мушицки и претходно безусловно слао народне песме, Вук се надао да ће их одмах послати, јер је знао да је Мушицком „народна слава милија” него његова. Међутим, учинило му се да је саставио хладан и неучтив одговор, а „кога је молити, није га срдити”⁶⁸, па је Мушицком подробније образложио сопствене мотиве и изнео је неколике предлоге: „Ја се надам да ћете ми послати оно 30 пјесама. Ја зато велим, да ову четврту књигу посветим Гриму јер је он највише наше пјесме Европи препоручио, и још нам сила може учинити. Прошавше године рецензирајући Талфјин превод наши пјесама на Њемачки

⁶⁸ Уп. Караџић 1965: 148.

језик каже (између осталог) да Европа после Омирових стихова ништа не може показати што би нас тако могло поучити о постању епическе поезије као народне српске пјесме итд. А ја ћу за Вас пету и за Копитара шесту књигу скупити за три мјесеца у самој Вашој епархији. А најпослије можемо и овако учинити: да не штампам сад ни четврте књиге, него како Вас завладиче, и ја будем готов с мојом Даницом за 1828. годину да дођем к Вама да купим пјесме, пак у једанпут опет да издам три књиге, и онда ћу моћи казати, да сам ји све с Вашом помоћу скупио и издао. Шта велите о том? Имате ли онаки лијеп квартир да ми дате, као у Шишатовцу што сам имао? А Ч. С. се онда не ћете бојати. Моја фамилија овђе с пензијом може ласно живити, а мени саме много неће требати тамо. Збиља! Колико оно Ви лани рекосте мени дати на годину?” (Караџић 1989 III: 438, 478, 484, 495–496; Младеновић 2004: 55–56).

Вук је једнаку молбу упутио и Самуилу Илићу, потраживши да и он скупља песме у Горњокарловачкој епархији. Међутим, Самуило је имао неколико загонетки и питао се да ли ће Вук да „умложава” збирку коју је објавио у Додатку *Новина Србских* 1821, а што се, пак, песама тиче он је одрекао да их може добавити, упутивши на Лукијана Мушицког, јер је он „покупио од слепаца ондашњи и Крајишника” (508).

Пошавши у Срем, 13. октобра 1827, на посвећење, Мушицки је предао Самуилу Илићу свежањ народних песама, са препоруком да се постара да их што пре отпрати Вуку Караџићу. Гледајући згодну прилику да без трошка пошаље, Самуило је једнако одлагао да експедитира, јер би и делижансом и поштом испало скупо (648). Велики корпус различитих песама од којих су, према Вуковим речима, многе биле „лепе”, стигле су потражиоцу тек 1829. године (1986: 403)⁶⁹

⁶⁹ Остало је 73 необјављених песама из рукописа Лукијана Мушицког (Караџић 1973: CCLXXII).

Да има народних јуначких песама опет скупљених за једну књигу, Вук је писао и Јакобу Гриму, из Беча, 1. августа 1827, али не зна када ће их објавити (1989 III: 503). Шафарику је, пак, у јесен 1827, јавио да се нада током зиме да ће објавити четврту књигу народних српских песама и да ће „објављеније” изаћи чим књига уђе у штампу (527). Чувши за планове, Георгије Магарашевић је писао Вуку да му јави када ће и где књига бити печатана, у Бечу или у Лајпцигу? Хтео је неизоставно да извести читаоце *Лейхойса* (505). Дотле је Вук успут сабирао записе са различитих страна и од различитих записивача. Адвокат Павле Берић је обећао да ће ускоро послати песму „О Арси патријару”, али „није стајао добар да је точно диктирана”, јер је од једног слепца из Добановаца слушао лепшу верзију (471; Томин 2014: 85–99). Василије Василијевић је препоручио професору Авраму Живановићу да за Вука препише од следеће Јеце песму „О Јерку Латинину” (Караџић 1989 III: 483). Канцелиста сомборског Магистрата Кузман Севкић најавио је да ће скупити доста песама, јер се намерио на ваљаног певача и свирача на гајдама (606; 1986: 407). Ђакон и учитељ из Пивница, Стефан Теодоровић, непрестано је купио песме, поскочице, загонетке и србуље. Позивајући Вука у госте да заједно наздраве, у јесен 1827. послао је поскочицу: „Што но мени синоћ би – ја из јеба ноћас три”. У Пивницама је пронашао стародревни псалтир који је имао и календар, као и рукопис који је у Варадину писао, 30. октобра 1733, протопоп варадински Аврам Јовановић, а у коме се прописује колико поп треба да плати крајцара ако не служи литургију, јутрење, велико повечерје итд. Ако за девети час не чита молитву требало је да плати петнаест крајцара. Уз не тако голем казнени издатак, пивнички парох, који је био склон шали, додао је коментар да „више и не вреди”. Убрзо после тога, Стефан Теодоровић се јадао Вуку да га „Бог љуби али никако свеци не могу да га трпе” и да је изгубио своју завичајну пивничку парохију, те је опредељен да администрира у врбашкој. Уверавајући Вука да није парохију „због неваљала дела изгубио”,

обећао је да ће се јавити чим се среди у новој парохији, у којој је чуо да су по песмама на гласу три Грка. Међутим, није се јавио Вуку из Врбаса, већ из Кањиже, у коју је стигао лицем о Светом Николи, где је требало најкасније до Светог Саве да се задржи као помоћник старом свештенику. Одмах је, према Вуковој жељи, почео да прегледа старе књиге. Најпре је нашао Службеник стар стотину година, а затим и „стародревну књигу – коју певци кањишки зову *Смејењачом*”, датираном 1538. из венецијанске штампарије Божидара Вуковића Подгоричанина. Вук је намах потражио србуље (Караџић 1989 III: 571, 590–591, 659–660, 709).

Према Копитаревим налозима, Вук Караџић је упустио и Димитрија Тирола да марљиво трага за србуљама. Он је разумео да један господин има стару српску књигу која је штампана дрвеним словима. Не знајући каква је, он је ипак поручио. Међутим, добио је књигу штампану 1715. године, насловљену *Зарчало истиине мед чарке источне и западне одом карстиу*, на „далматинском нарјечју, и говори о расцепленију источне и западне цркве” (480).

Иако се Вук није јављао од Божића, Адам Драгосављевић се, у међувремену, преселио из села Шиклуша и обављао је затим посао дневничара у Канцеларији Биљског Спаинлука у Шатроришћу код Мохача. Он је двапут писао Вуку за песме и србуље. Испоставило се да Вук није примио писма, али је Драгосављевић и без Вуковог одговора, а према његовој жељи, био у Бану и питао је за Јована Дворнића, Вуковог „по чувењу познатог пјевацију. Он је ковач, и не зна ниједне честито пјесме. Него Стефан Дворнић, отац или му је стриц, знао је силу Божију пјесама; ал је и он лани умро (с пјесмама заједно). А оно неколико комада од пјесама, што сад његов син зна, нису од велике вредноће”. Никако се није могао „натрефити на праве пјеваче”, а желео је да Вуку „силу Божију” песама испише и пошаље. Такође, и за србуље се свуда распитивао „и ниђе неће да продају нити смеју из Цркве, свуда држе као за неку греоту”. Проти је писао, па га је и лично посетио и „због србуља говорио, но и он се омишља и скањује”. Није могао

„ниједне скупити. А у приватни људи” пак није успео „ни једне наћи”. Међутим, једну кесу пергамената нашао је у библиотеци проте кишвалудског Саве Косића. Распарао је завежљај и оно што је било у њој „написато”, он је преписао и послао Матици српској са својим „малим примјечанијем” (503–504). Чланак је објављен у трећој частици *Сербских летописа* за 1827. под насловом „Стара црквена књижевност” (Драгосављевић 1827: 48–56). Када је Андреј Кухарски, професор Варшавског универзитета, донео два заостала броја *Летописа* у Беч, Јернеј Копитар је „прогутао” чланак Адама Драгосављевића. Одмах је писао Вуку који се налазио у Будиму: „Потражите рукописе о којима он говори, а србуље, уколико се не могу купити, а оно бар да се погледају! Где се овакве ствари могу боље сачувати од пропадања неголи у Дворској библиотеци!” (Караџић 1989 III: 714). Вук је писао Драгосављевићу: „Би ли ви мени оне Србуље које описујете у 10 ч. Српске Летописи на стр. 55 и 56 могли послати само да ји видим? А онај Псалтир, што кажете да је Ваш ваљада ћете ми и продати (за дукат у злату)?” (754)

У истом броју *Летописа* објављен је доста скраћен одговор Димитрија Тирола поводом критике Милана Љубиправдића коју је упутио на рачун његовог превода Вукове *Грамајке* на немачки језик (Магарашевић 1827 X: 138–139). Премда се од маја 1827. отезало објављивање, Тирол је хтео одговор Љубиправдићу да објави у свом *Банајском алманаху* за 1828. Припремајући га за штампу, уредник је, такође, молио Вука да му по вашарџијама у Пешту пошаље преписане рецензије које су изашле у Петрограду у Кепеновим *Библиографским листићима* и у *Московском телеграфу*. Оне су сведочиле о повољној рецепцији Вуковог дела у Русији, упркос гласинама које су се шириле да су Руси незадовољни Вуковим радом и које су кружиле поводом чланка професора Н. И. Греча у *Сину ошечества* (Караџић 1989 III: 427–428, 505–506, 521; Павић 1969: 595). Тирол се надао да ће због тога неколико егземплара више продати. Вук је рецензијама

додао и предговор и послао је Тиролу који је био задовољан, јер он не би „знао шта више рећи” (Караџић 1989 III: 520, 523, 544). Чланак је објављен под насловом „Књижество србско” (Тирол 1828: 197–219). Већ је Тирол дигао руке од тога да ће Георгије Магарашевић одштампати његов одговор Љубиправдићу, па је почео да га припрема за објаву у свом *Алманаху*. Баш када га је „импримирао”, он је у Будимској типографији видео да се једновремено штампа и *Лейхойис*, који је у рубрици „Смесице” садржао и његов одговор Љубиправдићу, па је чланак намах повукао из *Банџинској алманаха*, судећи да је боље да изађе у *Лейхойису* (Караџић 1989 III: 532, 544, 602–603).

Иако су Вук Караџић и Димитрије Тирол сматрали да је анимозитет у питању, узрок одуговлачења објављивања чланка била је неслога међу оснивачима Матице српске. У кризу је запао и *Лейхойис* после проблема око регистрације Матице српске, препирке и разлаза оснивача. Предњачењу Јована Хаџића успротивио се Јосиф Миловук који је са својим шураком Гаврилом Бозитовцем иступио из друштва и њихови потписи су прецртани на оснивачком акту (Ковачек 2001: 9). Оснивању Матице српске Јосиф Миловук је 1829. написао и одштампао две полемичке књижице. С обзиром на све отвореније непријатељство, многи су узроке застоју излажења *Лейхойиса* приписивали роварењима Вука Караџића који је имао рђаво мњење о часопису, о чему није прећутао у Бечу ни пред Јованом Хаџићем. Зато је он мислио да Вук ради против *Лейхойиса*. Василије Василијевић је писао Вуку из Земуна, 17. септембра: „Чујем да Милош Светић триста чуда на Вас због тога што је Летопис забрањен, и што сте му Ви казали на пооду његовом из Беча, да ити брже, не би ли на подушје Матици српској дошао”. Према сведочењу Димитрија Милаковића, и у Новом Саду била је „вика до зла Бога” на Вука, јер су казивали да се трудио да уништи Матицу српску (Караџић 1989 III: 520, 535, 545). Међутим, у добром и помирљивом духу огласио се Георгије Магарашевић пошто се из Крагујевца вратио у Нови Сад. Он је

писао Вуку са молбом да га извести шта се у Бечу приповеда о *Лейхойису* „која милу своју Даницу свагда особеног удостојава вниманија, и праведно заслужени венац сестри својој приноси. Жао ми је, што се Летопис не роди мужког пола⁷⁰, пак би ји лепо бракосочетали. Но ни зато; нека се и овако слажу као две сестрице; Даница нека светли, да Летопис не тумара – по мраку! Код нас нема ништа новог особне важности. Ви знате, и зато ние ми нужно обширно Вам писати, да су неки злоковарни људи Матици Сербској, а с њом и нашој Летописи даћу спремали, и у надежди крваве победе овима већ за испокој душе напијали. Но посрамишасја, умисливши злаја!” (559)

Киван је био и учитељ Адам Драгосављевић. Магарашевић је одлагао да објави његов чланак о „Писмености српској” који је био састављен Вуковом ортографијом и у духу његових језичких принципа. Искао је уреднику да врати чланак ако није вредан штампања (504). Пожалио се и Вуку Караџићу који му је одговорио: „За Матицу Вам ништа више не знам казати [...] Мислим да је Аџић (Светић) господар и од Матице и од Летописа” (520). Међутим, није било све црно-бело. *Лейхойис* је, ипак, редовно обавештавао о делатностима Вука Караџића. У другој частици за 1827, објављена је исцрпнија рецензија о садржају Вукове *Данице за 1827. годину*. На крају чланка стајала је похвала да „тип и папир јест леп, без знатни, смисла нарушавајући печатњи погрешака. Колика разлика от Сербског типа Будимске печатње!!” Следила је вест и о томе да је Џон Бауринг, „член многи учени содружества, познати поета и литератор” у фебруару 1827. издао у Лондону са српског на енглески језик преведене народне песме и да их је посветио Вуку Стефановићу Караџићу. Најављивала се и објава народних песама у немачком преводу Вилхелма Герхарда, а на концу налазила се и вест да је Г. Вуку Стеф. Караџићу руски им-

⁷⁰ Након смрти Георгија Магарашевића, под уредништвом Милоша Светића, наслов часописа је промењен. Уместо дотадашњег *Сербске лейхойиси*, наслов је гласио *Сербски лейхойис*.

ператор Никола I на „предложеније министра Шишкова годишњу пенсију от 100 дуката прошавше јесени милостиво определити изволио за труде његове у Словенској Словесности положене” (Магарашевић 1927 IX: 165–167). Мада позно, али многи су отуда дознали за Вуков успех. Јован Гавриловић из Вуковара је, 20. новембра 1827, честитао: „Како ми је драго било, кад сам у Летопису чито, да сте постали пензионер Цара Северног. Да Бог поживи много година милостивог тог монарха. Он се брине да народи који толико векова под јармом варварским стењаше, ослободе, и да се успореде с другима просвећеним Европејцима! Његово име биће забиљежено са златним словма и у Историји рода човеческог!” (Караџић 1989 III: 608)

Осим тога, у истој частици *Лейойиса* одштампан је подужу чланак Емануила Коларовића „Неколико предложенија сврх азбуке сербског језика” (1827: 99–141) који је био посве сагласан са Вуковом реформом правописа. Аутор из Сремских Карловаца претходно је објављивао под псеудонимима Бранко Ранков у „Додацима” Давидовићевих *Новина сербских* (Коларовић 1821: 133–136). Он је скупљао народне мелодије (Живановић 1984: 123–137; Ковачек 1987: 199) и преузео је из словенске азбуке двадесет три слова, уврстивши и пет нових Вукових. Укупно двадесет и осам графема одговарале су данашњим словима без *џ* и *џ*. Коларовић је, дакле, пре Вука Караџића увео слово *х* (Шипка 2017: 14). Занимљиво је да Коларовић није спомињао Вука Караџића, а за његова „нова писмена” писао је само да су „пре једно 8 година предложена”, па остаје загонетно из ког је разлога филолог прећутао име свог претходника (Стојановић 1987: 457). Међутим, чланак данас заборављеног аутора, побудио је пажњу Вукових савременика. Интересујући се да ли је читао Коларовићева „предложенија сврху Српскога језика”, Димитрије Милаковић је предложио Вуку: „Дед натарите му рена под нос што је заборавио говорити сврху слова *ц* (кога је у писању задржао) и што је узео *ы* и *ѳ*. Да ме не мрзи ја би га мало прокуцкао”

(Караџић 1989 III: 545). Дотле је и Јеремија Гагић обратио пажњу Вуку на Емануела Коларовића и на његов предлог српске азбуке. Он је похвалио његова језичка решења да су зрела и логична, подржао је увођење слова *х*, с тим што је сматрао да би осим ћириличне графеме било потребно да се користи и латинично *h*, те је и попут Милаковића питао: „Пак, зашто не би додао Г. Коларовић к азбуци Србској и *ц*, кад има турску цигерицу и прочитај?” Верујући да ће Вук Караџић сасвим извесно упознати Емануела Коларовића, препокорно га је молио да му саопшти његово мњење (573). Вук је писао Коларовићу, на чему му је Јеремија Гагић љубазно захвалио (667). Са Коларовићем се, потом, срео Димитрије Тирол у Сремским Карловцима. Много су времена провели у разговору о Вуку Караџићу. Испоставило се да Коларовић „љуби и високопочитује” Вука (815).

У то доба и Димитрије Тирол се бавио филолошким темама. Пошто је саставио прву свеску *Славенске грамајшике* на српском језику (1827), он је послао Вуку Караџићу рукопис у Беч да га преда јерменским калуђерима и да се стара око штампе и врши коректуру. Вук је узвратио пробне табакe у Темишвар. Тирол је, у јуну 1827, одговорио да му се „проба” допада и да изволи предати у штампу 1000 примерака *Грамајшике*, те да калуђерима „побије” цену и „у коректури да је мало окрши” (Караџић 1989 III: 480, 506, 520). Будући да се књига објављивала трошком Аћима Балана, краљевско универзитетског књигопродавца и темишварског књиговесца, Тирол је молио Вука да назначи штампару да се на насловном листу допишу његово име и титуле. Стога је требало да Вук спонзору, а не аутору, упути читав тираж *Грамајшике* из Беча, јер су такав уговор закључили. Један део тиража Вук је задржао, а други је послао у Темишвар, а трећи је задржао штампар због дуга, јер је Аћим Балан одуговлачио са плаћањем (487, 814, 879; 1988 IV: 47, 96). Обавештавајући да је примио *Грамајшику*, Тирол је писао Вуку: „Топло благодарећи Вам на труду и љубови обећавам, да ћу се ја старати да Вам се с

благодарношћу одужим. Ја сам с коректуром врло задовољан; али зато опет, молим, да у оним екземпларима, које будете Вашим пријатељима раслати, оно мало погрешака с црвеним плајвасом назначите. А за екземпларе, које сте задржали, нисте ништа дужни, него још Вам фала велика. Ако што најмање кадгођ о мојој Граматици чујете, то ћу Вас љубазно молити да ми одма јавите” (1989 III: 543, 533). Према обичају, Вук је прву свеску Тиролове *Славенске грамаџике* на српском језику упутио Петру Ивановичу Кепену који је књигу примио на новој адреси у Симферопољу на Криму (655). Молио је Вука да пренесе захвалност аутору и да он добро чини што признаје корист слова њ, љ, ј и др. (884). Тирол је своју Граматику у Пешти пружио Миловану Видаковићу који књигу није хтео ни да узме у руке. Негодовао је што је писана Вуковом ортографијом, за коју је Тирол тврдио да је „заиста најбоља, и коју нико поправити не може”. Граматичар је са жаљењем констатовао „да славан литератор! пише књиге, а не интересују га туђе ствари!” (544) Видаковићу се управо појавила нова књига. У застоју излагања *Лейойиса*, Матица српска је покренула издавачку делатност објављивањем романа *Касија царица* (1827) времешног писца и драмом *Невиносџ или Светислав и Милева*, младог аутора Јована Стерије Поповића (1827), чије је време тек долазило. Вукови пријатељи и сарадници кудили су Видаковића. Између осталих, Павле Берић је зачуђено писао Вуку, из Мола, 20. јуна: „Јесте ли читали Видаковићев нови Роман? Тај је човек преко полудио. Још су остали његови послови цвеће и ковиље, спровоу овог” (Караџић 1989 III: 471). С друге стране, популарни романописац је и те како уживао пажњу и благонаклоност читалаца и славеносрпских писаца. У прилог томе сведочила је, у оно време, прва част објављене књиге кратких моралистичких текстова Григорија Рихтера Горлица, коју је на српски језик превео адвокат Петар Стојшић из Сенте под насловом *Еликон или Средсџиво украшенија душе и усовершенсџивованија човеческој*

(Шафарик 2004: 240). У Предговору, Стојшић је одао признање Миловану Видаковићу, а спочитавао је злонамерност његовим критичарима. Између осталог, писао је: „Доиста доста је плодоносна просвештенија Србског њива већ досад донела плода, и доста се одранило Деце која би Роду свом, трудом своим на ползу притећи, и служивши могла, да не нападоше скакавци и да ји безобразни не збунише зоили, од кои је и Г. Милован Видаковић злобно, и непријатељски гоњен, писати престао [...] Не озлобљавај Зоиле никога, и не води књижевне парнице, јер нити ћеш с тим далеко отићи, нити ћеш ишта више добити, кром што ћеш постати предметом Летописа прошастог времена [...] Но зато опет нисам ктео писати по укусу Зоила, кои се нимало стидио није, с преиспуњим гада делама своима соблазњавати Род, и на књижество Србско љагу, која се никада избрисати неће бацити” (Стојшић 1827: X, XXVI, XXXI).

Вукови пријатељи су реаговали. У Стојшићевој алегорији читали су да је он Вука Караџића сматрао штеточином у српској књижевности. Димитрије Тирол је упозорио Вука: „Чујем, да је овде некаква књига под заглавијем: *Хеликон* изашла и да Вас у предговору њеном списатељ изобличава. Гледаите, да је скоро прибавите, и да му – Ви ћете то најбоље знати” (Караџић 1989 III: 521). Тирол је био радознао. Набавио је и прочитао књигу. Утиске је саопштио Вуку: „Предговор Еликону читао сам одономад и на њега не могу Вам ништа друго засад казати, него то, да је Списатељ тог предговора неотесан и луђи од оног Благоја Штипкаловића⁷¹, који је за показати себе паметна другога је нескромно и безумно у своме одговору вређао”. К томе додаје да у Пешти скоро сви, међу којима адвокат Јован Поповић Мостарски, правник и књижевник Аврам Бранковић и [трговац Јосиф] Михаиловић, држе

⁷¹ Према критичким оштрицама издвају се полемике које је Вук Караџић водио са Григоријем Гершићем, директором српских народних школа у Срему, Хрватској и Славонији, који је писао под псеудонимима Старац Куцкало, Благоје Штипкаловић и Јован Ранитовић (Златковић 2015: 157).

да је Стојшић мислио на Вука Караџића у лику „онога ког није именовати ктео” и да Вук јамачно мора одговорити у своје име или под псеудонимом. Мостарски је обећао да ће за тај одговор Вуку пружити аргументе, јер је Стојшића описивао „као најудијег карактера човека” (532). Слично је Вуку писао Павле Берић: „Читао сам Стојшићев Еликон, доста је шкандалозно предсловие, требало би га питати, кога је најмио Видаковићу за прокатора. Још је оно црње и горе, гди оног (неименованог) Гордељивца псуе и грди, као да се људи, кои његова одношенија знају, неће сетити, кога разуме; а ти ће се исти људи тим већма шкандалозирати оним предговором, што знају да Ауктор нимало није морално бољи од оног Гордељивца” (639).

ГУНДУЛИЋ, МЕРИМЕ, ГАВРИЛО КОВАЧЕВИЋ И „БУХПИНТЕРСКИ” РАД ГРИГОРИЈА ВОЗАРОВИЋА

Вук није одговарао, суздржано је сносио нападе који су све чешће били ублажавани потпорама и уважавањем његових идеја. Друго далматинско дело, за које вели да је двеста година лежало у рукопису, тршћански учитељ Јевтимије Поповић је добио 1825. од Христифора Цветановића, тршћанског трговца, и објавио је у Будиму 1827, ћирилицом, Вуковом ортографијом и сремачким говором (наречјем), под насловом *Османида Ивана Гундулића Дубровчанина сиђвана 1621 лѣѣа*. У Предговору, Јевта пише да је властелин Иван Гундулић дело написао „природним говором и да ће као најјаснија књига у србском књижеству остати” (Поповић 1827: V–VI) . Иако се дело тиче рата који је у 17. веку водио турски цар Осман II против пољског краља Владислава, спев је богат реминисценцијама из српске прошлости, испуњен је носталгичним сећањем на стару српску славу и садржи елементе развијене косовске легенде. Међутим, претходне године, у Дубровнику је коначно објављено прво издање Гундулићевог *Османа* (Gundulichj 1826) које је припремио дубровачки фрањевац Амброзије Марковић (Петакловић 2014: 39). О дубровачком и будимском издању Вук Караџић је писао Игњату Брилићу „да се у Дубровнику штампа Гундулићев *Осман*, којег прва књига (биће свега три књиге) чујем да је већ изишла; у Будиму се пак штампа исти *Осман* и с нашим словима (издаје га Тријестански учитељ, Јевта Поповић); Дубровачкоме је цијена 4 ф. а Будимскоме 3 ф”

(1989 III: 308). Тако су и међу обавештењима о новоизашлим књигама, у *Лейхойису* Матице српске за 1827, објављени почетни стихови оба издања – и дубровачког латиничког и будимског ћириличног (Магарашевић 1827 III: 165–169). Попут П. Ј. Шафарика, ни Димитрију Владисављевићу није било по вољи Јевтино приређивање Гундулићевог *Османа*. Писао је Караџићу: „Шта се Вама чини Османиде. – Мени се четворо у њој не допада. 1. Нема предговора у њој који заслужујемо ми спрема Османиде. Не знамо времена, опстојатељства, узрока Спевача Османидина. 2. Не познаемо Гундулића ни Дубровчана готово. 3. Не знамо гди кои места Исторически, или су измишљена или су истинита. 4. Ортографија је могла бити најбоља Ваша овде. Па је још коректор нагрдио. Ово сам му ја по наушченију Нашег пријатеља Luticha напомињао; ал је он био начуо, да ће је Дубровчани скоро издати па је ктео, да је он предвари, па ето ти како је испало. Мени је заиста повољнија Дубровачка у свачему него ли ова” (Караџић 1989 III: 600).

Осман Ивана Гундулића био је затим преведен и на италијански језик. Јеремија Гагић је одмах послао из Дубровника, 16. јуна, Вуку Караџићу и Јернеју Копитару „Османа с описанијем живота Гондолина” у преводу Фраческа Марије Апендинија (Arpendini 1827). Аутору опсежне *Грамаџике илирскоја језика*, писане на основи штокавске књижевне и језичке баштине и *Нойициа* (*Notizie*), дела из историје Дубровника (Arpendini 1803; 1808), Јернеј Копитар и Вук Караџић једнако су упућивали љубазне поздраве. Каткада му је Јеремија Гагић показивао и покоје писмо Вука Караџића, али се није „бојао” да ће га прочитати (Караџић 1989 III: 467). Гагић је, још 1818, писао Вуку Караџићу из Дубровника да „Г. Апендини има врућицу у славенској етимологији (готовнословију) и при свем том, све наопако толкује. Писмена наша не може желудац да му кува; он би рад да наше књиге чита, но никако да не учи наша писмена: говоре да је грешно влашка слова учити (све људе восточног вероиспо-

веданија, власима називају)”. Стога, када је Гагић понудио да се претплати на Вуков *Српски рјечник*, Апендини се изговарао да има много посла, старајући се како ће у својој цркви дочекати Императора кога је са његовом супругом очекивао (1987 I: 575; Станојевић 2013). Ипак, знајући за извесне Вукове контакте са Апендинијем, Павле Јозеф Шафарик молио је Караџића: „Ако је могуће наручите ми један примерак Апендинијевих *Notizie storico-critiche* у Дубровнику, директно и засигурно. Четири године су ме бечки и пештански књижари вукли за нос обећањима – и Миловук – и варали ме. Ако књига стигне за 2 или 3 године (а може ипак стићи и пре), ако само могу бити сигуран, много ћете ме задужити” (Караџић 1989 III: 611).

У међувремену, популарност Вукових народних песама допринела је пажњи и интересовању за српски језик многих иностраних слависта и преводаца. Одјекнула је вест да се чак у Паризу оснива катедра за „шокачки” језик и да се српске народне песме преводе и на француски језик. Достављајући Вуку Караџићу портрете Марка Караљевића, израђене на свили, у јуну 1827, њихов издавач Јосиф Миловук мислио је да примерак треба послати „оном у Париз који на француски језик Ваше песме преводи” (459). Радознао је био и Џон Бауринг. Он је, у августу 1827, писао Вуку: „Да ли су у Бечу видели дело које се управо појавило у Паризу под именом Гусла или збирка илирских песама за које аутор каже да их је све прикупио у самој земљи?” (519; Merime 1927; Мериме 1991). Једновремено је био знатижељан и Игњат Брилић који је писао Вуку: „Драго ми је било разумети, да се чак у Паризу у Француској катедра за славонски језик отвара, а у Бечу где толико Славјанах Австрија влада, ништа!” Међутим, збунио га је граматички број насловне именице, па је о предузетим истраживањима обавестио пријатеља: „Гусла на место гусле находим у свима дубровничким Речницих и књигама, за тако велику погрешку дакле не држим, збиља, да ми хоћете љубав учинити и Г. Копитара у моје име замолити

да би и мени један егземплар тиу Гусалах из Париза добавио, ја би платио, штогод узкошта” (Караџић 1989 III: 537). Особито је био љубопитив уредник *Лейойиса*, Г. Магарашевић, који је потражио Вуку Караџићу приказ новоизашле француске књиге: „Надам се и опширније от вас добити о Гуслама! Знате ли што више о катедри Шокачког језика у Паризу? Требало би и то назначити, али своим начином” (559). Недуго затим, доиста је објављена вест у *Сербским лейойисима*: „У Паризу је изашла књига наши народни песама под титлом: Гусла. У њој има сто песама, преведени на француски у прози. Издаатељ њен, кои се неподписуе, каже у предговору, да му је мати била морлакиња (и песме назива он морлачкима), а отац Талијан, и да је он све ове песме преписао у Далмацији от ајдука Маглановића; да ји није мислио издавати, него да ји сад, видећи, да се оне многима допадају, издаје у преводу. У почетку има образ кои представља Маглановића са гуслама. Песне су заиста народне и нису рђаве; ал’ би им се права цена тек из оригинала определити могла. Примечанија је достојно, што је гусла, место гусле, овде напечатано; но далматински речници имају гусле и у јединственом числу! Овом приликом још штогод да додамо. Пише нам наш кореспондент, да се у Паризу заводи катедра Славонског, шокачког, језика, и да ће Граф Сорго⁷² из Далмације професором бити” (Магарашевић 1828 XII: 154).

Претпоставља се да је у *Лейойису* уредник објавио рецензију Вука Караџића (Караџић 1968: 345, 573; 1974: 99; Живановић 1954: 49–59). Међутим, мало је вероватно да је француски песник успео да обмане Вука који је већ прошао проверу са песмама Андрије Качића Миошића, за које је забележио да их „од народније само мајстор може разликовати” (Караџић 1972а: 214). Такође, Вук је био знатно опрезнији и после неугодних

⁷² Антун Соркочевећ, последњи посланик Дубровачке републике у Паризу.

пропитивања Јакоба Грима о пореклу и аутентичности песме „Срби у Донаверту”. Но, свакако да је Проспер Мериме својом књигом тобожњих балада из Босне, којом се „наругао романтичарском одушевљењу за локалну боју” успео да преласти многе читаоце међу којима је било и опрезних научника и зналаца попут Леполда Ранкеа, али и великих песника као што су Пушкин, Мицкјевич, Теофил Готје, Жерал де Нервал. Само једнога, али највећег, Мериме није могао да наведе на танак лед – Ј. В. Гетеа, који је знао и ценио српску народну поезију. Он је одмах прозрео подвалу, мада је уживао у мистификацији и иронији којом је била прожета (Пантић 1996: 9–31). Између осталог, Гете је о томе писао 1828: „Zapazili smo da je reč Guzla skriveno ime Gazul, i setili smo se one prerusene ciganke-glumice koja se pre kratkog vremena s nama tako ljubazno našalila”. Правећи алузију на Меримеову подвалу са позоришним комадом који је представио као превод шпанске комедије, наставио је о *Гусли*: „Otud ni preuzeta traganja nisu ostala nenagrađena: kaže se za ove pesme da ih je neko čuo od dalmatinskih plemena, da naročito potiču od nekog tamošnjeg pesnika Hijacinta Maglanovića. Oduvek je u umetnosti bila dopuštena ovakva naivna prevara: kad bi nešto naišlo na veliko odobravanje, ljudi bi odmah zaželeli da nastavkom, novim delovima ili kakvim bilo dodatkom izazovu senzaciju i steknu odobravanje, time bi publiku, u prvi mah obmanutu, podigli na viši stupanj poznavanja predmeta. Koji ljubitelj staroga novca ne uživa u tome da skuplja Kavinove radove da bi na tim uspelim falsifikatima sve više oštrio svoje osećanje za originale. Gospodin Merime nam neće zameriti ako ga ovim proglasimo za autora Pozorišta Klare Gazul i zbirke Gusle, pa čak i zamolimo da nas, ako samo ushtedne, ponovo obraduje takvom nagaravljenom decom” (Koljević 1982: 178–179).

Гетеовој драгој пријатељици, „врлој и честитој” Терези Албертини фон Јакоб била је посвећена збирка песама *Зорица* Симе Милутиновића Сарајлије коју је, у септембру 1827, одштампао Јосиф Милувук у Будиму. Издавач је, претходно, слао из Пеште

у Беч табаке Вуку Караџићу да врши коректуру и да скупља пренумеранте. Вук је то чинио упркос томе што је сматрао да „Симине пјесме не може нико да чита” и што је био киван на поступке „побратима” који се уместо у Србији изненада обрео у Црној Гори. Прегледане табаке, Миловук је одмах давао да се „сецају” у штампарији (Караџић 1972а: 214; 1989 III: 531, 542, 598, 633).

У тај мах, међутим, то није био усамљен захтев. Уследила је навала молби Вуку Караџићу да у Бечу пружи допринос развоју српског „књижевства”. Земунски књигвезац и књигопродавац, али и песник познатих и код ондашње малобројне публике лепо прихваћених „простонародних” спева о Првом српском устанку (1804, 1806²) и Косовском боју (1805; 1810²), Гаврило Ковачевић, био је слободан да Вуку Караџићу, по земунском трговцу Димитрију Љољи, упути у Беч рукопис свог последњег дела, лист његовог „Објављенија”, илустрацију Аделаиде „Алписке Пастирке” и шездесет форинти, са молбом да заговори штампање и да штогод пренумераната обезбеди, те и да подобно изгледу његове *Данице* и код истог штампара „трукује” хиљаду примерака његовог сентиментално-романтичарског спева *Венац целомудрија и чрезвычайне любви Аделаиде алийиске ѱастѿирке* (Караџић 1989 III: 588–590, 601–602, 737–738; Новаковић 2020: 34–36). То је био прилично невешто у стихове преточен текст Доситејевог слободног превода сентименталне и у оно време радо читане⁷³ повести о Аделаиди, алпској пастирци, Жана Франсоа Мармонтела. Рукопис је био састављан народним језиком са примесама славеносрпског (Радевић 1972: 109). Вук је прихватио молбу познаника из Земуна да приуgotови за штампу „ову моралну и дивну повест, у стихове сложену, и с једним образом

⁷³ *Аделагида алийиска ѱастѿирка*, позоришна игра у три дејства, Атанасија Николића, представљена је трипут у новосадском театру. Драма је остала у рукопису (Шафарик 2004: 284). Вест је објављена и у *Лейхойсу* (Магарашевић 1827 VIII: 182).

исте Пастирке украшене”. Прибавио је Ковачевићу знатнији број пренумераната из Беча и Сент-Андреје (Караџић 1989 III: 807), али је објава књиге ипак потрајала (Ковачевић 1828).

Осим тога, учитељ и директор школе у Земуну, Никола Хаџић, који је био љубазан да Вуку Караџићу достави записе народних песама (Караџић 1986: 407), молио је познаника да му у продавници „Код Свете Ане” купи школске књиге (писмене саставе, катихизисе, рачунице, граматике, читанке, Пајерове прописе сваке врсте свих писама) и да отпреми по трговцу Константину Сотиру који ће их експедитирати са осталом робом из Беча у Земун (Караџић 1989 III: 662).

Но, из Земуна је, током 1827, прешао у Београд Григорије Возаровић. Он је у Земуну жудео да изучи књиговезачки занат. Према казивањима, њему је кћи кнеза Милоша, Петрија Перка Бајић, даровала сто педесет форинти да иде у Беч да усаврши позив (Јовановић-Стојимировић 2008: 451). Према сведочењима Возаревићевог кума и биографа Симе Милутиновића Сарајлије (Митровић 1960: 166–170), у Бечу је Возаровића прихватио Вук Караџић који га је одмах упустио код књиговезачког мајстора Јакоба Хермана да учи занат. Вук га је и новчано помагао. Позајмљивао му је новац и старао се да му у Бечу нађе галантеријски посао пошто је 1826. постао књиговезачки калфа (Караџић 1989 III: 41). Једно време је радио и код чувеног Карла Хенсингера. Када је изучио преко потребан, а у Србији још увек непознат занат, Вук је, затим, саветовао Возаровићу да се пресели у Београд (Пејчић 1995: 13–15). С мајсторским писмом и књиговезачким алатом отишао је најпре у Земун, па је отуд прешао у Београд, где је отворио дућан на Варош-капији. Био је то „мали један дућанчић, у који се на неколико камених степеница унутра улазило”, прозори на радњи имали су стаклена окна, а не, попут осталих дућана у вароши, „пенџерли-хартују”. Као знак Возаровићевог занимања над вратима радње висила је књига, што је збуњивало варошане. Турци су улазили у његов дућан сваки час, не знајући

шта он заправо ради, да ли поправља сатове или је берберин. С почетка није имао много посла са својим „бухпинтерским” радом. Часловци и псалтири који су се у школи учили још су били повезани од старих мајстора и то са дрвеним корицама, кожом обмотани. То је био оскудан повез без икаквих шара и украса и натписа на књизи. Возаровић је први почео у Србији да богатије повезује и украшава књиге. Његови су се повези одликовали не само солидношћу него и елеганцијом каква до тада није виђена. Хрбати његових књига били су од јаке и лепе коже, а натписи и украси у злату и стилу издања из 18. века (Јовановић-Стојимировић 2008: 451; Поповић 1950: 117; Пирх 1900: 26, 30; Пејчић 1995: 21–22). Осим у Бечу, и за његову делатност у Србији Вук је, такође, имао извесних заслуга. У недостатку књиговезачког материјала, Григорије је молио Караџића за набавку. Он му је писао да у Бечу купи пола дењка коже финог црвеног, зеленог и браон марокена, табак црвеног, плаветног, зеленог и белог папира ниже класе, што јефтинијег, као и осталу галантеријску робу. Осим тога, затражио је српска, чифутска и турска слова, као и туце сребра који су били потребни за израду регистара и протокола у Београду. Трошкове набавке материјала платио је Возаревићев пријатељ, заштитник и кум, Алекса Симић (Караџић 1989 III: 458, 549–550; Пејчић 1995: 100).

ТРУКОВАЊЕ, СКУПИТЕЉИ И ПРЕНУМЕРАНТИ ТРЕЋЕ ЧАСТИ „ДАНИЦЕ”

Вук је ишао и тамо и амо, али га је болела нога. Због тога, у августу 1827, двадесет дана није излазио из куће (Караџић 1989 III: 519). Према сачуваним рецептима, које су преписивали лекари Андреја Белецки и Крафт, види се да је био болешљив (Добрашиновић 1988: 52). Мировање је искористио да доврши *Даницу за 1828. годину*. У „Објављенију”, датираном 23. септембра 1827. у Бечу, најавио је да ће Забавник бити готов до конца новембра и послат претплатницима. Осим календра, у њој ће бити „све саме народне наше ствари, као што су понајвише и до тад биле”, али ће књига за трећину бити обимнија него лањска. Цена за пренумеранте је остала непромењена – једна форинта или 24 сребрне крајцаре, а пошто књига изађе биће скупља. Време пренумерације је трајало до половине новембра 1827. До тог датума, новац је примао лично уредник на сопственој адреси, у кварту Ландштрасе, број куће 291, у Бечу (Добрашиновић 1976: 24). Објаву је одмах упутио Ђури Милутиновићу Црногорцу у Београд (Караџић 1989 III: 585) и пожурio је да пише Александру Семјоновичу Шишкову са молбом да Његовом високопревасходству и мецени посвети „*Даницу за 1828. годину* која се састоји углавном од филолошких истраживања у области једног од словенских језика” (539–540). У Шаторишће послао је оглас Адаму Драгосављевићу, молећи да се потруди да лично или преко пријатеља прикупи што више пренумераната, те и да пише у Шиклуш и кишвалудском проти Сави Косићу (540).

Истог дана, писао је Јеврему Обреновићу. Уз „Објављеније” за *Даницу*, потражио му је трошка и за једну књигу коју је наменио деци: „Имам једну књигу у рукопису за ћецу па би рад да је посветим Г. Милану и Мијаилу, јер сам је за њи највише и писао. На пренумерацију нијесам је рад издавати из два узрока: једно што мислим ове зиме на пренумерацију издати оно Господарево житије умложено и поправљено; а друго, да би изненада учинио већу радост Господару и малим Беговима. Не би ли Ви учинили милост, да ми платите трошак за ову књигу и да ми допустите да у њу метнем Ваш портрет. Тако би овај дар малим беговима био више од Вас него од мене, трошка би свега за штампање књиге и за Ваш портрет да се на бакру лијепо изреже изишло 100 дуката [...] Пристали Ви на ово моје представљеније или не пристали, ја Вас молим покорно, да оно остане тајна” (541–542). Премда није било одзива молби, остало је, нажалост, незнано каква је то дечја књига, која је можебити била васпитно-едукативног карактера, с обзиром на то да је Вук сматрао да се млади бегови Милан и Михаило не одликују узорним одгојем. Њиховом неваљалству лично је сведочио: „Старији је син (и наследник) Милошев, Милан-бег, коме ће бити 13 година, већ тако покварен, да ништа од њега бити не може: већ пружа руку првим чиновницима, те га у њу љубе, а он ји људски ни погледати не уме; како му се најмање што против воље догоди, прети, да ће ударити 50 батина или главу одсећи; а ја сам га лане у Београду гледао и слушао, како се маторим људима и чиновницима у очи подсмева и спрдњу с њима збија” (Караџић 1969 I: 214). Љубомир Стојановић је помишљао да „не буде ово” књига Аугуста Лудвига фон Шлецера *Пријрава за Историју свега свијета, ради дјете* која је 1822. преведена на руски језик, а код нас је први пут, у преводу Димитрија Владисављевића, објављена у Вуковој редакцији после његове смрти 1864. године (Стојановић 1987: 312–313).

Најревноснији скупитељ пренумераната Ђура Милутиновић Црногорац није часио. Упутио је Вуку, 28. октобра 1827, списак од тридесет и девет купаца из Београда и околине. Међу претплатницима се налазио и Пеја Гавриловић, унук Теодора Вијанића, из села Казанаца код Гацког. Он је био брат омиљеног Вуковог казивача, Тешана Подруговића. Вук се и претходно распитивао за њега. Из Ђуриног писма је дознао да је он био катранџија у Београду. Премда се Ђура трудио да прикупи што више претплатника, био је слободан замерити Вуку да га је савим заборавио. Прошло је већ годину и по дана откад му је доставио списак и новац за четрнаест претплатника за Житије Емануилово, па књига није било ниоткуда, због чега је сваки дан трпео стид и прекор од пренумераната. Ђура није погађао узрок кашњењу, помишљајући, у шали, да је Вук по немарности почео да се угледа на Атанасија Нешковића који је друго проширено издање своје књиге из 1801. године, *Историја славенно-болгарској народа из Г. Раича Историје*, огласио 1. августа 1824, али је оно изостало, јер је аутор трајно оболео од очне болести (Шафарик 2004: 293). Ђура је опомињао Вука да се стара да књиге пошаље до краја године и да не касни. Благодаревши Ђури на „труду и љубави”, Вук је обећао да ће Емануелова житија да стигну концем лета заједно са забавницима (Караџић 1989 III: 566–568, 585–586, 604). Новац претплатника Ђура је послао у Земун Василију Василијевићу који је прозебао. Тресла га је грозница и изгубио је апетит. Није могао да се одазове Вуковој молби, па је у помоћ прискочио његов бивши ортак Урош Лазаревић, прикупивши чак седамдесет и шест пренумераната. Чим се Василијевић мало опоравио, успевши на ноге да стане, он је преко трговца Панте Хаџи Стоила (Бике) послао Вуку у Беч новац од београдских и земунских претплатника, а чекао је и трговца Константина Сотира да Вуку експедитира сир који је недавно усалио (553, 581, 617–618). Једва прездравивши, ни Павле Берић није могао из кревета и себе. Извињавајући се због одсуства претплатни-

ка из Мола, тражио је Вуку да му пошаље двадесет примерака *Данице* за слободну продају (639, 675). Трговац Арон Милосављевић хтео је да се потруди да за Вуков забавник прибави што више претплатника, али га је омела најпре болест, а затим и смрт супруге. Међутим, највише му је одмогло то што је, у то доба, приспела и збирка песама *Зорица* Симе Милутиновића, јер кад су претплатници видели да су преварени и да књига у себи није ништа, изгубили су поверење и нису хтели ни Вукову књигу. Тако је Вуку из Суботице приспело само шест пренумераната (625). Такође, директор народних школа и сенатор, Лука Кенгелац, откупио је двадесет примерака уз прекор Вуку да не мари за његове прозбе: „Ја сам јоште удовац: како видим ви се слабо за мене старате – пропитајте ту у Бечу, не би ли гди била какова папушаста удовица Гркиња?” (626). Адам Драгосављевић је писао из Шаторишћа писмо у Осиек, Мохач, Шиклуш и Кишвалуд, „но ниоткуда ни гласа ни послушанија”, али пошто је постао учитељ у Мохачу, заговорио је десетак претплатника међу којима су биле и „благоднежне Господичне: Софија Живковић, Јелисавета Акимовић, Катерина Аћимовић, Ана Деметровић (све саме љубитељнице књига)”, али доцкан су стигле њихове пријаве (636, 754). Димитрије Тирол, који је једва чекао да се појави *Даница*, послао је списак пренумераната из Пеште, а новац је упутио чим је стигао у Темишвар (544). Отпремајући петнаестак имена пренумераната из Баје, трговац и сенатор Јован Токлајић опоменуо се „оне велике среће и чести” када га је Вук Караџић својевремено удостојио посете у своме дому коју неће нити може икада да заборави (574–575). Марко Бабић из Арада је на две цедуљице уписао имена пренумераната, пославши их Вуку Караџићу по Арсенију Видаку, родом из Шиклуша, који је у Бечу студирао сликарску академију. За касније познатог панчевачког иконописца, Бабић је најпокорније молио, ако је могуће, да помогне сиромашном човеку како би, по могућности, код наших добрих хришћана добио сваки дан да нешто поједе за

ручак. Био је уверен да Вук то може учинити, јер је имао много пријатеља у Бечу (594–595). Шаљући претплатнике, Платон Атанацковић пренео је молбу сомборских трговаца и мајстора да Вук не изостави попис вашара, јер они воле *Даницу* да купе него икакав други календар, али им тешко пада што покрај њега морају и други календар да купују због панађура (606). Премда је за лањску *Даницу* нашао само неколико купаца, Павле Јозеф Шафарик је журио да Вука обавести о успеху претплате за ново годиште забавника са пописом од петнаест претплатника за које није знао ни да ли су трговци или само калфе, јер он за то није марио и питао се зашто је уопште потребно да се ти подаци штампају? (611) Њему су, између осталог, биле сувишне и све титуле у њиховим писмима. Сматрао је примереним да се обраћају једно другом само именом (512–513).

Но, стизала су и нефранкирана писма. Димитрије Милаковић је послао из Новог Сада седам пренумераната, али је његов посредник заборавио да адресира (624). Умировљено војно лице Тадија Бркић није се јављао Вуку још из Брода на Сави, пошто је наврат-нанос премештен у Карловац, па отуда у Сремску Митровицу, где је обављао посао вишег грађевинског службеника. Када је примио писмо из Беча помислио је да је аванзовао у капетана, али када је видео писмо од Вука још се више обрадовао. Упркос заузетости пословима којима није било краја, јер је све било порушено и требало је свагда поправљати и зидати, упео се и уписао је Вуку чак деведесет претплатника. Осим свештеника, скелеџија, коначара, учитеља, трговаца, грађанина, шумара, највише је било војника и официра, због чега Бркић није хајао за прикупљање новца, јер како књиге стигну, он ће официрима који дођу по плату у Митровицу књигу у шаке, а они њему новац на длан и за дан ће бити све скупљено (144, 389, 612–614). Уз списак од десет славонских пренумераната, које је прикупио у хитњи, његов земљак Игњат Брлић писао је и то да је разумео да је Апелациони суд у Бечу пресудио шест

дана затвора Јовану Себастијановићу, али да је Вуков повереник Тома Скалица наумио да се жали, захтевајући годину дана апса и да се дужнику продају све његове хаљине и књиге (578–579). Једнак број пренумераната је пописао Атанасије Рајилић, уз извињење да се више није могло наћи, јер је Нова Градишка „warosh wesma malena, drugo od csasti wishe katolika nego Serblyi, ktom i godine wesma kako wam poznato jest, oskudne nastali jesu” (583). Толико су књига продала и браћа Милеуснићи из Сења, уз молбу Вуку да не закасне као лањске, због чега су поједини пређашњи купци одустали да се претплате (582). Аврам Панић, парох из Шида, уверавао је Вука да га је стид, јер му ни прошле, а ни ове године није купце нашао. Узрок су „наши списатељи” који на своје књиге купе пренумеранте, а књиге им споро долазе, попут Матице српске или Самуила Илића, коме је са парохом Мијаилом Вукадиновићем из Бачинаца пренумеранте послао за Доситејев *Првенац*, пак ни трага ни гласа. „Сада људи веле, волимо књигу и скупље купити, кад ју готову видимо, него толико дуго чекати. А верујете да већ многима није до књига, већ се све дали у неке шпекулације” (634). Шаљући пренумеранте из Горњег Карловца, међу којима се на почасном месту налазио и Лукијан Мушицки који је отишао у Сремске Карловце да се завладичи, Самуило Илић је молио Вука да у *Даници* јави узрок кашњења објављивања Доситејевог *Првенца*, јер многи мисле да је он новце појео, а он није ни крајцаре од скупљене сумице окрњио, него штампа оклева у ишчекивању слова да стигну из Беча штампару у Карловац (569–670). Професор Еуген Весели је приложио имена малобројних Винковчана који су били вољни да се претплате (598). Јован Гавриловић је из Вуковара на цедуљици записао седам имена. Није их било одвише, али је за први пут било охрабрујуће, јер су то били све млади људи и добре платише који су почињали већ да мисле „штогод о свом језику” (608). У Дубровнику је била „оскудна жетва”. Јеремија Гагић и Јово Шкуљевић једва су пронашли шест претплатника

(564–565). Вуков земљак из Јадра, трговац Илија Брацановић се разболео, па се у Шибенику за скупљање пренумераната постарао његов колега Спиридон Поповић. Новац је унапред добио једино од „друге године философије слишатеља” у Грацу, Теодора (Божидара) Петрановића, будућег знаменитог српског културног посленика у Далмацији. Остали предбројници нису хтели да положи новац док књиге не добију (615–616). Уз молбу да календари буду обашка као лане забавни, Димитрије Владисављевић је пописао деветнаест Тршћана (600–601). Знатан број претплатника стигао је из Србије. Уз најаву да ће по Вулу Трифуновићу Болтацији из Крагујевца да прими неколико записа народних песама, кнез Василије Поповић упутио је Вуку тридесет пренумераната из Пожешке нахије (554, 620–622). Београдски конзул Алекса Симић је, преко трговца Пантелије Хаџи Стоила, послао шеснаест форинти и двадесет и четири крајцаре претплате (578, 592), а Кнежев секретар у Крагујевцу, Аврам Петронијевић Стекић, обезбедио је двадесет два предбројника које је прота Милоје Вукашиновић испословао у Јагодини (587). Ђумрукција Антоније Протић, који је био писар Вујици Вулићевићу 1817, у време када је убијен Карађорђе (Самарџић 1980: XXII–XXII), прикупио је у Смедереву преко четрдесет претплатника. Никада није био већи одзив. Вук је задовољно објавио у „Предговору” *Данице за 1828. годину*: „Ако ми ГГ. Скупитељи и пренумеранти и у напредак оваку љубав и повјереност покажу, ја ћу се једнако старати, да им Даница моја што је могуће повољнија буде, а особито ћу гледати, да још раније излази” (1969: 231).

Након завршетка *Данице*, Вук је обновио планове око српске типографије. Наканио се да пише кнезу Милошу. Писмо је, 7. септембра, упутио Димитрију Давидовићу, у уверењу да ће га прочитати Господару: „Кад опстојатељства још задржавају да подигнемо тамо у један пут и цијелу типографију и словоливницу и фабрику од артије; како би било да купимо за сад”

само слова и макар једну пресу? „С тим бисмо могли штампати различне српске књиге; а то све (с осталим нужним ситницама) до Бијограда не би стало више од иљаде дуката; а за артију можемо за сад са Штраусом или с каким другим фабрикантом у Маџарској начинити контркт или онако куповати [...] Ако Господар одобри ово моје препокорно представљеније, а Ви гледајте, што прије да се пошаље до двије иљаде форинти сребрни, да идем ове јесени у Липиску, да наручим одма слова да се лију; а остале новце послаћете кад слова буду готова (а прије пролећа неће моћи бити готова). Ако ли Господар, из непознати мени узрока, на ово представљеније моје не пристане; а Ви га молите мјесто мене да ми пошаље благослов моме преводу Новог завјета на српски језик. Библијско је друштво већ признало, да Стојковићев превод не ваља, и зато је опет наумило да наштампа мој превод, само иште да му ја добијем благослов од двије Српске владике. Гдар само с једном ријечи може мени ту милост учинити, а на своју вјечну чест и славу [...] А што се нарјечја тиче, ја ћу превод овај оним наштампати, којим Гдар рекне: тако се договорите тамо, па ако волите *деца, вера, лейоџа, лейо, време* и. т. д., него *ђеца, вјера, љейоџа, лијејо, вријеме*; а Ви пишите, пак ће тако бити” (1989 III: 528–530).

Иако је молио Давидовића за хитан одговор да зна на чему је, није било одзива. Поновио је важне предлоге кнезу Василију Поповићу. Међутим, усред писања писма један пријатељ донео му је врло неповољан глас из града да је тог дана умро штампар Антоније Штраус кога је малочас поменуо да би с њим могли начинити уговор за снабдевање хартијом, па је опомињао кнеза Васу: „Ето шта је човек! Јако трава, дању је као цвет селен. Навалите, да бисмо што славно учинили, док и нас није смрт једног по једног покосила. Јер она, кад јој час дође, не чека никога” (560–561). Василије Поповић је отписао из Крагујевца да кнез Милош не пристаје на Вуков превод „Евангелија”, говорећи да је рад поштовати црквене одлуке, а што се тиче „печатње” остаје

да се лично договоре када Вук буде на лето дошао у Крагујевац (620–621).

Надајући се да ће ићи у Немачку ради уговарања штампарије у Србији, Вук је помало штедео новац који је добио у Крагујевцу. Када му је Димитрије Давидовић, још у мају 1827, одрекао пут док се народне ствари не реше у Цариграду, Вук је мало-помало новац потрошио за штампање *Данице* и за свакодневне потребе, а да се није прејео печења, нити напио доброг вина, нити је собу прегрејао (856). Напротив, домаће прилике нису биле повољне. Пошто се у јуну родио син Божидар, радосну вест јавио је Лукијану Мушицком, 21. јуна 1827, али са опаском да је врло слаб и да су мали изгледи да ће преживети. То је било треће дете (претходно Милутин и Милица) које је умрло као одојче (726; Стојановић 1987: 409). Осим тога, дадиља Марија Миловановић се разболела. Ђувала је крв. У септембру је пошла у Будимску бању. На поласку, Вук јој је пружио мало новца и касније је послао пет форинти у квартир, у који се сместила код Вуковог пријатеља, ланара Димитрија Стефановића. Она је мислила да ће јој у Будуму бити боље, али здравље се погоршало и сва је отекала, па су домаћини нашли неку жену да је лечи. Њој је платила све што је Вук дао, па је за лечење позајмила још од газдарице и остала је без иједне крајцаре. Поздрављајући све укућане: Ану, Саву, Ружу, Василију, стару мајку госпођу Краус и Лујзу, молила је Вука за помоћ. Вук је поручио да се повољније погоди за квартир. Домаћини су тражили двадесет пет форинти месечно (Караџић 1989 III: 580). Вук је писао Димитрију Стефановићу да је то много скупо. Пошто је Марија прочитала Вукове речи, јер је она примила пошту, наједанпут се обезнанила и плакала је читав дан. Једва су је умирили. Стефановић је отписао Вуку да тражена сума није ништа, јер је у Будиму велика скупоба, комад хлеба само стаје талир, а за собу би могао свагда да добије тридесет форинти, али Марији даје забадава једино за Вукову љубав и јер су је у најгоре време послали, а да је није примио

хтела је у Дунав да скочи. Осим тога, није знао шта са њом да ради, јер није ни за какву тешку службу. Вели да јој је „лепи човек” Јован Берић начинио некакву „срамоту” о којој је Вуку хтео тек усмено да прича (556, 570–571), а код Јосифа Миловука она се задужила на Вуков рачун десет форинти (633). У Бечу је Марију заменила дадиља Маргарета (772, 786–787).

Осим недаћа, имао је Вук чиме и да се похвали. Писао је Лукијану Мушицком да је његов син Сава пошао у немачку школу у Бечу и да је на крају школске године био „први еминенс” међу стотину ђака (438, 496). Затим, *Даница за 1828*. била је готова у другој половини новембра 1827. Премда је изостао одговор руског академика и министра просвете Александра Семјоновича Шишкова, објављена је без посвете њему. Забавник је садржао „Календар за годину 1828” који је био састављен словенском ортографијом, затим „Предговор”, датиран у Бечу 12. новембра 1828. За њим следе чланци „Главна свршивања суштествителни и прилагателни имена у српском језику” и „Прва година Српскога војевања на даије”, који је први део Вукове *Грађе за српску историју нашега времена*, у којој су описани догађаји од 1765, „докле је покојни архимандрит Раић своју историју довео до конца 1813”. „Именима села у Србији изван пашалука Бијоградскога” претходила је напомена: „Истина да је овај забавник и онако готово пун суви ријечи; али ми је опет жао изоставити ова имена од села. Да ако се јоште ко нађе, коме ће тако мила бити, као Г. П. Ј. Шафарику, од кога ћемо скоро добити мапу од Србије, какове до сад нијесмо имали!”. „Неколике приповијетке” су слободни преводи са немачког језика из дела Јохана Петера Хебела *Ковчежић рајнској домаћеј пријайеља* којима је Вук додао локалне анегдоте о кнезу Милошу и београдским Турцима. Уредник је уважио и жељу Платона Атанацковића, па је уврстио попис „Главних ва-шара у Маџарској и у њекојим околним државама (понајвише по Римском календару)”. Календар се свршава „Именима ГГ. Пренумераната”. На почасном првом месту писало је „Преосвештени

Г. Лукиан Мушицки, православни владика Карловачки, Костајнички, Лички, Корбавски, Трјестански, Ријечки и Сењски и пр.” Надајући се да ће до изласка *Данице* завладичење бити обављено, Вук је преуранио, јер Мушицки није био рукоположен ни за Сретење 1828. године. Митрополит Стратимировић је једнако одлагао, пружајући преимућство другима у хијерархији. Уз име пренумеранта Пеје Гавриловића из Београда, Вук је забележио да је то „рођени брат славног мог пјевача Тешана Подруговића”, допунивши исказ предањем о пореклу његовог презимена. Тешана су „за то прозвали Подругом и Подруговићем, што је био врло велики, т.ј. по другога” (Караџић 1989 III: 606, 645; 1969: 354, 363–365, 371–372, 701, 703, 712, 795–796; Гавриловић 1909: 245, 249; 258–259; Добрашиновић 1976: 24).

Одштампана *Даница* разаслата је, махом, у децембру 1827. године. Два примерка Вук је одмах проследио Јакобу Гриму, назначивши да је у књизи „најважнији чланак Главна свршивања суштествителни и прилагателни имена у српском језику на који сте ме Ви подстакли пре три године у једном писму. Ви ћете наћи много грешака и нереда у њему. Неке мале грешке сам и сам запазио, али да не бих ту књижицу увећавао, оставио сам их неисправљене, нпр. реч трговац (стр. 7) није изведена од садашњег времена (него од инфинитива где је ов уметнуто) као нпр. бодац; исто тако се разликује грађење речи ковач, пословач и псовач од бодач, кројач итд. (стр. 11); и псовка од гатка итд. (стр. 51). Неке коренске речи сам помешао с изведенима само због њихових свршавања, нпр. грош, кош (стр. 27), чир, чвор (стр. 29), смиљ, жуљ, ној (стр. 34), итд. Овде спадају нарочито стране речи, нпр. узур, ушућ, спанаћ итд. На стр. 90 сам рекао да је грланце од гроце (као сунашце од сунце), али може бити да је баш од грло, и само да би се избегло претварање л у о, уметнуто је аш” (Караџић 1989 III: 641). Грим се захвалио и обрадовао „вредним чланком о српским изведеницама и сложеницама” које је Вук очигледно написао њему „за љубав” и који ће му користити „из све снаге”.

Међутим, имао је и замерке: „Што се календара тиче, видим да сте ипак попустили” (888). Вук је одговорио: „Код Календара морао сам попустити, јер ме је митрополит Стратимировић званично тужио” (891).

Шест примерака је послао у „Златни Праг” професору Франтишеку Ладиславу Челаковском с молбом да једну *Даницу* задржи себи, а да остале пошаље Јозефу Добровском и другим пријатељима (642). Уз жаљење што није имао среће да добије одговор од А. С. Шишкова, па је, стога, изостало и задовољство да њему посвети *Даницу за 1828*, Вук је послао два примерка, један Његовом високопревасходству лично, а други за Руску академију. Пошиљке је адресирао и Фридриху Павловичу Аделунгу, Петру Ивановичу Кепену и другим европским славистима (645, 649, 654).

Честитајући Ново лето, *Данице* је упутио кнезу Милошу у Крагујевац и Јеврему Обреновићу у Шабац. Преко београдског базерђанбаше Алексе Симића педесет забавника је експедитирао кнезу Василију Поповићу коме је, ради повољнијег пријема књиге и у бојазни од клеветника, исписао додатна објашњења: „Како је свагда било тамо људи, који ни у каквој послу мом нијесу гледали оно што је добро, него су само тражили оно, што је зло, пак зато и добро на зло окретати и толковати; тако може бити да ће се и сад који наћи. За мене би много већа полза била да сам у овај Забавник место војевања с даијама метнуо оно житије Господарево; али се оно за сад овђе не може штампати; а осим тога, Историја Господарева без ове пређашње не може се управо ни разумјети. Ја сам увјерен да је родољубивоме Гдареву срцу мила и пређашња наша историја, као и данашња, јер се све тиче народа нашега којему је он глава. Може ко рећи зашто ја нијесам у овоме почетку војевања с даијама споменуо ће и Гдара. Ја то нијесам ћео чинити из два узрока: прво да не би људи (а особито непријатељи Гдареви и моји) рекли, да ја пишем по атеру, пак би с тим учинио Гдару више штете и срамоте, него

ползе и славе; јер онда цијела историја губи цијену. А друго, што то није ни нужно: Господар има своју сопствену славу, као и сунце свјетлост” (657). Преко земунског трговца Уроша Лазаревића четрдесет и пет Забавника је послао у Београд Ђури Милутиновићу Црногорцу (685), а Јосифу Миловуку у Будим сандук са преко стотину књига да експедитира повереницима у Земуну, Баји, Араду, Сегедину, Кинкинди, Новом Саду, Мохољу, Суботици, као и за слободну продају у његовој књижари на Ружиној пијаци (666–667).

ИЗВОРИ

- Аноним. *Сербіе ѿлачевно ѿакийорабощеніе лѣта 1813. Зашиѿо и Како? У разѿовору ѿорабощенне Маѿиере съ роднымъ еднымъ Сыномъ своимъ, коему остиавля ѿослѣднее свое завѣщаніе. Въ Млѣткахъ: У Панае Феодосіева, 1815.*
- Аноним. *Новый забавный календаръ у коемъ се свашиѿа налази, али само оноѿа нема, шиѿо се ѿражи съ особийшимъ ѿрилѣжаніемъ ѿо хорізоніѿу злы жена израдіо Винко Лозићъ. Будим, 1830, 28–32.*
- Аноним. *Сербіе плачевно пакипорабощеніе лѣта 1813. Зашиѿо и Како? У разговору порабощенне Матере съ роднымъ еднимъ Сыномъ своимъ, коему оставля послѣднее свое завѣщаніе. У Липску: Штампано у Брейткопфа и Гертла, 1846.*
- Аноним. *Србије жалосно ѿоновно ѿоробљене 1813. ѿодине зашиѿо и како? у разѿовору ѿоробљене маѿиере с рођенимъ јединимъ синомъ своимъ, којему остиавља ѿоследње своје завешіѿање. Београд – Горњи Милановац: Службени гласник – Музеј рудничко-гаковскогъ краја, 2009.*
- Алексијевић, Спиридон. *Дела. Жарко Војновић, ур. Едиција Српски црквени писци у Далмацији у 19. и 20. в. Књ. 3. Београд – Шибеник: Истина, 2019.*
- Арнот, Антоније, ур. *Србска новина или Маѿазинъ за художестѿво, књижестѿво и моду. Год. I, бр. 1 (1. јан. 1838). Пешта, 1838.*
- Арнот, А., ур. *Србска новина или Маѿазинъ за художестѿво, књижестѿво и моду. Година II, бр. 20 (четвртак, 9. март). Пешта, 1839.*
- Атанацковић, Павле. „Слово надгробно Аврааму отъ Мразовићъ”. *Сербске лѣтѿописи. Год. 2, частица 6, 1826, 31–48.*
- Бечкеречки, Герасим (Георгије). *Художестѿво къ ѿродолженію живоѿа челѿвѣческаѿо оѿиъ Хрїстѿофора Вілхелмъ Хуфеландъ. Съ Нѣмецкаго же на Славено-Сербскій Діалектъ сокращено и просто преведено 1804 Лѣта. Будим, 1807.*

- Владисављевић, Димитрије. *Отац или Мисли чедољубивој оца*. Превод из Италијанског Ђзика по петом изданју. У Карлштадту: Писменима Јоанна Неп. Претнера, 1832.
- Владисављевић, Димитрије. *Приправа за историју свеја свијетја ради дјеце*. Књ. 1–2. Превео с њемачкога по А. Л. Шлецеру. Прегледао и на свијет издао Вук Стеф. Караџић. Беч: У наклади Ане удове В. С. Караџића, 1864.
- Вујић, Јоаким. *Пушешествие њо Сербји во крајциѣ собственомъ рукомъ нѣювомъ сѣисано у Крајоевцу у Сербји*. Будим, 1828.
- Вујић, Ј. „Напади на Вука”. *Сусрети с Вуком*. Г. Добрашиновић, Б. Маринковић, ур. Нови Сад: Матица српска, 1964а, 74–77.
- Вујић, Ј. „Најбезобразнији и најзлобнији господин Вук”. *Сусрети с Вуком*. Г. Добрашиновић, Б. Маринковић, ур. Нови Сад: Матица српска, 1964б, 42–45.
- Гавриловић, Андра. *Седмдесет анејдоја из живоја српских књижевника*. Београд, 1911.
- Гавриловић, Михаило. *Милош Обреновић и Вук Сѣеф. Караџић*. Београд: Г. Кон, 1908.
- Гавриловић, М. *Милош Обреновић II*. Београд, 1909.
- Гавриловић, М. *Милош Обреновић III*. Београд, 1912.
- Гавриловић, Славко. „Школовање Адама Драгосављевића”. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*. Младен Лесковац, ур. Књ. 11. Нови Сад: Матица српска, 1963, 201–214.
- Георгијевић, Герасим. *Знаменији дојађаи новје србске историје на крајко у везаномъ и ѣросјомъ слоју сѣисани Герасимомъ Георѣевићемъ, ејјскојомъ шабачкимъ*. Бѣоград: Княжеско-Србска Књигопечатња, 1838.
- Давидовић, Димитрије, ур. *Забавникъ за јодину 1815*. Беч: Јован Шнирер, 1815.
- Демелић, Петар Пањовски, прев. „За споменик с’ енглеског од Бјрона”. *Сербскій лѣтописъ*. Год. 7, частица XXVII. Будим: Матица српска, 1831, 64.
- Демелић, П. П., прев. „Омирова Илиада, I–III песма с’ еллинског преведена”. Будим: Матица српска, 1832а.

- Демелић, П. П., прев. „Ода одъ Сапфе, с' елинскогъ преведена”. *Сербскій лѣтѣописъ*. Год. 8, частица XXVIII. Будим: Матица сербска, 1832б, 47.
- Демелић, П. П., прев. „Писма”. *Сербскій лѣтѣописъ*. Год. 8, частица XXX. Будим: Матица сербска, 1832в, 87–95.
- Демелић, П. П., прев. „Изреченія Рошефуколда с' францускогъ прев.”. *Сербскій лѣтѣописъ*. Год. 8, частица XXVIII. Будим: Матица сербска, 1832г, 118–125.
- Демелић, П. П., прев. „Изъ Байрона съ енглескогъ прев”. *Сербскій лѣтѣописъ*. Год. 8, частица XXX. Будим: Матица сербска, 1832д, 63–64.
- Добрашиновић, Голуб, Боривоје Маринковић, ур. *Сусреѣи с Вуком*. Нови Сад: Матица српска, 1964.
- Добрашиновић, Голуб, ур. *Архивска грађа о Вуку Караџићу I, 1813–1864*. Београд: Архив Србије, 1970.
- Добрашиновић, Г., ур. *Вукова објављенија*. Београд: Вуков и Доситејев Музеј, 1976.
- Добрашиновић, Г., ур: *Вук ѿод ѿрисмоѿром ѿолицѣје*. Београд: Вуков сабор – Рад, 1986.
- Добрашиновић, Г. „Вукове болести и лекарски рецепти”. *Архив за историју здравствене културе Србије*, 16, 1–2. Београд: Научно друштво за историју здравствене културе Србије, 1987а, 34–68.
- Добрашиновић, Г. „Вук у Крагујевцу”. *Кораци, часопис за књижевност, уметност и културу*. Год. 22, књ. 22, бр. 3/4. Крагујевац: Културно-просветна заједница Општине Крагујевац, 1987в, 165–171.
- Драгосављевић, Адам. „Глас и вредноћа народни сербски песама”. *Сербски лѣтѣописи*. Георгије Магарашевић, ур. Год. II, частица VII. Будим: Матица србска, 1826, 98–112.
- Драгосављевић, А. „Стара црквена књижевност”. *Сербске лѣтѣописи*. Г. Магарашевић, ур. Год. III, частица X. Будим: Матица србска, 1827, 48–56.
- Драгосављевић, А. *Преосвешћеному ѿсѿодину Сѣефану Сѣанковићу ѿравославном скоройосѣављенном ейискоју будимском ѿрийевка*. Будим, 1829.

- Драгосављевић, А. „Писменост српска”. *Сербскій лѣѣиописъ*. Милош Светић, ур. Год. 7, частица XXVI. Будим: Матица сербска, 1831, 53–60.
- Драгосављевић, А. *Превод Псалтира као прва проба на српском језику*. Беч: код Мехитариста, 1833.
- Ђорђевић, Тихомир. „Цртице и анегдоте”. *Нова искра*. Година I, број 20 и 21, 16. октобар и 1. новембар. Београд, 1899, 340–341.
- Живановић, Јаков. *Сѣихи прѣосвѣштѣнѣјшему и високодостојнѣишему ѿсѣодину Лукијану Мушицкому*. Будим, 1828.
- Живковић, Стефан. *Приключенія Телемака сина Улисева*. Част 1–2. Фенелоном, Архиепископом Камбрејским списана, с’ Французскога преведена Стефаном Живковичем. Беч: Јоанн Шнирер, 1814.
- Живковић, С. *Благодѣтелна муза или Чувствованія и мысли къ образованію сердца и къ украшенію души*. Кн. 1. Беч: I. Шнирер, 1815.
- Зелић, Герасим. *Житије сирѣч рожденије, восѣишаније, стѣранствования и различна ѿ свѣту и у ѿиѣстѣву прѣкљученија и стѣраданија Герасима Зелића*. Будим, 1823.
- Змеановић К., Б. Познановић. *Свеѣци народној прѣдања око проба Филија Вишњића*. Илок, 1887.
- Зубан, Лазо. *Ле Сажовъ Жилъ Блазъ Санѣиланаѣъ*. Часть 1. Съ Немачкога превео Л. З. Беч: Типографіа Конгрегацие Мехитариста, 1833.
- Ивановић, Јевтимије. *Новый Плуѣархъ или Краѣкое ѿисаніе славнѣиши людѣи свѣю народа ѿѣ древнѣиши времена до данасъ*. Часть 1, по Бланшару и Шиллеру свободно преведенъ и новыми Біографіама умноженъ Евѣмѣемъ Ивановичемъ Парохомахъ Карловачкимъ. Будим, 1809.
- Ивановић, Ј. *Новый Плуѣархъ или Краѣко ѿисаніе славнѣиши людѣи свѣю народа ѿѣ древнѣиши времена до данасъ*. Часть 2, по Бланшару свободно преведенъ и новыма біографіама умноженъ Евѣмѣемъ Ивановичемъ. Крагуевац: Княжеско-Србска Типографіа, 1834.

- Игњатовић, Јаков. „Мемоари 1”. *Одабрана дела Јакова Игњатовића*. Живојин Бошков и др., ур. Књ. 11. Нови Сад – Приштина: Матица српска – Јединство, 1989.
- Илић, Самуило. *Генейліяконъ ѿреосвешѣнѣишемъ, высокодостѣи-нѣишемъ и ѿвевосходийелнѣишемъ ѿсѣодину Мойсею одъ Міоковићу Шѣедромъ, ѿравославномъ ейискоју Карловачкомъ, Косѣайничкомъ, Личкомъ, Крбавскомъ и Приморскомъ*. Беч: ОО. Ермена, 1825.
- Илић, Тимотеј. *Ербія ѿрїнцеза афрїканска*. Будим, 1827.
- Јовановић, Василије. *Истѣорїа Великоѣ Пеѣира ѿрвоѣ Имѣерѣѿора и самодржца Руссе*. Карловац (Карлштадт): I. Неп. Претнер, 1831.
- Јовановић, В. *Свейѣоликъ и Лейѣосава, еднѣ романѣиическа ѿвевесѣѣ одъ времена Сѣѣефана Душана Силноѣ ѿрвоѣ имѣерѣѿора србскоѣ*. Будим, 1831.
- Јокић, Петар. „Причања Петра Јокића о Српском устанку”. *Казивања о српском усѣанку 1804*. Драгана Самарѣић, ур. Коло 73, књ. 484. Београд: Српска књижевна задруга, 1980, 150–263.
- Каниц, Феликс. *Србија, земља и сѣѣановнишиѣво I–II*. Београд: СКЗ – Рад: 1985.
- Караѣић, Вук Стефановић. *Писменица србскоѣа ѣезика ѿ ѿвору ѿрѣѣѣѣѣа народа*. Виенна: Јоанн Шнирер, 1814.
- Караѣић, Вук С. *Народне српске ѣјесме. Књ. 3, у којој су ѣјесме јуначке ѿозније*. Липиска: Шт. Брејткопфа и Ергла, 1823.
- Караѣић, Вук С. *Оѣледи Свейѣѣѣѣа ѣисма на српском језику*. Липиска: Брејткопф и Ергл, 1824а.
- Караѣић, В. С. *Оѣледи Свейѣѣѣѣа ѣисма на српском језику* [Versionis Novi Testamenti Serbicae Specimina auctore Wuk Stephanide Karadschitsch; Praefatus est Ioannes Severinus Vates Theol. Dr. et Prof. Halensis. Vindobonae: prost. ap. Antonium Strauss, 1824б.
- Караѣић, В. С. *Жизнь и ѿодвиѣи князя Милоша Обреновича, верхов-наѣ вождя и ѿредводийѣеля народа србскаѣѣ*. Санктпетербургъ: Типографїа Н. Грѣча, 1825.
- Караѣић, В. С. *Први Српски буквар*. Беч: Шт. Јерменскога намастира, 1827.

- Караџић, В. С. *Жиџије Ђорђија Арсенијевића Емануела*. Будим, 1827.
- Караџић, В. С. *Милош Обреновић књаз Србији или Грађа за Српску историју нашега времена*. Будим, 1828.
- Караџић, В. С. *Народне српске њјесме. Књ. 4, у којој су различне јуначке њјесме*. Беч: Шт. Јерменскога манастира, 1833.
- Караџић, В. С. *Вуков одговор на Уџук і. М. Свејића*. Беч: Шт. Јерменскога манастира, 1843.
- Караџић, В. С. *Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*. Беч: Шт. Јерменскога манастира, 1852.
- Караџић, В. С. *Вукова ѡрејиска*. Књ. 2. Љубомир Стојановић ур. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1908.
- Караџић, В. С. *Вукова ѡрејиска*. Књ. 3. Љ. Стојановић ур. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1909.
- Караџић, В. С. „Пјеснарица 1814. и 1815”. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. I. Владан Неџић, ур. Београд: Просвета, 1965а.
- Караџић, В. С. „Српске народне пословице”. *СДВК*. Књ. IX. Мирослав Панџић, ур. Београд: Просвета, 1965б.
- Караџић, В. С. „Српски рјечник (1818)”. *СДВК*. Књ. II. Павле Ивић, ур. Београд: Просвета, 1966.
- Караџић, В. С. „О језику и књижевности II”. *СДВК*. Књ. XIII. Милорад Павић, ур. Београд: Просвета, 1968.
- Караџић, В. С. „Даница 1826, 1827, 1828, 1829, 1834”. *СДВК*. Књ. VIII. М. Павић, ур. Београд: Просвета, 1969.
- В. С. Караџић. „Историјски списи I”. *СДВК*. Књ. XV. Радован Самарџић, ур. Београд: Просвета, 1969 I.
- Караџић, В. С. „Историјски списи II”. *СДВК*. Књ. XVI. Р. Самарџић, ур. Београд: Просвета, 1969 II.
- Караџић, В. С. „О Црној Гори, Разни списи”. *СДВК*. Књ. XVIII. Голуб Добрашиновић, ур. Београд: Просвета, 1972а.
- Караџић, В. С. „Етнографски списи”. *СДВК*. Књ. XVII. Миленко С. Филиповић, ур. Београд: Просвета, 1972б.
- Караџић, В. С. *Српске народне њјесме из необјављених рукописа Вука Сџеф. Караџића. Књ. 1, Различне женске њјесме*. Живомир Младеновић, Владан Неџић, ур. Београд: САНУ, 1973.

- Караџић В. С. „Библиографија списа Вука Караџића”. *СДВК*. Књ. XXXVI. Голуб Добрашиновић, ур. Београд: Просвета, 1974.
- Караџић, В. С. „Српске народне пјесме I”. *СДВК*. Књига IV. Владан Недић, ур. Београд: Просвета, 1975.
- Караџић, В. С. *Српске народне пјесме. Књ. 2. у којој су пјесме јуначке најстарије*. Београд: Просвета, 1976.
- Караџић, В. С. „Српске народне пјесме IV”. *СДВК*. Књ. VII. Љубомир Зуковић, ур. Београд: Просвета, 1986.
- Караџић, В. С. „Вук о свом преводу ’Новог завјета’ и Крагујевачкој цензури из 1820”. Г. Добрашиновић, ур. *Кораци, часопис за књижевност, уметност и културу*. Год. 22, књ. 22, бр. 3/4. Крагујевац: Културно-просветна заједница Општине Крагујевац, 1987а, 167–168.
- Караџић, В. С. „Вуков крагујевачки бележник и ’Трошковник’ (1830). Г. Добрашиновић, ур. Год. 22, књ. 22, бр. 3/4. Крагујевац: Културно-просветна заједница Општине Крагујевац, 1987б, 169–171.
- Караџић, В. С. „Преписка I 1811–1821”. *СДВК*. Књ. XX. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета, 1987 I.
- Караџић, В. С. „Српске народне приповијетке”. *СДВК*. Књ. III. М. Пантић, ур. Београд: Просвета, 1988.
- Караџић, В. С. „Преписка II 1822–1825”. *СДВК*. Књ. XXI. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета, 1988 II.
- Караџић, В. С. „Преписка III 1826–1828”. *СДВК*. Књ. XXII. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета, 1989 III.
- Караџић, В. С. „Преписка IV 1829–1832”. *СДВК*. Књ. XXIII. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета, 1988 IV.
- Караџић, В. С. „Преписка V 1833–1836”. *СДВК*. Књ. XXIV. Г. Добрашиновић, ур. Београд: Просвета, 1989 V.
- Матија П. Катанчић. „Споменъ Београда негдашњгъ Сингидунума одъ Матије П. Катанчића. Посрбио Лука Павловићъ”. *Гласникъ Дружѣва србске словесности*. Год. 5, св. 5. Београд, 1853, 113–212.
- Кенгелац, Павле. *Јесїесївословије*. Будим, 1811.
- Кенгелац, П. *Всемирнаїо сбийїцїасловија*. Част 1. Будим, 1821.

- Ковачевић, Гаврило. *Песнь о случајном возмушченији в Сербји*. Будим 1804 [1806²].
- Ковачевић, Г. *Сѣихи о Поведении и намерении Сербскаїо великаїо Кнезе Лазаре йроїшив Турскаїо ойолченија*. Будим, 1805 [1810²].
- Ковачевић, Г. *Вѣнецъ цѣломудрїя и сїоменъ чувсїивїиѣлне и чрезвычайне любви Аделаїде алїїиске йасїѣрке*. Будим, 1828.
- Ковачевић, Г. и Никола Стаматовић. *Србска сїихоїтворенија, сочинена од Ковачевића и Сїамайовића*. Песма о случайной буни Срба противъ даїа и о срећномъ изобраењу нѣины народны дѣла саставлѣна Гавриломъ Ковачевићемъ. Сади и: Србскомъ роду списано и посвећено одъ Н. Стаматовића. Београд [трошкомъ Глигорїа Возаровића]: Књажеско-Србска Печатнѣа, 1832.
- Коларовић, Емануил. „Одговор старцу Вељку на додатак његов к ч. Нов. Србски 14. ове године”. *Додаїакъ къ числу 21 новина Србски 1821*, Беч, 133–136.
- Коларовић, Е. „Неколико предложенија сверж азбуке сербског језика”. *Сербске лѣїоїиси*. Год. 3, частица IX. Будим: Матица србска, 1827, 99–141.
- Крстић, Никола. „Белешке покојног владике Мушицког о Филипу Вишњићу”. *Гласник срїскої ученої друшїїва XX*. Београд, 1866, 236–243.
- Куниберт, Бартоломео. *Срїски усїанак и йрва владавина Милоша Обреновића 1804–1850*, I–II. Београд: Просвета, 1988.
- Лазаревић-Зорић, Георгије. *Крайкоє руководсїиво къ йознанїю всемирне исїорїе за славяно-сербску юносїѣ*. Санктпетербург, 1826.
- Лазаревић, Георгије. *Цвеће, сочиненїя и йреводи за йоученїе, увеселенїе и забаву*. Св. 1. Будим, 1829.
- Лазаревић, Лазар. *Владимир и Косара, драма у III акїа*. Будим: Јосиф Миловук, 1829.
- Лазаревић, Милош. *Оїлас на књ. „Племениїа и силна љубов”*. Земун, 18. окт. 1830.
- Лазаревић, М. *Племениїа и силна љубов*. Будим, 1831.

- Лесковац, Младен, ур. *Анџолоџија стџарије срџске џоезије*. Библиотека Српска књижевност у сто књига, књ. 8. Нови Сад – Београд: Матица српска – СКЗ, 1964.
- Магарашевић, Георгије, ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 1, частица I (1825), Будим 1824.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојис*. Год. 1, частица II. Будим, 1825.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 1, частица III. Будим, 1825.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 2, частица IV. Будим, 1826.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 2, частица V. Будим, 1826.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 2, частица VI. Будим, 1826.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 2, частица VII. Будим, 1826.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 3, частица VIII. Будим: Матица српска, 1827.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 3, частица IX. Будим: Матица српска, 1827.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 3, частица X. Будим: Матица српска, 1827.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 3, частица XI. Будим: Матица српска, 1827.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 4, частица XII. Будим: Матица српска, 1828.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 4, частица XV. Будим: Матица српска, 1828.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 5, частица XVI. Будим: Матица српска, 1828.
- Магарашевић, Г., ур. *Србске Лейџојиси*. Год. 5, частица XVII. Будим: Матица српска, 1828.
- Магарашевић, Г. *Писма Досџеа Обрадовича*. Будим: Матица српска, 1829.
- Магарашевић, Ђорђе. „Адам Драгосављевић српски књижевник”. *Лейџојис Мајџице срџске*. Милан Савић, ур. Год. 65, књ. 188. Нови Сад: Матица српска, 1896, 1–32.

- Магарашевић, Ђ. „Адам Драгосављевић српски књижевник (наставак)”. *Лейойис Матице српске*. М. Савић, ур. Год. 66, књ. 189. Нови Сад: Матица српска, 1897, 60–92.
- Максимовић, Аврам. *ПчеларЪ или Насѣявленіе о ѣчеловодствѣ изЪ разныхЪ ѣисаѣелей собрано и на Славено-СербскомЪ языку во общіую ѣолзу и увеселеніе*. Будим, 1810.
- Максимовић, А., прев. „Богатство естества у царству растѣнія”. *Сербскій лѣйойисъ*. Год. 9, частица XXXV. Будим: Матица српска, 1833, 62–64.
- Максимовић, А. „О смислу азбуке славенске”. *Сербскій Народній Листѣ*. Год. 2, число 7. Пешта, 1837а, 54–55.
- Максимовић, А. „Ручный езукъ”. *Сербскій Народній Листѣ*. Год. 2, число 22. Пешта, 1837б, 174–175.
- Максимовић, А. „Изгубленіе времена”. *Сербскій Народній Листѣ*. Год. 2, число 29. Пешта, 1837в, 231–232.
- Максимовић, А. „Средство противъ ожегѣ”. *Пешиѣанско-будимскій скоройеча*. Год. 2, число 3, 10. јан. Будим, 1843, 18.
- Максимовић, А. *Правила живоѣа младоме свешиѣенствѣу ѣосвеѣуе стѣари свешиѣеникѣ Авраамѣ Максимовичѣ Парохѣ Сомборскій*. Сомбор, 1845 (рукопис). Нови Сад: Библиотека Матице српске.
- Матић, Петар, прев. *Соломона Геснера Дафнис*. Беч: О.О. Ермена, 1826.
- Матић, П., прев. *Соломона Геснера Идилле*. Беч: О.О. Ермена, 1827.
- Мериме, Проспер. *Гусле или Избор илирских ѣесама сакуѣьених у Далмацији, Босни, Хрвайској и Херцеѣовини*. Михаило Павловић, ур. Београд: СКЗ, 1991.
- Милетић Лазар. *Извѣстїе о ѣресвѣяѣомѣ изображенїи образа Госѣода нашеѣѣ Іисуса Хрисѣа*. Санктпетербургѣ, 1828.
- Милићевић, Милан Ђ. *Поменик знамениѣих ѣуди у срѣпској народа новиѣеј доба*. Београд, 1888.
- Милићевић, М. Ђ. *Кнез Милош у ѣричама*. Крагујевац: Светлост, 1989.
- Милованов, Лука. *Оѣиѣ насѣявленѣа к Србској сличноречности и слоѣомјерју или ѣросодии*. По новом ѣравойисаѣа начину сма-

- ѿрајући на ѿвoд к новој весма нужној Србској Писменици или Језиконауку сѿисан 1810.* Издао га Вук Стеф. Караџић. Беч: Шт. Јерменскога манастира, 1833.
- Миловук, Јосиф. *Зачаїїе и истїино основанїе Маїїице сербске ѿ хронолоїическом разлоїу вѣрно и некористїно ѿѿѿомком найїсао.* Будим: 1829а.
- Миловук, Јосиф. *Проїтак за ѿолкованїе и красну ону кулу у селу кое є у Лѣїѿоїису часїїици 18-їѿої ѿечайїано.* Будим, 1829б.
- Милутиновић, Симеон Сарајлија. *Неколике ѿеснице, сїаре, нове, ѿреведене и сочинїене.* Лаїпциг: Браїткопф и Хертел, 1826.
- Милутиновић, С. С. *Зорица.* Пешта: Јосиф Миловук, 1827.
- Милутиновић, С. С.. *Пѣваннїа церноїорска и херцеїѿовачка.* Часть 1. Собрана Чубромѣ Чѿйковићемѣ Церногорцемѣ. Пешта: Јосиф Миловук, 1833.
- Милутиновић, С. С. „О лицу и духу Караѿорѿа (одривак из Оѿаклїе Зубанове 1840. г.) попѣв”. *Подунавка, додайїакѣ кѣ Србскимѣ новинама.* Број 19, 8. мај. Београд, 1843, 81–83.
- Милутиновић, С. С. „Перви у Себиї књига-везац, продавац и издава-тељ Србин”. Јеремија Митровић. „Недовршена биографија Глигорија Возаровића од Симе Милутиновића Сарајлије”. *Ковчежић.* Ђуро Гавела, ур. Београд: Музеј Доситеја и Вука, 1963, 166–170.
- Милутиновић, С. С. *Сербијанка.* Душан Иванић, ур. Коло, LXXXVI, књ. 573. Београд: СКЗ, 1993.
- Милутиновић, С. С. „Тома Вучић Перишић”. *Србија 19. века. Издабрани радови II.* Радош Љушић, ур. Београд: Војна књига, 1998, 336–355.
- Михаиловић, Павел Рожа. *Крстїноносцы или Пуїшешестївїе у Палестїину, ѿѿоришїїна иїра у ѿейѣ дѣїсїївїа ѿо немецкомѣ сїисао II.* Р. М. Будим, 1830.
- Михаиловић, Стевча С. „Мемоари, у два дела, од 1813. до 1842. и од 1858. до 1867”. *Зборник за истїорију, језик и књижевностї срїскої народа.* Ж. Живановић, ур. књ. XVIII. Београд: СКА, 1928.
- Мразовић, Аврам. *Почуїїелнї маїазин за дѣцу к ѿросѣшїїенију разума и исїрављању сердца.* Часть 1. Беч, 1787.

- Мразовић, А. *Руководство к славенстей граматиче во уиошребленіе славено-сербских народних Училишци*. Беч, 1794.
- Мразовић, А. П. *Ovigia Nasona Pечалныхъ Книи V*. Будим, 1818.
- Мразовић, А. *Руководство к славенскому красноречію*. Будим, 1821.
- Мразовић, А. *Руководство к њољскому и домаћему стируенију или Проиис чіо сељанин свакої месеца при њивах, ливадах, скошвоводству, виноградех, башичах и домоводству радити има*. Будим, 1822.
- Мушицки Лукијан. „Брига о слову ы”. *Сербске Лейоисци*. Георгије Магарашевић, ур. Год. 1, частица I (1825). Будим, 1824, 130.
- Мушицки, Л. „Ода Л. М. Павлу Берићу, у Шишатовцу, 19. марта 1828”. *Сербске лейоисци*. Г. Магарашевић, ур. Год. 4, частица XIV. Будим: Матица сербска, 1828, 38–40.
- Мушицки, Л. *Стихошворенія*. Књ. 2, (Славенска). Скупіо Георгій Мушицкій. Пешта: Матица Сербска, 1840.
- Ненадовић, Константин. *Живои и дела великої Ђорђа Пешировића Карађорђа, Врховної Вожда, ослободиоца и Владара Србије и живои њејови Војвода и јунака II*. Беч, 1884.
- Ненадовић, Љубомир П. *О Црнојорцима, њисма са Цейиња 1878. јодине*. Коло 32, књ. 212. Београд: СКЗ, 1929.
- Нешковић, Атанасије. *Историја славено-боліарскої народа из Г. Рачица Историје и неких историческим књиа*. Будим, 1801.
- Нинковић, Нићифор. *Жизниоисанија моја (1807–1842)*. Тома Поповић, ур. Нови Сад: Матица српска, 1972.
- Обрадовић, Доситеј. *Христоиитија сиреч блаи обичаи и Венац ои алфавиши*. Пешта: Јосиф Миловук и Гаврило Бозитовац, 1826.
- Обрадовић, Д. *Досишеја Обрадовића Првенац, Вжица или Досишејева Буквица*. Издао Севастиан Илић. Карлштадт: Јоан. Неп. Претнер, 1830а.
- Обрадовић, Д. *Досишея Обрадовича Буквице на сохраненію бивше до данасъ кодъ Госіодара Георіа Квріаковича куйца Новосадскої и особийої Родолубца*. Нови Сад: Трошком Константина Каулице, 1830б.

- Обрадовић, Д. *Сабрана дела III*. Боривоје Маринковић, ур. Београд: Просвета, 1961.
- Обрадовић, Д. *Изабрани сјиси*. Божидар Ковачек, ур. Нови Сад: Матица српска, 1989.
- Огњановић, Илија. *Занимљиве њриче и белешке из живојѡ знаменитијих Срба*. Загреб: Српска штампарија, 1900.
- Остојић, Тихомир. „О Јовану Ст. Поповићу, беседа говорена у свечаној седници Књижевног одељења Матице српске о Св. Сави 1906”. *Летопис Матице српске*. Год. 83, књ. 241. Нови Сад: Матица српска, 1907, 1–22.
- Павловић, Теодор, прев. *Виландове Симѡијѡе или Разјовори мудрој ѡријѡијѡе са сродним душама*. Будим, 1829.
- Пачић, Јован. *Сочиненија ѡснословска*. Будим, 1827.
- Пачић, Ј. *Имесловъ или Рѣчникъ личны имена разны народа славенски*. Умножио, с’ латинскомъ ортографіомъ изразио и примѣчанија додао Јоаннъ Колларъ. Пешта: Јосиф Миловук, 1828.
- Пеичић, Константин. *Младен и Доброљуб, ѡпримери ѡријѡијѡельсѡива*. Будим, 1829.
- Пеичић, К. *Руководиѡијѡель к’ свеобщем здрављу*. Част 1. Будим, 1830.
- Пејић, Филип. *Енкомиасѡијѡикон Герасиму Зелићу*. Будим, 1826.
- Петровић, Петар II Његош. *Ојледало србско*. Београд: Княж. Србска књигопечатња, 1845.
- Пирх, Ото Дубислав. *Пуѡовање ѡо Србији у јодини 1829*. Драгиша Т. Мијушковић, прев. Београд, 1900.
- Полит-Десанчић, Михаило. *Усѡомене*. Нови Сад, 2006.
- Поповић, Јевта. *Разни дела Јевѡе Појовића*. Св. 1. „Идилиа (Сузе Радмилове по Минчетићу)”. Будим, 1826.
- Поповић, Ј. *Разна дела Јевѡе Појовића*. Св. 2. „Османида Ивана Гундулића Дубровчанина спѣвана 1621 лѣта”. Будим, 1827.
- Поповић, Ј. *Разна дјела Јевѡе Појовића*. Св. 3. „Милошијада”. Пешта: Јосиф Миловук, 1829.
- Поповић, Ј. *Свеславије или Панѡеон*. Св. 1. „Душан”. Пешта: Јосиф Миловук, 1831а.

- Поповић, Ј. *Свеславије или Повјесница добродјетелни и сјајни Србаља*. Св. 2. „Кнез Лазар цар српски; Марко Краљевић”. Пешта: Јосиф Миловук, 1831б.
- Поповић, Јован Стерија. *Слези имиже Болјарија нешчасџије леџа 1374 сбвишејеса ойлакивајеџи*. Будим, 1825.
- Поповић, Ј. С. *Невиносџиџ или Свеџиславџ и Милева, жалосџино џозориџиџе у џеџиџ дџџсџивџа*. Пешта: Матица Србска, 1827.
- Поповић, Ј. С. *Бой на Косову или Миланџ Тойлицџа и Зораида*. Пешта: Матица сербска, 1828.
- Поповић, Ј. С. *Живоџиџ и виџежка воеванџа славноџиџ кнеза еџирскоџа Ђорџа Касџирџоџа Скендербеџа*. Пешта: Јосиф Миловук, 1828а.
- Поповић, Ј. С. *Милоџиџ Обилићџ, џуначко џозориџиџе у џеџиџ дџџсџивџа*. Пешта: Јосиф Миловук, 1828б.
- Поповић, Ј. С. *Лџа и џарџџџа, весело џозориџиџе*. Будим, 1830.
- Поповић, Ј. С. *Покондирена џиџква, весело Позориџиџе у џири дџџсџивџа*. Нови Сад: Писмени Павла Јанковићџа ц. к. Прив. Типографа, 1838.
- Поповић, Спиридон. *Високородному џосџодину Сави оџи Текели*. Задар: Књџгопечатџиџ Браће Баттара, 1830.
- Поповић, Сретен Л. *Пуџованџе џо новој Србиџи (1878 и 1880)*. Београд: СКЗ, 1950.
- Раџић. Јован. *Исџориџа разџих славенских народов најџаче Болџар, Хорваџиџов и Сербов*. Часть 1–3. Беч, 1794.
- Раџковић, Ђорџе. „Калуџерске трпезе, историџско-гастрономске успомене”, 2. *Јавор, листџ за забаву и науку*. Год. 5, бр. 22. Нови Сад, 1876, 687–692.
- Раџковић, Ђ. *Изабрани сџиси I. Биоџрафиџе књџжевџника*. Н. Сад: Матица српска, 1950.
- Ранке, Леополд. *Србиџа и Турска у деветџнаесџиџом веку*. Стојан Новаковић, прев. Београд: Штампариџа Дим. Димитријевићџа, 1892.
- Ранке, Л. „Белешке о Вуку”. *Сусреџи с Вуком*. Г. Добраџиновџић, Б. Маринковић, ур. Нови Сад: Матица српска, 1964, 39–40.

- Римски, Петар. „Животоописаніе Діонвсіа отъ Поповића православногъ епископа будимскогъ”. *Србскій лѣтїиоисѣ*. Год. 31, част 95. Пешта: Матица србска, 1857, 65–84.
- Светић, Милош, прев. К. Ораџија Флакка *О сѣихойворсѣиву кнѣија [Q. Horatii Flacci De Arte poetica]* кою є двояко на Србскій єзык ѣревео М. С. Виена: Шт. Мартин Хрїстіана Адолфа, 1827.
- Светић, М. „Єзык србскій. Ображаванье србски речїи”. *Сербске лѣтїиоисѣ*. Год. 5, частица 18. Будим: Матица сербска, 1829, 76–92.
- Светић, М. „Жалостна вест из Новога Сада”. *Сербске Лѣтїиоисѣ*. Јован Хаџић, ур. Год. 6, частица 20. Будим: Матица србска, 1830а, 135–138.
- Светић, М., прев. *Србскій Лѣтїиоисѣ*. Год. 6, частица XXI. Будим: Матица сербска, 1830б, 24–40.
- Светић, М. *Уѣукъ или Огїоворъ на Огїоворъ на Сиїнице єзыкословне, кои є ѣчайанъ У Бечу у Шїамїарїи Єрменскоїа Манасїири, У феверуарїю 1839. одъ В. С. К. (у ѣочѣйку марїа 1839)*. Нови Сад, 1839.
- Симић, Алекса. *Сећања Алексе Симића на књаза Милоша*. Крагујевац, 1997.
- Соколовић, Петар. *Неколико сїїхова о возбужденїю србскої виїеза Милоша Обреновића ѣроїив Скоїляк Сулеимана Паше їодине 1816*. Пешта: Јосїф Миловук, 1827.
- Соларић, Павле, прев. *Мудролюбац индїйски либо искуссїтво щастїливо живїиїи у дружесїиву. Содержащеесе у маленом числу чистїїїиїи Поученїя Наравословїя, согѣвенни єдним древним Брамином*. Венеџа: Пани Феодосїю, 1809.
- Срезњевски, Измаил Иванович. *Вук Сїефановић Караџић*. Београд, 1987.
- Стаматовић, Павле. „Лїтература”. *Србскій лѣтїиоисѣ*. Год. 7, частица XXVII. Будим: Матица сербска, 1831, 40–53.
- Стејић, Јован. *Објавленије на Макробиоїику или Художесїиво о їродолженију човеческої живоїа*. Пешта, 1824.
- Стејић, Ј. *Обявленїе: я сам їош лане обявленїе на Макробиоїику или на Науку о їродолженїю човеческої живоїа издао*, 1825.

- Стејић, Ј. прев. *Христї. Вилх. Хуфеланда Макровиоїтика или Наука о ѝродуженїю живоїта човеческої с ѝорїїреїом Г. Конзіліара Савве оїи Тюкюли*. Част 1–2. Беч: Тип. конгрегацїе Мехитариста, 1826.
- Стејић, Ј. *Забаве за разум и срце*. Књ. 1. Беч: Тип. Конгрегацие Мехитариста, 1828.
- Стејић, Ј. *Забаве за разум и срце*. Књ. 2. Будим, 1831.
- Стејић, Ј. *Забаве за разум и срце*. Књ. 3. *Саборъ истїине и науке*. Београд: Княжеско-Србска Књигопечатња, 1832.
- Стефановић, Стефан. „Оригинална поетическа сочиненїя”. *Сербске лѣїїойиси*. Год. 2, частица IV. Будим, 1826, 39–57.
- Стефановић, С. „Ода Г. Вуку Стефан. Караџићу”. *Сербске лѣїїойиси*. Год. 2, частица VI. Будим: Матица србска, 1826, 77–81.
- Стефановић, С. *Смерїѡ Уроша Пеїѡаѡ ѡследнїѡѡ цара србскоїа, ужасно-жалосїна иїра у ѡїїѡѡ дѣїїсїѡїѡ*. Нови Сад: Константин Каулицїе, 1840.
- Стојадиновић, Милица Српкиња. *У Фрушкој їори 1854*. Радмила Гикић, ур. Библиотека „Баштина”, књ. 16. Београд: Просвета, 1985.
- Стојковић, Атанасїе, прев. *Новый завѣїїѡ їосїѡда нашеїѡ Іисуса Христїа найѡчашанѡ на сербскомѡ язику*. Санктпетербургъ: Россїйскаго Библейскаго Общества, 1824.
- Стојчић, Исидор, шт. *Знамениїи земунски Срби у XIX веку*. Део 1. Земун: Штампарија И. Стојчића, 1913.
- Стојшић, Петар. *Еликонѡ или Средсїѡво украшенїя душе, и усoвершенсїѡванїя човеческоѡѡ. Часїѡ 1*. По Григорїю Рихтеру Горлицїю. Будим, 1827.
- Стојшић, П. *Еликонѡ или Средсїѡво украшенїя душе, и усoвершенсїѡванїя човеческоѡѡ. Часїѡ 2*. Будим, 1829.
- Стратимировић, Стефан. *Любосава и Радован или Пѣсни нравоучиїелниїе ѡ начину ѡросїїонародних сербских ѡѣсней*. Будим, 1800.
- Текелија, Сава. *Оїисаниїе живоїта моїа*. Александар Форишковић, ур. Београд: Нолит, 1989.
- Тиrol, Димитриїе П. *Славенска їрамаїїика. Св. 1. Сад ѡрви ред на Срїском језику изјасњена*. Беч, 1827.
- Тиrol, Д. П. *Банайскїї алманахъ за їод. 1827*. Год. 1. Темишвар, 1827.

- Тирол, Д. П. *Банайскій алманахъ за ѿог. 1828.* Год. 2. Темишвар, 1828.
- Тирол, Д. П. *Нѣмачка граммаѿика за уѿоѿребленіе србске младежи.* Будим, 1830.
- Тирол, Д. П. *Полиѿиическо землѿоѿисаніе за уѿоѿребленіе србске младежи.* Београд: Княжеско-Србска Књигопечатња, 1832.
- Томић, Дејан, ур. *Знамениѿи Срби у анеѿдоѿама.* Цвейник. Нови Сад: Прометеј, 1999.
- Уркарт, Давид. *Фраѿменѿи из истаѿорије Србије.* Веселин Костић, прев. Београд: Архив Србије, 1989.
- Хаѿић, Антоније, ур. *Србскій Лейѿоѿисъ.* Год. 37, књ. 107 (1863). Будим: Матица србска [шт. 1864].
- Хаѿић, Јован. „Живот Димитрија Давидовића”. *Дела Димѿирија Давидовића.* Књ. I. Београд: У Княжеско-Србској Књигопечатњи, 1846а, I–XXX.
- Хаѿић, Ј., ур. *Оѿледало србско за ѿзикъ, ѿовѿстаѿницу и смѿсу књижевноу.* Год. I. Св. 1–10. Н. Сад, 1864б.
- Хаѿић, Ј. „Спомени из мојега дненика.” *Сусрѿѿи с Вуком.* Г. Добрашиновић, Б. Маринковић, ур. Нови Сад: Матица српска, 1964, 67–73.
- Хаѿић, Јован. „Утук II”. В. С. Караѿић, „Историјски списи II”. *СДВК.* Књ. XVI. Р. Самарѿић, ур. Београд: Просвета, 1969, 327–347.
- Шафарик, Павел Јозеф. *О ѿореклу Словена ѿо Лоренцу Суровјеѿком.* Стојанка Чекеревац, прев. Нови Сад: Архив Војводине, 1998.
- Шафарик, П. Ј. *Истаѿорија срѿске књижевностаѿи.* Мирјана Д. Стефановић, Милана Мразовић, прев. Београд – Нови Сад: Завод за уѿбенике и наставна средства – Вукова задужбина – Матица српска, 2004.
- Шевић, Милан. *О нашим ѿудима великим и малим, анеѿдоѿе и сећања.* Зорица Хаѿић, ур. Нови Сад: Градска библиотека, 2011.

- Appendini, Francesco Maria. *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei divise in due tomi e dedicate all'eccelso senato della Repubblica di Ragusa*. Tomo II. Ragusa: Antonio Martechini, 1803.
- Appendini, F. M. *Grammatica della lingua illirica*. Ragusa: Antonio Martechini. 1808.
- Appendini, F. M. *Versione libera dell'Osmanide, poema illirico di Giovanni Fr. [Francesco] Gondola*. Ragusa: A. Martecchini, 1827.
- Bojadži, Mihail. *Gramatika cincarskog jezika [Srpko-cincarski rečnik]*. Aristotel Martinović, ur. Beograd: Srpsko-cincarsko društvo „Lunjina”, 2020.
- Bowring, John. *Servian popular poetry*. London, 1827.
- Brlić, Ignjat Alojzije. *Uspomene na stari Brod*. Knj. 2. Zabilježio oko godine 1838 I. A. Brlić; izdao mu sin Dr. Ig. Brlić. Brod n. S.: Brzotiskom H. Schulmana, 1885.
- Brlić, I. A. *Uspomene na stari Brod*. Knj. 4. Zabilježio oko godine 1838 I. A. Brlić; izdao mu sin Dr. Ig. Brlić. Đakovo: Tisak biskupijske tiskare, 1888.
- Gerhard, Wilhelm. *Wila, serbische Volkslieder und Heldenmärchen*. Abt. 1–2. Leipzig: J. A. Barth, 1828.
- Goetze P. von. *Serbische Volkslieder in's deutsche übertragen von P. von Goetze*. St. Petersburg: in Commission bei Wilh. Gräff; Leipzig: bei Carl Cnobloch, 1827.
- Gundulichj, Givo. *Osman*. Rasdjelak 1 spjevagne vitescko Giva Gundulichja. Dubrovnik: Po Antunu Martekini, 1826.
- Hadschits, Joannes. *Dissertatio inauguralis juridica de causis matrimonium dissociantibus [...]*. Budaë, 1826.
- Herkel, Jan. *Universa linguae Slavicae*. Budaë, 1826.
- Ivanošić, Antun. *Uspomena Zvekana fratra*. Osiek: Tisak Julija Pfeiffera, 1879 [i. e.] 1880.
- Jaich, Marian. „Indianski mudroznanac, illiti nacsin i vishtina kako csovik na svitu xiviti mora, da Bogu ugoditi, opshtini hasnovit, i srichan biti more: s' nadometkom nikojih priricsjah i chudorednih naukah primudrog' Katona po gosp. Martinu Pustaichu, slavne brodske

- regemente majoru iz nimacskoga u slavinski jezik prineshen". Budim, 1825.
- Jaich, Marian. *Vinac bogoljubnih pisamah*. Budim, 1830 [1846, 1848, 1856, 1862, 1868, 1876].
- Katančić, Matija Petar, prev. *Sveto pismo starog' zakona*. Sv. 1–4 [...] sada u jezik slavno-illyricski izgovora bosanskog' prinesheno. Budim, 1831a.
- Katančić, M. P., prev. *Sveto pismo novog' zakona*. Sv. 1–2 [...] sada u jezik slavno-illyricski izgovora bosanskog' prinesheno. Budim, 1831b.
- Katančić, M. P. *Knjižica o ilirskom pjesništvu izvedena po zakonima estetike*. Prir. i prev. Stjepan Sršan, ur. Osijek: IC „Revija”, 1984.
- Koljević, Svetozar, ur. *Ka poetici narodnog pesništva, strana kritika o našoj narodnoj poeziji*. Beograd: Prosveta, 1982.
- Mérimée, Prosper. *La Guzla ou choix de poésies Illyriques, recueillies dans la Dalmatie, la Bosnie, la Croatie et l'Herzegowine*. Paris: F. G. Levrault, 1827.
- Pavich, Karlo. *Politika za dobre ljude, to jest prave razumnoga, i kriptostnoga xivota*. Peshta: Ivan Thoma Trattner, 1821.
- Philippovich, Adam. *Xivot velikoga biskupa, privelikoga domorodca, i najvechega priatelja nashega Antuna Mandicha*. Izpisan po Radoslavu od Pannonie Savske. U Pecsuhu: Slovima Stipana Knexevich Kraljevog Knjigatishzca, 1823.
- Pirch, Otto von. *Reise in Serbien im Spätherbst 1829*. Theil 1–2. Berlin: Ferdinand Dümmler, 1830.
- Ranke, Leopold. *Die serbische Revolution mit einer Charte von Serbien*. Hamburg: F. Perthes, 1829.
- Reljković, Antun Matija. *Satir illiti Divji csovik u pervomu dilu, piva slicno Slavoncem; a u drugom dilu Slavonac odpiva u opet Satiru*. Trechi put na svitlo dat. Ossik, 1822.
- Schaffarik, Paul Joseph. *Über die Abkunft der Slawen nach Lorenz Surowiecki von*. Ofen, 1828.
- Székács, József. *Szerb népdalok és hősrégék az eredetiből fordítá*. Pesten: Trattner-Károlyi könyvműhelyében, 1836.
- Talvj. *Volkslieder der Serben metrisch übersetzt und historisch eigeleitet*. Halle: Nengerschen Vuchhandlung, 1825.

- Weingarten, Adam von. *Karte von Serbien*. Beč, 1820.
- Wesely, Eugen. *Serbische Hochzeitslieder herausgegeben von Wolf Stephansohn Karadgich*. Pesth: Gedruckt bei Matthias Trattner Edlen von Petróza, 1826.

ЛИТЕРАТУРА

- Анђелић, Магдалена. „О Суботи Младеновићу”. *Зборник Мајишце српске за књижевности и језик*. Младен Лесковац, ур. Књ. 16, св. 2. Нови Сад: Матица српска, 1968, 309–312.
- Аноним. „Некролог (Слово жалости)”. *Сербски народни листи*. Теодор Павловић, ур. Год. XII, бр. 16. Пешта, 1847, 122–125.
- Бекић, Томислав. „Теодор Радичевић као преводилац Шилера”. *Зборник Мајишце српске за књижевности и језик*. Књ. 18/1. Нови Сад: Матица српска, 1970, 73–89.
- Бекић, Томислав. „Вуков пријатељ Еуген Весели”. *Зборник за славистику*. Бр. 11. Нови Сад: Матица српска, 1976, 123–132.
- Бјелица, Марија Ј. „Призренски препис Душановог законика”. *Савремена српска фолклористика 5*. Валентина Питулић и др., ур. Београд – Призрен – Нови Сад: Удружење фолклориста Србије – Богословија „Светог Кирила и Методија” – Матица српска, 2018, 319–326.
- Болић, Прокопије. *Савршен виноделац*. Часть 1–2. Будим, 1816.
- Витезовић, Милован. „Књига испита историјске савести” (Поговор). *Србије жалосно поновно поробљење 1813. године зашито и како? у разговору поробљене мајере с рођеним јединим сином својим, којему оставља последње своје завештање*. Београд – Горњи Милановац: Службени гласник – Музеј рудничко-таковског краја, 2009, 221–248.
- Влачић, Љубо, „Викарство Синђела Спиридона Алексијевића-Милорадовића (по необелодањеним Тајним актима Далматинског

- губернијума)”. *Хришћанско дело, часопис за хришћанску културу и црквени живоји*. Год. 7, св. 1. Скопје, 1941, 48–58.
- Војиновић, Станиша. „Хронологија живота и рада Симе Милутиновића Сарајлије”. *Сима Милутиновић Сарајлија, књижевна дело и културноисторијска улога*. Марта Фрајнд, ур. Београд: Институт за књижевност и уметност – Вукова задужбина, 1993, 13–56.
- Војиновић, С. „Вук Караџић у преписци Милована Видаковића”. *Ковчежић*. Књ. 30/31. Београд: Народни музеј – Вуков и Доситејев музеј, 1994, 55–60.
- Војиновић, С. „Превод ’Убојне песме’ Риге од Фере из 1830. и њен преводилац”. *Књижевне новине*, XLVI, 892 (15. IX), Београд, 1994, 4.
- Војиновић, С. „Трст и Устанак”. *Даница, српски народни илустрирани календар за годину 2014*. М. Матицки, Н. Милошевић-Ђорђевић, ур. Год. XXI. Београд: Вукова задужбина, 2013, 381–391.
- Војиновић, С. „Скупљачи народних умотворина. Адам Драгосављевић”. *Даница, српски народни илустрирани календар за 2015*. Год. XXII. М. Матицки, Н. Милошевић-Ђорђевић, ур. Београд: Вукова задужбина, 2014, 243–246.
- Војиновић, С. „Василије Јовановић, културни делатник пореклом из Земуна”. *Споменица Историјској архиви „Срем”*. Књ. 15. Сремска Митровица: Историјски архив „Срем”, 2016а, 158–188.
- Војиновић, С. „Сакупљачи народних умотворина. Василије Василијевић”. *Даница, српски народни илустрирани календар за годину 2016*. М. Матицки, Н. Милошевић-Ђорђевић, ур. Год. XXIII. Београд: Вукова задужбина, 2016б, 198–201.
- Војиновић, С. „Севастијан (Самулио) Илијћ, писац 19. века”. *Зборник о Србима у Хрватској*. Василије Ђ. Крестић, ур. Бр. 12. Београд: САНУ, 2019, 67–89.
- Војиновић, С. „Писма кнезу Милошу о владању и власти”. *1804, часопис Задужбинског друштва „Први српски устанак”*. Бранко Златковић, ур. Год X, бр. 14. Орашац, 2019, 25–32.
- Војиновић, С. „Певања ’на народну’ у првој половини XIX века”. *Савремена српска фолклористика. 10*. Јелена Јовановић, Бран-

- ко Златковић, ур. Београд – Топола: Удружење фолклориста Србије – Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” – Културни центар „Топола”, 2022, 461–483.
- Војиновић, С. *Предговор*. „Неколико стихова о возбуждењу србског витеза Милоша Обреновића против Скопљак Сулеимана Паше године 1816. Сложио Петар Соколовић Валџвске Наје из села Бранковине. Пешта: издао Јосиф Миловук Трговац Пештанскій”, 1827 [Репринт издање, б. г].
- Вујовић, Бранко. *Уметносћ обновљене Србије 1791–1848*. Београд: Просвета – Републички завод за заштиту споменика културе, 1986.
- Вуксановић, Миро. „Лазе Костића допуне Вуковом ’Рјечнику’”. *Домейи, часојис за културу*. Год. 14, бр. 49–50. Сомбор, 1987а, 231–234.
- Вуксановић. Миро. „Вук и Сомборци: уводни текст”. *Домейи, часојис за културу*. Год. 14, бр. 49–50. Сомбор, 1987б, 5–11.
- Вуксановић, М. „Вукови кореспонденти и пренумеранти из Сомбора”. *Домейи, часојис за културу*. Год. 14, бр. 49–50. Сомбор, 1987в, 182–212.
- Вуца, Петар. „Живот и дело Павла Кенгелца”. *Развој астрoнoмије код Срба VI*. М. С. Димитријевић, ур. Београд: Астрoнoмскo друштво „Руђер Бошковић”, 2011, 429–437.
- Гавела, Ђуро. „Вукови станови у Бечу”. *Ковчежић, ѝрилози и ѝрађа о Досијѝеју и Вуку*. Књ. 6. Београд: Вуков и Доситејев музеј, 1964, 189–192.
- Гавриловић, Андра. *Књижевне слике: Добровски, Койићар, Шафарик, Јуніман, Колар, Шћур, Слајковић, Калинчак*. Београд: Шт. П. Јоцковића, 1904.
- Дабижић, Миодраг А., Стеван П. Радовановић. *Песник Бранко у ѝoirаничном Земуну*. Београд – Земун: Музеј града Београда – Завичајни музеј Земун – Библиотека „Јован Поповић”, 1986.
- Дабижић, Миодраг А. „Оријентални путник у земунском Конгумацу”. *Вук Караѝић између Земуна и Карловаца*. Миодраг Дабижић, ур. [и др.]. Београд: Б. Шујица, 1987, 5–13.
- Девић, Драгослав. „Вукови етномузиколошки записи (3) народне игре”. *Даница, срћски народни илусћировани калндар за јoдину*

2011. Миодраг Матицки, Нада Милошевић-Ђорђевић, ур. Год. XVIII. Београд: Вукова задужбина, 2010, 247–275.
- Денић, Чедомир. „Павле Беницки, секретар митрополита Стратимировића”. *Зборник Матице српске за историју*. Бр. 58. Нови Сад: Матица српска, 1998, 7–54.
- Деретић, Јован. *Историја српске књижевности*. Београд: Просвета, 2002.
- Добрашиновић, Голуб. „Вукови кореспонденти”. *Ковчежић, њрилози и траћа о Доситеју и Вуку*. Књ. 9. Београд: Вуков и Доситејев музеј, 1971, 62–129.
- Добрашиновић, Г. *Вук изблиза*. Лозница: Дом културе „Вук Караџић”, 1978.
- Добрашиновић, Г. „Вук у Београду”. Посебан отисак из *Годишњака Града Београда*. Књ. XXXIV, 19876, 97–120.
- Добрашиновић, Г. „Вукова картографска интересовања”. *Зборник историјских музеја Србије*. Број 27. Београд: Историјски музеј, 1993, 5–22.
- Добрашиновић, Г. „Вук и слика”. *Зборник Народној музеја Београд*. XV/2. Београд: Народни музеј, 1994, 141–148.
- Добрашиновић, Г. *Мина Караџић Вукомановић, животи и дело*. Београд: Рад – КПЗ Србије, 1995.
- Добрашиновић, Г. „Вукова посвета Великој кнегињи Марији Павловној”. *Ковчежић, њрилози и траћа о Доситеју и Вуку*. Јевта Јевтовић, ур. Књ. 30–31. Београд: Вуков и Доситејев музеј, 1996, 49–53.
- Добрашиновић, Г. *Вукови њренумеранџи 1814–1862*. Београд – Нови Сад: Београдско читалиште – Прометеј, 2001.
- Дурковић-Јакшић, Љубомир. „Прилог историји српске православне црквене општине у Трсту”. *Бојословље, орџан Православној бојословској факултетеи у Београду*. Год. 14, 1–2, 1970, 79–143.
- Дурковић-Јакшић, Љ. „Василије Василијевић о Вуку Караџићу”. *Зборник Матице српске за књижевности и језик*. Драгиша Живковић, ур. Књ. 29, св. 1. Нови Сад: Матица српска, 1981, 99–101.
- Дурковић-Јакшић, Љ. *Књија о Глијорију Возаровићу*. Београд: Библиотека града Београда – БИГЗ, 1995.

- Билас, Гордана. *Посленици Библиошке Маџице српске*. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 2022, 7–44.
- Ђорђевић, Ђорђе С. *Сима Милутиновић Сарајлија (1791–1847) љрилој новој историји српске књижевности*. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1893.
- Ђорђевић, Нада. „Шафарик и наша народна књижевност”. *Зборник за славистику* 5. Милорад Живанчевић, ур. Нови Сад: Матица српска, 1973, 174–179.
- Ђорђевић, Тихомир. *Р. Медицинске љриликe за време љрве владе Кнеза Милоша Обреновића (1815–1839)*. Београд: Министарство народног здравља, 1921.
- Ђорђевић, Т. Р. *Из Србије кнеза Милоша, културне љриликe од 1815 до 1839 љодине*. Београд: Г. Кон, 1922.
- Жарковић, Жељко. „Директори Карловачке гимназије – Словаци Волни, Руми и Магда”. *Крoвови, билџен за културу и уметност*. Год. 35, бр. 116/120. Сремски Карловци, 2022, 129–131.
- Живановић, Ђорђе. „Вук и пољски музичар Франђишек Мирецки”. *Српски књижевни џласник*, LIV, бр. 3. Београд, 1938, 206–212.
- Живановић, Ђ. *Срби и љољска књижевност (1800–1871)*. Београд: „Млада Србија”, 1941 (<https://www.rastko.rs/rastko-pl/umetnost/knjizevnost/studije/djzivanovic-1800-1871.php> – 1. 3. 2024).
- Живановић, Ђ. „Око катедре српског језика у Паризу”. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*. Београд, 1954, XX, 1–2, 49–59.
- Живановић, Ђ. „Вук, Магарашевић и Шафарик у време покретања Летописа”. *Научни састанак славистиа у Вукове дане*. Књ. 3. Београд, 1973, 203–218.
- Живановић, Ђ. „Емануил Коларовић, скупљач народних мелодија”. *Научни састанак славистиа у Вукове дане*. Књ. 14, св. 3. Београд: Филолошки факултет, Међународни славистички центар, 1985, 123–137.
- Златковић, Бранко. *Први српски устјанак „у љовору и у љивору”, анејдоје и сродне љријоведне врсте усмене књижевности о*

- Првом српском устанку*. Београд – Аранђеловац: Институт за књижевност и уметност – Фонд „Први српски устанак”, 2007.
- Златковић, Б. „Грех и проклетство у усменим казивањима о Српској револуцији (1804–1815)”. *Српско усмено стваралаштво*. Ненад Љубинковић, Снежана Самарџија, ур. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2008: 323–346.
- Златковић, Б. „Доситеј и Вук у анегдотама и мемоарским сећањима”. *Комуникације, медији, култура. Годишњак Факултета за културу и медије Мејатренд универзитета у Београду*. Слободан Бранковић, ур. Год. IV, бр. 4. Београд: Мегатренд универзитет, 2012, 363–371.
- Златковић, Б. „Његош у анегдотама (од детињства до 1834. године)”. *Научни саставак слависта у Вукове дане. Његош у своме времену и данас*, 43/2. Београд: Међународни славистички центар, Филолошки факултет, 2014, 246–257.
- Златковић, Б. *Мале приче о Вуку Караџићу (од 1787. до 1824)*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2015.
- Златковић, Б. „Вук Караџић о Карађорђевој смрти”. *Лик Карађорђа у књижевности (1817–2017)*. М. Бојковић, Б. Златковић, М. Р. Симић, ур. Велика Плана: Библиотека „Радоје Домановић”, 2017, 19–26.
- Златковић, Б. „Београдски митрополит Леонтије и његов намесник Хаџи Мелентије Стефановић – у усменој традицији и историји”. *Научни саставак слависта у Вукове дане*, књ. 49/2. Бошко Сувајџић, ур. Београд: Филолошки факултет, Међународни славистички центар, 2020а, 87–97.
- Златковић, Б. „Политичке борбе кнеза Милоша Обреновића (1815–1839) – од историје до усмене народне историје”. *Књижевна историја*. Б. Јовић, ур. LII, 170, 2020б, 235–253.
- Златковић, Б. „Историја пријатељства – Вук Караџић и Сима Милутиновић Сараџлија”. *Научни саставак слависта у Вукове дане*, 50/2. Бошко Сувајџић, ур. Београд: Филолошки факултет, Међународни славистички центар, 2021, 107–117.
- Златковић, Б. „Јевтимије Јевта Поповић – заборављени песник и биограф косовских јунака”. *Љубославска приношења. Годишњак*

- Јефимијиних дана*. Број 8. Драгиша Батоћанин, ур. Трстеник – Љубостиња: Народни универзитет Трстеник – Народна библиотека „Јефимија”, 2023, 137–146.
- Златковић, Б. „Адам Драгосављевић – заборављени Вуков претеча и следбеник”. *Даница, српски народни илустрирани календар за једину 2024*. XXXI година. Бошко Сувајџић, ур. Београд: Вукова задужбина, 2024, 53–59.
- Зуковић, Љубомир. „Караџићева књига *Српских народних њесам* новијих времена (Поговор)”. В. С. Караџић, „Српске народне пјесме IV”. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. VII. Љ. Зуковић, ур. Београд: Просвета, 1986, 449–517.
- Игњатовић, Јаков. „Три српска писатеља (III)”. *Даница, лист за забаву и књижевност*. Ђорђе Поповић, ур. Год. 1, број 4. Нови Сад, 1860, 82–85.
- Јовановић-Стојимировић, Милан. *Силуете старој Београда*. Божидар Ковачевић, ур. Београд: Просвета, 2008.
- Катанић, Надежда. „Учешће браће Стојана и Алексе Симића укултурним прегнућима XIX века”. *Саопштења*. 1982, 183–200. (https://www.heritage.gov.rs/cirilica/Download/Saopstenja/Saopstenje-XIV-1982/Saopstenje_XIV_1982_Ucesce_brace_Stojana_i_Alekse_Simica_u_kulturnim_pregrucima_XIX_veka.pdf – 18. 5. 2024)
- Кићовић, Миrash. „Стерија и Вук Караџић”. *Књига о Стерији*. Коло 49, књ. 335. Београд: СКЗ, 1956, 297–351.
- Кићовић, М. „Вук о првим српским календарима”. *Ковчежић, њрилози и ѡраћа о Досијеју и Вуку*. Књ. 2. Ђуро Гавела, ур. Београд: Рад – Вуков и Доситејев музеј, 1959.
- Клеут, Марија. „Јован Пачић и народна поезија”. *Зборник Мајице српске за књижевност и језик*. Младен Лесковац, ур. Књ. 21, св. 2, 1973, 349–353.
- Клеут, М. „Преводи српских народних песама године 1825”. *Даница, српски народни илустрирани календар*. Миодрaг Матицки, Нада Милошевић-Ђорђевић, ур. Год. 2. Београд: Вукова задужбина, 1995, 200–208.

- Клеут, М. „Увод о слепим певачицама народних песама”. *Без очију кано и с очима, народне њесме слейих жена*. Марија Клеут, ур. [и др.]. Нови Сад: Филозофски факултет – Академска књига, 2014, 7–26.
- Клеут, М. „’Срби у Донаверту’: усмена и писана традиција”. *Вук Стефановић Караџић (1787–1864–2014)*. Нада Милошевић-Ђорђевић, ур. Научни скупови. Српска академија наука и уметности. Књ. 156. Одељење језика и књижевности. Књ. 27. Београд: САНУ, 2015, 293–300.
- Ковачек, Божидар, ур. *Маџаршевићев Лейхойис о Вуку и народној њоезији – фойхойийски колаж*. Нови Сад: Матица српска, 1987.
- Ковачек, Б. *Майицца срјска 1826–2001*. Нови Сад: Матица српска, 2001.
- Ковијанић, Ристо. „Шафарик, Колар и Палацки у колу српске омладине”. *П. Ј. Шафарик (1795–1861), зборник чланака њоводом 100-џодишњице смрџи*. Нови Сад: Матица српска, 1963, 23–41.
- Ковијанић, Р. „Срби који су учили у Словачкој (XVIII–XIX век)”. *Зборник Майицце срјске за књижевностџ и језик*. Младен Лесковац, ур. Књ. 19/III. Нови Сад: Матица српска, 1971, 471–503.
- Ковијанић, Р. „Срби који су учили у Словачкој (XVIII–XIX век). 2. део. *Зборник Майицце срјске за књижевностџ и језик*. М. Лесковац, ур. Књ. 20/I, 1972, 48–91.
- Костић, Веселин. „Давид Уркарт, писац прве енглеске историје Србије”. *Истџоријски часојис*. Књ. 53. Београд: Истџоријски институт, 2006, 235–262.
- Костић, Лаза. *Дџојуна Вуковој Рјечника*. Радивој Симоновић, ур. Београд: Чџгоја штампа, 2007.
- Костић, Ђорђе С. *Павле Ј. Шафарик о новој срјској књижевностџи*. Посебна издања Балканолошки институт, књ. 34. Београд: Балканолошки институт САНУ, 1988.
- Костић, Милан П. „Др Атанасије Теодоровић први професор Лицеја”. *Научни зборник Майицце срјске*. Серија друштвених наука. Св. 1. Нови Сад: Матица српска, 1950, 81–92.
- Крстић, Ненад. „Петар Демелић као преводилац Ларошфукоових ’Максима’”. *Лейхойис Майицце срјске*. Славко Гордић, ур. Год. 180, књ. 473, 2004, 376–390.

- Кузмановић, Небојша. „Вук и Словаци”. *Даница српски народни илустрирани календар за јодину 2011*. М. Матицки, Н. Милошевић-Ђорђевић. Год. XVIII. Београд: Вукова задужбина, 2010, 180–190.
- Кулишић, Шпиро, ур. и др. *Српски митолошки речник*. Београд: Нолит, 1970.
- Лакићевић, Драган. *Српски Хомер. Вукови епски јевачи и јунаци*. Београд: Vukotić media, 2015.
- Лесковац, Младен. „Неколико података за биографију Саве Мркаља”. *Зборник Мајнице српске за друштвене науке*. Милош Јовановић, ур. Бр. 1. Нови Сад: Матица српска, 1950, 134–141.
- Лесковац, М. *Из српске књижевности 1*. Нови Сад: Матица српска, 1968.
- Лесковац, М. *Српске књижевне теме*. Нови Сад: Матица српска, 1988.
- Љубинковић, Ненад. *Пјеванија црногорска и херцеговачка (будимска и лајцишка) Симе Милутиновића Сарајлије*. Београд: Рад – КПЗ Србије, 2000.
- Љубинковић, Н. *Трајања и одговори, сјудије из народне књижевности и фолклора 1*. Библиотека „Српско усмено стваралаштво” књ. 5. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2010.
- Љушић, Радош. *Љубави српских владара и њолиничара*. Београд: Народна књига – Алфа, 2001.
- Љушић, Р. *Кнежевина Србија (1830–1839)*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2004.
- Максимовић, Горан. *Заборављени књижевници. Књижевноисторијски оједи о крајњим њисцима српској 19. вијека*. Пале: Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета”, 2013.
- Малбаша, Здравко. „Георгије Лазаревић Зорић (1789–1843)”. *Зборник Мајнице српске за књижевност и језик*. Бр. 34/1. Нови Сад: Матица српска, 1986, 139–148.
- Мамузић, Илија. „Георгије Магарашевић и Вук Караџић”. *Летопис Мајнице српске*. Год. 163, књ. 440, св. 2. Нови Сад: Матица српска, 1987, 293–298.

- Манојловић, Мирољуб. *Вукова њушовања и боравци у Пожаревицу* (сепарат). Пожаревац: Центар за културу – Народни музеј Пожаревац, 1986, 121–132.
- Маринковић, Мирјана. *Турска канцеларија кнеза Милоша Обреновића (1815–1839)*. Београд: Историјски институт САНУ, 1999.
- Матицки, Миодраг. *Лейојис српског народа, њири века алманаха и календара*. Београд – Нови Сад: Институт за књижевност и уметност – Библиотека Матице српске, 1997.
- Матицки, М. „Милошијада, спев Петра Соколовића о књазу Милошу и Другом српском устанку”. *Жива реч*. Мирјана Детелић, Снежана Самарџија, ур. Београд: Балканолошки институт САНУ – Филолошки факултет, 2011, 341–353.
- Матицки, М. *Српска књижевна њериодика 1766–1850*. Нови Сад: Матица српска, 2016.
- Матић, Светозар. „Сремске песме у Вуковој збирци”. *Прилози њручавању народне њоезије*. Год. 1, св. 2. Београд, 1934, 146–164.
- Милинчевић, Васо. „Необјављен Стеријин ’Седмостручниј цветак борећим се Грцима’”. *Даница, српски народни илустировани календар за њодину 2007*. М. Матицки, Н. Милошевић-Ђорђевић, ур. Год. 14. Београд: Вукова задужбина, 2006, 271–279.
- Милисавац, Живан. *Књижевни њокови*. Нови Сад: Матица српска, 1975.
- Милисавац, Ж. „Георгије Магарашевић и Вук Караџић”. *Шидина, часојис за културу*. Бр. 7 (мај). Шид, 2005, 7–20.
- Милићевић, Живко. „Скроман књижевни посленик Димитрије Владисављевић”. *Лейојис Мајишце српске*. Живан Милисавац, ур. Год. 127, књ. 367. Нови Сад: Матица српска, 1951, 511–522.
- Милићевић, Милан Ђ. *Школе у Србији од њочетика овоја века до краја школске 1867. њодине*. Београд: Државна штампарија, 1868.
- Миловић, Јевто М. „Долазак Симе Милутиновића у Далмацију и Црну Гору”. *Зборник историје књижевности Одељења литературе и језика Српске академије наука и уметности*. Књ. 2 (сепарат). Београд, 1961.

- Миловић, Ј. М. *Пејтар II Пејировић Њеџош у свом времену*. Титоград: Црногорска академија наука и умјетности – Универзитетска ријеч, 1985.
- Младеновић, Живомир. *Необјављене њесме Вука Караџића*. Београд: Ж. Младеновић – Чигоја штампа, 2004.
- Мојашевић, Миљан. *Јужнословенске њеме у Коџином лисџу 'Allgemeine Zeitung' џо дојисима Вилхелма Хојера (1831–1844), везе немачко-срџске Вукове и Вуковој доба*. Посебна издања, Српска академија наука и уметности. Мирослав Панџић, ур. Књ. 649. Одељење језика и књижевности, књ. 53. Београд: САНУ, 2001.
- Мошин, Владимир. „Вуков Нови завјет”. Нови завјет Господа нашега Исуса Христа. Предео Вук Стеф. Караџић. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. 10. Београд: Просвета, 1974, 489–710.
- Мутовџић, Предраг Ј. и Драгана П. Ткалац. „Историјски значај појаве првих речника савременог српског и грчког језика (Вук Караџић и Адамантиос Кораис)”. *Срџски језик, књижевности, умјетности*. Зборник радова. Милош Ковачевић, Јелена Петковић, ур. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2019, 141–156.
- Недељковић, Миле. „Новине србске’ Димитрија Давидовића о другим земљама и народима”. *Зборник радова са научној скупи Сџваралашџиво Димитрија Давидовића*. Београд: Удружење новинара Србије, 1988, 109–121.
- Недељковић, М. *Срџски обичајни календар за џросџу 2009. џодину*. Београд: ЧИН, 2008.
- Недић, Владан. *Сима Милуџиновић Сарајлија*. Београд: Нолит, 1959.
- Недић, В. „Епске народне песме у Зборнику Аврама Милетића”. *Зборник Маџице срџске за књижевности и језик*. Књ. 12/1. Нови Сад: Матица српска, 1964, 61–74.
- Недић, В. „О првој и другој Вуковој Пјеснарици” (Поговор). Вук Стеф. Караџић. „Пјеснарица 1814. и 1815”. *СДВК*, I. В. Недић, ур. Београд: Просвета, 1965, 367–380.
- Недић, В. *Вукови џевачи*. Радмила Пешић, ур. Београд: Рад, 1984.
- Несторовић, Зорица. *Бојови, цареви и људи. Траџички јунак у срџској грами XIX века*. Београд: Чигоја штампа, 2007.

- Несторовић, З. *Велико доба. Историја развијка драме у српској књижевности XVIII и XIX века*. Београд: Klett, 2016.
- Николић, Илија. „Непознати подаци о Вуковим слепим певачима Живани и Јеци”. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, XXX. Београд, 1965.
- Николић, Милен М. *Вук Стј. Караџић у Крајујевацу*. Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић” – Књижевни клуб „Катарина Богдановић”, 1987.
- Николић, Ненад. „Полемика Вука и Видаковића – рат култура”. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*. Књ. 55, св. 3. Нови Сад: Матица српска, 2007, 477–510.
- Николић, Раде, ур. *Похвала Вуку Караџићу*. Београд: „Вук Караџић”, 1980.
- Новак, Виктор. „Вук и Хрвати”. Посебна издања Српске академије наука и уметности, књ. 417. Одељење друштвених наука, књ. 62. Јорјо Тадић, ур. Београд: Научно дело, 1967.
- Новаковић, Стојан. *Српска књија, њени проговаци и чиниоци у XIX веку*. Душко Певуља, ур. Бања Лука: Центар за српске студије, 2020.
- Орфелин, Захарије. *Искусни подрумар*. Будим, 1808.
- Павић, Милорад. „Поговор”. Караџић, В. С. „Даница 1826, 1827, 1828, 1829, 1834”. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. VIII. М. Павић, ур. Београд: Просвета, 1969, 535–635.
- Панковић, Душан. *Српске библиографије 1766–1850*. Београд – Нови Сад: Народна библиотека Србије – Библиотека Матице српске, 1982.
- Пантић, Мирослав. *Право и лажно народно јесништво*. Деспотовац, 1996, 9–31 (https://www.rastko.rs/knjizevnost/наука_knjiz/mpantic-lazna_c.html – 1. 5. 2024).
- Пејчић, Јован. *Заснови Глијорија Возаровића*. Београд: Дентал, 1995.
- Перић, Ђорђе. „Бечка Неовља. Грађанска песма из заоставшине Вука Ст. Караџића”. *Даница, српски народни илустрирани календар за јодину 2005*. Миодраг Матицки, Нада Милошевић-Ђорђевић. Београд: Вукова задужбина, 2004, 260–270.
- Петковић, Славко. „Златарићева допуна Османа”. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*. Књ. 80. Београд, 2014, 37–62.

- Петровић, Душан К. „Лазар Бојић, писац прве књиге есеја у српској књижевности”. *Зборник Мајице српске за књижевности и језик*. Младен Лесковац, ур. Књ. 19, св. 3, 1971. Нови Сад: Матица српска, 567–569.
- Петровић, Мита. *Финансије и установе обновљене Србије до 1842. с једним погледом на ранији историјски развој финансијској уређења у Србији*. [Књ. 1, Од доласка Срба на Балканско полуострво до 1842]. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1897.
- Петровић, М. *Финансије и установе обновљене Србије до 1842*. [Књ. 3, Судски приходи и државни расходи до 1835]. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1899.
- Пешикан-Љуштановић, Љиљана. *Пишем ти причу, рефлексии усмене књижевности и традиционалне културе у писаној књижевности и савременој култури Срба*. Нови Сад: Академска књига, 2020.
- Попић, Миленко. „Вук и Аврам Мразовић”. *Домени, часопис за културу*. Год. 14, бр. 49/50. Сомбор, 1987, 45–56.
- Поповић, Богдан Љ. „Ко је писац Србије плачевног пакипорабошченија?” *Књижевна историја*. Год. XX, бр. 75/78. Београд, 1987, 161–205.
- Поповић, Исидора. *Књига Стеријиних рукописа, рукописна оставина Јована Стерије Поповића у Мајици српској*. Нови Сад: Матица српска, 2008.
- Поповић, Миодраг. *Вук Стеф. Караџић 1787–1864*. Београд: Нолит, 1987.
- Поповић, Павле. „Из живота Јоакима Вујића”. *Летопис Мајице српске*. Милан Савић, ур. Год. 84, књ. 248. Нови Сад: Матица српска, 1908, 49–65.
- Поповић, Павле. „Милован Видаковић”. *Сабрана дела Павла Поповића*, књ. 7. Миодраг Матицки, ур. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2000.
- Поповић, Петар. „Вук Караџић и Димитрије Милаковић”. *Вуков зборник*. Посебна издања САНУ. Виктор Новак, ур. Београд: САНУ, 1966, 495–523.
- Поповић, Радомир Ј. *Аврам Петровићевић 1791–1852*. Београд: Фреска, 2012.

- Поповић, Р., Александра Вулећић, Предраг Илић, ур. *Пресјони Крајујевац*. Крагујевац: Друштво историчара Шумадије, 2019.
- Пот, Иштван, ур. „Песмарица Јована Пачића”. *Зборник Мајнице српске за књижевност и језик*. Младен Лесковац, ур. Књ. 11. Нови Сад: Матица српска, 1963, 131–182.
- Радевић, Милорад. „Вуково посредовање око издавања Ковачевићевог спева ’Вянецъ цяломудрїя’”. *Историјски гласник, ордан Историјској друштва Народне Републике Србије*, 2. Београд: Друштво историчара СР Србије 1972, 109–111.
- Радовановић, Стеван. „Вук у Земуну”. Миодраг Дабижић [и др.]. *Вук Караџић између Земуне и Карловаца*. Београд: Б. Шујица, 1987, 18–27.
- Радовановић, С. *Василије Василијевић, Вуков њријашељ и сарадник*. Земун – Београд: Клуб матичне културе Земун – Вукова задужбина, 2001.
- Радојчић, Никола. „Трећи директор карловачке гимназије Ђорђе Карло Руми”. *Летњици Мајнице српске*. Год. 135, књ. 384. Нови Сад: Матица српска, 1959, 140–143.
- Радосављевић, Недељко. *Православна црква у Београдском њашалуку 1766–1831 (уђрава Васељенске њајријаршије)*. Београд: Историјски институт, 2007.
- Радуловић, Немања. „Вук и Механџић, проблем схватања народне приповетке”. *Вук Стефановић Караџић (1787–1864–2014)*. Нада Милошевић-Ђорђевић, ур. Научни скупови. Српска академија наука и уметности, књ. 156. Одељење језика и књижевности, књ. 27. Београд: САНУ, 2015, 385–395.
- Ристић, Милован. „Ко је писац анонимне књижице Србије плачевно пакипорабошчение лета 1813. у Млечима, 1815 (II издање 1846)”. *Библиоџекар, ордан Друштва библиоџекара НР Србије*. Год. 5, бр. 3/4, 1953, 128–136.
- Ристић, М. *Стефан Живковић Нишлија*. Београд: Просвета, 1956.
- Поповић, Миодраг. *Вук Стеф. Караџић*, Београд: Нолит, 1987.
- Самарџија. Снежана. *Речи у времену, усмено стваралаштво и џјохе српске књижевности*. Коло 110, књ. 740. Београд: Српска књижевна задруга, 2018.

- Самарџија, Снежана. „Култура предака у наслеђе потомцима (Предговор)”. Сима Тројановић. *Традиција народа српској*. С. Д. Самарџија, ур. Коло 115, књ. 771. Београд: СКЗ, 2023, VII–XXXII.
- Самарџић, Драгана. „Предговор”. *Казивања о српском устанку*. Д. Самарџић, ур. Београд: СКЗ, 1980, I–XXIII.
- Самарџић, Радован. „Напомене и објашњења”. В. С. Караџић. „Историјски списи I”. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књ. XV. Р. Самарџић, ур. Београд: Просвета, 1969, 245–497.
- Станковић, Урош. „Српски превод француског Законика о грађанском поступку (1806) из 1837” [Део 1]. *Zbornik radova*. Vladimir Karor, ur. God. 48, br. 4. Novi Sad: Pravni fakultet, 2014, 391–407.
- Станојевић, Предраг. *Књижевни историчар Франческо Марија Ајендини*. Ирена Арсић, ур. Београд: Ars Libri, 2013.
- Степановић, Милан. „Јоаким Вујић – списатељски, преводилачки, издавачки и позоришни рад”. *1804*, часопис Задужбинског друштва „Први српски устанак”. Бранко Златковић, ур. Год. VIII, број 11. Орашац, 2015, 37–45.
- Степановић, М. „Српски просветитељ Димитрије Исаиловић”. *1804*, часопис Задужбинског друштва „Први српски устанак”. Б. Златковић, ур. Год. X, бр. 14. Орашац, 2019, 33–39.
- Степановић, М. „Сомборски трагови Вукове штуле”. *1804*, часопис Задужбинског друштва „Први српски устанак”. Б. Златковић, ур. Год. XI, бр. 15. Орашац, 2020, 46–49.
- Стефановић, Мирјана Д. „Напомене”. *Сабрана дела Досијеја Обрадовића*. Књ. 5. М. Д. Стефановић, ур. Београд: Задужбина „Доситеј Обрадовић”, 2008, 191–216.
- Стефановић, М. Д. „Нови лик Павла Јозефа Шафарика”. *Павел Јозеф Шафарик, животи и дело*. Зборник радова. Мирјана Д. Стефановић, Михал Харпањ, ур. Нови Сад: Матица српска – Филозофски факултет, 1996, 179–219.
- Соколовић, Далибор. *Прејед историје словачкој стандардној језика*. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2020.
- Стојановић, Љубомир. *Животи и рад Вука Сџеф. Караџића (26. окт. 1787. – 26. јан. 1864)*. Београд: БИГЗ, 1987.

- Стојановић, Миодраг. „Рига од Фере”. *Даница, српски народни илустрирани календар за годину 1998*. Миодраг Матицки, Нада Милошевић-Ђорђевић, ур. Год. 5. Београд: Вукова задужбина, 1998, 98–103.
- Стојановић, М. „Књижевна сарадња Срба и Грка”. *Ковчежић, ирилози и траја о Досијеју и Вуку*. 1, 1999, 17–20.
- Стојановић, М. „Рига од Фере у српској књижевности и култури”. *Даница, српски народни илустрирани календар за годину 2020*. Год. 27. М. Матицки, Н. Милошевић-Ђорђевић, ур. Београд: Вукова задужбина, 2020, 282–292.
- Стојанчевић, Владимир. *Вукова знања о Бујарској и Бујарима* (сепарат). Београд: Српска академија наука и уметности, 1966, 372–407.
- Сувајџић, Бошко. *Књија о Вуку*. Београд: Албатрос плус, 2019.
- Томин, Светлана. „Смрт Арсена Патријара: Историјски оквир и песничко памћење”. *Без очију кано и с очима, народне њесме слейих жена*. Марија Клеут и др., ур. Нови Сад: Филозофски факултет – Академска књига, 2014, 85–99.
- Тривунац, Милош. *Вуков доктџоратџ (са два факсимила)*. Београд, 1935.
- Флора, Раду. „Вук и Румуни, покушај синтезе (сепарат)”. *Анали Филолошкој факултџеџа*. Св. 5, год. 1965. Београд: Издавачко предузеће „Рад”, 1966, 235–258.
- Ђурчин, Милан. *Српска народна њесма у немачкој књижевности*. Бранимир Живојиновић, прев. Београд – Панчево: Народна библиотека Србије – Народна библиотека „Вељко Влаховић”, 1987.
- Чалић, Боровој. „Молитва Господња Спиридона Алексијевића” (сепарат из *Љеџоџиса*). Загреб: Српско културно друштво „Просвјета”, 2008, 373–380.
- Чалић, Б. „’Централисти’ Лукијана Мушицког у Плашком”. *Љеџоџис српској културној друштва „Просвјета”*. Загреб: СКД „Просвјета”, 2012, 446–457.
- Чалић, Б. *Траџови у трајању, џорџирџи и скице*. Вуковар – Загреб: Веће српске националне мањине Града Вуковара – Српско културно друштво „Просвјета”, 2014.

- Чурчић, Лазар. „Српскохрватске народне пословице Михаила Бојација”. *Зборник Мајице српске за књижевности и језик*. Књ. 11. Нови Сад: Матица српска, 1963, 199–200.
- Чурчић, Л. „О почецима Вуковог бележења народних пословица”. *Зборник Мајице српске за књижевности и језик*. Год 16, књ. 1. Нови Сад: Матица српска, 1968, 41–72.
- Шаулић, Јелена. *Вук и њорођица*. Београд: Стручна књига, 1988.
- Шипка, Данко М. „У сјени Вукових реформи (о Емануилу Коларовићу и његовим предлозима)”. *Линјивистијчке актиуелности*. Бр. 30. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2017, 12–16.
- Шоње, Шимун. „Петар Демелић – први преводилац Хомера у српској књижевности”. *Зборник Мајице српске за књижевности и језик*. Књ. 29, св. 1. Нови Сад: Матица српска, 1981, 43–52.
- Andrić, Ivo. „Predaja, povodom stopedesetogodišnjice smrti Rige od Fere”. *Књижевне новине, ордан Савеза књижевника Јујославије*. Год. 1, бр. 23 (20. јул) 1948, 3.
- Beljanski, Milenko. „Avram Mrazović i Vuk Karadžić”. *Rukovet, časopis za književnost, umjetnost i društvena pitanja*. God. 33, br. 5. Subotica: Klub pisaca Saveza kulturno prosvetnih društava Subotice, 1987, 518–519.
- Fried, István. *Die Zeitschrift "Iris" (1825–1828) und die Literatur der südslawischen Völker*. Budapest: Akadémiai kiadó, 1977.
- Gortan, Veljko. „Hrvatski latinisti iz Slavonije”. *Simpozij „Doprinos Slavonije hrvatskoj književnosti”*. Vinkovci – Zagreb, 1968, 127–135.
- Jovin, Slavko. *Epidemija kolere u Vojvodini 1831. god.* (doktorska disertacija). Novi Sad: Medicinski fakultet, 1978.
- Korade, Mijo. „Indijanski mudroznanač’ u hrvatskoj književnosti”. *Dani Hvarškoga kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*. Br. 23, 1997, 384–396. (<https://hrcak.srce.hr/file/110140> – 18. 5. 2024).
- Martinović, Ivica. *Vijenac*. Br. 185, 5. travnja, 2001 (www.matica.hr/vijenac/185/vrijedilo-ih-je-kupiti-16863 – 1. 3. 2024).

- Matić, Tomo. „Autor pjesme 'Sličnorični natpis groba Zvekanovoga'”. *Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Historičko-filološki i filozofičko-juridički razred*, 260 (117). Zagreb, 1938, 199–216.
- Matić, T. „Mihanovićeve 'Reč domovini od hasnovitosti pisanja vu domorodnom jeziku'”. *Historijski zbornik*. Knj. 2. Zagreb, 1949, 177–183.
- Protić, Milena [et al.]. „Dr Stefan Preradović – lekar i prijatelj Vuka St. Karadžića”. *Медицински преглед, њовремено издање Српскої лекарскої друштва-ћодружнице за Војводину*. Год. 42, бр. 3–4, Нови Сад, 1989, 169–171.
- Rospond, Stanislav. „'Polonica' kod Vuka St. Karadžića”. *Јужнословенски филолої*. Књига XII. А. Белић и др., ур. Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије, 1931, 170–179.
- Dionizije Švigelj. „Hrvatski narodni preporod u Slavoniji”. *Sabrana djela VI*. Vinkovci: Ogranak Matice hrvatske u Vinkovcima, 2009.
- Veselinović-Anđelić, Magdalena. *Srpskohrvatska narodna poezija u mađarskoj književnosti XIX i XX veka*. Novi Sad: Univerzitet, 1968.

НАПОМЕНА УЗ КЊИГУ

Књига представља наставак монографије Бранка Златковића, *Мале њриче о Вуку Караџићу (од 1787. до 1824)*. Библиотека „Српско усмено стваралаштво”, књ. 10. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2015.

Због невеликог формата Едиције, књига се интегрално објављује у два тома: *Мале њриче о Вуку Караџићу (од 1825. до 1832) I*. Библиотека „Српско усмено стваралаштво”, књ. 13. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2024. и *Мале њриче о Вуку Караџићу (од 1825. до 1832) II*. Библиотека „Српско усмено стваралаштво”, књ. 14. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2024.

Насловна синтагма „мале приче” упућује на термин којим је Вук Стеф. Караџић означавао краће прозне жанрове (Караџић 1966: IX; 1965б: 19).

Где је било потребно, у циљу разумљивости и пријемчивости текста, извршено је делимично прилагођавање савременом правопису.

У књизи није штампан индекс личних имена, јер се његово објављивање планира у последњој „части”, у којој ће се заокружити животни пут и стваралачки опус Вука Стефановића Караџића (1787–1864).

Аутор се захваљује на корисним предлозима и драгоценим саветима рецензентима проф. др Снежани Самарџији, проф. др емерити Љиљани Пешикан Љуштановић, проф др. Бошку Сувајџићу, као и издавачу, Институту за књижевност и уметност у Београду, који је пружио сваковрсну подршку.

САДРЖАЈ

Непријатељи и пријатељи, претече и следбеници	7
Невоље са „Даницом”	60
Словенске књиге, рукописи и печатње	93
Вапаји из оскудице	124
Поново у Будиму граду, Пешти, Новом Саду и Земуну	135
Руска пензија и „ода на Вука”	156
Друго годиште „Данице” и српске народне песме у Европи	173
У Србији кнеза Милоша и опадања Милоша Светића	199
Послови око српске типографије и превода Новог завета	220
Треће годиште „Данице” и побратимска „даривања”	238
Нова књига српских народних песама и криза у Матици српској	252
Гундулић, Мериме, Гаврило Ковачевић и „бухпинтерски” рад Григорија Возаровића	264
Труковање, скупитељи и пренумеранти треће части „Данице”	272
Извори	285
Литература	305
Напомена уз књигу	323

Бранко Златковић
Институт за књижевност и уметност у Београду
ORCID 0000-0002-1532-0854

Научна монографија

Бранко Златковић
МАЛЕ ПРИЧЕ О ВУКУ КАРАЏИЋУ
(од 1825. до 1832)
Том I

Издавач
Институт за књижевност и уметност, Београд

За издавача
Бојан Јовић

Лекџура и корекџура
Аутор

Ликовно решење корица
Владимир Љубинковић

На корицама
„Вук Караџић”, цртеж Драгана Боснића
у књизи Боре Ђоковића и Драгана Боснића,
Вук Стефановић Караџић за њочетџнике, Београд, 1987.

Графичко уређење
Лепосава Кнежевић

Тираж
300 примерака

Штампа
Службени гласник

ISBN 978-86-7095-334-5

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41:929 Караџић В. С.
821.163.41.09

ЗЛАТКОВИЋ, Бранко, 1973–

Мале приче о Вуку Караџићу : (од 1825. до 1832).
Том I / Бранко Златковић. – Београд: Институт за
књижевност и уметност, 2024 (Београд: Службени
гласник). – 325 стр.; 21 см. – (Библиотека „Српско
усмено стваралаштво“; књ. 13)

„Научна монографија је резултат делатности у
Институту за књижевност и уметност у Београду“
--> прелим. стр.

Тираж 300. – Напомена уз књигу: стр. 323. –
Библиографија: стр. 285–322.

ISBN 978-86-7095-334-5

а) Караџић, Вук Стефановић (1787–1864)

COBISS.SR-ID 148890889

МАЛЕ ПРИЧЕ О ВУКУ КАРАЏИЋУ
(од 1825. до 1832) МАЛЕ ПРИЧЕ
О ВУКУ КАРАЏИЋУ (од 1825.
до 1832) МАЛЕ ПРИЧЕ О ВУКУ
КАРАЏИЋУ (од 1825. до 1832)
МАЛЕ ПРИЧЕ О ВУКУ КАРАЏИЋУ

МАЛЕ ПРИЧЕ О ВУКУ КАРАЏИЋУ
(од 1825. до 1832) МАЛЕ ПРИЧЕ
О ВУКУ КАРАЏИЋУ (од 1825.
до 1832) МАЛЕ ПРИЧЕ О ВУКУ
КАРАЏИЋУ (од 1825. до 1832)

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ

Београд 2024.

ISBN 978-86-7095-334-5

9 788670 953345